

MÚHELY

Tóth Károly fotója

Tartalom

VÖRÖS ISTVÁN:	Egy őseember a vonattal álmodik	9
	<i>„Itt ugyan elsiklott mellette ez a minden, és ő inkább a semmiben volt, de ez a semmi nevet is kapott a fejében. Vonat.”</i>	
		
SEAMUS HEANEY:	Vasúti gyerekek (Imreh András fordítása)	10
	<i>„Mindegyik kerek magban ott az égfény, A ragyogó sínek és mi magunk.”</i>	
ÁGH ISTVÁN:	Karakószöröcsök	11
	<i>„Tovább robog a gyorsvonat, fiatalságom állomásán.”</i>	
CHRISTINE LAVANT:	Azok ott tényleg emberek? (Kalász Orsolya fordítása)	12
	<i>„a fájdalom tova szikrázó szalagjai, mint a sínek az emberek felé”</i>	
BERTÓK LÁSZLÓ:	Ó, az a hol volt vicinális	13
	Ez a, hogy felvillan a nap	13
	<i>„Izzik a kocsiban a kályha, s jégvirág fagy az ablakára.”</i>	
PHILIPPE DELAVEAU:	A vasút (Imreh András fordítása)	14
	<i>„...ahogy a gyorsvonat fut végig a hullámokba szerelmes parton.”</i>	
TAKÁCS ZSUZSA:	Vonatút	15
	<i>„térdepelve egy titokzatos oltár előtt, miközben egy nyegle kalauz ránk csapja a fülke ajtaját”</i>	
EMILY DICKINSON:	A vasút (Mesterházi Mónika fordítása)	16
	<i>„Megáll szenet enni, s mehet, Hatalmasan tovább.”</i>	
RÁBA GYÖRGY:	Menettérte	17
	<i>„vagy mikor vonatok gördültek át honi határon a tapasztalat szinte álom”</i>	
VÍCTOR RODRÍGUEZ NÚÑEZ:	Vonatok (Kertes Gábor fordítása)	18
	<i>„Kifut az utolsó vonat is egy nap Áttetsző lesz minden kocsi némán és füst nélkül gurul majd fantomkerekein.”</i>	
GERGELY ÁGNES:	Az örök vonat	20
	<i>„Bárhogy vonzott a hazábnál haza – a vonaté a végső éjszaka.”</i>	

YVES-JACQUES
BOUIN

Tovább (Imreh András fordítása) 21

„Az élet folytonos indulás.”

ILMA RAKUSA: Utazás (Nyugalom) (Schein Gábor fordítása) 22

„Cezúraként éltem meg, amikor a lengyel–orosz határon fekvő Breszt városába értünk: itt rakták át a szerelvényt a szélesebb nyomtávú szovjet sínre.”

FODOR ÁKOS: Xénia 26

„le ne előzze a sínt a vonat”

MESTERHÁZI MÓNKA: Befelé 27

„míg az utazás volna a mozdulatlan”

SZABÓ T. ANNA: Pordal 28

„Ha gyorsvonat az életed,
és menetrend szerint halad”

ELISABETH BISHOP: Chemin de Fer (Imreh András fordítása) 29

„Épp túl szűk volt vagy épp tág
a talpfák közti rés.”

PODMANICZKY SZILÁRD: A csúcsvasút 30

„a mindig párhuzamos vasutak
végtelenül visszatérnek önmagukba”

WILLIAM CARLOS
WILLIAMS: Nyitány a mozdonyok táncához (Szlukovényi Katalin fordítása) 32

„a mindig párhuzamos vasutakvégtelenül visszatérnek önmagukba”

RUDYARD KIPLING: Ifjú Ottley, a bátor tanonc (Sári Júlia fordítása) 33

„Azt mondom, a mozdony olyan, akár az emberi test.”

ÁLVARO MUTIS: Az utazás (Pál Ágnes fordítása) 37

„Amikor kitört egy-egy vad féltékenységi dráma a második kocsi utasai vagy a negyedik kocsi szerel-
mesei között, megállítottam a vonatot, amíg a helyzet meg nem oldódott.”

MARCEL SCHWOB: A 081-es vonat (Bereczki Péter Levente fordítása) 38

„Csukott szemmel is elvezetném a mozdonyt, a lejtőkön és kapaszkodókon, a sínek kereszteződésein,
az elágazásokon és váltókon át, a kanyarokban és az acélhidakon keresztül.”

BRUCE CHATWIN: Patagóniában (Imreh András fordítása) 40

„A vasutasok aranypaszományos halványszürke egyenruhában. A peronon a Lujani Szűz, az utazók
védőszentjének kegyhelye.”

DANYI ZOLTÁN:	Mert a mozdony szíve.....	41
	<i>„...mert nem utaztunk soha együtt vonaton...”</i>	
CUKOR GYÖRGY:	Sínszög.....	42
	<i>„Hol indult ez a kismozdony, honnan? És ott hány mozdony lehet még, talán a nagyok is ott vannak? Mondom, a ház előtt, a szolgálati lakás előtt pöfögött el a mozdony, s húzott néhány vagon.”</i>	
GYŐRI LÁSZLÓ:	A meg nem történt história.....	44
	<i>„Gőzmozdony fújtatott, a füst úgy lobogott a vonat oldalában, mint valami zászló. Kihajoltam, a füst fölfele tekeredett, a neheze az ablak előtt suhogott végig, egy koromszemcse a szemembe vágó- dott...”</i>	
UROŠ ZUPAN:	Mozdonyok (Lukács Zsolt fordítása).....	46
	<i>„Többet tudtam és többet is álmodoztam a mozdonyokról, mint bárki más...”</i>	
SZATHMÁRI ISTVÁN:	Folt a világ.....	49
	<i>„pöfögött a mozdony nem messze tőlem, hatalmas, fekete teste morgott, remegett, a füst szép lassan beterítette a tájat...”</i>	
MARIJAN PERŠIČ:	A mozdony fájdalmas süvöltése (Lukács Zsolt fordítása).....	50
	<i>„A kocsikat kevéssel éjjel után kezdték megtölteni, mintha az utasok félnének, hogy nem lesz elég hely, pedig mindenkinek előre lefoglalták.”</i>	
BALLA ZSÓFIA:	Vonatok.....	51
	<i>„De hova lettek a gőzmozdonyok, a széles mellű, félelmes vasparipák?”</i>	
		
VASADI PÉTER:	Súgás mollban II.....	53
	<i>„Mindkét szerelvény nyomorultjait halálra ítélték az örök, s aljas magyarázkodás nagymesterei, s túlélőik.”</i>	
WILFRED OWEN:	Búcsúztatás (Mesterházi Mónika fordítása).....	54
	<i>„Elszánt vigyorral telt meg a vonat.”</i>	
URI ASAF:	A vonatrabló.....	55
	Farkas István utolsó útja.....	55
	Életmentő vonat.....	55
	Aluljárók.....	56
	<i>„Éjszakánként a vonatok után lopóztam és felkapaszkodtam az utolsó vagonra és lekapcsoltam a sze- relvényről, majd felfeszítettem az ajtaját, és mindenkinek azt kiabáltam, fusson, amerre lát.”</i>	
HUGO WILLIAMS:	Gőzkorszak (Imreh András fordítása).....	57
	<i>„Hordár sehol egy szál se...”</i>	
MELIORISZ BÉLA:	Őt látom.....	58
	<i>„...azóta csak őt látom ott ácsorogni minden állomáson.”</i>	

CHARLES DICKENS: Az amerikai vasút (Tóta Péter Benedek fordítása)..... 59

„sziporkázó sziklák fürgetegében utaztunk, amely úgy zuhogott körülöttünk, mint tüzes hóvihár.”

GILBERT KEITH
CHESTERTON: A vonat rejtélye (Szlukovényi Katalin fordítása)..... 61

„Úgy éreztem, van valami szükségtelenül borzasztó abban a gondolatban, hogy csak két embert visz a vonat: az egyikük halott, a másik pedig szivarozik.”

AKUTAGAVA
RJÚNOSZUKE: Mandarinok (Vihar Judit fordítása)..... 63

„Ekkor azonban a vonat rettenetes robajjal befutott az alagútba, és éppen ebben a pillanatban lezuhant az ablak is, amellyel a kislány próbálkozott. És a négyyszögletes nyíláson keresztül betódult a korom a fekete légből, s ettől rögtön fullasztó füst lett, amely sűrű gomolyban betöltötte a kocsi belsejét.”

SHERWOOD
ANDERSON: Háború (Szlukovényi Katalin fordítása)..... 65

„Így hát kettőjük lelke kezdett küzdeni. A vonaton ülő nő ezt egész világosan elmagyarázta nekem, bár lehet, hogy nehéz lesz veled is megértetnem. Nekem segített az éjszaka és a mozgó vonat titokzossága.”

ISIHARA SINTARÓ: Vonaton (Vihar Judit fordítása)..... 67

„Különben szinte megfoghatatlan, hogy Szonoda, aki lezuhant a vonatról, végül mégis életben maradt.”

CARLOS CASTÁN: Hólepte peron (Kertes Gábor fordítása)..... 69

„E csodakeresők közül és a legreménytelenebbek közé tartozik Segriá úr, akit néhány éve egy Talgo vonaton ismertem meg, és aki azt a szerelmet találta meg egy vasúti kocsiiban, mit azelőtt hiába keresett az utcákon, szállodákban, bárókban vagy parkokban.”

BOŠKO IVKOV: A zombori vicinálison (Borbély János István fordítása)..... 72

„S ha azért megyek is Zomborba, hogy negyven – hé, negyven! – esztendő múltán találkozzam középiskolás mezőgazdász nemzedékemmel egy kupica borral a szívemben meg egy rozmaringgal a hajtókámon, bennem mégis valami fityfiritty táncikál betyárosan a vonatnakatolás ütemére, közben lakodalmos nótákat hallgat, melyet a rügyfakasztó tavaszi szél zümmög a zölddel terhes Bácskaság, e diákos léhaság fölött!”

JEAN GIONO: Noé (Désfalvi-Tóth András fordítása)..... 75

„A világnak e pontján még mindig nem tudnak hová lenni a meglepetéstől, ha vonatot látnak.”

TÓTH KRISZTINA: Szólánc..... 78

„Érzem, hogy a férfi a kalauznő ordibálásán bátorodhatott fel, az adta meg neki a jelet. Nyilván kereste, hogy kibe lehet belekötni, aztán a hivatalos személy viselkedése megerősítette benne, hogy alsórendű állampolgárok lehetünk.”

MÁRTON LÁSZLÓ: Blattolás 80

„Seregszemlét tartani egy vonatfülke ismeretlen utasai fölött, miközben azt sem tudhatja az olvasó, hogy érdemes-e odafigyelni rájuk?”

SZEPESI ATTILA:	Álmomban kék, zöld vonatok.....	86
	<i>„nincsen rajtuk kerék, se kémény, anyagtalan suhannak át fogyó emlékek végvidékén”</i>	
HUGO WILLIAMS:	Szellemvonat (Imreh András fordítása).....	88
	<i>„ahogy hozzám hajol, és nem marad más utána, csak egy ellebegő illatszalg, a nagyóra zökkenő nagymutatója, sípharsanás”</i>	
LOUIS MACNEICE:	Csillag-bámuló (Mesterházi Mónika fordítása).....	89
	<i>„Már nem él senkise, ki éjjel vonatokban föl-le futna.”</i>	
GUILLAUME MÉTAYER:	Vonat (Imreh András fordítása).....	90
	<i>„Szőke vonalak siklanak a síkon.”</i>	
MICHAEL LONGLEY:	Kusett (Mesterházi Mónika fordítása).....	91
	<i>„Vakvágányra vontattak: évszázadokba telik, Míg ismeretlen tájakra roboghatunk.”</i>	
G. ISTVÁN LÁSZLÓ:	Vasúti oltár.....	92
	<i>„Minden éjjel azt álmodom, hogy vonat vagyok.”</i>	
		
KUKORELLY ENDRE:	Vasíz.....	93
	<i>„Mindhova néz, ha fölpillantok, enyhén gondterhelten elfordul, egyszer elkapom a pillantását a vonatablakban.”</i>	
LACKFI JÁNOS:	Személy.....	94
	<i>„Robogok az üres térben.”</i>	
CSEHY ZOLTÁN:	Vonat.....	95
	<i>„A vonat befut, a mindig fáradt pályaudvar szinte befermeg.”</i>	
MÉHES KÁROLY:	Útra kellők.....	96
	<i>„Kattog a vonatkerék, kattognak a hajnali szavak.”</i>	
GÁL FERENC:	Retúr.....	98
	<i>„a fülkében viszont a gyakran megénekelt csend volt.”</i>	
KELEMEN LAJOS:	Átszállás.....	99
	<i>„vitt tovább a vonat – kételyeken át a távolság ígérete.”</i>	

LOSCHITZ FERENC:	Mennyi út.....	100
	<i>„a sűgásnak hitt áramok, erők után látja, hogy érkezik előbb a bős vonatdübörgés”</i>	
TARZAN ZÉRÓ:	Az evő ember.....	101
	<i>„Láttuk, mit evett. Egy puncstortát, aztán sült krumplit héjastul, hat hamburgert, sörrel és műanyag tálcával. A szomszéd öngyújtóját, egy fél káposztát, egy félig meleg vasalót. Csirkecombot uborkával, egy darabka sajtot disznóbőr pénztárcával, és a sapkarózsát a kalauz fejéről. Elnyelte az ablak teke- rőjét és a »kihajolni tilos« táblát.”</i>	
CZILCZER OLGA:	Intercity.....	103
	<i>„olvasatlanul a betűk állomásról állomásra”</i>	
NECZ DÁNIEL:	Semmi út.....	104
	<i>„A fájdalomnak nincs úticélja, csak útitársa, az pedig te vagy.”</i>	
TÖNKÖL JÓZSEF:	kecske a sorompón.....	105
	<i>„az ősök után nyikkan egy-egy bagoly, lányka sóhaj, a holdvilág is, mint régen, amikor többet für- készte a vonatok szétfoszló, pamutkönyvű szénfüstjét, a tengert és a karcolatlan égboltot.”</i>	
SZLUKOVÉNYI KATALIN:	Belföldi gyors	107
	<i>„...fekete-fehér viharban rohannak megszokott dombok, hajszolt emberek...”</i>	
RAPAI ÁGNES:	Megy a vonat, megy a vonat	108
	<i>„Nyolc évig jön a vonat, megy a vonat, kanizsai, kanizsai állomásra...”</i>	
HEGEDŰS IMRE JÁNOS:	Az álomvonat.....	109
	<i>„...az lett egyik legkedvesebb vasárnapi szórakozásunk, hogy a kanyarokban vagy a Küküllő hidja előtt, ahol a vonat alig cammogott, felkapaszkodtunk a lépcsőkre, s a város végén, mielőtt felgyorsult volna a vicinális, nagy bukfenceket vetve leugráltunk.”</i>	
PÁTKAI TIVADAR:	Moszkva–Leningrád viszonylat, 1979.....	111
	<i>„a Vörös Nyilon fúródunk az éjszakába”</i>	
TURCZI ISTVÁN:	Utazás.....	112
	<i>„ismeretlen tájak suhannak velünk az éjszakában”</i>	
		
INGO SCHULZE:	Még egy történet (Nádori Lídia fordítása)	113
	<i>„Hogy egy vonatút milyen lesz, az az első negyedórában eldőlt, sőt, többnyire már az első per- cekben.”</i>	
LADIK KATALIN:	A vonatokról	120
	<i>„Vér a hidakon, Európában. Vérző síneken menekül.”</i>	

GÉCZI JÁNOS:	Indóház.....	123
	<i>„Félmódban vonatok süvitenek át a kertemen, a lonc íve alatt kicsapódik a nehéz falapokból készült, hasán postaládát cipelő kapu, a huzatban megremeg a kertfal mellett álló, peremen átkönyöklő damaszkuszi rózsza...”</i>	
TANDORI DEZSŐ:	Írás és vasút.....	126
	<i>„A vonat áramkimaradás, felsővezeték hiba miatt tért vissza a fejpályaudvarra, ez a sors ujjmutatása volt.”</i>	
JÓKAI ANNA:	A vonat füttye	130
	<i>„A vonat füttye elhagyott. De még csattognak a kerekek. Tőlünk függ, milyen dallamot képzelünk hozzá.”</i>	
FÜZI LÁSZLÓ:	Vonat.....	131
	<i>„A vonaton úgy éltük az életünket, mintha otthon lettünk volna – volt, amikor tanultunk, volt, amikor kártyáztunk, volt, amikor beszélgettünk.”</i>	
		
TÓZSÉR ÁRPÁD:	Intertáltos	133
	Westernvonat	133
	<i>„A vonatban légvonat s két részeg indián hegedül.”</i>	
MARNO JÁNOS:	Tűz van babám.....	134
	Anna.....	134
	<i>„a vonaton egy regényben tűnik fel az ablaknál ülve”</i>	
VÖRÖS ISTVÁN:	Vonaton távolodva önmaguntól.....	136
	<i>„Ülsz a vonaton, én meg hallgatom: az idő csöpög egy edénybe.”</i>	
BÁTHORI CSABA:	Érzelmes utazás.....	138
	<i>„Messzire megyek, hogy itthon felismerj, mint a lüktető kint.”</i>	
JÁSZ ATTILA:	Vasutas önéletrajzaimból.....	139
	<i>„Egy filmrendező szerint időnként egy- egy titokzatos vonat indul 2046-ba.”</i>	
KALÁSZ MÁRTON:	Vonatutak.....	141
	<i>„Bolondokházába bemenekülni – elégikus rettegés, másutt helye van.”</i>	

HORVÁTH NÓRA:	Az elegáns élet bája A tengerparti üdülőhelyek és a vasúthálózat kialakulása a 19. század végi Normandiában.....	142
---------------	--	-----

„Mikor a 19. század elején a vasútról megszülettek az első értekezések, a szerzők a tér és az idő megsemmisítéséről beszéltek.”

BÁLINT PÉTER:	Pontosításra szoruló történetek.....	146
---------------	--------------------------------------	-----

„A vonatablakon át a külső látványt szemlélni és a tükörként szolgáló ablaküveg segítségével magamba pillantani, a jelent és a múltat egyidejűvé tenni az írás örökkévalóságnak szánásával, a halál utáni létezésemre sóvárogva, olyasfajta szellem- és tükörsjáték, melyre mindig is nyitott voltam.”

MÓSER ZOLTÁN:	Strófák, sorok, sínek.....	150
---------------	----------------------------	-----

„Szeretem azokat a síneket fényképezni, melyek nem visznek sehova.”

KOVÁCS KRISZTINA:	Vasút és irodalom – A vonat rituális tere a modern magyar irodalomban.....	153
-------------------	--	-----

„A szépirodalom vonatának gyakori úticélja a provinciális kisváros, minduntalan ismétlődő léthelyzetekkel. Ez a környezet az elhagyhatatlanság képzetét idézi, így a vasútállomás a rabság és szabadság köztösségének helyszíne, amely mentes a történelem előrehaladó mozgásától, a köznapiságba záródik.”

WEHNER TIBOR:	Veszteglésre kárhozthatva – Zsemlye Ildikó vonatszobraitól.....	160
---------------	---	-----

„Az elindulások és a megérkezések reményét azonban szétzilálja a vesztglés valósága.”

WEHNER TIBOR:	Keleti irányba tartó, vagy keletről érkező szellemvonatok – Szunyogh László szobrászművész kispasztikái.....	162
---------------	---	-----

„...így vonatutasként tekinthetnénk ki az ablakon keresztül az elfutó tájra, és a tájból, a bokrok és a fák közül pillanthatnánk az elsuhanó (vagy mozdulatlanul vesztglő) vonatra.”

SIPOS GYULA:	Quis sum? – G. De Chirico, Az indóházak fura festője.....	164
--------------	---	-----

„S akkor hol volt ő, ha elindulások és megérkezések között a gyakorlatban mitikusán és a műalkotásokon állandóan a készülődés, a várakozás állapotában, kimozdulva tüstént: úton? Megjelenített világának állandó színhelyei és attribútumai a pályaudvarok, a vonatok, a füstöt eregető lokomotívok...”

KÉPEK:

A borítón SZAMÓDY ZSOLT fotója

A hátsó borítón MÓSER ZOLTÁN fotója

MARTOS MÁRTON, MINYÓ SZERT KÁROLY, MINYÓ SZERT LILI, MÓSER ZOLTÁN, PILLÁK ISTVÁN, SÜLI ISTVÁN, SZABÓ BÉLA, SZAMÓDY ZSOLT, SZILÁGYI ZOLTÁN, TÓTH KÁROLY ÉS VANCÓS ZOLTÁN fotói

SZUNYOGH LÁSZLÓ kispasztikái (Vass Kálmán fotói)

ZSEMLYE ILDIKÓ szobrai (Varga Gábor fotói)

G. DE CHIRICO fetménye

Egy ősember a vonatról álmodik

Élete nem ébrenléttel kezdődött. Hanem álommal. Barátai később mind kiválóan emlékeztek rá, hogyan születtek, de ő csak erre az álomra emlékezett. Egyikük farkas szájából pottyant ki, mikor vadászok, a mi vadászaink üldözni kezdték az épp zabálás közben megzavart állatot. A másik egy bagolyfészekben változott fiókából emberré. A harmadik a tóra hullott csillagporból kelt ki, mint a szitakötő. Világos és tiszta emlékek. Szépek. Vitathatatlanok. Az övé nem volt szép. Se világos. Se vitathatatlan. A többiek azt se értették, mi az az álom. Nem álmodott rajta kívül senki.

Álmában szokatlan helyen járt. Egy barlangban, egy szűk barlangban, mely azonban nem sötét volt, hanem fényes. És nem is kellemes, emberformájú volt ez a barlang, hanem szögletes, merev. Egyenes vonalak határolták, melyeket az ember erdőben, hegyen-völgyön nem nagyon lát. Csak ha egy nagy folyó vizén végignéz, akkor szaladhat a szeme ellenállás nélkül előre. Vagy ha egy fa égbe szökő törzsének dönti a vállát és úgy bámul fölfelé. Bámulatos az egyenes vonal, de a valóságtól idegen. Azért nem emlékezhetett ő a születésére, mert volt létében valami egyenesvonalúság. Rajta kívül senki nem kisgyerekként kezdte, és nem öregemberként fejezte be. Ő volt az első ilyen ember, és sokáig az utolsó is. Mások előbb öregek voltak. Akadt, aki száz évig felnőtt férfi volt, csak aztán lett gyerek.

Én magam már kétszáz éve vagyok öreg mesemondó, és nem is akarok megfiatalodni, mert jól esik az öregeket övező tisztelet. Engem egy halott sárkány koponyájában talált a törzsünk, ahová egy fehér kigyó tette le valamikor egyetlen tojását, de aztán nem tudta, hogyan is kéne gondoskodni róla. Sorsára hagyta a tojást. A sárkány még meglevő gondolatai neveltek öregemberré, jóformán halottá. Olyan bölcs vagyok, amilyen talán nem is lehet semmilyen élő ember.

De az egyenes vonal titkából magam se értek semmit. Ő pedig egyenes vonalak közé csöppent álmában, és onnan lépett ki az életbe.

Ebben a szögletes barlangban nem lehetett mást csinálni, csak ülni. Ha fölállt, egyet léphetett, vagy leülhetett szemközt egy másik lócára. Oldalt nemcsak fény jött be, hanem futó táj is látszott, olyasformán, mint ahogy vadászat közben suhan a látvány az ember körül, mikor rohan a vad után, és minden szétugrik és összezáródik előtte. Itt ugyan elsiklott mellette ez a minden, és ő inkább a semmiben volt, de ez a semmi nevet is kapott a fejében. Vonat.

Vonatban ülök, gondolta, de nem tudta, mi az a vonat.

És akkor fölébredt négyéves fiúként, ami más esetben nagy szerencsétlenségnek szokott számítani, de ő megörült ennek.

Négyéves vagyok. Motyogta.

Vonatra akarok szállni.

SEAMUS HEANEY

Vasúti gyerekek

Ha felmáztunk az irtás meredélyén,
A távirópóznákon szemmagasba
Került a porcelán meg a sercegő drót.

Gyönyörű kalligráfia keletre,
Nyugatra, ameddig a szem ellát.
Belógott a fecskék súlya alatt.

Kicsik voltunk, azt hittük, nem tudunk
Semmit. Azt hittük, a szavak a fényes
Cseppekben villamosoznak a dróton,

Mindegyik kerek magban ott az égfény,
A ragyogó sínek és mi magunk,
Olyan parányira lekicsinyítve,

Hogy átfértünk volna egy tű fokán.

Imreh András fordítása

Minyó Szert Károly fotója

ÁGH ISTVÁN

Karakószörcsök

Tovább robog a gyorsvonat
fiatalságom állomásán,
mintha kormos petróleum-
lámpa föllobbanását látnám.

Pislant és az éjbe veszik,
akácós kanyar mögött hagyva
füstjét, de elég ennyi is
az olthatatlan büntudatra.

Elárvult épület lapít
szélső házként, félig gödörben,
csak a menetrend változik,
csak az utasok fogynak közben.

Nem fér falára neve sem,
a különálló táblán látszó
pellengéren az anyanyelv,
kopott betűs pogány varázs-szó.

Volt a világok közepe,
eleje minden távolságnak,
most a tág tér szűkülete,
a menekülés vakvágánya.

Rá se füttyent a gyorsvonat,
csupán a régi hű szerelvény,
játéknak tűnő kis vacak
fékez, huzatból keltve örvényt.

Fölvértezett erőd nyomult,
s még ha ijesztő is a gőzös,
valamiképpen komikus,
amilyen jámborrrá szelídült.

Amíg a vagonok sorát
ütközők nyikorgatták végig,
az érkezés, s az indulás
között ki tudta, mi történik?

S mikor lépcsőt fogott a talp,
az elhagyott páratlan lábnyom,
mint az utolsó pillanat
pecsétje, milyen titkot zárolt?

Még nem fáj, ami visszahúz,
még csupán a jegynek volt ára,
tudta az utas, hova jut,
nem gondolta, mi jön utána.

Szemben az idegen világ
szakadatlan zöld rohamának,
mintha nem lenne más irány,
csak a lebukó földnek háttal.

CHRISTINE LAVANT

Azok ott tényleg emberek?

Azok ott tényleg emberek? – Milyen könnyű tévedni!
Árnyékot vetnek a napfa tövében,
sok vaskos árnyékot és – hangjuk is van.
Milyen különös: – azt hiszem, „férfiaknak” hívták őket.
Férfiak? – Egy férfi? – és aztán a kifakadás, „szerelem”
de nem rögvest utána, meg a fájdalom is, ugye,
álmoskönyvem, a fájdalom, arról beszéltél nagyon sokáig, hogy a fájdalom
tova szikrázó szalagjai, mint a sínek az emberek felé.
Majd aztán állatok jöttek, nagy és sötét állatok,
melyekbe beszálltunk, mert úgy üvöltött a fejük
és odabent valaki azt mondta: „Utazunk”!
Azok, akik magukat lányoknak nevezték, suttogva ültek
összebújva, és lombhullásnak hallottam,
mikor mesélték, hogy várja őket a kedvesük.
„Kedves” – mi az – hamar elmúlik,
meg lehet ragadni úgy, hogy ne váljon fájdalommá
és vajon nyomot hagy rajtunk,
akár a virágpör vagy az illat permete,
vagy csak a tegnapi érzetét mulasztja el?
Álomfű tehát? Bizonyosan – egy keserű álomfű!
Amit sohase szabadott volna megkóstolni,
míg vissza nem tértünk az édes jó földbe,
haza a hagymácskákhoz.

Kalász Orsolya fordítása

Móser Zoltán fotója

BERTÓK LÁSZLÓ

Ó, az a hol volt vicinális

Ó, az a hol volt vicinális,
hideg is, bűdös is, meg ráz is.
Izzik a kocsiban a kályha,
s jégvirág fagy az ablakára.

Ó, hatvan éve, ötven éve
hol nem volt, hol a világ vége?
Volt egyszer egy... Micsoda álmok!
Marcalik, Pécsek, Nagyatádok.

Diákok, kofák, gyalog népek,
ó, mind valami messzeséget.
S mi volt? Vonat volt! Sínek voltak.
S Óperencián túl a holnap.

Ez a, hogy felvillan a nap

Ez a, hogy felvillan a nap,
pontosan befut a vonat,
hogymirágok és madarak,
s hogy a vasutas is te vagy.

Ez a hogy nem jön senki se,
de mindenkinek van helye,
s a szív, a gerinc, a vese,
az egész bagázs megy vele.

Ez a, hogy nem tudni, mikor,
csak nézel ki, mint annyiszor,
hogym se sínek már, se motor,
s hogy azon túl is mennyi por.

Szilágyi Zoltán fotója

Szilágyi Zoltán fotója

PHILIPPE DELAVEAU

A vasút

Hol tévesztett utat a vasút, mit a zenére
irigy óceánok vezettek?
Az öböl mentén büszkén kiperegnek
a fényes ablakok, ahogy a gyorsvonat fut
végig a hullámokba szerelmes parton.

A nyár folyamán elszunnyadt a sín
a mozdonyhangár mellett –
rozsásodnak a repedt ablakok mögött
a használaton kívüli vonatok.
Mi lesz belőled, életem?

Néha a síkság fáí bizonytalanul
magukhoz intik a téli varjakat,
de a varjak lenézik a távoli fákat.
Gyúlik a hó az ágakon,
sötétebb lesz tőle az éjszaka.

Imreh András fordítása

TAKÁCS ZSUZSA

Vonatút

Ha rózsaláncon vonszolva nem száll fel Vronszkij a pétervári vonatra, ha nem néz Annára *félelemmel és alázattal*, ha nem méri fel, hogy nincs más kiút, csak a szenvedély kielégítése, ha nem *tologatják szét a székeket a mazurkához*, ha a megszegyenült Kitty szíve nem törik darabokra, ha nem tornyosul elének a szerelem repkénnyel és bogarakkal befuttatott, romos fala már a kezdőjelenetben, mint Tolsztaja elé, amikor a gróf legénykori kicsapongásainak naplóját a kezébe adja, hogy olvassa és másolja *mindhalálig*. Ha kilyuggatott bőrünket nem vinnénk szerelmi vásárra akárhányszor, ha verseinkben nem teregetnénk ki mások szeme elé: *szégyenszemre*. Helyzetünket hogyha nem magyaráznánk, ha nem ott kezdenénk, ahol végezzük valahányan, térdepelve egy titokzatos oltár előtt, miközben egy nyegle kalauz ránk csapja a fülke ajtaját és a reteszt a peronon behúzza. Ha agyunkban, mint kivilágított pályaudvaron egy motyogó, kis paraszt nem kopácsolna –

Szilágyi Zoltán fotója

Szilágyi Zoltán fotója

EMILY DICKINSON

A vasút

Nézem, hogy nyel mérföldeket,
Falja völgyek sorát,
Megáll szemet enni, s mehet
Hatalmasan tovább

A hegyek halmai körül,
És kevélyen beles
A kunyhókba mindkétfelől;
S a kőfejtőbe vés

Utat magának, felkúszik,
S közben csupa sirám,
Rossz, lármás stancák hirdetik;
És a lejtőn lerohan,

Nyerít, mint Mennydörgés Fia;
Majd, csillag-óra szerint
Megáll – kezes, gigantikus – az
Istállója előtt.

Mesterházi Mónika fordítása

RÁBA GYÖRGY

Menettértil

Vittek hoztak
mi volt a jobb
röptettek messzi célra
az ismeretlennek varázslatosnak
de az utazó epikuma léha
úton Itáliába
nejlonzacskóból túrót kanalazva
szomszéd ország matézis
professzora mokaszinját lekapta
vagy mikor vonatok
gördültek át honi határon
a tapasztalat szinte álom
ejtőzve ismét
szeretteim vonásain még
mindegyik ház rokon
a szem kerekre tágul
pihen városi vakolatokon
száz klasszicista palotán
bimbózó emberi
lődörgések tanuján
bizsergés a bőrön valami ősi
mennydörgés a jótét esőt előzi

Pillák István fotója

Vonatok

hát így szaladt az álló vonat

Pablo Neruda

Mióta hajnalként hasadtam
véletlenségből a halálra
bőszen
s csak az én kedvemért
az összes vonat füttyül

Gyermekkorom cukorvonatait látom
fakockák a verandán zsinorra fűzve
csikorognak a síneken
miket a kótyagosan lomha
meztelen csigák hagytak
gurulnak a romlatlanság útján
ahogy fekete galambok
járnak az égbolton
min édes villámok cikáznak
hangyák csemegéi

Messzire vitt egy vonat attól a dombtól
amelyen ma nem áll a házam
– piszkosszürke színű kutya sem ugat rám
nincs ott asztalos nagyapám
sőt nagyanyám sem konok tűjével kezében –
csupán anyám tekintete
sült banánt idéző illat
hamu- és hagymaszag
a széllelbélelt öcsém
gyötrődéstől és téli fagyoktól megvéniült deszkák
csokornyí művirág
egy rádió rajta nevemmel
és a pókkal viaskodó ördöglovacsakája

Pedig még
kilencszázhetvenben is
hibbant fékező voltam
sosemlesz masinisztája
esőfüggönytől felgyújtott reflektorral
hajnalok hajnalának igéző árnyait
megrontó holdkóros vonatoknak
Útra keltem amikor csillagok hullottak szemembe
mikor találkoztak a párhuzamosok
messze
a végtelenben
– tisztán harmattól
halottvirrasztások és hidak rámragadt porától

Később vonatokra szálltam
s ők mindig elvittek
hol várt rám
csontjaim helyett a nap
januártól decemberig tartott rajtuk a tavasz
hullámot cseréltem el dombon tanyázó felhőre
fény helyett jöttek a kövek
a víz hangját váltotta a csönd
a düledezve pusztuló
ronda

és koszos állomást
pedig a híres
Remény Pályaudvara

Nem oly rég a szerelemtől
választott el egy vonat
– mégis
meg kellett
köszönöm neki a kis öblöt
mit kocsonyásra dermesztett
a szendergő hajók fénye
őket már elkerülik a lidérces álmok
Aztán ott volt még a pálma
a traktorral épp csak felhorzsolts vörös talaj fölött
egy kerek ház mellette tavacska
és virágzó nádasok
egy kócsagon fönnakadt szögesdrótkerítés

És most ez a vonat
gyorsnak nem mondható
közelít a városhoz velem
hol tajtékeskűvőim voltak
Utasként a resti vagonban
barna sört kortyolok
csokoládétojás
aranybarnára sült szívek
ropognak fogaim között
a magány kenyere
A városban vár rám egy nő
és a nőben
egy gyerek

Kifut az utolsó vonat is egy nap
Áttetsző lesz minden kocsi
némán és füst nélkül gurul majd
fantomkerekein
Biztosan tudom
Én leszek egyetlen utasa
Letelepszem a helyemre
fütyöntek élesen
Ezzel visszafizetek mindent amit kaptam
az átkozott vonatoktól

Mióta leszállt az éjszaka
kényszerűségből az életre
lágyan
s csak az ő kedvéért
az összes vonat fütyül

María Isabel Borrerónak

Kertes Gábor fordítása

Tolnay Imre fotója

GERGELY ÁGNES

Az örök vonat

Bárhogy jegyzett be könyvébe a lét,
ha idehurcolt a vonatkerék.
Bárhogy vonzott a hazábnál haza –
a vonaté a végső éjszaka.

Talán még látszik állomás is ott.
A bakter int, és nincs többé titok.
Mert könnyűség vagy undor összenyom –
egy kalauzod van, a fájdalom.

Az írástudót itt agyonverik.
A lázas költőt itt tarkónlövik.
A púpos bohócot itt megvetik.
Hogy nem vagy magyar, elhitted nekik?

YVES-JACQUES BOUIN

Tovább

Megremeg a vonat. A zakatolás elnyomja a szavakat, fülbe súgni sem lehet már. Nem marad más, csak a kezek, mintha a levegőt akarnák eltörölni, gesztusaik lassacskán elenyésznek. A karok tovább egyensúlyoznak, csendben, fáradhatatlanul, mintha a ki sem buggyant könnyeket akarnák felszárítani, megérinteni még az ott maradó vagy távolodó mosolyt.

A kerekek üteme hallatszik most, menekülő órák tekerednek le, a léptek dobogása hallatszik a peronon, két egymásba kapaszkodó, egymást faggató szív verése...

Az élet folytonos indulás.

Talán egy szerelmi történet végződik, vagy kezdődik. A ritmus alábbhagy, elmélyül. Tétlenül lógó karok, két ragaszkodó, faggatózó lény, ki-ki a maga oldalán. Véget ér az éjszaka, új nap dereng. Újra kezdődhet az út. Két tekintet emelkedik föl, hajszojják egymást.

Csak a gondolatok találkoznak.

A folytatás ott van a pillanatban. A két kihagyó, eldöntetlen szívben.

Imreh András fordítása

Szilágyi Zoltán fotója

Utazás

(Nyugalom)

A vasút feltalálása vezette be azt a folyamatot, melynek során a közlekedési eszközök fergeteges gyorsulásának lehettünk tanúi. Goethe, aki afféle szeizmográfként érzékelte a változásokat, 1825. június 6-án a következő megállapításra jutott Zelternek, egy Berlinben élő zeneszerzőnek írott levelében: „Manapság, kedves barátom, minden *ultra*, minden feltartóztathatatlanul transzcendentálódik, a gondolkodásban csakúgy, mint a cselekvésben. Senki sem ismeri önmagát, senki sem fogja fel, mi az az elem, amelyben lebeg és működik, senki sem tudja, milyen az anyag, amelyet feldolgoz. (...) A fiatalokat túl korán járja át az izgalom, hogy aztán magával ragadja őket az idő örvénye; a gazdagság és a gyorsaság ejti csodálatba a világot, erre törekszik mindenki; a vasút, a gyorsposta, a gőzhajózás és a kommunikáció minden lehetséges facilitásainak segítségével (az érintkezés megkönnyítésével) igyekeznek meghaladni, túlképezni önmagát a művelt világ, ekképp ragaszkodva a középszerűséghez.”

Goethe kritikus hangú „általános diagnózisa” feltűnően modernnek hat, egészen a legutolsó pontig: amit haladásnak hiszünk, a valóságban a középszerűséghez való ragaszkodást jelenti. A sebesség banalizálódásáról kereken száz évvel később, 1927-ben nem minden ironia nélkül jegyezte meg Musil: „A városban az egyetlen sebesség, amit még tulajdonképpen érezni lehet, az elérendő csatlakozásé, az átszállás sietsége és a menetrend szerinti továbbindulás bizonytalansága. A neuraszténia áldása nélkül már ezeket is elvesztettük volna, mert legrosszabb esetben a siető ember ahelyett, hogy zihálna és izzadna, áldoz egy márka ötvenet egy autóra, és az mindent rögtön elintéz helyette. És minél magasabbra szállunk az erők birodalmában, annál nyugodtabban folyik minden.”¹

Musil nem sejtette, milyen nyugodtan üldögélnek majd az utasok a 900 km/h sebességgel szárguldo utasszállító repülőgépekben, miközben a sebességet mozdulatlanságnak érzik, és azt sem, hogy a légi utazás (főleg az interkontinentális távolsági repülések esetében) az inflight entertainment rendszer segítségével nem-utazássá változik. Egy valamit azonban világosan látott és végzetesnek gondolt: „hogy a modern élet teli van új sebességekkel, amelyekre nincs kifejezésünk”². Ez, folytatja Musil, „elátkozott helyzet egy olyan korszakra nézve, amelynek nincs ideje, és biztosra veszi, hogy új sebességet ad a világnak; a gyorsaság almái a szájunkba lógnak, és neki mégsem sikerül kinyitnia a száját.”³ Musil *A sebesség boszorkányság* című esszéjében egy viccel tárja elénk, milyen értelmetlenek bizonyos szófordulatok, amelyeket a sebesség kifejezésére használnak. „Itt volnának például a »nyakra-főre«, a »nyakába szedi a lábát« vagy a »hanyatt-homlok« kifejezések (...). Hány ember használja sietségben őket, nem is sejtve, milyen nehézségeket okoz ezzel a sietségnek. Mert nyakra-főre vagy hanyatt-homlok rohanni valahová, ez azt jelenti, hogy olyan vadul felgyorsul az ember, hogy a test mintegy a fejen, a homlokon túlra, a nyak pedig a fejen túlra nyomul; a sietség az ülepnél ragadja »nyakon« az embert, a tehetetlenség törvénye a fejénél nyomja vissza, és az emberről lenyúzzák az embert, mint a nyúlról a bundáját.”⁴

A nyelv nem képes tartani a versenyt az új sebességekkel, konzervatív módon kitart a maga lehetőségei mellett: „A nyelvben semmi sem lett gyorsabb, mint a gondolat, vagy mint a villám, és semmi sem lett lassabb, mint egy csiga.”⁵ Ebben Musilnak kétségtelenül igaza van. A nyelv a maga módján – akárcsak a képzőművészet – mégiscsak tett egyet-mást, hogy megragadja a sebesség percepcióját. A képzőművészetben a kísérlet mindenekelőtt a mozgásfolyamatok szétbontására (mint például az angol Edward Muybridge fázis-fényképein) vagy pillanatnyi látványok összesűritésére és egyetlen tablón való összehozására (gondoljunk Umberto Boccioni *A bicikliző dinamizmusa* című 1913-ban készített képére, vagy Giacomo Balla ugyanabban az évben létrehozott *Az automobil gyorsasága* című képére) irányult. A nem egyidejű látványok egyidejűsi-

¹ Robert Musil: *A sebesség boszorkányság*, in: Uő., *Esszék*, Kalligram, Pozsony, 2000. 431–432. Györffy Miklós fordítása.

² Robert Musil: i. m. 431.

³ Robert Musil: u. o.

⁴ Robert Musil: i. m. 431.

⁵ Robert Musil: i. m. 432.

tése ugyanúgy foglalkoztatta a kubistákat, mint az olasz futuristákat. Az „egyidejűség művészete” azóta óriási lépéseket tett. Az új médiumoknak, nem utolsósorban a cyber művészetnek köszönhetően olyan vizuális szimulációk váltak lehetővé, amelyek kvázi végtelen, időtlen folyamatokat szuggerálnak.

A nyelv azonban szükségszerűen szukcesszív jellegű. A sebesség benyomását képek és hasonlatok vagy szintaktikus eljárások (staccato-technika, távirati stílus stb.) által keltetheti föl. A sebesség témájával kapcsolatban érdemes idéznünk egy vonatutazás impreszsióit, melyekről Victor Hugo számolt be 1837. augusztus 22-én feleségének írott levelében: „A virágok a mezők szélén nem virágok többé, hanem színes foltok vagy inkább piros és fehér csíkok; nem létezik többé pont, minden csíkká változik; a gabonaföldek hosszú, sárga sávok; a lóhereföldek mintha hosszú, zöld hajfonatok volnának; a városok, a templomtornyok és a fák táncra perdülnek és mint az örültek, összekeverednek a horizonton...” Hugo egy olyan táj látványát írja le, melyet a vonat gyors haladása megváltoztatott, és amit leír, így nem más, mint egy film. Reflexiójának témája nem maga a sebesség, hanem az észlelésnek az az új módja, amelyet a sebesség eredményez. Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című regényében a sebesség olyannyira rutinná vált (a hősök számára), hogy az eltorzult észlelés magukon a tárgyakon is uralkodik: „Azt hiszem, a vezetők nem tudják, milyen a fű vagy a virág, mert sohasem hajtanak elég lassan, hogy megfigyelhessék a fűvet és a virágokat, mondta a lány. – Ha mutatna egy vezetőnek egy zöld foltot, azt mondaná: »Ó, igen, ez fű!« Egy piros foltot? Ez rózsakert! A fehér foltok – házak. Barna foltok – tehének.”⁶

Minél inkább növekszik az utazás sebessége, annál megragadhatatlanabb lesz érzékeink számára a külső világ. Bezárva egy autóba, egy intercity expresszben vagy repülőgépen utazva a külvilágot legjobb esetben elfutó képek gyanánt érzékeljük. Színek, formák, szerkezetek vonulnak el előttünk, mintha egy filmet látnánk: „az észlelés mechanikussá válása” és „a valóság robbanása” (Peter Weibel) egybeesik. Vagy másképpen kifejezve: „... a képek kinematikus vonulása maga mögött hagyja az anyagi valóság statikusságát és szilárdságát” (Paul Virilio). Ezt a gyorsulásról szerzett akkori tapasztalatai alapján már Goethe is elpanaszolta I. Lajosnak: „Az ember, mint egy becsomagolt áru, átszáguld a legszebb tájakon. A vidékeket és az országokat nem ismeri meg többé. A szilva illata oda.”

Valóban, a sebesség lázában hol maradnak a tapintással és a szaglással szerzett élmények? A tapintásnak, a szaglásnak és a hallásnak alig van már keresnivalója, és ha mégis, magára a szállítási eszközre vonatkoznak, amely jelenléte által gyökeresen elválaszt bennünket a külvilágtól. Az érzékek elvesztésével kell fizetnünk a valótlanság érzéséért. Ez az érzés nagy erővel tör rám távolsági repülések során. A tér és az idő rendje örvényleni kezd, a szendergés (amibe a motor monoton zaja taszít) és a féléberség közti állapotban lapos pillantásokat vetve a képernyőkre, amelyeken a repülés útvonala követhető, máskor játékfilmek villóznak rajtuk, apatikusan élem meg, hogy „becsomagolt áru” vagyok a senkiföldjén. Az alvás a legkellemesebb módja, hogy ebből az álomhoz hasonló állapotból a valóságos álomba meneküljek. És a legkevésbé sem biztos, hogy a célállomásra való megérkezés igazi ébredést hoz. Nemcsak az időeltolódás, annál is inkább a néhány óra alatt bekövetkezett „színváltás” vár feldolgozásra. Belső háztartásomnak hosszú időre van szüksége ehhez. Napokig olyan vagyok, mint egy alvajáró,

Szilágyi Zoltán fotója

⁶ Ray Bradbury: *Fahrenheit 451*, Budapest, Göncöl Kiadó, 2003. 11. Lóránd Imre fordítása.

mintha (ahogy az indiánok mondják) elhagytam volna a lelkemet. Nem érzem úgy, hogy a mostban vagyok, talán nincsenek is érzéseim. Az átmenetiség rabja vagyok, és nem szabadulok a gondolattól, hogy van ebben az utazásban valami virtuális. És az emlékeim később igazolják is ezt: az utazás egy filmhez hasonlatos, amelyben véletlenül én is szerepelek.

Egy ellenpélda. Amikor az egyetemen szlavisztikát hallgattam, alkalmam nyílt rá, hogy cserediákként egy évet Leningrádban töltsék, és a Zürich–Bécs–Prága–Varsó–Breszt–Moszkva–Leningrád utat vonattal tettem meg. Hosszú út volt, többszöri átszállással. Elég lassú ahhoz, hogy a tájak változását megfigyeljem, és hogy minden újabb határátlépéssel növekedjék bennem a távolság érzése. Cezúraként éltem meg, amikor a lengyel-orosz határon fekvő Breszt városába értünk: itt rakták át a szerelvényt a szélesebb nyomtávú szovjet sínre. Feledhetetlen a szerelők kalapácsolása, a juhászcutyákkal járőröző határőrök. A jelenet örökre bevésődött emlékezetembe, mert érzéseim éberek voltak (igen, riadókészültségben). Barnaszén- és savanykás fémzag volt, néha sípjelek, éles kiáltások hallatszóttak, közben rekedt kutyaugatás. Kissé kellemetlen volt a határ, de ez megfelelt a valóságnak: olyan országba érkeztem, amely oly nagy gonddal felügyelte polgárait, hogy minden egyes írógépet nyilvántartásba vettek. Ennek ellenére virágzott a szamizdat...

Leningrádban aztán megtapasztaltam, hogy az orosz emberek időérzékének szélessége megfelel az orosz táj nagyságának. Ha a barátok összehalálok „a konyhában”, a beszélgetések belenyúltak a késő éjszakába. Sosem érzékeltem sietséget vagy idegeskedést. „Ázsiai” nyugalommal fogadtak mindent és mindenkit. Ma már Oroszországban is gyorsabban ketyegnek az órák. Aki sikeres akar lenni, szalad a rengeteg tennivaló után, második és harmadik állást vállal, szüntelen idegeskedésben telik az élete. Egyedül a „szivacsosan monoton” ortodox liturgiák nem hagyják magukat kibillenteni a nyugalomkútból, ahogyan az imádkozók, a koldusok és a részegek sem.

Mik tehát a lassú utazás előnyei? Az élmény érzékisége, térbeli-tárgyas szemlélet, az éber felfogás, a most érzékelése. Wolfgang Büscher nem vonattal, hanem gyalog kelt útra Berlinből Moszkvába, és 2001 augusztusától októberig tartó három hónapos útról megindító beszámolót írt. Ebben igazolódik, amit Goethe mondott a természetről (1828-ban egy Eckermann-nal folytatott beszélgetésben): „Lassan és elnézően kell bánni a természettel, ha el akarunk hódítani tőle valamit.”⁷ Büscher gyaloglásának tempója igazodik a természethez, a látott dolgokhoz, saját kíváncsiságához, és nem utolsó sorban ahhoz a szándékhoz, hogy bejárja Napóleon és csapatai útját. A gyalogszerrel útnak induló riporter legalább egy poggyászt visz magával – benne borotválkozóeszközök, jegyzetfüzetek, térképek, hálósák –, és ne feledkezzünk meg a csizmáról sem, amit a lábán visel. És amit átél, azon rajta van a közvetlenség pecsétje:

„A sápadt nyári ég alatt mentem a határ felé. Az akasztottak sétányán egyetlen fa sem állt, és Barátság útjának hívták. Egyenesen kivezetett az Odera partjára. Az árnyéktalan izzás és a szálegyenesen futó sétány mintha kóstolót adtak volna a kelet végtelenségéből, ami rám várt. Fél óra haladtam ugyanazon gabonaföld mentén, azelőtt napraforgóföldek mellett haladtam el. Fiatalok szeleltek el mellettem ragyogóan kipofozott autókban, mintha menekülnének. A kietzi temetőben hársak és gesztenyefák alá heveredtem, és elnéztem, hogyan kúszik fel egy csiga Emil és Minna Munk sírkövére, az asszony huszonkét évvel élte túl a férjét. – Senki sem hederített rám, amikor átkeltem az Oderán. A folyó gyors volt, bővizű, frissen letört ágakat sodort tova, melyeket útja során Sziléziából hozott magával. Zubogva, örvényeket vetve hömpölygött a német oldalon elhagyottan álló, poros pókhálókkal lepecsételt kaszárnyák és a keleti oldal déli napfényben szenderegve égő határterületei között. Néhány percig lépteim kopogását hallottam a hídon, azután betettem a lábam Lengyelországba. Feltűnt egy vörös téglából épített hatalmas erőd, fönt, a fal legmagasabb pontján egy fiúcska ült, és bámulta a folyót.”

Büscher a lehető legrészletesebben beszámol azokról a felismerésekről, amelyekkel e kockázatokkal és előre nem látható eseményekkel teli gyaloglás ajándékozta meg – felismerései nem csupán a gyalogszerrel bejárt keleti vidékekről szólnak, hanem a gyaloglás médiumáról is. Könyve ezáltal sokkal több, mint egy verzátus riporter úti beszámolója: az észlelés iskolája, olyan mű, amely a szó legigazibb értelmében véve lépésről lépésre vezet be Lengyelország, Fehéroroszország és Nyugat-Oroszország széles vidékeinek jelenébe, történelmébe és földrajzába.

Nemrég azt mondta egy barátom, aki a Pireneusoktól gyalog zarándokolt el Santiago de Compostelába, a déli verőfényben végig a régi Jákob-utakon: a lábamban van Spa-

⁷ Eckermann: Beszélgetések Goethével, Európa Kiadó, Bp., 1989. 386. Györfly Miklós fordítása.

nyolország. Természetesen fájtak a lábaim, de annyi mindent éltem át, oly csodálatos emberekkel találkoztam. Minden új nap kezdet volt, és egyszer csak a kontinens végére értem, ott álltam a tenger csillámló tükre előtt. Valósággal megtisztultam.

Az ilyen gyaloglás, ami a lassúságot (lenteur) összeköti a vággyal (languer), nem a naptárhoz és az órához igazodik, reggeltől estig tart, napfelkeltétől napszálltaig, és a célja maga az út. Nomadikus, katartikus, nem terheli semmiféle tulajdon. Ahogyan Peter Handke *A képek elvesztése avagy Keresztül a Sierra de Gredoson* című regényében olvasható egy kóborló asszonyról: „Igen, saját maga és mások számára is úton volt, és járásának ritmusa szerint szüntelenül úgy érezte, hogy másokkal van. Távol maradni minden tulajdontól, olyan távol, amennyire csak lehet. Éppen elég sokáig volt tulajdonunk. És az idők során kevés dolog akadályozta annyira a szemlélődést, a szemrevételezést – széles perspektívában – , mint a tulajdon. És miközben képtelenné váltunk egy tárgy szemlélődő megtekintésére, mi magunk is lemondhattunk arról, hogy figyelembe vegyünk – hogy szóba kerüljünk.”

Könnyű a poggyász, de erőteljesek a léptek, melyek a talajt tapossák. A szemléletnek a felzárkózáshoz van köze, csak így válhat evidenciává. És hogy az utazás elválaszthatatlan a valóságos megerősítéstől, félelmeiktől, a nélkülözéstől, ez teszi igazából a belső és a külső tér felfedezésévé.

A gyalogszerrel megtett utazásokat mindig meditatív természetűnek éreztem, ahogy *Járás* című elbeszélésem sugallja: „A léptek nem gyorsak. A tekintet körbejár és megpihen. A rekettje embermagas ágai – a kéz megfogja őket. A fény meghatározhatatlan. Tehát a szem egy rövid, fekete pillanatra lecsukódik. A léptek elbizonytalanodnak, amint a talpak alatt megmozdulnak a kövek. Csak a lábra lehet számítani, amely tovább tapogatózik a kitűzött irányban...”

Utazás és nyugalom – ezen a ponton paradox módon összetalálkoznak. (Másképpen, mintha „becsomagolt áruként” New Yorkba repülnék.) Szert teszek a lassúságra. Nem üzleti utazó vagyok. Nem is gyógykezelésre utazom, hogy megvásároljam magamnak a receptre felírt nyugalmat. Megyek, olvasok, fekszem. A mindennapokban kis fülkéket alakítok ki magamnak, hogy a saját tempómat, a „saját időmet” élhessem. You're being very slow, mondja valaki. That's right, válaszolom, szégyenkezés nélkül. És: One thing at the time.

Mellesleg: hogyan is ne egészítené ki egymást a sebesség és a lassúság, ahogy a mozgás és a nyugalom is kiegészítik egymást. Egyedül az *ultra* ellen tehetnénk ellenvetéseket. Ettől már a velociferikus Faust feltalálója, Goethe is óvott, és hasonlóképpen óvott tőle 1922-ben, a háború utáni gyorsuláshisztéria közepette Rainer Maria Rilke is a *Szonettek Orfeuszhoz* XXII. versében:

Mi hajtva-hajszolunk.
Ámde – hogy elsuhanat –
a Mozdulatlant
rezzenti csak korunk.

Bármi, ha sietős,
már múlásra mutat;
mi szívünkben időz,
majd beavat.

Fiúk! Ne eméssze
merszetek sebesség,
hiú repülés se.

Nyugszik ím a világ:
homály és fényesség,
könyv és virág.⁸

Schein Gábor fordítása

⁸ Halasi Zoltán fordítása.

FODOR ÁKOS

Xénia

Hűtsd le túl-forró jószándékosodat.
Nem biztos, hogy rá igényt tartanak.
– S ha várva várnak is, fékezd magad:
le ne előzze a sínt a vonat!

Süli István fotója

MESTERHÁZI MÓNIKA

Befelé

Hányszor ennyit kellene utazni,
homlokkal tapadva a kinti sötétbe,
míg az utazás volna a mozdulatlan –

Süli István fotója

Martos Márton fotója

SZABÓ T. ANNA

Pordal

Ha gyorsvonat az életed,
és menetrend szerint halad,
nem bánod és nem élvezed,
hogy minden élmény elmarad,

ha látsz mezőt és kék hegyet
és várakat és házakat
és szélsőrényes réteket
és messze sziklaszálakat,

ha nélküled fut minden el,
de elfordulsz és rálegyintesz,
mint akit már nem érdekel,
mint aki untig látta mindezt –

mindegy, hogy hol jársz, szállj ki gyorsan,
érezd, hogy nem vagy még halott:
meztírlábazz a meleg porban,
indulj tovább gyalog.

ELIZABETH BISHOP

Chemin de fer

A vasút mentén haladtam –
gyorsult a szívverés.
Épp túl szűk volt vagy épp tág
a talpfák közti rés.

Látványszegény a táj:
a tölgy és a boróka
szürkészöld ágai közt
ráláttam már a tóra:

akár egy régi könnycsepp,
amely le nem pereg.
Remete élt a partján,
koszos és elég öreg.

A levegőbe lótt épp –
megrázkódott a fa.
A tó vize fodrozódott,
csucsukkolt a vadkacsa.

– Ébresztő, szeretet! –
ércesen zengte torka.
És a túlparti visszhang
néhányszor utána motyogta.

Imreh András fordítása

Szilágyi Zoltán fotója

A csúcsvasút

Forgách Andrásnak

Már elmúlt dél, amikor beálltam a parkolóba.

A levegő párás volt és fullasztó, szórt fény hullott a lombokra. Ilyen időben lehet, hogy nem sikerül lefotóznom az Alpok hegygerincére bukó napkorongot.

Már fél éve laktam ebben a svájci városban, és fél éven át folyamatosan halogattam, hogy megmásszam a hegyet.

Amikor tavasszal megérkeztem, még hó borította a csúcsát, idelent a tóparton pedig illatoztak a virágok, a hajók beálltak a dokkokba, és a hosszú platánsor levelein sárga fény villogott.

Egyszerre láttam az összes évszakot. Láttam a tavaszból a telet, és itt állt előttem az egész nyár szabadon, s az őszi ködökre emlékeztettek a párás hajnalok. Akkor még nem tudtam, hogy egy életen át cipelem majd ezt az élményt, megrogzotten visszavágyva, mintha egy régi szerelem olthatatlan szikrái nem hagynák többé nyugton az embert.

Nem hiszem, hogy az elérhetetlen vágyakat kioltja az idő. Nem, az idő a boldogtalanság tompa mércéje lesz.

Bezártam a kocsit, s mert egy héttel ezelőtt úgy döntöttem, hogy nem mászom meg az egész hegyet, hanem félútig fogaskerekű vasúttal utazok, besétáltam a megállóba.

Sehol senki, csak a lombok sötétje, és a nem túl messze húzódó autópálya zümmögése. Egy pillanatra olyan érzésem támadt, mint mikor gyerekkoromban vártam a buszra. Várakozás, fülledt meleg, szárazságtól kiégett fücsomók.

Hogy elüssem az időt, háromszor is átolvastam a kiragasztott menetrendet, s mind a háromszor megbizonyosodtam afelől, hogy semmilyen kedvezményt nem tudok igénybe venni a nem túl olcsó kiruccanásra.

Nem volt nálam más, csak a fényképezőgép és egy állvány, hogy a hosszú expozíciós idejű alkonyi fények ne mosódjanak egymásra. Bár soha nem gondoltam, hogy a képek élessége valamiféle produkciós szint, sőt, remek képeket készítettem éjszaka, amikor az úgynevezett B-idővel tartottam magam elé a gépet. Így olyat is meglátott a gép, amit a szem soha. Vörösen és sárgán izzó foltok lettek a betonkarókból, s a képek szemcsészsége valamiféle pszichedelikus mágiával sugárzott elő. A fényképezésben is a véletlen érdekelt, ahogy mindenben. A kiszámíthatóságnak legföljebb a szerkezetben, a módszerben kell megjelenni.

És akkor hirtelen útítársam akadt, egy idős asszony, aki a hegyen lakott, s hetente csak egy-két alkalommal ereszkedett alá az 1800 méteres magasságból.

Mondtam, író vagyok, s nekem kivételes alkalom, hogy fölutazhatok erre a hegyre, és készíthetek néhány alkonyi felvételt.

Megértően nézett rám, mint aki hirtelen tisztába jön kiváltságos helyzetével, s hogy nem képes már átlátni az elé tornyosuló szokásokon.

A vonat lassan imbolyogva jött az állomás bódéja felé, a párálló meleg eltorzította a kontúrjait.

Fölszálltunk, és folytattuk a beszélgetést. Amikor a kalauz hozzánk ért, újdonsült ismerősöm addig tréfált vele, amíg kialakult számomra is valamiféle nem létező kedvezményt.

Bízta csak rám magát, mondta, s hogy valaki fél órai ismeretség után képes ilyen mondatokra, a biztonságérzet beláthatatlan távlatait nyitotta meg előttem.

Akkor még nem gondoltam, hogy e számtalan nyitva hagyott kapu néhány hónappal később soha nem múló honvágyat ébreszt bennem, s nem a gyerekkorom emlékei, hanem a civilizáltságoknak ez a foka lesz a gondolkodásom origója, az otthonom szimbóluma. Egész életemen át sebként húzódó szakadék született az otthonom és önkifejezési eszközőm, a magyar nyelv között. Egyiket sem tudom a másikba oltani, és egyik nélkül sem tudok teljes életként gondolni az életemre. Az egyiknek a másik által okozott veszteségét pedig nem tudom elfogadni.

A fogaskerekű vasút lassan, megfontoltan emelkedett a csúcs felé. A hegy felépítésének köszönhetően nem kanyargott, a hosszú és egyenes hegyvonulat a térképen nyitott tenyérnek látszott, viszont a hegy másik oldala, épp ellenkezőleg, meredeken szakadt a mélybe.

A rövid megállóknak cserélődtek az utasok, mi egy idő után elhallgattunk, néztük a lombok között előbukkanó szikladarabokat. Az járt a fejemben, micsoda gigantikus

munka volt csúcsokra futó vasutakat építeni az Alpokban, vagy épp 17 kilométer hosszú alagutat fúrni, egyszerűen belakni ezt a zordnak tűnő világot. Én a hegyben folyton a geológiai időt látom, vagyis konkrétan az időt, amely megfajthatatlanságával hőmpolygeti előre milliárdnyi ember életét.

Az ölembé terítettem a térképet, útítársam a következő megállóra bökött. Itt kell leszállnia, ha félúton gyalogolni akar a csúcsig. Azzal a lehetetlen érzéssel köszöntem el, hogy biztos voltam afelel, soha többé nem látjuk egymást. Nem fájt, szó sincs róla, de ezek a pillanatok azok, amelyekben olvasni szeretnék az élet természetében, megtudni róla valamit, ami eddig senkinek nem jutott eszébe.

Ezzel szemben leszálltam, s a fogaskerekű könnyedén haladt tovább a kétségeim nélkül.

Egyértelműen kitaposott út vezetett a fák között, aztán elmaradoztak a fák, füves lankákon haladtam tovább. A levegő hűlni kezdett, s mindennél jobban reméltem, hogy megpillantok egy télről kiszáradt havasi gyopárt.

A csúcsra vezető úton szállodák és éttermek, beleépülve a tájba, inkább menedékháznak látszottak.

Aztán egy emelkedő végéhez közeledve hirtelen eltűnt előlem minden. Nem volt tovább más, csak a kék ég. Megálltam és megborzongtam, mint amikor valami különös jelet észlel az ember, s igyekszik időben fölkészíteni magát a veszélyre. Elindultam az ég irányába.

Amikor megálltam a hegygerincen, hebegtem-habogtam, értelmes szó nem, csak a ziháló tüdőm át áramló levegő hagyta el a számat.

Ott álltam a hegyek királynőjének, a Riginek a tetején, és előttem az Alpok több száz kilométer hosszú hegyvonulata. Alattam szédítő mélységben kéken csillogott a Vierwaldstätter-tó vize, s a párán át apró pontnak láttam Luzern városát. És a lenről hihetetlen magasban közlekedő Zeppelin léghajó most alig látható, súlytalan szivarként lebegett a mélységek fölött.

Soha nem éltem át ehhez fogható katarzist. Zokogni tudtam volna a boldogságtól, giccses voltam, mint egy rózsaszín kismalac.

A felhők rétegei lassan megnyíltak előttem, és mintha tudná a nap, hogy miatta jöttem ide, szikrázva bújt elő a felhők mögül.

Minden parányi volt, az élet, parányi volt a halál, a szépségnek ez a természete minden dilemmán és okos szón túl járt. Sokszor gondolok arra, hogy ott a csúcson kellett volna befejezni az életem útját. Az, hogy erről írhatok, már nem adomány. Egy novel-lámban itt szórják szét egy férfi hamvait.

Micsoda nap!

Megkerestem azt a helyet, ahonnan mindent jól láthatok, a fények legkisebb változását is nyomon követhetem, és felállítottam a fotóállványt.

Alkonyi fényben úszó, legelő birkákat fotóztam, a horizontot, a havas csúcsok alkonyi pompáját, a Mythen titokzatos csipkéit, a Pilátus lenyűgöző bordázatát.

Kész voltam.

Ahogy a nap alászállt, hirtelen hűlni kezdett a levegő, és visszaindultam a csúcson fölállított végállomás felé, amely közvetlenül egy szálloda bejáratával szemközt helyezkedett el. Vonat nem állt benn, és embereket sem láttam. Hirtelen megfordult a fejemben, hogy eltévesztettem az utolsó járatot, talán mostanában állhattak át az őszi menetrendre.

A szálloda mellett külön épületként állt a mosdó és a várakozóhely. Előbb megmos-tam az arcom, aztán benyitottam. Egy apró kályha ontotta a meleget. A fal mellett széles padok, a sarokban pokrócok. Nem is a gondoskodás, egyenesen a gondviselés jutott eszembe. Ez itt a mennyország, megjöttem, és én most már örökre itt akarok maradni.

Akkor hangtalanul begördült az utolsó járat. A kalauz elszívott még egy szivart, a zsebhurutálban elnyomta a dekket, és a külső füles zsebbe csúsztatta. Mehetünk, bólintott.

Alig hagytuk el azt a szakaszt, amit gyalog tettem meg, teljesen besötétedett, odakint nem láttam semmit. Egyedül ültem az egész szerelvényen. Egy pillanatra úgy kellett érez-nem, mintha nem tudnám, hova megyek, mintha folytatását remélném a kalandnak.

Aztán beszállt egy család, és a kocsí végében, velem szembe ültek le. Anya, apa, kis-lány és kisfiú. A mellkasomhoz szorítottam a táskám, és arra gondoltam, hogy az a fiú én vagyok. És mától fogva benne élem tovább az életem.

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

Nyitány *a mozdonyok táncához*

Válogatott férfihangok kántálják városok
nevét egy hatalmas teremben: ígéretek,
amik ereszkedő lépcsőkön át
mély morajba vonzanak.

A szürke járdát
az elvitetni érkezők súrlódó léptei
lány fényé siettetik: ide-oda
hintáz a kupolás mennyezet alatt,
át meg át a sápadt, csupasz,
földszínű mészkőfalak között.

Titkon egy nagyóra mutatói
körbejárnak! Ha gyorsabban
mozognának, rögtön lelepleződne
az egész rejtély, s bevégeztetne örökre
minden hangya összekeverése.

Ferde napfénygúla, egy magas ablak
felé szűkül, az óra szerint mozog;
egy középpontból meredő, diszsonáns mutatók:
kivédhetetlen testhelyzetek végtelen
ismétlődése –

– kettő – kettő óra négy – kettő óra nyolc!
Piros sapkás hordárok keskeny peronokon szaladnak.
Erre, hölgyem!

– fontos, hogy ne a rossz
vonatra szálljon!

Görbe fények függnek
a betonmennyezetről, de –

Ugrásra kész vízszintesek
csillogó párhuzamosokon: meleg izzással
fűtött horpadt hengerek – hívnak beszállni –
nekivágnak az időnek. De a fék egy rögzített
testhelyzetet addig tud megtartani, míg –

– A fütty!

Nem kettő óra nyolc. Nem kettő óra négy. Kettő!

Tolóablakok. Színesbőrű szakácsok izzadnak
az apró konyhában. Hátsó fények –

Időben: kettő óra négy!
Időben: kettő óra nyolc!

– alagútba szorított folyók: hídpillérek
gázolnak át az iszapos mocsáron: kerekek
ismétlik ugyanazt a gesztust, aránylag
mozdulatlanul: a mindig párhuzamos vasutak
végtelenül visszatérnek önmagukba.

Biztos a tánc.

Szlukevényi Katalin fordítása

Ifjú Ottley, a bátor tanonc

Ifjú Ottley apja 1857-ben jött Kalkuttába, hogy fűtőként szolgáljon az első mozdonyon, amelyet forgalomba helyeztek India akkori leghosszabb vasútvonalán, a D. I. R.-n. Egész életében megtartotta nyers yorkshire-i kiejtését, ám ifjú Ottley, indiai születésű lévén, a félévek és az angolul beszélő bennszülöttek zavaros keverék nyelvét használta. Tizenöt évesen maga is a D. I. R. szolgálatába állt mint az Dzsamalpuri Mozdonyszerelő Részleg fiatal tanonca, három-négy fehér emberből és kilenc-tíz bennszülöttből álló csapat újdonsült tagja.

Számtalan efféle brigád szolgált a vonalon, s mind-egyiknek megvoltak a maga emelődarui, kézi emelői, satui és esztergapadjai, hiszen nem volt több közülük egymáshoz, mint bármelyik önálló műhelynek a másikhöz. A feladatuk a gőzmozdonyok karbantartása és szerelése, valamint a tanoncok megregulázása volt. De hiába, a tanoncok állandóan megyoróval dobálóztak, karikatúrákat rajzoltak népszerűtlen előljáróikról a mozdonyok lökhárítójára és a kiszuperált kazánok falára, és annyit lógtak a munkából, amennyit csak lehetett.

Csaknem mindnyájan régi alkalmazottak fiai voltak, akik a dzsamalpuri vasutas város bungalóiban éltek a szüleikkel, a pálmafák, bambusz- és bougainvillea-bokrok szegélyezte széles murvasétányok egyikén, a Steam Roadon, a Church Roadon vagy az Albert Roadon. Soha nem látták a tengert vagy egy gőzhajót, a szókinsüket félig a bennszülöttek nyelvjárásából merítették, valamenynyien önkéntesek voltak a D. I. R. Vasúti Társaságnál, és kizárólag a vállalatról és annak ügyeiről társalogtak egymás közt.

Mindannyian határozottan bíztak benne, hogy egy napon mozdonyvezetők lesznek, és évi hat- vagy nyolcszázat fognak keresni, éppen ezért mélyen megvetették az egyszerű hivatalnokokat, akik a raktári, a kereskedelmi vagy a könyvvizsgáló részlegnél ültek, és előszeretettel nyomták le őket a víz alá, ha összetalálkoztak velük a vállalati fürdőben.

Sztrájkok vagy közlekedési blokádok nem fordultak elő akkoriban a D. I. R.-nál, a tíz-tizenkétezer bennszülött és a két-hármezer fehér alkalmazott ugyanis minden elképzelhetőt megtett, hogy a vállalatnál dolgozók olyan zárt kasztá alakuljanak, amelyben a fiaik és rokonságuk számára biztosított az elegendő fizetéssel járó pozíció. Előbb vagy utóbb minden emberi közösség kasztá mervedik Indiában: a nagy juta- és pamutgyárak, a bőr-, hám- és ópiumfeldolgozók, a szénbányák és a hajódokkok dolgozói is. Néhány éven belül pedig, amikor Indiát a világ nagy termelőországainak egyikéként fogják számon tartani, távoli nemzetek munkásegyesületeihez is eljut majd a kasztélet szépségének a híre, és bizonyosan roppantul felkelti az érdeklődésüket.

Akkoriban határozott úgy a D. I. R., hogy minél több bennszülött mozdonyvezetőt kell alkalmazni, ezt az elhatározást azonban a „kocsiszin”, ahogy a Mozdony-szerelő Részleget nevezték, igencsak megszenvedte. Egy bennszülött vezető ugyanis, így mondták, hat majomnál is többféleképpen képes tönkretenni egy mozdonyt. A vállalat akkor még nem egységesítette a vasúti járműveit,

ami igen előnyösnek bizonyult a tanoncok számára, akik mindent tudni akartak a gépekről, és így vagy húszféle mozdonyon edzhették tudásukat. Volt köztük Hawthorne, E-típusú, O-típusú, külső hengeres, kétvégű Spaulding and Cushman, rövid távokra tervezett, európai gyártású szertartályos mozdony és még sok más. Ám a bennszülött mozdonyvezetők válogatás nélkül tönkretették valamennyit, és a tanoncoknak hamar szokásává vált, hogy bengáli nyelven különböző megjegyzéseket hagyjanak a megjavított mozdonyok vezetőülésén, ahol a következő vezető feltétlenül észreveszi.

Ifjú Ottley eleinte ugyanolyan keveset dolgozott, mint a többi tanonc, ám az apja, aki akkoriban jól fizetett mozdonyvezető volt, sok mindent megtanított neki a mozdonyok belsejéről, Olaf Swanson pedig, a vörös hajú svéd, aki a Kormányzati Postajáratot és a csütörtöki gyorsot vezette a Radzsgara Szerájtól Guldee Haut-ig, közeli barátja volt az Ottley családnak, s minden péntek este velük vacsorázott. Olaf fontos ember volt, ugyanis azonkívül, hogy a legjobb postajáratos hírében állt, a vasutas Szabadkőműves Páholy, a St. Duncan in the East egykori mestere volt, továbbá a Mozdonyvezetők Egyesületének a titkára, a D. I. R. Önkéntes Alakulatának az elnöke, és amire a legbüszkébb volt: író. Írt ugyanis egy könyvet a maga sajátos nyelvén, amelyet ő mindenáron angolnak akart nevezni, és a társaság nyomdájában, ahol a menetjegyeket gyártották, a saját költségén ki is nyomtatta. Néhány példányt drapp és zöld papírra nyomtak, másokat rózsaszínűre és kékre, de volt köztük sárga és barna színű is, Olaf ugyanis úgy vélte, kész pazarlás elsőosztályú fehér papírra költeni a pénzt. A csomagolópapír tökéletesen megfelelt a céljaira, mindamelllett, hangsúlyozta, a színek nyugtatják az olvasó szemét. A könyv a „Vasútmozdonyok javítása, avagy az ifjú mozdonyvezetők vademecuma” címet viselte, és egy verssel kezdődött, amelyben Olaf egy Swedenborg nevű férfinak ajánlotta művét.

Minden elgondolható balesetet és meghibásodást részletesen leírt benne, ami csak megtörténhet egy mozdonyval útközben, és mindegyikhez egy-egy remekbe szabott megoldással is szolgált. Ám ahhoz, hogy az olvasó bármilyen értelmet is ki tudjon bogozni a szövegből, ismernie kellett Olaf írott angolját és mindenféle műszaki fecsegést a mozdonyok rejtelméről, valamint nem ártott hozzá személyesen ismerni a D. I. R. vasútállalat valamennyi mozdonyát, a Vademecum ugyanis teli volt olyan utalásokkal, amelyek csak a D. I. R. körein belül bírtak bármilyen jelentéssel. Más esetben a könyv – ahogy azt a nagy mozdonytervező mondta egykor – *kitűnő* tankönyvként szolgált.

Olaf rettenetesen büszke volt a művére, amelyből egész oldalakat taníttatott meg kívülről ifjú Ottley-val, miután leültette őt a bungaló egyik sarkába.

– Találd ki, hogy mi jár a mozdony eszében – kiáltotta Olaf. – Tökéletesen megtanulod érteni a nyelvét, és meglátod, segíteni fog, amikor szereled. A Postajáratot vezetem, India Postajáratát, és minden, amit írok és mondok, úgy igaz.

– De én nem akarom megtanulni a könyvet – válaszol-

ta ifjú Ottley, aki úgy érezte, bőven elég mozdonyal van dolga munka közben.

– Tanulnod kell! Az apád régi jó barátom, és tanítani foglak, ha akarod, ha nem!

Ifjú Ottley engedelmessé vált, mert nagyon szerette az öreg Olafot, és miután Olaf hat hónapon át tanította őt a maga sajátos stílusában, a fiú kezdte belátni, hogy a Vademecum nagyon is értékes segítséget jelent minden alkalommal, amikor addig ismeretlen típusú lerobbant mozdonyt vontatnak a kocsiszínbe. Olaf adott neki egy durva rajzpapírba csomagolt másolatot a könyvből, amelynek az oldalait, körbe a margón, jegyzetekkel írta tele, s minden tollvonása hosszú évek tapasztalatának a gyümölcse volt.

– Nincs ebben a könyvben egyetlen szó sem – mondotta Olaf –, amelynek az igazságáról ne bizonyosodtam volna meg saját magam. Azt mondom, a mozdony olyan, akár az emberi test. Amíg van benne gőz, vagyis élet, addig, fiam, ha ismered a módját, rá tudod venni, hogy mozogjon még egy kicsit. – Lassan ide-oda billegette a kezét. – Amíg az ember nem halt meg, vagy amíg a mozdony nem került a folyó mélyére, mindig van még valami, amit tehetsz érte. Vésd az eszedbe! Én mondom ezt, és biztos vagyok benne!

Olaf azzal fizette meg ifjú Ottley idejét és figyelmét, hogy minden befolyását latba vetve, megtette tiszthelyetessé a fiút a csoportjában, ifjú Ottley-nak pedig, buzgó önkéntes és kiváló céllövő lévén, remek dolga volt a D. I. R.-nél, ami az alkalmi eltávozásokat illeti. Amikor ugyanis csak könnyebb szerelési munkák akadtak a kocsiszínben, de valamelyik távoli kisvasút-állomáson, Agrában vagy Bandikuiban nem kevesebbet kellett megvédeni, mint a D. I. R. becsületét, e nyugati vasutas városok dolgozóit ellen, ifjú Ottley mindig meglelte a módját, hogy megszökjön, és az ottani, verőfényes és poros céllövőpályákon kiálljon a társasága jó híréért.

Egy szerelőtanoncnak álmában sem kellett fizetnie a vonatjegyért India akármelyik vonalán, így hát ifjú Ottley gyakorlatilag olyan szabadságot élvezett az indiai vasúti hálózaton belül, amelyet a Legfelsőbb Törvényhozói Tanács tagjai élveznek, akik az óraláncukon viselik kiváltságukat tanúsító igazolványukat, és arra lovagolhatnak szerte az országban, amerre csak akarnak.

Tizenkilencedik életévében, egy késő szeptemberi napon észak felé vitte valamelyik céllövő kupa vadászata. Elegánsan és a kalandhoz illően volt öltözve, fehér gallérja egynyelvűre kilátszott sötét egyenruhája fölött, Martini-Henry puskája pedig úgy ki volt fényesítve, hogy tökéletesen menjen tiszthelyettesi kardjához, amely ott nyugodott fölötte a hüvelyében.

Az esős évszak már a végéhez közeledett, ami Bengáliában nagyon jó hír a vasutasok számára, hiszen addig három teljes hónapon át hevesen zúdul rájuk az eső, mígnem az egész vidék hatalmas tengerre változik. A kigyók a vasúti töltéseken keresnek menedéket, az özvíz pedig kimossa a kavicságyat a kötővasak alól, és kecsesen himbálózó síneket hagy maga után. Aztán a vonatok úgy kezdenek el közlekedni, ahogy éppen sikerül, a vasúti pályatest-felügyelők pedig minden éjszakájukat azzal töltik, hogy a bennszülöttek hajtotta kézi hajtányban ülve elmozdult vasakról értekeznek, napközben a perzselő melegben pedig az embereket tetőtől talpig tűzpiros porseprés lepi el, és nagyon hamar mindenki kijön a sodrából.

Ifjú Ottley születése óta hozzászokott ezekhez a jelenetekhez. Ezúttal mindössze azt sajnálta, hogy a barátai a bengáli vasút mentén annyira lucskosak, elfoglaltak és bosszúsak voltak, hogy egyáltalán nem értékelték nagyszerűségét. Pedig ő úgy gondolta, kifejezetten vigasztaló látványt nyújt nekik, amint a szemébe húzza a kalapját, és az orrán keresztül kifújja bennszülött készítményű szivarjának sűrű füstjét. Amíg le nem szállt az este, ingujjban hevert a fekhelyén, és időnként el-elszunnyadva, G. W. M. Reynolds műveit olvasta, amelyeket az állomási könyvesstandokon lehetett megvásárolni.

Aztán a fülébe jutott, hogy Guldee Haut-nál mozdonyt cserélnek, és az új vezető egy párszi lesz, az öreg Rustomjee, aki a negyvenes számú mozdonyal indul tovább. Ifjú Ottley megragadta az alkalmat, hogy előre menjen, és pontosan közölje Rustomje-vel, mit tartanak felőle a kocsiszínben a szerelők, akiknek számtalanszor kellett már eltakarítaniuk gondatlansága, figyelmetlensége és rossz tüzelőtechnikája eredményeit, mint például a behorpadt gázkazánfedélt.

Rustomjee azt felelte, mindig is nagyon szerencsétlen volt a mozdonyokkal, mire ifjú Ottley visszament a vagonjába és elaludt. Egy hatalmas csattanásra, lökésre és csikorgásra ébredt fel. A szembe lévő fekhelyt egy tiszthelyettes foglalta el, aki észak felé utazott vagy húsz angol katona kíséretében.

– Mi volt ez? – kérdezte a tiszthelyettes.

– Rustomjee valószínűleg felrobbantotta a mozdonyt – felelte ifjú Ottley, és azonnal kilépett a vagonból az esőbe, sarkában a tiszthelyetessé. Rustomje-t a sínek mellett gubbasztva találták, amint leforrázott lábát ápolta, és hangosan azt sipákolta, hogy neki befellegzett. Eközben a segédfüttő tisztellettelenül tekintett a vadul dübörgő és sípoló gépre.

– Mi történt? – kérdezte ifjú Ottley a segédfüttő lámpásának fényében.

– Tönkrement – felelte Rustomjee, még mindig a lábát fájjalva.

– Az nem kétséges. De pontosan melyik része?

– Isten tudja! Jaj, nekem! Tönkrement a negyvenes számú!

Ifjú Ottley felugrott a vezetőfülkébe és elzárt minden utat a gőz elől, nehogy még több kiszökjön. Aztán megragadta a lámpást és bemászott a hajtókerekek alá, ahol a hátára feküdt, és vajúdni kezdett a gép belsejében, a fel-feltörő forró vízsugarak között.

– Ez aztán merész! – szólt a tiszthelyettes. – Én bizony nem szívesen csinálnám utána. Mi történt odalent?

– Kiengedett a henger, megcsavarodott a csatlórúd és még néhány dolog. Elég súlyosan megrongálódott szegény. Igen, úgy néz ki, hogy valóban teljesen tönkrement – szólt ifjú Ottley a meghajtó küllői közül.

– Kínos – mondta a tiszthelyettes, fölhajtva kabátja gallérját a nyirkos éjszakában. – És most mit lehet tenni?

Ifjú Ottley kimászott a mozdony alól – piros sűjtásos, sötét egyenruhája mindenütt sártól feketélt –, és az ujjával dobolt a fogán az esőben, miközben a bennszülött utasok visongva zúdították rájuk kérdéseiket, az öreg Rustomjee pedig utasította a segédfüttőt, hogy gyalogoljon vissza hat-hét mérföldet, és táviratozzon segítségért.

– Nem tudok úszni – mondta a segédfüttő. – Inkább megyek lefeküdni. – És ezzel, ahogy mondani szokás, el

Pillák István fotója

is volt intézve a dolog. Igaz, amennyire a segédfüttő lámpásának fényénél látni lehetett, egész Bengáliát elárasztotta a víz.

– Olaf Swanson a Radzsgara Szerájnál vár a Postajárat-tal. Rettentően haragudni fog, ha ezt megtudja – mondta ifjú Ottley. Aztán ismét bekúszott a mozdony alá egy fáklyával, és ahogy törökülésben töprengett, azt kívánta, bár betette volna az útításkájába a Vademecumot.

A negyvenes számú egy öreg, felújított Mutiny-mozdony volt, francia típusú, kúpos végű hengerrel és vakmerően hanyag alátámasztással. Számtalanszor megfordult már a kocsiszínben, és bár ifjú Ottley-nak személyesen még nem volt vele dolga, sok mindent hallott már róla. Ám semmi olyat, ami a mozdony jó hírét szolgálta volna.

– Kölcsönadná nekem néhány emberét? – kérdezte végül a fiú a tiszthelyettestől. – Akkor leválaszthatnánk ezt az oldalát, és talán el tudnánk indítani. Legalábbis megpróbálhatjuk, mit szól hozzá?

– Ez csak természetes! Hé! Őrmester! – szolt a tiszthelyettes. – Terelje ki ide az embereket, és tegyék, amit ez a... ez a tiszt mond!

– Méghogy tiszt! – morogta magában az egyik közlegény. – Sose gondoltam volna, hogy egyszer egy ilyen önkéntes tábornok szolgálatába fognak állítani. Itt aztán hatalmas baleset történt. Mintha csak anyám teáskannája tört volna rípiyára. Na, mit kíván tőlünk, civil tábornok uram?

Ifjú Ottley megosztotta velük a haditervét, miközben Rustomjee szerszámosládájában kutakodott, majd a férfiak négykézlábra ereszkedve vagy letérdelve emeltek, toltak, húztak és csavarkulcsokat forgattak a mozdony alatt, ifjú Ottley utasításai szerint. A cél a jobb oldali henger teljes leválasztása volt és egy súlyosan megcsavarodott csatlórúd eltávolítása. A negyvenes számú gyakorlatilag

lebénult a jobb oldalára, így hát annyi vasat kellett kiszerezni belőle, amennyiből akár egy egész kábelcsatornát le lehetett volna fektetni.

Ifjú Ottley jól emlékezett rá, hogy a Vademecum ilyen szerencsétlenség esetére is szolgált részletes útmutatással, de még ő is aggódni kezdett, amikor látta, mekkora halomba gyűlt össze a sínek mellett az a sok minden, ami kikerült a mozdonyból. Negyven perc kemény munka után mindent, ami csak mozdítható volt, kipucoltak a gépből, és ifjú Ottley úgy érezte, most már megkockáztathatja, hogy adjon neki egy kis gőzt. A mozdony sípolt, prűszkölt és rángatózott, de megmozdult, ha keservesen, csikorgóva is. A katonák örömteli ujjongásban törtek ki.

Rustomjee határozottan megtagadott minden további segítséget egy olyan forradalmi műveletben, mint az egyhengeres mozdony vezetése, hiszen, ahogy mondta, ő az Ég akarata szerint még az egészséges gépekkel is mindig hadilábon áll. Mi több, hangsúlyozta, a nyomásmérő úgy ugrál fel s alá, mint a kisördög. A fűtő pedig már régen nyugovóra tért, hiszen bölcs ember.

– Ez aztán a furcsaság – szolt a tiszthelyettes. – De nézze csak, ha gondolja, majd én rakom bele a szenet, maga pedig vezesse az öreg tragacsot.

– Lehet, hogy fel fog robbanni – mondta a segédfüttő.

– A hangokból ítélve egy cseppet sem lenne meglepő. Hol van az a lapát? – felelte a tiszthelyettes.

– Á, dehogy, a tankönyvem szerint minden rendben van vele – mondta ifjú Ottley. – Most pedig menjünk a Radzsgara Szerájba, feltéve, ha sikerül elindítani.

A kimerültség panaszos elnyújtott sípolása hallatszott, és a mozdony megindult. Éppen hogy hétmérföldes sebességgel tudtak haladni, de ezzel mégiscsak megkezdődött az utazás az elárasztott síneken.

A tiszthelyettes négylapátnyi szenet tüzelt el percen-

ként, miközben a negyvenes számú olyan hangokat hallatott, akár egy haldokló tehén, ifjú Ottley pedig arra a felismerésre jutott, hogy egészen más egy egészséges tolatómozdonnyal mulatságból furikázni föl-alá a telepelyen, amikor a műhely vezetője nem figyel oda, mint egy súlyosan sebesült öreg mozdonyt vezetni ismeretlen úton, teljes sötétségben és zuhógó trópusi esőben. Akárhogy is, torkukban dobogó szívvel végül sikerült végigbukdácsolniuk az utat, míg nem a távolban megpillantottak egy jelzőlámpát. Szerényen sípoltak, hiszen nem volt pazarolni való gőzük.

– Ez talán a Radzsgara Szeráj lesz – szólott ifjú Ottley reményteljesen.

– Inkább a Szuezi-csatornára hasonlít – felelte a tiszthelyettes. – Azt gondolom, ha egy mozdony ekkora zajt csap, igencsak sürgős lehet neki, nemde?

Az a bizonyos zaj, amely megcsapta a tiszthelyettes fülét, egy teljes erejű, vad sivítás volt, előttük körülbelül félmérföldnyire.

– Ez az Alsó Postajárat lesz – szólott ifjú Ottley. – Két óra negyven perccel tartóztattuk fel Olafot. Akkor ez csak is a Radzsgara Szeráj lehet.

– Nem csodálom, hogy ilyen sürgősen menne már tovább – felelte a tiszthelyettes. – Atyám, micsoda ország!

A sínek itt teljesen víz alá merültek, így hát ifjú Ottley elküldte a segédűt, hogy megkeresse a váltót, és a mellékvágányra terelje a negyvenes számút. Lassan elindította, és behúzódott a hatalmas, ötvenöt tonnás, hatkerekű, tizenhét hüvelyk hosszú belső hengeres, csatlórudas, pompásan lefestett és zománcozott huszonötös számú mellé, amely tajtékozva állt az Alsó Postajárat élén.

Olaf vörös szakállá úgy izzott, mint egy vészjelző, és amint a két mozdony egyvonalba került, egy rücskös darab jófajta Giridih szénrög süvített el ifjú Ottley feje mellett.

– Nagyon dühös a barátod? – kérdezte a tiszthelyettes, behúzza a fejét.

– Ó, te istenverte! – ordította Olaf. – Ez az ötödik eset, hogy feltartóztatsz. Három órán át váratsz engem, Swansont és a Postajáratot! De most még elvesztegetek egy kis időt, amíg betöröm a fejed! – És átugrott a negyvenes számú kilépőjére egy lapáttal a kezében.

– Olaf! – kiáltotta ifjú Ottley, mire Olaf csaknem hátra buk fencezett. – Rustomjee elbújt hátul.

– Hát persze, hogy ott lapul! De te? Te hogy kerülsz ide?

– Olaf, lerobbant a mozdony, de megszereltem a könyved szerint, és ideértünk, méghozzá egy hengerrel. Mint ha csak egy mozdony skiccét vezettem volna.

– A könyvem! Az én nagyszerű könyvem! A Vademecumom! Ottley, remek mozdonyvezető vagy, megbocsátom, hogy feltartóztattatok! Ó, az én könyvem, az én könyvem! – örvendezett Olaf, és visszamászott a huszonötös számúra, miközben mindenfélét kiáltozott Swedenborgról és a gőzről.

– Így is van – szólott ifjú Ottley –, de hol van a Radzsgara Szeráj? Segítségre van szükségünk.

– Sehol sincs. A víz két láb magasan ellepte a töltést, és a távirati iroda is összedőlt. Majd jelentelek titeket a Purnool Útnál. Jó éjszakát, drága fiam!

A Postajárat nagy loccsanással nekiindult a sötétségnek, ifjú Ottley pedig sietve kiengedte a maradék gőzt és eloltotta a tüzet. A negyvenes számú eleget dolgozott aznap estére.

– Különös fazon a barátod – szólott a tiszthelyettes, amikor a negyvenes számú üresen és leszerelve megállt az egyre duzzadó vízár közepén. – És most mit csinálunk? Úszunk?

– Ugyan már! Ma reggel tíz negyvenötkor eljön értünk egy mozdony a Purnool Útról és elvisz minket északra. Most pedig feküdjünk le és aludjunk. Hisz látja, nincs többé Radzsgara Szeráj. Pedig valaha itt teát is lehetett kapni.

– Ó, nagyanyám, micsoda ország! – szólott a tiszthelyettes, majd követte Ottley-t a vagonba, és ledőlt a bőrhuzatú fekhelyére.

Az elkövetkező három hétben Olaf Swanson másról sem beszélt, mint a Vademecumjáról és ifjú Ottley-ról. Hogy miket mondott a könyvről, nem fontos, ám ha egy ifjú vasutas olyasvalakitől részesei dicséretben, aki a Postajáratot vezeti, és szakértő körökben a mozdonyok mesterének tekintik, annak bizony hamar híre megy. Így hát a főnökök nemsokára elküldtek ifjú Ottley-ért a kocsiszínbe, aki, miközben a kabátját gombolgatta, azon töprengett, ezúttal vajon melyik vétkére derült fény.

Dzsamalpur mellett volt egy hurokvágány, ahol biztonságosan átlépegethetett a síneken, nem érte baj. Világos volt, és egy elsőosztályú főfelügyelő teljesített szolgálatot. Mozdonyvezetői megbízást kapott, hat hónap múlva pedig véglegesítést. A csoportvezető ráadásul följajánlotta ifjú Ottley-nak, hogy nézzen körül a kocsiszínben, és kedvére válasszon magának mozdonyt.

Ottley majd kiugrott a bőrből az izgatottságtól, miközben Olafra várt, hogy együtt menjenek a kocsiszínbe. Ahogy végimentek a mozdonyok között, az öreg úgy kotkodácsolta állandóan, hogy „Nézd csak! Nézd csak!”, akár egy tyúk, majd kiválasztottak egy majdnem vadonatúj Hawthorne típusú masinát, a 239. számút, amelyet Olaf szívből ajánlott. Aztán Olaf magára hagyta ifjú Ottley-t, aki a tisztítóaknához rendelte a mozdonyát, majd méltóságteljesen megbökte ujjával a szerelvényeket mosó inast és így szólott:

– Akkor csütörtök, nyolc óra, Mallum! Értted?

Ez volt élete csaknem legbüszkébb pillanata. Azért csaknem, mert még ezt is felülmúlta az a pillanat, amikor a 239. számúval kigördült az atami elágazásról, át a téglagyáron, és aztán elhaladt a Postajárat mellett, Olaffal a vezetőfülkében.

A kocsiszínben azt mondják, amikor a 239. számú mozdony kifutott, a sípolását Raniganjtól egészen Kalkuttáig tisztán hallották.

Sári Júlia fordítása

Az utazás

Nem tudom, meséltem-e már arról, amikor mozdonyvezető voltam. Mindenesetre érdekes mozzanata volt az életemnek, ezért szeretném elmondani, milyen kötelezettségekkel járt a munka, és hogyan tettem ezeknek eleget.

A szóban forgó vonat minden év február 20-án indult a felföldről és november 8. és 12. között ért be a célállomásra, egy kis üdülőhelyre, a trópusi vidéken. A vonat útvonalának teljes hossza 122 kilométer volt, javarészt eukaliptuszokkal benőtt hegyoldalak között ereszkedett alá. (Mindig is furcsálltam, hogy nem készítenek hegedűt ebből a szép, illatos fából. Tizenöt éven keresztül vezettem a vonatot, de minden egyes alkalommal kellemes meglepetést okozott, hogy a hangoknak milyen széles skálája zendült fel, valahányszor a kis rózsaszín mozdony és szerelvényei áthaladtak az eukaliptuszerdőkön.)

Amikor elértük a melegebb vidéket, és fel-feltünedeztek az első banán- és kávécseserjék, a vonat sebesebben folytatta útját, és gyorsan haladtunk el a tágas legelők mellett, ahol a szépséges, hosszú szarvú marhák legeltek. Onnantól kezdve a yaraguálegelőik illata elkísért egészen addig a kis településig, ahol vége lett a sínek.

A vonat négy, kanárisárgára festett személyszállító és egy poggyászkocsiból állt. Nem volt semmilyen különbség a kocsik között, nem volt első-, másod- vagy harmadosztály, mégis mindegyik kocsiban más-más emberek ültek. Az elsőben az öregek és a vakok, a másodikban a cigányok, a kétes jellemű ifjak és olykor egy-egy megkésett, dühöngő serdülőkorát élő özvegyasszony, a harmadikban utaztak a jómódú házaspárok, a papok és a lókereskedők, az utolsót pedig a szerelmesek választották, friss házások és otthonról megszökött bolondos fiatal párok egyaránt. Az út vége felé már fel-felsírt ebben az utolsó kocsiban több csecsemő is, esténként az anyák a zsongító zakatolására ringatták el a kicsiket, a fiatal apák pedig kiálltak cigarettázni a kocsi végébe és megvitatták társnőik érdemeit.

Az utolsó kocsiból kiszűrődő zene emlékeimben összekapcsolódik a forró éjszakákkal, amikor a lassú léptű és merev tekintetű csinos nők cukornádpálinkát szolgáltak fel a lédús trópusi gyümölcsfákkal teli vidéken. Gyakran kellett sírásóként is tevékenykednem. Hol az egyik öreg hunyt el hirtelen, hol meg egy féltékeny fiatalembert mérgeztek meg az útársai a második kocsiban. A temetés után három napig álltunk, virrasztottunk a sírnál és imádkoztunk a vasút védőszentje, Kolumbusz Kristóf képe előtt.

Amikor kitört egy-egy vad féltékenységi dráma a második kocsi utasai vagy a negyedik kocsi szerelmesei között, megállítottam a vonatot, amíg a helyzet meg nem oldódott. A kibékült vagy véglegesen szétvált párokat az összes többi utas keserű és kemény szemrehányásokkal illette. Nem akármilyen, ha valakinek a jéghideg felföld kellős közepén kell rostokolnia, vagy a tűzforró síkságon, ahol a visszaverődő napsugarak kimerítik az ember szemét, és mindeközben a legalpáríbb szemérmertlenségeket hallgatja, és olyan tragédiák tárulnak fel előtte, akár egy kétszárnyú tükörben, amelyek mindaddig a felszín alatt, csendben zajlottak, nem árulkodott róluk más, csak egy kis térdremegés, egy lázas gyengédségi hullám, amely átfutott valaki mellkasán.

Az utakat soha nem hirdették meg előre. Azok, akik tudtak a vonat létezéséről, már egy-két hónappal az indulás előtt beköltöztek a kocsikba, így február vége felé már csak néhány piruló párocska vagy egy-egy telt hangú, vizenyős tekintetű cigány csatlakozott sietősen az utazóközönséghez.

Volt, hogy hetekig álltunk, mert leszakadt egy viadukt. Nappalokon és éjszakákon át szinte megsüketített a lezúduló víz robaja, a legmerészebb utasok meg is mártóztak a zuhatagban. Ahogy a pálya újból járható lett, folytattuk utunkat. Mindannyian hátrahagytuk ilyenkor lelkünk valamely boldog angyalát, aki azóta is ott bolyong a termékeny vízesség körül, amelynek zaja mit sem változott; évek múltán is hirtelen riadunk fel rá az éjszaka közepén.

Egy bizonyos napon beleszerettem egy szépséges leányzóba, aki az út során özvegyült meg. Amikor a vonat beért a célállomásra, elszöktem vele. Fáradtságos utazás után a Nagy Folyó partján telepedtünk le, ahol hosszú éveken keresztül adószedőként foglalkoztam: az errefelé gyakori bíborhal halászata utáni adót szedtem be.

A vonattal kapcsolatban megtudtam, hogy végleg kivonták a forgalomból és már csupán a nyaralók pásztoróráinak színhelyéül szolgál. A kocsikat mostanra teljesen benőtte a kúszóindák sűrű szövevénye, a mozdonyban és a poggyászkocsiban pedig kék szajkók raktak fészket.

Pál Ágnes fordítása

A 081-es vonat

A ligetből visszatekintve, ahonnan e sorokat írom, életem nagy megrázkódtatása távolinak tűnik. Öreg nyugdíjasként házikóm pázsitján nyújtóztatom a lábamat és gyakran felteszem magamnak a kérdést, hogy valóban én vagyok-e ez – ugyanaz az én, aki mozdonyvezetőként oly keményen robotolt a P.-L.-M.¹ járaton, s még mindig furcsállom, hogy nem haltam meg azonnal 1865. szeptember 22-ének éjszakáján.

Mondhatom, jól tudom, mit jelent a Párizs–Marseille vonalon szolgálatot teljesíteni. Csukott szemmel is elvezetném a mozdonyt, a lejtőkön és kapaszkodókon, a sínek kereszteződésein, az elágazásokon és váltókon át, a kanyarokban és az acélhidakon keresztül. Harmadosztályú fűtőből első osztályú mozdonyvezető lettem, de csak apránként sikerült előbbre lépnem. Ha többet tanultam volna, a mozdonyoszn főnökének helyettese lehetnék. Ám mit is beszéllek! A gépek mellett elbutul az ember; éjszaka gürcölünk, nappal alszunk. A mi időnkben a mobilizáció még nem volt olyan jól szabályozott, mint manapság; a mozdonyvezetők még nem szerveződtek csoportokba, nem volt rendszeres menetrendünk. Hogyan is tanulhatlak volna? Főképpen én: csak kemény fejjel viselhettem el az engem ért megrázkódtatást.

Fivérem a flottát választotta. Teherszállító hajókon szolgált. Az ópiumháborút megelőzően, 1860 előtt állt tengerésznek. Nem is tudom, hogy a háború végeztével miként ragadt a sárgák országában, a Kantonnak nevezett város vidékén. A ferdeszeműek ott fogták, hogy legyen, aki gőzhajóikat kormányozza. Egyik levelében, melyet 1862-ben kaptam tőle, házasságáról adott hírt s beszámolt róla, hogy van egy kislánya. Nagyon szerettem a fivéremet és elszomorított, hogy többé nem látom. Az öregeink egyáltalán nem örültek ennek. Nagyon elhagyatottak voltak, kis kunyhójukban, vidéken, Dijon közelében; miután a két kölyök elment, életük alkonya szomorúan, eseménytelenül telt a családi fészekben.

1865. május havának környékén aggodalom lett úrrá rajtunk Marseille-ben a levantei események miatt. A Vörös-tengerről érkező hajók rossz híreket hoztak. Úgy hallottuk, hogy Mekkában felütötte fejét a kolera. Ezrével haltak meg a zarándokok. A betegség azután Szuezen és Alexandriában is elharapózott; egészen Konstantinápolyig terjedt. Tudtuk, hogy az ázsiai koleráról van szó; a hajók karanténba kerültek a lazarettben, valamennyien megmagyarázhatatlan rettenésben éltek.

Ebben nem sok felelősségem volt; de állíthatom, hogy végtelenül gyötört a gondolat, miszerint a betegséget szállítom. Bizonyos volt, hogy Marseille-t is eléri, s akár a gyorsvonattal is Párizsba érkezik. Az utasoknak akkoriban még nem állt rendelkezésükre vészjelző. Tudom, hogy manapság elms berendezéseket helyeztek el. Egy kioldószerkezet működésbe hozza az automata féket, s ezzel egyidőben egy fehér tábla emelkedik fel a vagonban, mint egy veszélyre figyelmeztető kéz. Akkoriban még hasonló sem létezett. Tudtam, ha az egyik utas elkap-

ná az ázsiai pestist, mely egy órán belül fulladást okoz, menthetetlenül meghalna, s csupán elkéült holttestét vinném Párizsba, a Gare de Lyonra.

Június havának elején a kolera elérte Marseille-t. Az emberek úgy hullottak, mint a legyek. Összeestek az utcákon, a kikötőben, mindenütt. A betegség rettenetes volt: két-három rángás, egy véres csuklás, s azzal vége. Az első roham után olyan hideggé vált az ember, mint egy jégcsap; a halottak arcát száz garasnyi foltok pettyezték. Az utasok ruháit bűzlő párafelhő lengte körül, amikor kiléptek a fertőtlenítőhelyiségből. A Társaság hivatalnokai feleszméltek; szomorú mesterségüket újabb gond nehezítette.

Eltelt a július, az augusztus és szeptember fele: a város kihalt volt – mégis újra reménykedni kezdtünk. Párizsban egyletore semmi nem történt. Szeptember 22-dikén este felszállok a 081-es vonat mozdonyára, fűtőmmel, Graslepoix-val.

Az utasok éjszaka vagonjaikban alszanak, míg mi hivatalból egész úton nyitott szemmel őrködünk. Nappal, a fény miatt, leeresztjük a sisakunkba épített nagy, rácsos szemüveget. Mistrali szemüvegnek² hívjuk őket. A kék üvegből készült lencsék védelmet nyújtanak a porral szemben. Este feltoljuk őket a homlokunkra. Kendőinkben, lehajtott fülvédős sisakjainkban és nagy köpönyegekben vörös szemű szörnyetegen lovagló ördögökre emlékezettünk. A kazán fénye ránk vetül és hasunkat melegíti. A hideg északi szél orcánkba vág. Az eső arcunkat csapkodja. A rázkódástól felkavarodik a gyomrunk, szinte nem kapunk levegőt. Ily módon felvértezve a sötétségbe meresztjük szemünket, vörös fények után kutatva. A szakma öregei közül jó néhányat az örületbe kergetett a Vörös. Ez a szín még most is megbabonáz és elmondhatatlan szorongást vált ki belőlem. Éjszaka gyakran felriadok s „vörös-sen” káprázik a szemem: rettegve bámulok a sötétségbe, úgy tűnik, mintha minden recsegne körülöttem, a vér egy pillanat alatt a fejembe szökik – majd eszembe jut, hogy az ágyamban vagyok és bevacolom magam paplanomba.

Azon az estén elbágyadtunk a párás hőségben. Langyosan csepergett az eső. Graslepoix pajtásom ütemesen lapátolta a szenet a kazánba. A mozdony ingott, dülöngélt az éles kanyarokban. Óránként hatvanöttel, jó sebességgel robogtunk. Olyan sötét volt, mint egy kemencében. Elhagytuk Nuits állomást, Dijon felé tartottunk, hajnali egy óra volt. A két öregre gondoltam, akik biztosan nyugodtan alszanak, amikor hirtelen egy vonat füttyét hallottam a vágánypárról. Nuits és Dijon között egy óraker nem számítottunk sem felfelé, sem lefelé közlekedő vonatra.

– Mi ez, Graslepoix? – kérdeztem a fűtőtől. – Nem adhatunk ellengőzt. – Semmi különös – mondja Graslepoix. – A vágánypárról jön. Csökkenthetjük a nyomást.

Ha lett volna sűrített levegős fékünk, mint manapság... A vágánypáron közlekedő vonat hirtelen, váratlan lendülettel beérte a miénket, és fej-fej mellett robogott vele. Még most is égnék áll a hajam, ha eszembe jut.

¹ A Párizs–Lyon–Marseille vasútvonalon. (A ford.)

² Frédéric Mistral Nobel-díjas okcitan nyelvű francia író és szótáríró volt. (A ford.)

Minden vöröses ködbe burkolózott. A mozdony réz alkatrészei ragyogtak. A gőz hangtalanul áradt szét a harangon. A ködben két barna ember mozgott az emelvényen. Szemben álltak velünk és megismételték mozdulatainkat. Vonatunk számát krétával írt felirat jelezte egy palatáblán: 180. Velünk szemben, ugyanazon a helyen, egy nagy fehér tábla terpszkedett, melyen fekete betűkkel ez állt: 081. A vagonok sora beleveszett az éjszakába, a négy ajtó minden ablaka sötét volt.

Szép kis történet! – mondja Graslepoix. – Soha nem hittem volna... Várj csak, mindjárt meglátod.

Lehajolt, s egy lapát szenet vetett a tűzre. Velünk szemben az egyik fekete ember szintén lehajolt, és a kazánba mélyesztette lapátját. Láttam, ahogy Graslepoix árnyéka kirajzolódott a vörös ködön.

Ekkor különös világosság gyúlt fejemben, gondolataim elillantak, s egy furcsa lázalomnak adták át helyüket. Fel-emeltem a jobb karomat és a másik fekete ember felemelte az övét; bólintottam neki s ő válaszolt. Azonmód lecsúszott a hágsón, s tudtam, hogy én is így teszek. A mozgó vonat mellett haladtunk, s az A. A. F. 2551-es vagon ajtaja magától kinyílt előttünk. A szemközt feltáruuló látványt csak én pillanthattam meg – de *éreztem*, hogy ugyanez a jelenet játszódik le az *én* vonatomon is. Egy férfi feküdt a vagonban, arcát fehér szőrme takarta; a párnákon egy nő és egy kislány hevert élettelenül, sárga és vörös virágokkal hímzett selyemruhában. Láttam *magam*, ahogy odamegyek a férfihoz és kitakarom. Mellkasa fedetlen volt. Bőrét kékes foltok pettyezték. Görcsbe merevedett ujjai ráncosak, körmei ólomszürkék voltak. Szeme körül karikák kékeltek. Mindezt egy szempillantással felmértem, s felismertem, hogy *testvéremet látom magam előtt, akit elvitt a kolera.*

A dijoni pályaudvaron tértem újra magamhoz. Graslepoix a homlokomat törölgette – s minduntalan azt bizonygatta, hogy nem hagytam el a mozdonyt, de tudom, hogy ez nem igaz. Egyszeriben felkiáltottam: „Fusson az A. A. F. 2551-eshez!” Elvonszoltam magam a vagonhoz és megpillantottam halott testvéremet, ahogy korábban láttam. Az alkalmazottak megrémültek. A pályaudvaron mást sem lehetett hallani: „A kék kolera.”

Ekkor Graslepoix magával vitte az asszonyt és a kicsit, akik csupán a félelemtől ájultak el, s mivel senki nem akarta magához venni őket, hímzett selyemruhájukban lefekette őket a mozdonyon a lágú szénporra.

Másnap, szeptember 23-án, a marseille-i gyors megérkezését követően a kolera lesújtott Párizsra.

Fivérem felesége kínai; szeme mandulavágású, bőre sárga. Nehezemre esett szeretni; egy másik faj gyermeke mindig furcsának tűnik. De a kicsi úgy hasonlított a fivéremre! Most, hogy megöregedtem és belebetegedtem a mozdonyok zakatolásába, velem élnek – s nyugodtan éldegélünk, kivéve, hogy emlékezetünkbe égett 1865. szeptember 22-ének rettenetes éjszakája, amikor a kék kolera Marseille-ből Párizsba érkezett a 081-es vonattal.

Bereczki Péter Levente fordítása

SCHWOB, Marcel, *Le Train 081*, in *Cœur double*, Párizs, Gallimard, „L’Imaginaire”, 1997, 53–58. o.

A fordítás a Bibliothèque électronique de Lisieux, S. Pestel által készített, A. Guézou által lektorált kiadása (1997. 04. 03.) alapján készült; <http://www.bmlisieux.com/litterature/schwob/train081.htm>

Pillák István fotója

BRUCE CHATWIN

Patagóniában

– regényrészlet –

Nem messze Cholilától volt egy keskeny nyomtávú vasút vissza Esquelbe. Az állomás akár egy játékvasúté. A jegyeladó zugivó-képű. Irodája falán egy finom, középosztálybeli, lenyalt hajú fiú fényképe, akit a Fiat helyi képviselő-vezetőjének meggyilkolásáért köröznék. A vasutasok aranypaszományos halványszürke egyenruhában. A peronon a Lujáni Szűz, az utazók védőszentjének kegyhelye.

A mozdony mintegy nyolcvanéves, Németországban gyártották, kéménye magas, kerekei pirosak. Az első osztály kárpitjába beivódott ételszag túnt idők piknikjeit idézi. A másodosztály ragyogóan tiszta, borsózöld faülésekkel, középen jancsikályha.

Egy férfi kék zománc matékannában vizet forral. Egy idős hölgy kedvenc muskátlijával beszélget, és két Buenos Aires-i turista ül egy halom hegymászó felszerelés közepén. Értelmesek, türelmetlenek, a fizetésük származása, és az USA-ról a lehető leglesújtóbb véleménnyel vannak. A többi utas araukán indián.

A vonat kettőt füttyentett és megrándult. Menet közben struccok ugráltak le a sínről, tolluk úgy gomolygott, mint a gőz. A hullámzó hőségben szürke hegyek villódtak. Időnként egy-egy teherautó vert porfelhőt a láthatáron.

Az egyik indián a hegymászókat méregette, aztán közelebb ment és beléjük kötött. Nagyon részeg volt. Hát-rádóltem, néztem Dél-Amerika történetét rövidfilmen. A Buenos Aires-i fiú fél óráig nyelte a sértegetéseket, aztán felpattant és mutatójával némán, fenyegetően visszaparrancsolta az indiánt a helyére.

Az lehajtott fejjel mindössze ennyit mondott: „*Sí, señor. Sí, señor.*”

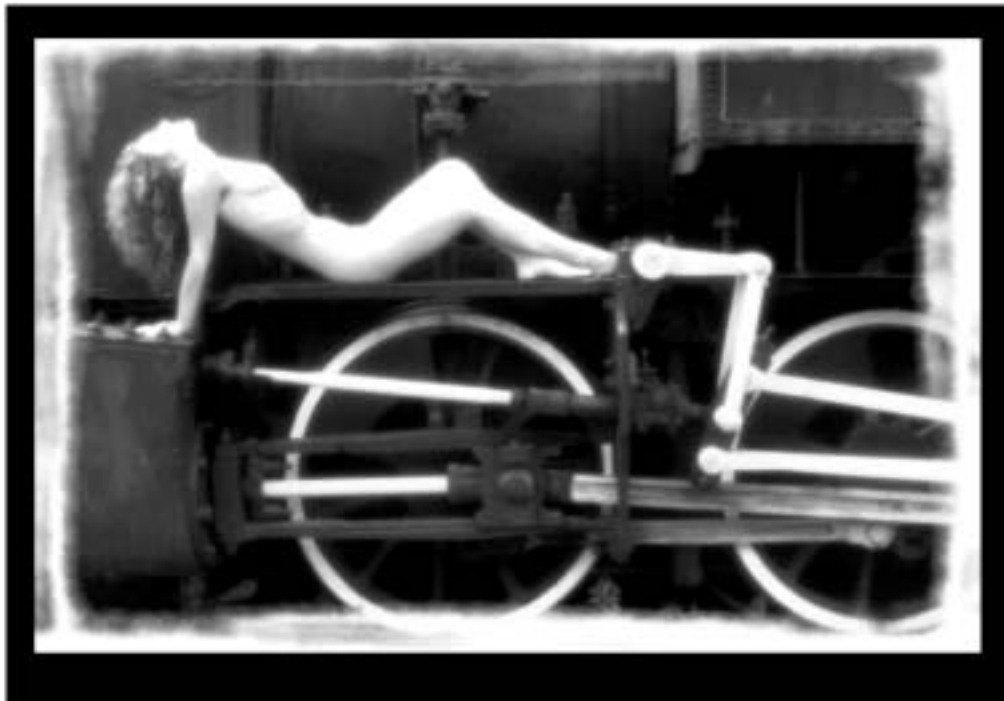
Az indián települések a vasútvonal mentén húzódtak, az volt a rendezőelv, hogy bármilyen részeg hazataláljon. Ahogy a mi indiánunk felismerte saját állomását, lekecmergett, közben végig görcsösen szorongatott egy szinte teljesen kiürült gines palackot. A kalibák körül üvegcserepek csillogtak a vizenyős napon. Leszállt egy sárga anorákos fiú is, beigazította a részeget a kunyhók felé. Kutya pattant fel egy ajtó elől, odarohant és össze-vissza nyaldosta az arcát.

Imreh András fordítása

DANYI ZOLTÁN

Mert a mozdony szíve

sem kérdi,
hogy ugyan miért izzik fel, és hogy
éjszaka vagy hajnal, délután-e vagy
reggel, és csak suhan a szerelvény,
mint engedelmes angyal, síkságon
és dús erdőkön át, majd szurdok fölé,
hegyek gerincére küzdi fel magát –
hogy meglássuk, combként szétnyíló
hajlatok közt, a párákkal ébredő
tengert, habok fodrától homályosan,
kékbe mártott sókkal, és ínyünkhöz
érjen íze már ekkor, a fülke letolt
ablakában, hajnali huzatban, hogy
szinte fázunk – és ha egy új, egy
másik életben majd ismét előlről
kell kezdenünk mindent, akkor csak
azért lesz, mert nem utaztunk soha
együtt vonaton, hogy a combjaid
völgyében csillanjon meg a tenger.

Szabó Béla fotója

Sínszög

Előbb föl kell törnöm a betont. Félredobálni, átgerelyézni a földet. Aprólékosan, araszról araszra. Akkor talán megtalálom. A sínszöveget. Valamelyik térben. Egy interpolációban. Hogyan jutok oda? Halott festő terein át? Meghalt m. Molnár István, a festő. Lefestette, milyen a táj a messzeségben. Táj-terek föl az ég-terekig. Néztük a képét. Állt, bajuszát csipkedte. Ismerős volt a bakancs, kődarabok, madárijesztő, elszórt csikkek. Értettem, mit fest. Sosem volt bezárva, szabad volt. *Itt*. Már nem tanítgat látni, meghalt. Vajon? És nem vár hajnalig, hogy lenézzen a Balatonra, mesélte a telefonban, megvártam a hajnalt, de nem volt érdemes, már nem az a Balaton, átalakult a levegő, elromlott. Szabad ember halt meg. Itt egy képe a falon, nekünk adta, tereket adott. Vonaton hoztam a tereket. Átkötte spárgával. Ez a kép a bejárat abba a térbe, ami valóságos. Ott van a gyerekkor, s a ház előtt a keskeny nyomtávú vasút. A *Muki*, így hívták. Ha meglesz a sínszög, elhozom emlékebe és hallgatok. Halottakról, sokféle istenről, hallgatok. Csak hallgatva vagyok boldog ember, azaz ember. Így alakult. Ez lett az egészből. Tisztázzuk az elején, én arra teszek, hogy a maguk társaságában igazam legyen. Pláne a nők, ugyan! Életemben háromszor küzdöttem meg a démonjaimmal a füzesben, nem volt hova hátrálnom, alig éltem túl. Maguk közben becsődültek a digitális térbe, és nem találnak ki belőle. A nők sem. Csak színezik az ábrázatukat, mintha éppen *azon a helyen* volna illendő peteérést imitálni. Akivel én élek, saját tere van. Ha értik. Sokat vonatoztam. Fapadoson. Vaskályhás szárnyvonalon. És újabbakon is. A fapados. Kődobáló fiúk, matyó menyecskek karonfogva, Munkácsy-csendélet, Lilaruhás nő fekete-fehérben. Képek a pad fölött. Oldalt pedig az ablak! Ezek a képterek a naprendszer közepébe hulltak, ahol a fekete lyuk van, ami körül keringünk, oda lettek bedobálva. Nekinyomták a vállukat, utána lökték a vagon is. És a pápai vonatot, meg a rédicst. Hátradőlök a kabátom mögé. „Óh, az önmagát tapasztaló szubjektum igazságjátzmája, óh!” Magamban beszélek. Belső beszéd. Aludni kéne, álmomban besétálni az István festményébe. Esteledik, száll a szikra, kanyarodunk. Elaltat a döcögés. És. És a kép elején egy oszlop áll, rajta út- és színjelző lécdarabok, naparany, börsönybarna. Nem édesgetés, útjelző. Roszog a talpam alatt és mégis ragad a gyöp, mint az yperni gáztámadás után. Ide jutottam magamban. Ez lett belőle. Eb ellette csavargó, bírom-e? Nekem csak a terek maradtak. Terek, mint a söralátétek a restiben. Ha késik. Ha nagy a hó. Mind fölfűzni egy sínszögre, s odaütni fejsze fokával a favágító tuskóba. A bütübe. Áztassa az eső. A jelképes sínszöveget keresem, tereim révén az egyetlen tér-képet. Mondhatni: képzetet. Mondom, ez a valóság, más semmi sincs. Meg Anna tere, amiben élek. Ide jutottam. Ez lett belőle. Térhasználat, út a festmény terében mint otthonosság és hadi plánum a narratívához. Magamnak. Ez a kapu csak neked van nyitva, nem zárom be. Mondja a festő. Eredj. A Bakony alján pöfög a kismozdony. É. sz. 47.42985, k. h. 17.91780, itt húz pár vagon. Deszkát, bányafát visz a bánki állomásra. Rönköt. Az utolsó vagonra fölugrott a gyerek, s meglovagolván a felső rönköt, elutazott az iskoláig. Boltig. És vissza. A saját meséjében. Most ott hüppög a kapuban. Ajtmatovi szomorúság, „a kisfiúnak két meséje volt”. Elmondom az egyiket, a másikat róla mesélik, ha majd a temetése után összeütik a poharat. És vesznek a pogácsából. Csak egy mese az övé: a keskeny nyomtávú vonat. Kereste, ment a sínen az erdön át, de sosem csavargott el olyan messzire, ahonnan ez a vonat indul. Ment, lépegetett a talpfákon, aztán visszafordult, besötétedett, mire hazaért. Hát ki is kapott. Hol indult ez a kismozdony, honnan? És ott hány mozdony lehet még, talán a nagyok is ott vannak? Mondom, a ház előtt, a szolgálati lakás előtt pöfögött el a mozdony, s húzott néhány vagon. Csak futni is érdemes volt mellette. A kedvéért sípolt is. Nem állt meg a faluban. A templomdombnál fűjtatott, erőlködött, belefeketedett, de ment. És egyszer furcsa öltözetű emberek jöttek. Mint a Hrabal-regényben, ahol ezek overallt viselnek, tejet isznak, szocialista brigádban kirándulnak, nagyokat nevetnek, és tapasztalatcserére járnak más papírbálázókba. Emezek itt a faluban szerelővassal, rudakkal fölfeszegették a síneket, aztán teherautók jöttek és elvittek mindent, még a talpfákat is. Most ott hüppög a kapuban a gyerek. Mert ha jön a kismozdony, megakad a gödrökben. El is siratta, bevette magát az erdőbe s megsiratta. És rá két napra talált az utcán egy sínszöveget. „A sínszöveget még az előző faluban szereztem, kifeszegtettem hidegvágóval egy vastag deszkából, úgy szereztem. Ott volt a deszkadarab az utcán, fekete, repedezett. Tölgy lehetett? Amikor fölszedték a Muki nyomvonalát. Mukinak mondták a kisvasutat. Volt a dobozomban mindenféle holmi, de ilyen szög nem. T-alakú, a feje félreáll, lecsúszott róla a nagykalapács beütéskor. Nem a talpfába verték, kemény desz-

kába egy átjárónál. Ahol a kisvasút átmegy a kocsiúton, odabélelték fával a sínek alá, onnan volt a deszkadarab. Görbe, előbb rákoppintottak fél kézzel, hogy megálljon, aztán két kézzel ráhúzták. S elgörbült kicsit, megnyaklott a feje, hát mérgesen ráverték még párat, beütötték. Krisztus kezét-lábát is ilyenekkel verték oda. Betettem a dobozomba a kincseim közé.” Magamban beszélek. Bement a hidegvágóért, kalapácsért, s kifeszegtettem abból a megfeketedett deszkából. Ahogy a terek átmosódnak egymásba, kerül újabb jelenvaló tér. Hosszú az út a festményben. Napos vidék, könnyű a járás az újabb bejáratig. Befordulsz a kapun. És a gyerek befordult a deszkakapun. Ott már az eső zuhogott. Hideg volt. Ázott a platón az a néhány bútor, ágynemű, szegényes limlom. Most költözték ide az előző faluból. Ide, ez már a sajátjuk, szoba-konyha és kert. Egyharmad házrész, közös udvar, jól van. Az apja összeállította a két ágyat a szobában, szülei, húga és ő úgy aludtak. A macskát zsákban hozták, most elengedték. A szobában. És aludtak. Házrész, de saját. Másnap apja összeütötte a *faházat*. Sufnit, abban lesz majd a vágott fa, ezért faház, és veszünk anyanyulat, ott lesznek a ketrecek is. Az apjával cölöpöket ástak le, azokhoz szögezték a hulladék deszkákat, a gyerek is segített, ahogy bírt, tartotta, adogatta, apját idegesítette. És elkészültek estére. Másnap reggel a dobozból kirakta a kincseit. „Sokat időztem ott, talán éveket, a szalmán fekvé elolvastam a Három testőrt, ettem a nyulakat, ha nem rakott krumpli volt vasárnapra, megnyúztam egy nyulat. Amit sarlóztam téltre, zöldet, megszárogattam kint s behordtam. Minden szerszámunk ott volt. Faháznak hívtuk. Kétszintes sufni volt, fönt a széna, alul tüzelő s minden limlom, de szép rendben. Idővel kátránypapír lett a teteje. Ha jól emlékszem.” Kirakosgatta a kincseit. A deszkaoldalra már föl volt akasztva a fűrész, vonókés, dróttekeres, hordóabroncs, sarló, s bedugva hegyével a résbe a nyeletlen kapa. Hajnalban az apja, mielőtt elment vonattal dolgozni, már rámolt, s fölaggatta, amit nem tudott hova tenni. A gyerek egy szakadt zsák alatt megtalálta a dobozát. Kirakosgatta a kincseit. Fácántoll, puskatöltény, arasznyi bergmanncső, láncdarab, két csikos makk, elvásott kaszakő, lópatkó, bányászdrót, fenyőtoboz, agancsdarab, mifene. És a *sínszög*. A fűrész alatt kiállt a deszkából egy rozsdás vasszög. Mellé szorította a sínszög nyakát, s kalapáccsal rágörbítette a szögvéget. Jól tartott. Nem esett le. És elolvasta: *Tééé*. Kitette hát. A Muki emlékére. „Egymáson két tér, a makrokozmoszá összeálló mikrokozmoszikus elemek – s a kicsiben is ott az egész, ha a mikroméretűek méretvesztetten egybeforrtak új tér-színné, ti. az univerzum színeivé – mind a saját törvényszerűségeik okán létezhetnek, azaz válhatnak felkereshető emlékké, úgymint igazzá. E térviszonyok irrealitása az a szimbólumokkal megjelölt életállapot, amihez újra és újra visszatérünk, folyvást hátulról előre haladva, a múltat építve, így minden ornamentika a *tereinkben* szimbólummá és motívummá mélyül és fölnyílik... Így lehet, s tán el is jutunk az *eredetihez*. Inkább az analógiák süppedékeny vidékén át, mintsem hogy a narratíva pusztá dekódolás és újrakódolás legyen. Kopott reszelő, bedugva a deszkarésbe.” Darálok magamban. Másoké az a házrész, szétdőntötték a faházat, az a rozsdás ereklye ott eshetett le a sok szemét közé, talán rábetonoztak s garázst építettek fölé. Átváltozások. Elképzelt tér. Beszökni, föltörni a betont? Továbbmenteni az emléket? A Mukiról, volt egy kisvasút, fölugrottam az utolsó vagonra és átgurultunk a falun. Lassan forgó optikai tér-csavarulathoz értem, nincs faház. Beton van. Semmi van. „A semmit tükröző, tehetetlen és kihagyásos emlékezettel ügködik, mely szavakat termel, e szavaknak olyan terük van, mint a zenében az új hanggal együtt zengő hangoknak a maguk reverbációs terében, s eme emlékezet képei mégis mintha az évtizedekig tartó elszánt felejtés mögül tűnnének elő, és jelenítenék meg egyedüli látószögben Holbein festményén a két követ lábánál a koponyát, és a sámán-úthoz hasonló tér valóságát nyitnák meg, ez a kihagyásos emlékezet vélhetően sajátos szimbolikájú, ösztönös önvédelem. Eredménye tragikusan tárgy nélküli, noha csakis ez vezethette el a hódmezővásárhelyi születésű Lucien Hervét az 1569-ben épült Fatehpur Szikri harmóniájának titkához.” Zavartan hadarok magamban, egyazon térgörbületben és harmóniában a megroggyant sufni s a Fatehpur Szikri. Ide jutottam. Ott, a volt udvarunkon, a faház helyén a kutatóárok, mellette az apróra átszitált föld. És lent az árok fenekén az ecsettel finoman kibontott sínszög. Ide jutottam. Ora pro nobis. Már itt a szobában áll a gyerek, szemben a festménnyel. Lehajol, s fölveszi a padlóról a sáros, nyaklott fejű sínszöveget. És boldogan megtörölgeti az ingében. Most látszik, milyen mélységes mély a Pokol.

A meg nem történt história

Thomas Mannak van egy elbeszélése. Azzal kezdi: „Meséljek valamit? De mikor nincs mit! Különben jó, mesélek.” S elmeséli egy kisebb, de egészen rendes, vagyis hogy igazi vasúti szerencsétlenség történetét. Megzökken a vonat, a kézitáska kirepül a kezéből, ő maga nekivágódik a falnak, inog-recseg minden. A gyorsvonat hamis vágányra futott, beleszaladt egy veszteglő tehervonatba, a baleset kártékony volt, sokan megsérültek, de kevésbé és még kevésbé. „Egyszer meg kellett történnie, hogy átéljek egy vasúti szerencsétlenséget. Jó esélyem van arra, hogy ilyesmiben egyhamar nem lesz megint részem.”

Mi az érdekesebb: ami megtörtént, vagy ami nem? Mert az én históriámban éppen az az érdekes, hogy nem történt meg az, ami megtörténhetett volna, tudniillik velem, mert ami megtörtént, az másokkal esett meg, és jóval kártékonyabban, mint ahogy abban a novellafutamban Thomas Mann utasaival. A história közben eszembe jutnak gyerekkorom fapadosai, gőzösei, de a háttérben egy árnyjátékot látok örökké, a meg nem történt eseményét.

1968. december 22-én, vasárnap, vonatra szálltam Kaposváron, hogy szüleimmel töltssem Orosházán a karácsonyt. A vastag kis könyvecskét sokáig forgattam, mire összeállítottam a menetrendet: először a Keletit kell elérnem, ahol is 15 perc múlva átszállok az Újszászon, Szolnokon át Békéscsabára menendő vonatra, ami valóban csak Békéscsabáig visz, onnan még harminc kilométer út van hátra Orosházáig. Kora reggeltől késő estig tart, igyekezniem kell, nehogy lekéssem azt a csabait, amelyet kiszemeltem. Petőfi Arany Jánosnak írott leveleit mindig úgy címezte: Arany Jánosnak Nagyszalontára Orosházán át. A levelek nyomában én magam is Nagyszalonta felé indultam, egy kicsit másképp ugyan, az én postakocsim, a gyorsvonat, a Keletiből járult az Alföld elé, nem abban a hajdani kerékagyig érő sárban, amiben még Petőfi idejében vonszolódtak a szekerek – vaspályán, diósgyőri csiszolt síneken. Járult volna éppen az, amelyre föl akartam szállni, a gőzös, a 424-es, de amely békéscsabai célirányos a szemem láttára bújít ki, *húzott ki* nyugodtan, méltóságáteljesen az üvegcsarnok alól. Az utolsó kocsí vége a legszomorúbb látvány a földön: ajtó van rajta, még azon is, mint valami fölvi várkapu a barbár hadak előtt, s én is úgy átkozódtam, mint a kalandozó magyarok egy lombard vár előtt, amikor utolsó csikordult a lánc, s nagy döngéssel bezárult a vastagon ábdált kapu. Szomorú voltam és elkeseredett, izzadtam, lihegve, mérsékelten káromkodva rogytam a bőröndre, aztán az oldalcsarnokba vándoroltam, hogy a keretekbe feszített menetrendekből új vonatot keressek. Nagy térben lógnak, csupa szám, csupa indulópont, érkezési, átszállási, vékonyan, vastagon, jelekkel cirkalmazva. Évszázadok óta, igen, úgy éreztem, mintha évszázadok óta – már a reneszánsz is azzal volt tele, a keresztes hadjáratok kora is: indulunk Jeruzsálemba 6 óra 50-kor, érkezünk 19 óra 05-kor, időtlen idők óta mutatják a vándornak a célszerű menetel perceit. De milyen nehéz a jóra rátalálni! Még bele sem veszem a labirintusba, amikor megszólalt a hangszóró: – Mentésítő járat indul Újszászon, Szolnokon át Békéscsabára. A

vágányszám, az időpont is belerecsgett a hangzavarba. – Mikor? – Honnan? – Hová? – kérdeztük egymást. Lassan mindenre fény derült. Egy tekintélyes szerelvény lépett be az üvegcsarnok alá, ahhoz képest, hogy csak mentesített, egészen rendes, polgári külseje volt. Egy vasutas, akinek a tisztségét csak egy jártas ember tudná megmondani, fél lábával az alsó lépcsőn, fél lábával egy fokkal feljebb állt, jól meghasználta, olajos, piros zászlóval integetett, új zászlót, új lobogót ilyen kezekben sohasem látni, ezek a vászondarabok a nyélen örökké el vannak viselve, egy új zászló jeleit valószínűleg nem is értene a mozdonyvezető. Én is meglobogtattam a bőröndömet, s a szerelvény elejének eredtem. A mentesített tömeg akkora volt, mintha nem is lett volna mentesítve, ez az újabb adag is akkora sokaságot tett ki, mint a menetrend szerinti vonaté, én legalábbis úgy ítéltam a zagyva gumultusban. A fapadok megteltek, mindenki a feje fölé gumöszölte a csomagjait; egy-egy karácsonyfán el-elvitatkoztak, sehogy sem illettek a bőröndök közé, túllevelek hullottak a nyakakba, valaki mindig el-elkáromkodta magát; negyedóra múltán azonban az egész kocsis lecsendesedett, a vonat pedig újabb negyedóra elteltével megmozdult, fejünk fölül elúszott a csarnok üvegcsarnok alá, nekivágtunk a karácsonyi útnak Mende–Sülysáp–Újszász–Szolnok–Békéscsaba felé.

Öt éven át jártam Orosházáról Békéscsabán–Szolnokon át Budapestre, szerencsére nem mindennap, csak évente négyszer-ötször, hogy az egyetem kollégiumába érjek ismét, élni a diákok barbár, Istentől elrugaszkodott életét. Csabára mindig hét óra után néhány perccel indult a járat, alig-alig változtattak rajta, s én a város másik feléből mindig lihegve, futva értem az állomásra, örökké loholva a Bajcsy-Zsilinszky, a Thék Endre utcán végig, s mindig oda is értem időben. A szerelvény logikusan indult, úgy ért Csabára nyolc óra tájban, ahonnan ebben az emberséges órában tovább indultak a gépek Gyulára, Mezőtúrra, Szajol–Szolnok–Budapest felé. Gőzmozdony fújtatott, a füst úgy lobogott a vonat oldalában, mint valami zászló. Kihajoltam, a füst fölfele tekeredett, a neheze az ablak előtt suhogott végig, egy koromszemcse a szemembe vágódott, a fehérjébe zúzott, nagy erővel csukogattam-nyitogattam, hiába, a szemhéjam alá szorult, egy töviskoszorú letört hegye szűrődött bele, s többé nem mozdult sehová. Nyitott szemmel aludtam át az éjszakát, az orvos egyetlen nyers mozdulattal kifordította a szemhéjat, s leemelte alóla a fekete rögöt. A szemem csak nagy sokára nyugodott meg, csak lassan hanyatlott alá a fájdalom. Hét órakor indultam ezután is, de nem hajoltam ki többet az ablakon, nézni, kigyullad-e az őszi gaz a töltés oldalában, s fut száz meg száz méteren át. Nem szirénázik a tűzoltóság, csapkod a loboncos láng, tisztul a szegély, elhamvad a kór, s egyetlen bogas szikrától a következő őszen megint csak kigyullad. Van-e olyan városi jármű, amely ugyanezt a keservet, ezt a gyönyörűséget ismételni tudná? Boldogok a boldog utazók, akiknek szemébe zökken a korom, s lángot látnak az utazás hosszú oldalán! Azok a régiek, akik még biovonaton jártak, bioszénrel fűtött, természetből vett víz gőzével táplált mozdonyokon!

De mentem én nemcsak Békéscsaba felé, Szentés, Kiskunfélegyháza–Kecskemét iránt is Budapestre. S ahogy váltogattam életem színtereit, a városokat, utaztam Salgótarjánba Orosházáról, Orosházára Tarjánból, Tatabányára–Tatabányáról, s a gőzmozdonyokat már villanyvonatok váltották föl, huzalokkal, áramszedőkkel fölöttük.

S kimúlt a kicsi orosházi gőzmozdony is. Az ártatlan. A kisvasút a kisvárosból kanyargott az utcákon át, a sarkon egy asztalosműhely állt, onnan futott ki a mester lánya a kisvonat elé. Fenséges borzadály látni az öngyilkos csontjait. Harmadnap, amikor hajtott a visszas kíváncsiság, csontszilánkokat láttam a sínek között, még akkor is pirultak, rájuk aszott a vér, egy sípcsonttöredéket véltem a szilánkban, annak a szép lábnak a belsejéből, amely a sípcsontot hordozta egykor. A kedves kis szerelvény azért mindennap tovább járt. Télen családiasan egy kis szénkályha fűtötte, a tanyasi parasztasszonyok, parasztemberek raktak rá olykor-olykor egy-egy lapáttal. Ültek egymással szemközt a padon, lábuk alatt zöldség-, baromfi-, tejeskanna-, tejföl-, tojásfordozó fűzfafonadékok álltak, kosarak – garabolyok –, amelyekről nem tudták, hogy garabolynak hívná mekkora tájnyelviség.

Testvére, a másik, a kisváros közepén jobbra kanyarodott, Gyopárosra, a három tó felé, amelyen érettségire készülők lányok szédelegtek a tavat szegélyező fák alá, a zsendelyes mulatóba, ahol szombatonként azt játszotta, azt énekelte a helyi zenekar: kombiné, kombiné, csipkés kombiné, s a fiú tánc közben megcsippentette a mellbimbót, s a lány riadtan hőkölt meg tőle, s a fiú sajnálja már, hogy nem indult tovább, a szaporodó vágyak iránt, de hát most már mindegy, elment az utolsó járat, gyalog kell hazabandukolni, a hold éppen telihold, nincs felhő az égen.

S a fiú gyalog megy Kardoskútra a sínek közt, a talpfákon. A vonaton szeretkeztek a sietős, a már magukkal nem bíró szerelmesek, arra való hosszúkás, petyhüdt óvszert lát a köveken, addig még nem találkozott vele, mégis tudja, a sejtelemnél jobban, hogy mire is használták odafönt. Istenem, milyen szép, milyen kívánatos az élet! A vonat sok mindent kínál, egy fél világ befelér. Túlgyűrődik rajta, s egyszer elérkezik a pillanat.

1968. december 22-én a Keleti pályaudvarról Ecsere, Maglódon, Gyömrőn, Mendén, Süllyápon, Tápiószecsőn, Újszászon, Szolnokon át Békéscsabára tart a vonat, amelylyel megajándékozott a MÁV, ugyanaz, amely az imént ellopta előlem a másikat, az igazit, amelyre föl akartam szállni. Olvasok rajta, ameddig engedi a délután, aztán hol bóbiskolok, hol kipillantok az ablakon, nézem a súlyos, komor, hideg téli tájat, amelyen lassan szétterül a köd. Szenvtelen, tompa síkságon csattognak ugyanabban a szakadatlan ütemben a kerekek. Egyszer csak ütemet vált, hosszabb időközökben hallatszik az újabb meg újabb ritmuscsozó. Elakad, megáll. Nem mozdul, az utasok egyre nyugtalanabbak. Hosszú kálvária következett, autóbuszra tereltek, egy másik vonalra szállítottak bennünket, késő éjszaka érkeztem Csabára, s jóval később haza, Orosházára; réges-régen aludt a ház, felhúzódkodtam, átvetettem magam a kapu tetején, úgy zörgettem be a konyhaajtón. – Te vagy az, fiam? – kérdezte az üvegen át apám. – Nem vagy éhes? – kérdezte anyám. – Valami nagy baj történt – mondtam.

A Békéscsabára tartó 6616/A számú 424.141-es gőzmozdony vontatta gyors 17 órakor Pusztaszentistván megállónál frontálisan ütközött az 5565 számú M62-056-os

jelzésű dieselmotort „B” végével. A személyszállító nyolc kocsiából állt, összsúlya 482 tonna volt, a tehervonat mozdonya 53 vagonat húzott, amelyeknek összsúlya 1227 tonna volt. A teher 13 kocsi, a gyors mozdonya és 2 kocsi kisiklott. A tehervonat dieselmotordonya felágaskodott a gőzmozdony elejére.

Mende és Süllyás között a második vágányt december 20-án jobb járattal üzembe helyezték. Erről a gyorsvonat mozdony- és vonatvezetőjét írásbeli rendelkezéssel Budapest-Keleti pályaudvaron kiértécsítették. Ennek egyikük sem tulajdonított különösebb jelentőséget, a mozdonyvezető el sem olvasta. A mendei szolgálattevő lefogadta a gyorsvonat előtt haladó 2516 számú vonatot az állomás IV. számú jobb átmenő fővágányára. Engedélyt kért neki Süllyáptól és közben értesítette a két állomás között lévő térszolgálattevőt is a vonat közlekedéséről. Eközben engedélyt adott a 120 perccel korábban közlekedő 5565 számú vonatnak is a bal vágányon. Ekkor kért engedélyt Gyömrő a 6–7 perc késéssel közlekedő 6616/A sz. vonat számára. Számolni kezdett és rájött, ha a 2516 számú vonatot engeddi előre, a gyors legkésőbb az első térszolgálattevő előtt meg fog állni a 2516 számú vonat visszjelére várva. Felhívta a menetirányítót, aki úgy rendelkezett, hogy a 6616/A előzze meg a 2516-t Mende állomáson. Terve szerint a jobb vágányon érkező vonat az állomás bejáratán áttér a bal (III.) vágányra, áthalad az állomáson, annak túlsó végén visszatér a jobb vágányra és azon folytatja útját. Beállította a vágányutakat, de a kijáraton a „V3” + „D” helyett a „V3” + „C” gombokat nyomta meg. Ez után a felépült vágányút rátekintéssel való ellenőrzése helyett megpróbálta lezárni a térszolgálattevő berendezésén a vonalblokkot. Ami természetesen nem sikerült, hiszen a másik irányból a tehervonat számára volt vágányút az állomás bejáraton jelzőjéig. Törölte a már beállított állomási vágányutakat és még egyszer beállította, természetesen rosszul. Mivel kijáratot az előbbi oknál fogva ekkor sem tudott kezelni, gondolván, hogy megint a berendezés romlott el (erre a próbaüzem során többször volt példa), kivezényelte a hívót a bal vágányra. Ezután még annyi ideje maradt, hogy a térre kiszaladva menesztette a vonatot. A gyorsvonat a bejáraton jelző késői kezelése miatt 35 km/h sebességre lassult, majd látva a V3 jelű kijáraton jelző hívójelzését, illetve a szolgálattevő által adott „szabad az elhaladás” jelzést, gyorsítani kezdett és 45 km/h sebességgel kihajlott az állomásról. A békéscsabai vonatszervezet nem olvasta el a Keletiben kapott rendelkezést, így nem tudta, hogy a második vágány átadása óta helytelenbe csak „Írásbeli Rendelkezés” alapján szabad kijárni. Folytatta útját és a 254/5 szelvényben Pusztaszentistván megállónál ütközött a tehervonattal. A körülbelül 40 km/h sebességgel közlekedő gyorsvonatot a 46 km/h sebességű tehervonat 1,5 m-t visszalökte és a gőzmozdony 28 mm vastag főkerete „S” alakban meghajlott. A szolgálattevő észrevette, hogy hibázott, de idegességében a térszolgálattevő helyett a süllyási állomásnak telefonált, hogy próbálja megállítani a vonatokat. A 8. számú térszolgálattevő csak ez után sikerült felhívnia, de a jegypénztáros ekkor már csak a baleset tényét jelenhette neki.

43-an azonnal meghaltak, meghalt a gőzmozdony tüzelő fűtője, meghalt a gyorsvonat vezetője, 15-en életveszélyesen, súlyosan megsérültek, 36-an kisebb-nagyobb zúzódásokat szenvedtek.

Amikor bezörgettem, még nem tudtam ízről ízre, ilyen szakszerűen, hogy mi nem történt velem.

Mozdonyok

Néhány hónapja, úgy ebéd után a kínai vendéglőben, ahol fapálcikákkal kóstolgattuk és próbálgattuk az ízeket, Alekszj elcipelt minket az öreg mozdonyok temetőjébe. Alkonyodott s a meleg együtt illant el a fényvel, s e nyári időszak kellős közepén még annak emléke is. S a homály könnyedén, milliméterenként szóródott szét és ülepedett le, hullt a mélységbe, ahogy elhagyott épületek roskadoznak, mint a minket körbevevő épületek, és már ebben az elenyésző, nehezen kivehető és vakság felé induló világban megmutatkoztak az öregedés világos jelei, melyek az évek során egyre nyilvánvalóbbá és láthatóbbá váltak: a görnyedtség és hajladozás jelei. Hatalmas, kistrapált gépezetek közt járkáltunk, melyek egy másik, körünkől eltávozott korszakkal még békességben jól megvoltak, vagy amit hirtelenjében mi hagytunk el, hogy sebesebben lépünk át az időből az időbe, a nappalból az éjbe, az élethől a halálba. A homály tágra tátott szájjal nyelte a vas és őstörténeti állatok lekerekített körvonalát, akik békésen legelészték kint a hűvösödő levegőn, akkor még kivehetőn, ám alakjuk egyre inkább elenyészett, és az egyre sötétebb és mélyebb éj-homokba veszett. Kedvelem a rozsdásodó vas illatát, az elhagyatott ipari termék szagát, a rajtuk átkelő szél hangját, ahogy lehelete az egyik, a világtól elhatárolt végéből, a másik, az élettel összekapcsolódó vége felé meglódul, ahelyett hogy bármelyikben akár hosszabb időre is elidőzne. Kedvelem a lerakódott port és a rézszínű barnás rozsdaszemcséket, melyek ellepik a talajt és az ablakpolcokat és a már elmosódott léptek nyomát, ahová emberi testek súlytalan árnya vetődött valaha. Kedvelem e megmerevedett „állatok” óriási kerekét, kiket a sehova sem vivő vágányok közé fogtak. Ha velük találkozom, e találka olyan, mintha haza küldtek volna és már nemcsak a ház alakul otthonná, hanem a számtalan gyermeki léptekkel lerótt kivilágított helyiség is. Többet tudtam és többet is álmodoztam a mozdonyokról, mint bárki más, ám hallgatásba burkolóztam. Ellenben ez nem volt egy valós magatartás. Hanem valamiféle képzet réteg, hang- és kontúrréteg, valamiféle látványos emlékezetkiesés, az emlékezés koraszülött alakjainak romhalmaza, ami egyáltalán fel sem sejlett bennem, hogy talán még hozzám tartozhatna. Midőn még gyermek voltam, megvoltak a kedvenc könyveim. Még mindig őrzöm őket, még azokat az ősrégiakat is, amelyek nem vándoroltak el a távoli rokonokhoz, és belsejünkben, a borító közt, még őrzik a tömött, poshadt és erjedt pincék illatát. Kőztük volt egy keménykötésű képeskönyv, egy könyvecske a *Vonatokról*. Egy könyv: tele vonatokkal és vagonokkal. Egy könyv, mely azt beszélte, fogd a poggyászkod és eredj útnak, mint a mi két fiatal hősünk, akik majd a vonatablakból szemlélik a távoli országokat. Egy könyv, melyet gőzmozdonyokkal festettek tele, villanymozdonyokkal, diszpécser-állomásokkal, viaduktokkal, vasútállomásokkal a fényes, hatalmas fővárosokban, melyeknek valahol ott kellett elnyújtóznuk, a hegyek mögött, ott, valahol a nyugodt és változatlan világon kívül, melyben éltem, ott, ahonnan láthatatlan hullámok érkeztek és egy hatalmas, fából készült rádióállomást arra készítettek fel, hogy beszéljen, zenét sugározzon, amit úgy hallgattam, mint aprócska hajótörött az óriási ágyon heverészve, mely terjedelmesnek és békésnek tűnt, akár az óceán, mielőtt álomra hunyná szemét. Számos valós dolog emelkedett ki a papírból, a gyermek fejében és fantáziájában megtestesült és igazi életre kelt, nem művi tűz volt ez, karjával áthatolhatott rajta, érezte annak hevét és perzselt. Szertelenül és hullámtörők nélkül hajózhattam a leírt világ és képek békés szellőivel, ám a mozdonyok nemcsak megfoghatatlan rajzok és betűk voltak, valami egészen másról volt itt szó. Azokban az időkben egy munkáskolónia alatt elterülő lakásban éltünk, sűrű orgonabokor határolta el az úttól, annak hervadó illata az évente virágzó akácillatban újult meg, mely az utca túloldalán növekedett. A régi fényképeken, szélük csipkézett, általában egy fűre terített takarón üldögélek könnyed tavaszi ruhában, körülöttem szerteszt játékok hevernek, még mindig elevenen élnek emlékezetemben: egy báránka, szeme helyén gomb, egy sipoló, zöldnadrágos műanyag kacska, egy kicsi plüss medve – álmaim figyelmes társai és szövetségesei.

Szamódy Zsolt fotója

A nyári délutánokon, amikor a nap ereje már lankadni kezdett, és meghosszabbodtak az árnyak, és a munkáskolóniák mentén a házak téglásbarna színezetén arany felület képződött, a nagyapám vagy az apám néha elvitt a bányákhoz, hogy megszemléljük a mozdonyokat. Az út, amelyen felváltva párokban jártunk, egyenes volt, a munkáskolóniák házainak lábazata előtt vitt el, a Terézia-árok mellett, kiskertek labirintusai mentén, valamint a barakkok alatt, a nádassal körbenőtt bányató mellett, ahol éjszakánként hájas hasú pontyok reppentek az iszapból a felszínre szokatlan ételkészletet keresve, el a bányakna mellett és a hegyekbe, a Retje meredek szirtjei alatt, ahonnan a völgy úgy nézett ki, mintha egyenes felszín lenne, ám egy bizonyos távolságon hirtelen megtört a levegőben, mintha felrobbant volna és elvesztette volna a lába alól a talajt. Ennek az útnak a végén volt a fejtőbánya, a gyermeki horizont legeslegszelére szorult, a gyermeki erő legvégső határára. Abban az időben ez a hely kimúló félben volt, egy letűnőben lévő korszak elhalványult aranyába olvadt. Egy másik ország volt, a nyelven túl, egy holdbéli táj, magas töltésekkel és sötét kötőrmelékkal, pocsolókkal és vízgyűjtő területekkel övezett terület, sásültetvényekkel, mocsarakkal, ahol a sötétben a békák hada fáradhatatlanul szakította meg a meleg éjke egyöntetű beszédét, ahol cikcakkban siklottak a nádak közt a vízisiklók, oly lassan, hogy mögöttük össze sem zárulhatott a víz, hiszen előttük még szét sem nyílt. A bánya olyan volt, mint egy seb, a föld bőrének felületi horzsolása, nem öntözte gondosan sárgás színű vérsavó, hanem olyan illat ömlött át rajta a felszínre, ami álmaiban is nyomon követte az embert, és évről évre a sarkában lihegett, még ha nyelvet vagy országot cserélt, nevet vagy életet. Mindennek ellenére a bánya leginkább a vágányok és markolók birodalma volt, a vagonoké és magányos mozdonyoké, akik türelemmel viselték a tűző nap hevét, és békésen magányosodtak a zuhogó esőben. Itt nem akadhattál kicsi, zöld, dízel vagy elektromos bányavonatokra, melyek szinte egy álomszerű, számomra elérhetetlen kerítés mögötti vidámpark kellékeinek tűntek. Itt csupán csak óriási, roppant sötét, monolit gőzmozdonyok voltak. Vajon tényleg megközelítettem ezeket a mozdonyokat, e kellemes kísérteteket, akik uralták a teret? Tényleg felmászhattam rájuk? Megérintettem fülüket? Belekukkanthattam a fűtőházba? A világot fentről szemlélhettem, a mindenható gép védelmében, amely úgy hordozott a síneken, mint a levegőben? Vagy csak megmaradtam a néző apró testében, aki a messzeségből, még mindig kapcsolatban állva a talajjal, figyel a sötét emlékműveket, melyekről azt lehetett hinni, hogy a délutánok lágy fénysugarai, és hogy az elnyúló árnyak csak számukra lettek megteremtve? Nem tudom, hiszen minden emlék és időszak, az elmúlt idő számtalan holtága, elkezdett összekeveredni, egymás hegyére-hátára települt, egyik a másikra omlott, mint az összedőlő ház emeletei, megemelkedtek, mint a tenger dagály idején, elárasztották a kemény talajt, ahonnan jól látható, hogy mi minden történt.

Semmi sem biztos már. Semmis a valóság.

Beköszöntött a május. Hihetetlenül forró május. A végtelenségbe szétterülő erdők behálózzák a környező dombokat. Az ég sűrű, habos szürkéséggel kenődött össze, alulról fedő nyomja, mely terhe alatt megtartja a meleg és állott levegőt. Ismét a régi utat járom, mely folyamatosan váltakozik, mint az újból megszülető terület. A macskák, jobbra és balra lesve, a bokrokból előlopakodnak és óvatosan átszelik a makadámot. Néha rigó ereszkedik a kiszáradt akácfa csupasz ágára, s aztán olyan nyelven, mely láthatatlan drótokon át utazik, még figyelmezteti társait a jövevény megnyúlt árnyára. A bánya szinte fennsíkká változott, levegőben repdeső, zsenge füvek szőnyege, kiszáradt fák ritka szellemei szegődnek hozzá társul. Itt-ott, valamely mélyedésben, egy elrozsdásodott markoló csontváza térdel. Álmaim illata szégyenlős, alig észrevehető, teljesen túlharsogják a bokrok és fák illatai. A békák a sötétlő ég zöldes árnyai alatt eső után esdekelnek. A teljes mágia, mit itt megismertem, a város halál utáni életévé vált, amit elnyelt a föld. A mozdonyok már réges-rég elzarándokoltak a darabolóba. A végén mindig ugyanaz a történet – a holt ipari telepet mindig benövi az élő füvezet.

Nemsokára betöltöm a negyvenedik évemet, és feltehetőleg már sosem lesz belőlem mozdonyvezető. Sosem fogok már vonatot vezetni és velük a kihunyó fényre vadászni, mely felgyülemlett az esték függőleges tetői alatt. Ugyanennyi évesen, amennyi én leszek nemsokára, halt meg a kedvenc költőm. Azt állította, hogy a versnek géphez hasonlónak kell lennie, és írt is egyet ezzel a címmel: *Nyitány – A mozdonyok tánca*. Könyvei szertesztét hevernek a könyvespolcomon. Az egyik címlapját az a kép díszíti, amelyen a fényképész a virágzó meggyfák közt kapta le. A költő könnyedén mosolyog, és valahova a messzi távolba tekint. Talán a fényképész tudhatta, hogy verseiben, csak késő öregkorában kezdte el használni a halál szót, és ezért állította be ilyen pózba, mely mindig újra egy új életet ígér, egy új maradandóságot. A kötet címlapján, mely halála előtt egy évvel jelent meg, learatott gabona terül el, talán megint valaki valamit megérezett, sejtette, hogy nemsokára elérkezik az aratás ideje. A kötetben található egy vers, mely egy a Teja folyó felett átívelő magas spanyol hídról szól. A versben egy pásztor, óriási farkaskutyákkal, a város fele tereli a birkanyáját. Egy egész csorda ez; juhok, kutyák, és a pásztort por lepi, mintha egész nap úton lennének, és most, alkonyatkor, a városhoz közelednek. Számára az egyik út befejeződik, hogy elkezdődjék egy másik – az öregség folyamán szívesen bejárnák az öregember álmait, és nyugodtan folytatódna az ő verssoraiban mindörökre.

Néha a filmek azt mutatják be nekünk, hogy végül mint redukálódik minden emberi élet egy határozatlan számú kivételes erős jelenetre, akár a valós életből, akár az álomból, melyek egy pillanat alatt suhannak el a haldokló szeme előtt. Nem tudom, hogy igaz ez. Még senki se tért vissza a másvilágról, hogy tanúskodják róla. Ám nekem az a meglátásom, hogy a költő ebben a versben kihasználta a művészet erejét, és egy olyan jelenetet választott magának, mely életéből az álmaiba költözött, és álmaiból egy maradandóbb szubsztanciába és formába, a verssoraiba.

Valójában sosem gondolkoztam el azon, hogy végül is milyenek legyenek az én versképeim, sosem válogattam közöttük, mintha lehetséges lenne valamiféle választás, mindent egybevetve ez nem lehet egy kontrollálható, egyértelmű folyamat, amivel ne tudna szembeszállni bizonyos ellentmondás. Ám úgy gondolom, hogy ezek között a mozdonyok azok, akik a napsugarak előtt megnyitják a bőrük, és türelmesen árválkodnak és rozsdállanak az esőben – mozdonyok, a bánya színterén, a térben, ahol hamarosan kihuny minden fény. S úgy gondolom, hogy ebben a képi jelenetben, valahol a film keretén kívül, valójában láthatatlanok, de éppen ezért oly valóságok, ahogy a melegség és a tenyér körvonala a másik tenyéren, annak a melegsége, aki elvezetett a mozdonyokhoz, egy melegség, amely még mindig elárad a bőrömről, egy felettem örökös melegség, egy sosem elsötétülő melegség.

Lukács Zsolt fordítása

Folt a világ

Néztem ki a vonatablakon, uram, gyerek voltam és csak néztem ki, kitoltam a fejem, lógattam jobbra, balra, majd előre a roskatag, foltos, májfoltos épület felé, az állomás felé, aminek túloldalán fiákeres álltak, télen meg lovas szánok, higgye el, ilyen világ is volt, uram, és a ló nyakában csengő csilingelt, és néha versenyre keltek a villamos-szal, igen, egészen az ócskapiacig, szinte hihetetlen, már-már én sem hiszem, és ahogy szaladt az a hatalmas barna vagy szürke ló, és csak úgy párolgott a teste, na meg ha épp üríteni volt neki kedve, hát micsoda látvány ez egy gyereknek, meghökkentő, persze, de mégis vonzza a tágra nyílt tekintetet, de láttam már olyat is, hogy zacskót erősitének az állat farára, de nem is ez a lényeg, uram, pöfögött a mozdony nem messze tőlem, hatalmas, fekete teste morgott, remegett, a füst szép lassan beterítette a tájat, mondanám, de, mint említettem, csak rogyadozó épületek voltak ott sorban, meg egy-két elaggott, poros nemtudom milyen fa, igen, akárha szobrok lennének, merevek a szélben, egészen azok. Talán azért ecetfa mégis, a város általam kinevezett szimbóluma, és nyár volt, vagy inkább kezdett lenni, az igazi fák zöldbe borultak, az Ali baba mellett még bokrok is voltak, már javában ment a fagyfalt, barack, vanília, eper, apám akart is kedvezni nekem, meg nem is, mert mindig olyan felemás kapcsolatban voltunk, ha már jól éreztem magam, tudtam, nem tart sokáig, eljön a vége, vett is fagyfaltot meg nem is, pontosabban vett, hogy utána ne vegyen, és hát rossz volt ez nekem, de hát gyerek voltam, kit érdekelhettem én. És akkor apám összeveszett anyámmal a parkban, és olyat mondott neki, hogy én azt magának elmondani nem tudom, olyat, uram, hogy anyám a füle tövéig elpirult, és én ilyennek még sohase láttam, az ajka remegni kezdett, vagy vonaglott inkább, és fogta magát, és hagyott ott minket, a húgom pityergett, és mint ha érezte volna, rossz idők jönnek, és tényleg, befelhősödött az ég, és már esett is, igen, és apám csak ült a padon és cigarettázott, fújta a füstöt, és már egészen sötét lett, szürke, hasas felhők lebzseltek a fák fölött, és valami madár trillázni kezdett, de hamar rájött, ezt azért mégse. Majd mentünk apámmal az úton, fogta a kezünket, de világos volt, nem velünk van mostan. A húgom ragacsos arccal, szótlanul nézett a lába elé. Népes társaság jött velünk szemben, meglett férfiak, nők és gyerekek, a bajszos, fekete férfi kezében borosüveg, hangosak voltak, lármásak, a kislányok, kisfiúk nevetve szaladgáltak össze-vissza, előre, hátra, teljesen szabadon, mi meg csak mentünk apámmal, szinte keresztül rajtuk, mikor a bajszos hirtelen megállt és apám felé nyújtotta az üveget, és szélesen elnevette magát úgy, hogy az aranyfogai szinte az arcomra kerültek, apám megszorította a kezem és húzott, vonszolt magával, és a húgommal is ezt tette, igen, és már nem esett az eső, és most biztosan tudom, vasárnap volt.

Anyám ült a szőfán, mikor megérkeztünk.

Nem nézett ránk.

Mintákat nézett. Szabás-varrás-térképeket, amelyek mindig meglódítottak engem. A különböző vékony vagy vastagabb vonalak utakra, ösvényekre emlékeztettek, irányokra, amikre vágytam. Néha megpróbáltam követni őket, de általában gubanc lett az egészből. Belebonyolódtam, -fullad-

tam, mint légy vagy bogár a pók hálójába. De azért kezdtem mindent előlről. Mert akkor ezt még lehetett, uram.

És apám pár nappal a parki dolog után elutazott Párizsba. Valahogy úgy éreztem, sohase jön vissza. Busszal ment a fővárosig, majd vonatra szállt. Azt hiszem, anyám kikísérte, de erről nem mesélt. És olyan furcsa lett minden. Mint ha hirtelen egy más világba csöppentünk volna a húgommal. Anyám énekelt, lemezeket hallgatott. Még nappal is be voltak húzva függönyök. Üveggolyókat kaptam a szomszéd fiútól, de ez sem tudott feldobni engem. Valami motoszkált bennem. Állandóan figyelmeztetett. Hogy mire, ezt nem tudtam kivenni, uram, nem. Majd egyik nagybátyám felakasztotta magát. Előtte sokat ivott. Mindig is ivott, de most többet. Apám nem volt a temetésen. Ő most Párizsban van, mondta néha anyám, és olyan sajátosan mosolygott. Nyugtalanítón. Nekem legalábbis így tűnt.

A néhai nagybácsi a napot a spájzban kezdte. Kiitta a neki odakészített befőttek levét. Szerette az asszony, de a temetésen mégsem volt bánatos. Egészen felszabadult, mondta anyám. A fiai átkarolták. Dadogtak mind a ketten. Az egyik egyszer teljesen elhallgatott, mesélte régen az apám, és utána minden átmenet nélkül eleredt a nyelve, csak beszélt és beszélt éjjel nappal, akárha be akarta volna hozni, pótolni a lemaradást, a darab élet csendjét. Igen.

Apám egyszer csak megjött. Emlékszem, ahogy disznóbőr kofferjével kényelmesen, szinte ráérősen jön felénk. Mi meg állunk a ház előtt. Akkor virágozott az akác. A húgomon pliszírozott szoknya. Bele-belekapott a szél. Anyámon fehér kalap. Mint egy lassított film. Nem akar vége lenni az egésznek. Apám csak jön és jön. Akárha sohase érkezne meg hozzánk.

A szobában kipakolt. Volt egy fekete tasak, amit nekünk, gyerekeknek, nem mutatott meg. Persze, hogy nagyon érdekelt. Ő mosolygott és megsimogatta a karom. Ez egészen új volt nekem. És éreztem rajta valamit. Azt hiszem, mai fejjel, a külföld szagát, de akkor ez nem volt világos nekem. A tasakban, mint később kiderült, színes újságok voltak. Tele ruhátlan nők képeivel.

Tehát, mint mondtam, az Ali babában már árulták a fagylatot, tavaszban, nyárelőben zsongott a város. Kipirult arcú emberek sűrögtek-forogtak, fontoskodtak a főtéren, majd elégedetten korzóztak a korzón. Ahová nekem nem volt szabad mennem. Hét után. Pedig akkor kezdődött minden. Ami érdekes volt.

Elutazol, mondta apám. A húgod a nagymamához megy. Anyáddal kell beszélnem, mondta, neki meg velem. És én csak hallgattam, uram. És arra gondoltam, a fekete tasakot talán magammal vihetném. Hogy legyen mit bámulni az út alatt.

Délre mentem. Az iskola szervezte. Olyan fura volt. Rengeteg gyerek év vége előtt. És hát hogy befizettek engem.

Mint meséltem, uram, néztem ki a vonatablakon, és a mozdony fekete teste csak mozgott, remegett, előttem roskatag épületek álltak, és lassan remegni kezdtek ők is, és valahogy olyan párássá vált minden, és akkor valami forró, égető massa a szemembe csapódott, és tudtam, éreztem, hetekig csak foltokból áll a világ.

MARIJAN PERŠIČ

A mozdony fájdalmas süvöltése

Vasúti vagonok hosszú sora – marhákkal tele. A homály még nem oszlott szét, ámde a levegő hangoktól lüktet. Bús ukrán dallamok keverednek emberi hangokkal, melyek hangszórókon át adják az utolsó eligazítást az utasoknak.

Kanadai transzport. Sokaknak megváltás, sokaknak reménysugár, másoknak fájdalommal teli kényszerhelyzet.

A levegőben szétterülő idegesség mindenkit magával ragadott, még azokat is, akik nem utaznak. A kocsikat kevéssel éjfél után kezdték el megtölteni, mintha az utasok félnének, hogy nem lesz elég hely, pedig mindenkinek előre lefoglalták.

Íme ők, az utolsó divattal, kezükben könnyed bőröndöt cipelnek és a kijelölt vagon számát keresik. Többen az amerikai hadsereg feketére festett egyenruháját viselik – az elfoglalt Németország amerikai zónájának egykori civil rendőrei. Keblüket számozott fehér cédula csapdossa. Ez lesz új nevük az új hazában. A mai napig különféle címereket hordtak egyenruhájukon, mely meghatározta nemzetiségüket. Ma pedig az IRO – International Refugee Organization¹ – pecsétes fehér cédulája egyenlővé tett mindenkit.

A vonat indulásáig még egy jó óra, de itt már minden készen áll az indulásra. Már itt vannak az illetékes funkcionáriusok, úgy is nevezhetném őket: az emberkereskedők. Őfelsége, az egykori őrnagy, most az átmeneti tábor parancsnoka, idegesen, teljes fontossággal, a vonat előtt jár-ke. Ám ha az ember pontosan szemügyre veszi, ábrázatán nem a végzetes aggodalom figyelhető meg, amit tisztsége mér ki rá, hanem az álmatlan éjszakák nyoma és a whiskyé, mely egykor forró napjait hűtötte Indiában. Mellette a személyi tolmácsa, a Luftwaffe Hauptmann egykori tisztje, akit minden lépésénél igazi német engedelmességgel követ egy apró, zömök, szórszálhasogató Mr. Wainer, a lengyel zsidó, az IRO szakaszának helyettes igazgatója, ide-oda ugrál és tereli az emigránsokat, akik a vagonok előtt tömegbe verődnek, vissza a vonatra. A britt Battle Dress², amit semmiképpen sem katonásan visel, éppúgy jól áll neki, mint a lengyel hadnagynak Jelineknek, a teljes kerületi DP tábora közbiztonsági főnökének. Helyettesével, az egykori jugoszláv királyi hadsereg hadnagyával, hosszú léptekben sétálgat a vonat körül, ábrázatát mondva csinált nagyzás ékesíti. Aztán egy halom kevésbé fontos hivatalnok, fontosságukat élvezik, egyik részük parancsolólag utasítja a mozdonyvezetőt, bőmböltesse meg a szirénát, hogy az emberek el ne keveredjenek, másik részük a hivatalnoknok, akik a mikrofon mellett vitatkoznak, melyikük fog szerencsés utat kívánni az emigránsoknak az erősítőbe. A nap első sugarait a vonat körül hemzsegőkre vetette. A bombázástól félig ledőlt német katonai reptér hangárjainak hosszú árnyai úgy tűnnek, mint egy beteg fehér száraz ujjai, aki erőtlenül megkapaszkodva az élet minden gyógynövényébe, hiába kiált ezer fiatalember után, hogy segítsenek rajta, hogy maradjanak. De hiszen itt mégis ezer ember akad, fiatalok, egészségesek, akik indulóban vannak. Ezer egészséges erő, akik elmennek támogatni az egészségest, ahelyett, hogy a betegen segítenének – Európán.

De nekik sem könnyű. Látom őket, a parasztnok fiait. Az utolsó pillanatban a búcsúzás előtt földre térdeltek. Az európai földre, mely felnevelte őket. Eltávolodtak a vonattól, a naiv énekléstől. El, a magányba, a gyepre, ahol egykor motorok berregtek, melyek mindezt a szerencsétlenséget okozták. Némán sétálnak és a földre szegeznek tekintetüket, a fűre, a legelőkre. Szemük szomorú és mozdulataik lassúak. Tudom, mi gyötri őket.

A föld, az anya, a haza...

Ám a mozdony süvölt, süvölt...

(Diepholz, Németország, 1947)

Lukács Zsolt fordítása

¹ Nemzetközi Menekültügyi Szervezet.

² BDU-nadrág (*Battle Dress Uniform* = harctéri egyenruha).

BALLA ZSÓFIA

Vonatok

De hova lettek a gőzmozdonyok,
a széles mellű, félelmes vasparipák?
Kürtös hangjuk messze hordja a szél.
Láthatatlanul dübögve mindig ígértek –
befutást, jövetelt, a kezdet súlyait.

Még csak hallani, ahogy dörög, közelít
a fény csóvája az éjben, a hóban,
vagy a kánikula fekete sóját
tolja elém.

Jön-jön a whitmani végzet, közeleg Petőfi reménye.
Jön iszonyúan, örvénye lenyűgöz.
Kész parancsuralom, gyomrába majd erőszak
gyömöszöl. Száz ruhacsomó a test.
Rettegés övezi, a rettegés tisztelete
a sínpár mindkét oldalát:
hátrálva lessük a vasszügyű gépet,
a mellkas kazánját, lámpa szemet,
kalapáló hús roppant kereket,
íves tengelyeket, egyenes karokat.
Füstbe-gőzbe veszünk, és akkor:
roham! acélos rettenettel
kinyomjuk a kígyó belét,
kitoljuk a leszállók barna sorát.

Hányszor tép föl a hajnal, hányszor
mosdik gyerek jeges szobákban,
tűhideg patakokban,
hányszor hurcolják célzott nyaralásra.
A hosszú utcán hörögnek dög csomagok,
zihálva kocognak, és nincsen semmi
feloldás, senki erősebb. Csak hízik,
nem fogy a vinnivaló. Könyvet, köveket,
kávét, gyógyszert, húst, lapokat
lapogat a vámos. Cirkál a zsákkal,
hogyan teletöltse a határig.

Ó, reves bűz, ah, avas másodosztály!
óh, restiszagú, teleült kupé!
Jaj, zsíros pisiszag, folyosók kangatyái!

Felszállt Dsida Kocsárdja? Hol van az éjjeli váró,
a zöld terem a vaskarú padokkal?
Hol a pislá álom, a kerge lárma
szűk neonok szürke árnya alatt,
hol késik a csatlakozás?

Hova állt be, milyen útra kelt vonatunk?
Hol van a végtelen expressz,
a sevége-sehossza kötélzet,
amely elvitt sorsom sok okáig, fogatlan
erdők nyiladéján, léckerítések alján, csattogó hidakon?
Kőszénfüst suhogott poros panelek peremén,
kutyacsordák közt röpitett,
patakok köve mentén – az örömhöz?
Hol van a gyors, amely hajnalra elvitt Bukarestbe,
s délre a tengerig?

Száguld ma is – mínusz tizennyolc fokban,
betört ablakkal, süvöltve rohan.
Hol a Temesvár–Iași-gyors?
Vesztegel és tolat, ráz, zakatol, s én
megfagyok... hol az a vasló, amely
elvisz a baljós szerelemhez?

Félrecsúszik a lényeg,
lefagy a sorsunk.

Hol a megálló? Hol a cél? Mindegy
igyekeznünk. Hol az alvó és hol a szunnyadás?
Hol vannak a siltes, kövér pénztárosasszonyok,
a csontos tenyerű posztókalauzok?
De hol zakatolnak a kívül maradók?

Pihenhet a szív, a tüdő –
mint a vonatfüst, úgy mos át
a száraz búcsúzás.

Ó, te hatalmas mozdony, rengetés –
úgy vártalak, s titokban félni merтем,
ha rázkódott a föld, felzengett a peron,
s te elsöprőn befutottál! Vágy s keserűség
könnyen csüddöd elé zuhanhat.
Jövőm jelez dobogva, a halk kvazár.
Hol a csikorgó csillag? Mert diadal az érkezés
és ígéret a távozás.
Meglódul a végzet, s majd másutt odavág.
Hányan integettek, és senki se tudta: a táv
újabb és újabb öröklétbe zár.

Sárgállik hány jövetel! a hajnali szürke
lámpánál áll a Balt Orient-expressz, benne
számptalan elmaradt találkozás.
Ketten markolunk egy fogantyút!
Jaj, hány pályaudvar, szünetlen
összeragasztja őket az elfutó sín,
egymást nyúzza indulás és várakozás.

Kattogó dübögés. Az ablakokhoz
úszik, fordul a táj.
Mennyi égboltot hagyunk cserben
és zsúfolt, emberszagú éjjelekben
hány otffejejtett szülő hangja száll.

Légáram rajzol piros vonatot:
új lépcsőn könnyedén ki-be szálllok.
Járművek szegik, stoppolják a napot,
megritkítják az élet szövetét
a vas-hús utazások.

Krakkó, Lipcse, Budapest, Bukarest
siklik a kátrány idő tetején.
Berlin, Bécs és Nápoly előtt
száz tűzpiros vonat, száz vakond
puhítja fel a meglazult időt.
Alagutakon csúszom céljaim felé,
s akár a kulcs a lyukba, úgy
találok a világba.

Szamódy Zsolt fotója

VASADI PÉTER

Súgás mollban II.

Beney Zsuzsának

Két hosszú, vörös vagonos szerelvény dörgött el egymás mellett, ellentétes irányban. Az egyikén magyar egyenruhás gyerekek zötykölődtek a szalmán, fegyvereikkel. A nyitott vagonkapun bámultak kifelé. Nézték a hátrafelé rohanó földet, fákat, kiégett falvakat, romvárost, elsötétítő füstöt... A másikon csíkos rabruhás, sovány, beteg, rettegő, lekopaszított némák tapadtak a vasrácsos kisablakra, levegőért... Mindkét szerelvény nyomorultjait halálra ítélték az örök s aljas magyarázkodás nagymesterei s túlélőik. Ők mindig emberről s igazságról pofáznak, s mindig megbuknak... Tegnap: Nürnberg, Uganda, Bagdad. Holnap: Újváros, Nagyváros, Világváros.

Honnan e lassú úzásnak
vívódó gyönyörűsége?
S ha vergődik, mozgásának
fölülete – papíron – miért
oly selymesen tengersima?
S akkor mégis honnan
(benne s alatta) a sötét,
ez a durva, erős, füstben
tekeredő, kátrányfekete
láva-test-hányattatás,
ahogy sorjázik ki belőle,
mint harapásra a fogsor
a nikkelezett szögesdrót,
s a csupavér óriásszáj
vadul nyeli vissza a kórus-
sikítást; onnan? *Onnan?*
S ez a vaskos vonaglás
mégsem meri áttörni a
vítükör szentségét;
visszamerül, elutasítva.
S ki bátorította kígyó-
mozgásra ezt a szalagozó
félelmet, mely magasba
tart, s szétkunkorodik?
Kit keres még mindig,
holott már rég az övé?
A pokolt (szállva alá) az
emberfia-Atlasz át is fúrta,
most hordja, majd elemészti.
... Aki olvasott téged valaha,
pórusain vette magához
a szellemedben elsimuló
lélek eukarisztiáját. Ki
mindvégig vallotta, nyögte
szorongva: Nem tehetem, nem
tudom, az teszi; az tud.
Míg mások csápolnak utána,
tőled elvételgett az öröm.
Most méretlen csöndben
fényesedik benned, ég-
kékben, mint a Dunád.

WILFRED OWEN

Búcsúztatás

A rámpáig, a sötét fák alatt
Végig daloltak.
Elszánt vigyorral telt meg a vonat.

A mellükön fehér virágfonat:
Akár a holtak.

Unott hordárok között egy hobó csak
Hunyorított,
A táborból majd hiányozni fognak.
Váltott a kar, jeleztek a vonatnak,
Indulhatott.

Mint titkos bűn, a némaságba vonva
Ment a csapat,
Idegenek: nem tudni, melyik frontra.

S röhög-e mind a nőn, akitől kapta
A virágokat.

Megjönnek-e majd érces harangszóra,
Harsány vagonon?
Kevés, nagyon kevés jön pergő dobra,
Némán kullog a faluszéli kútra
Kis földúton.

Mesterházi Mónika fordítása

Szilágyi Zoltán fotója

A vonatabló

Nyolc éves koromban vonatabló voltam (ma így mondanák: terrorista). Persze jócskán volt itt terror, rémület, melyet bennem a vagonok pusztá látványa keltett. A túlélők félelmetes dolgokat meséltek a MÁV-vagonokról. A marhavagonokban 1944 májusától júliusáig embert szállítottak. Én 1948-ban a Déli pályaudvarral szemben laktam, nap-nap láthattam és tanulmányozhattam a szerelvényeket, a vagonokat, a mozdonyokat, különösen a fekete 424-es acélparipát, melyre még büszke is voltam. De amikor leszállt az este, elindultam, hogy egymagam kimentsem a rokonaimat azokból a vagonokból. Addigra nekik is megfordult a fejükben, hogy ennek nem lesz jó vége, de le voltak reteszelve és plombálva, mint egy igazi állatrakomány. Nem is remélték, hogy valaki a segítségükre indult. Nekem sok időm volt ezen gondolkodni és semmi se akadályozott meg, hogy meg nem történté tegyem azt, ami megtörtént. Az sem zavart, hogy a szállítmány többsége már négy vagy öt éve halott. Éjszánkánként a vonatok után lopóztam és felkapaszzkodtam az utolsó vagonra és lekapcsoltam a szerelvényről, majd felfeszítettem az ajtaját, és mindenkinek kiabáltam, fusson, amerre lát. Nagyon számítottam a szövetségesekre, kiknek gyertyával vagy zseblámpámmal jeleket adtam, hogy hol bombázzanak. Mikor a töltés és a sínek megsérültek, egyenként kinyitottam a szétszórt vagonokat és mindenkit hazaküldtem. De sajnós egyik álom se vált valóra. A nagyszüleimet soha nem ismertem.

Farkas István utolsó útja

Farkas István magyar festőművész (1887–1944) ceruzával írott utolsó kiáltása túl későn jutott el a címzetthez. A segély helyett maradt a jeges félelem, aztán minden gyorsan történt és ténszerűen.

1. A gyűjtőtáborban írt lap:

„Mélyen tisztelt Feri bátyám (Herceg Ferenc), végzetesen lehetetlen helyzetbe jutottam. Kecskeméten vagyunk a téglagyári táborban. Korbácsolás, éhezés pizsoktenger. – Leírhatatlan !! Nagyon kérek, mindent kövessél el, hogy mielőbb (sürgős!!) mert elvisznek – elkerüljek innen. Vissza ahol voltam, s onnan emberi helyre. – Nagyon sietve írok. – S. O. S. ölel F. Pista.”¹

2. Azt senki se tudja, hogy hogyan került elő F. I. vagonból kidobott lapja:

„ha ennyire megalázzák az emberi méltóságot, már nem érdemes tovább élni”

Életmentő vonat

Farkasok, elpiszkolódott bundájú állatok kerülgetnek. A vadon mellett vasúti állomást sejtetek. Már egy órája futok, de végre itt, a fülemben zakatol a vasúti szerelvény. El kell érnem, és ekkor a vonat, mintha a gondolatomat olvasná, előzékenyen elém kanyarodik. A nyitott kocsi-ban vasárnapi kirándulók állnak. Felugrok egy elegáns nő mellé, kinek a magas sarkú cipője a lécpadlóhoz van erősítve. A kanyarban kapaszkó-

¹ S. Nagy Katalin: Farkas István, Arthis Alapítvány, 1994.

Szilágyi Zoltán fotója

dom. Az elegáns nőnek és a többieknek nincs erre szükségük. A farka nyüszítve rohan a vonat után, sovány ebek, vicsorgó vadak. Északnak visznek, szélvész gyorsasággal.

Aluljárók

A birodalom álma jó, de a koronából pengő lesz és a pengőből halál
Gödörbe estem, az emberek kinyújtott kezei közé, a jégvártyával borított tócsába. A sár még fagyos a gödör falán. Addig *Németh János*¹ mellett ültem a padban. Ez Gyulán történt? Nem, Nagyváradon! Egy napon eltűntem. Azok között voltam, akiket a teherautóra tettek. Németh János úgy emlékszik, hogy velem együtt – velem egy időben – az a kislány is eltűnt az osztályból, akit a nyári szünidő előtt Veronese-zöld kantáros szoknyában járatnak a szülei, rózsaszín blúzzal. Németh János színekben gondolkodik. Nem tehet másképp, mikor az apokalipszis a házuk elé áll, az ajtajuk elé fekszik. Még nyolcéves se volt és vizet vitt a vagonhoz. Nyolcévesen nem félt. Darócruhá, szürkesapkás foglyokra emlékszik, akik nem magyarok. Nekik fekete egyenruhás őr dukált, a vagonajtó nem volt lereteszelve.

Valamivel ezután átgurul egy másik, egy nyomtalan szerelvény, mely a sejtéseké, melyről akár ebéd közben is lehet beszélgetni. Németh János édesapjának a boltja a nagyvárad állomás peronja mentén az utolsó ház. Németh János többször vért látott a házfalon. A falon vér van. Mit jelent ez?

*Elek Artúr*² 1944. április 25-én öngyilkos lett. Nem várta ki azt a megrettent kaptárt, melyben szárnyaszegett méhek hevernek (egymáson), mint *Román György*³ „járványképein”. Rend a gyötrelem káoszában. Valaki mégis kinyúl, kiszól, kiszalad: ez a sapkás kisfiú. Félretolták a vagon ajtaját, nincs őr, vagy nem néz oda. Valami megakadt, és magunkra hagytak!? Egy ember kifér a résen, egy gyerek. Nagypám és nagyanyám a vagon sarkában gubbasztanak. Végre, megkapták az áhított helyet, ájultan élnek. Voltak olyanok, mint (Román György nagybátyja) Elek Artúr, aki nem akart sárga csillaggal jámi?

Nem, ez nem vonat, nem marhavagon, talán nem is vagyunk zsidók? Ki talált ki minket? A mi vérünk az, mely megújul a házfalon nap mint nap, megalvad és megújul, és a szégyentől fellángol, mert élünk tovább, mert magyarok akartunk lenni.

¹ Németh János, Svájcban élő festőművész.

² Elek Artúr (1876–1944), író.

³ Román György (1903–1981), festőművész.

HUGO WILLIAMS

Gőzkorszak

A hordárokra emlékszel? Viharvert,
vízkék szemű öregfiúk,
egy se volt kéznél, ha kellett.
Moccanni se tudtál
1953-ban nélkülük.
Hozzátartoztak a búcsúzáshoz.
*Hordárt, drágám, gyorsan keríts egyet,
a jegyedet én megveszem.
Találkozunk a peronon.*

Hirtelen meg-megiramodva
átrohanok az előcsarnokon,
fejveszett lovagként
forog a fejem,
ahogy hátra-hátra pillantgatok.
Dobótüskék és -kések bepakolva,
az elemlámpa is, meg az Igaz Románcok,
az eljövendő hónapokra a teljes
túlélő-felszerelés, még az iránytű is.

Hordár sehol egy szál se,
csak JADS, a dirihelyettes
strázsál a peronon,
aprópénzt csörget a zsebében.
*Jelentkezzetek az ügyeletesnél!
Szedjétek össze az ágyneműt!
A polcrendet tessék betartani!*

Anyám bukkan fel, mint egy új nap
a felhők mögül. Mosolyog,
mintha most érkezne haza.
Hordárt vonszol maga után.
*Drágám, én megyek is.
Tudod, mennyire utálok búcsúzni.
Képregényt, autókat elcsomagoltam.
Van lista is...*

Még egyszer megcsap a *Moment Suprême*,
ahogy hozzám hajol, és nem marad más utána,
csak egy ellebegő illatszalat,
a nagyóra zökkenő nagymutatója,
sípharsanás.

Aztán – a nagy ugrás, visszafelé,
fantázia-kulisszák, a körbeállított
társzekerek egy poros síkon,
repülő tomahawkok villanása.

Imreh András fordítása

MELIORISZ BÉLA

Őt látom

a szeptember végi
egyben utolsónak szánt búcsúzáskor
mielőtt megcsókolt volna
a válás rituáléjának részeként
nagyon kedvesen annyit kért
elmenőben ne forduljak
és ne nézzek vissza
ígérjem meg
így történt
s bár nem él egyetlen
félrecsúszott nyakkendőmben
vagy elvett szavamban sem
azóta csak őt látom ott ácsorogni
minden állomáson
melyen lassítás nélkül
fut át velem az ősz csendjét
darabokra tördelő vonat

Szilágyi Zoltán fotója

Az amerikai vasút¹

(Bostonból Lowellbe² utazva) első ízben találkoztam az amerikai vasúttal. Mivel ez a rendszer nagyjából egyforma az Államokban mindenütt, általános vonásai könnyen leírhatók.

Nincsenek első- és másodosztályú kocsik, mint nálunk, azonban van kocsi az urak részére és kocsi a hölgyek részére: a legfőbb különbség közöttük az, hogy az előzőben mindenki dohányzik, a másodikban viszont senki. Amint pedig a feketék nem utaznak együtt a fehérekkel, van egy néger vagon is: egy nagy, idomtalan, otromba hodály, mint amilyenben Gulliver került tengerre az óriások országából.³ Nagy a zötykölődés, nagy a zaja, nagy a fala, nem nagy az ablak, lokomotív húzza, élesen sípol, és csenget.

A kocsik olyanok, mint a kopott omnibuszok, de nagyobbak: harminc-, negyven-, ötvenszemélyesek. Az ülések nem az egyik végétől a másikig nyúlnak, hanem keresztben állnak. Az ülések kétszemélyesek. A vagon mindkét oldalán hosszú sorban húzódnak, közéjük egy keskeny folyosó, és mindkét végén egy ajtó. A vagon közepén rendszerint egy kályha áll, faszénnel vagy antracittal táplálják; legtöbbször vörösén izzik. Elviselhetetlen a közelsége; és látod, lebeg a forró levegő közted és aközött, amire éppen nézel: füstszellem.⁴

A hölgyek kocsijában sok úr is van, akikkel hölgy utazik.⁵ Sok olyan hölgy is utazik, akikkel nincs senki: a hölgyek tudniillik akár egyedül is utazhatnak az Egyesült Államok egyik végéből a másikba, és biztosak lehetnek a legudvariasabb és legegyszerűbb bánásmód felől mindenütt. A kalauz – vagy jegyellenőr, vagy vonatkísérő, vagy bármi is legyen – nem egyenruhás. Járkál a kocsi-ban föl s alá, ki a kocsi-ból, be a kocsi-ba kedve szerint; az ajtónak dől zsebre dugott kézzel, és fürkészkedik a szemével, idegen vagy-e; vagy beszédbe elegyedik a körülötte lévő utasokkal. Sok újság hever szanaszét, ezekből olvasgatnak. Mindenki megszólít, mást is, tetszés szerint. Ha angol vagy, azt hiszi, hogy az ő vasútjuk nagyjából ugyanolyan, mint az angol vasút. Ha azt mondod, „Nem”, ő azt mondja, „Igen?” (kérdően), és megkérdezi, milyen szempontból különböznek. Te egyenként felsorolod a különbség fő pontjait, ő pedig azt fűzi mindegyikhez, hogy „Igen?” (még mindig kérdően). Majd úgy véli, hogy te nem jutsz előbbre gyorsabban Angliában; amikor pedig azt válaszolod, hogy igen, ismét azt mondja, „Igen?” (még mindig kérdően), viszont – ez egészen kétsége-

len – nem hiszi. Hosszú szünet után megjegyzi, részben neked, részben meg a gombnak a palcája végén, hogy „A jenki is nevezetesek arról, hogy rámenősek”; mire föl te mondod, hogy „Igen”, ő pedig megismétli, hogy „Igen” (ezúttal igenlően); amikor meg az ablakból nézgetsz, tudatja veled, hogy a mögött a hegy mögött, és mintegy három mérföldnyire a következő megállótól, van egy csinos fekvésű tipp-topp város, s ő úgy gondolja, hogy te ott tervezed, hogy kiszállsz. Tagadó válaszd természetesen még több kérdéshez vezet, hogy hová visz az utad (mindig úgy ejtik ki, hogy há’);⁶ és bárhová mész is, megfellebbezhetetlenül tudomásodra hozzák, hogy legfeljebb rettentő nehézségek és veszélyek árán juthatsz oda, és hogy az igazi látnivalók ugyanis máshol vannak.

Ha egy hölgynek kedve támad egy férfi utas ülőhelyére, az őt kísérő férfi jelzi ezt az illetőnek, ő pedig rögtön nagy udvariassággal szabaddá teszi a helyet. A politikáról sokat beszélnek, a bankokról is, a gyapotról is. Az egyszerű emberek kitérnek az elnökség kérdése elől, mert három és fél év múlva új választás lesz, és a pártérmek nagyon nekihevíültek: ennek az intézménynek ugyanis olyan nagy az alkotmányos természete, hogy mihelyst az előző választás fanyarsága elmúlt, a következő fanyarsága veszi kezdetét; ez aztán elmondhatatlan vigasza minden nagy erjű politikusnak és igaz hazafinak: azaz mindenkinek egy híján százból a férfinemhez tartozók közül.

Hacsak egy szárnyvonal nem csatlakozik a fővonalba, ritkán fut a tájon egy sínpárnál több; így van ez, mert az út szűk, és a kilátás, ha mély a bevágás, semmiképp sem tágas. Ha mégsem, a tájkép mindig ugyanaz. Mérföldeken keresztül csonka fák: baltával kivágva, szelőlől kicsavarva, félig kidőlve, egymásra roskadva, sok csupasz törzs félig mocsárba süppedve, mások likacsos darabokra omolva. A termőföld maga is ezek parányi törmelékéből áll; mindegyik állóvíz színét a növényi rothadás kérge vonja be; minden oldalról gallyak és rönkök és fatönkök, a szétesés, a lebomlás és elhanyagolás minden elképzelhető szakaszában. Most éppen pár rövid percre nyílt vidékre érkezel, ragyogó tavak és állóvizek csillognak, szélesek, mint az angol folyók, de itt annyira elhanyagolhatók, hogy tán nevük sincs; nézd csak azt a várost, elmosódott képét, tiszta fehér házait, hűvös verandáikat, szabályos új-angliai templomát és iskolaépületét; s ekkor pr-r-r-r!, még mielőtt meglátnád, máris jön az

¹ Részlet Charles Dickens 1842 januárjától júniusig tartó amerikai látogatásáról szóló beszámolójának 4. fejezetéből. A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Charles Dickens, *American Notes for General Circulation*. Edited with an introduction by John S. Whitley and Arnold Goldman, Penguin Books, 1972. A jegyzetek hivatkozása: 1972/oldal/jegyzetszám. A fordító jegyzetei: TPB.

² Francis Cabot Lowell (1775–1817), bostoni textilgyáros és feltaláló, saját családja nevét adta egy városnak Massachusetts-ben. Amerikában sehol másutt nem bántak a munkásokkal olyan jóakarattal, mint itt, Lowellben (1972/339/1).

³ Gulliver utazásainak második könyvében az óriások egy nagy látát készítenek Gulliver számára, amelyet egy sas elragad és a tengerbe ejt (1972/339/2).

⁴ A *smoke* a szlengben „néger” is lehet. A *ghost of smoke* jelentésében ezért „fekete szellem” is lebeghet (TPB).

⁵ A *gentleman* úriember is lehet, de kísérő szolgál is (TPB).

⁶ Dickens itt az „út(vonal); vágányút; útiter” jelentésű *route* két lehetséges kiejtésével játszik – [rút], illetve [raut] –, de a második kiejtési változatnak több egymástól független szó jelentése is megfelelhet, például: jöttment, megfutamodás, valamiféle légáramlás (bögés, horkolás, süvítés). Jobb híján a magyarban a „hová” és a „há” párral él a szöveg, az utóbbinak a rövid (gúnyos) nevetést is felidéző légáramlatával [„hová visz a vonat?” – „kivisz a huzat!”] (TPB).

Szamódy Zsolt fotója

ismert sötét kép: a csonka fák, a rönkök, a tönkök, az állóvíz – teljesen, mint az előbb, hogy azt hiszed, varázslat vitt vissza.

A vonat erdei állomásoknál áll meg, ahol hihetetlen elképzelni, hogy bárki valamiért is le akarna szállni, és legalább ennyire reménytelen, hogy bárki fel akarna szállni. Keresztülroboz az országúton, ahol semmi sorompó, se rendőr, se jelző: semmi, csak egy ívelt gyalulatlan fatábla, amire ezt mázolták: „Ha szól a csengő, vigyázzon, jön a vonat.” Eszeveszetten száguld tovább, újra eltűnik az erdőben, előbukkan, törékeny hidakon zakatol, súlyosan dübörög a földön, elsuhan egy fahíd alatt, ez kacsintásnyi időre eltakarja a fényt, hirtelen felveri egy nagyváros főutcája szunnyadó visszhangjait, és billegve tovaötyög, átabotában, fittyet hányva, az út közepén. Ott, ahol a munkások a szakmájukat végzik, az emberek az ajtajuknak dőlnek és az ablakukból lógnak, a fiúk sárkányt eregetnek és golyóznak, a férfiak dohányoznak, az asszonyok beszélgetnek, a gyerekek négykézláb másznak, a disznók turkálnak, és betörtetlen lovak ugranak meg és ágaskodnak, közel a sínekhez – ott – roboz, roboz – száguld a mozdony, az

elszabadult sárkány kocsikból álló uszályával; mindenféle szórva tüzes szikrák záporát égő tűzifából; csikorogva, siseteregve, sívítva, pöfögve; míg végül a szomjas monstrum megáll egy fedett pályaszakaszon inni, emberek sereglik körül, te pedig újra járhatsz egy kicsit.

[...]

(Lowellből) éjjel tértem vissza ugyanazon a vasúton, ugyanolyan kocsiban. Miközben az egyik utas szerfelett igyekezett részletesen kifejtetni útírtásamnak (véletlenül sem nekem, persze), hogy egy angolnak tulajdonképpen milyen szempontok alapján kellene útikönyvet írnia Amerikáról, úgy tettem, mintha aludnék. Az egész úton azonban szemem sarkából az ablakot lesve jól múltam az utazás hátralévő részét: a fatüzelés hatását figyeltem; amit reggel nem láthattam, most a sötétség teljesen pótolta: sziporkázó szikrák fürgetegében utaztunk, amely úgy zuhogott körülöttünk, mint tüzes hóvihár.

Tóta Péter Benedek fordítása

A vonat rejtélye

Annai szó esett a vasúti rejtélyekről, hogy erről eszembe jutott egy furcsa emlék. Nemcsak azt állítom, hogy igaz történet, hiszen, ahogy mindjárt látni fogják, mindez csupa igazság, és semmi történet. Nincs magyarázata, se tanulsága; olyan, mint a legtöbb dolog, amivel életünk során találkozunk: töredéke valaminek, ami rettentő izgalmas volna, ha nem lenne túl nagy ahhoz, hogy átlássuk. Az élet zavarossága ugyanis abból ered, hogy túl sok benne az érdekes dolog ahhoz, hogy módunkban álljon kellő érdeklődéssel viseltetni bármelyik iránt; amit trivialitásnak hívunk, mindaz valójában számtalan történet rengeteg elvarratlan szála; a hétköznapi és értelmetlen létezés olyan, mint tízezer hátborzongató krimi összekavarva egy kanállal. Az én élményem ilyen természetű töredék volt, és akárhogy is, nem fiktív. Nemcsak az eseményeket nem én találok ki (már amennyire voltak események), de a táj hangulatát sem, ami az egész dolog iszonyatát adta. Élénken emlékszem rá: olyan volt, ahogy most leírom.

•

Néhány évvel ezelőtt egy hamuszínű, őszi napon, déltájt Oxfordban az állomás épülete előtt álldogáltam azzal a szándékkal, hogy felszálljak a londoni vonatra. Valami okból aztán, talán az elmém lustasága és üressége, vagy a sápadtszürke ég üressége, vagy a hideg miatt az a szeszélyem támadt, hogy ne vonattal menjek, hanem elinduljak az országúton, és a londoni útnak legalább egy részét gyalog tegyem meg. Nem tudom, más emberek is így vannak-e ezzel, de számomra mindig a barátságtalan időjárás, a használhatatlannak is nevezett idő az, ami valahogy az akció és a romantika hangulatát hívja elő az életből. Derűs, kék napokon nem akarom, hogy bármi történjen: a világ teljes és gyönyörű, szemlélődésre való. Éppúgy nem kérek a kalandból e türkiz kupola alatt, mint ahogy nem kérnék belőle a templomban. De mikor az emberi élet háttere szürke, akkor az ember szent felsőbbrendűsége nevében tűzzel és vérrel szeretném festeni rá. Mikor a menny kudarcot vall, az ember megtagadja a kudarcot; mikor úgy tűnik, mintha az égre ólom- és sápadtezüst betűkkel írták volna fel a határozatot, hogy semmi sem fog történni, akkor a halhatatlan lélek, a teremtmények hercege felemelkedik, és úgy határoz, hogy valaminek történnie kell, még ha az csupán egy rendőr lemészárolása is. De ez csupán csapongó ismétlése annak, amit már elmondtam: hogy a kopár ég felkeltette bennem az éhséget a terv valamiféle megváltoztatása iránt, mintha a monoton időjárás elviselhetetlenné tette volna a monoton vonat használatát, és így nekivágtam egy vidéki ösvénynek Oxford határán túl. Talán ebben a pillanatban érhetett egy furcsa átok a városból vagy az égből, ami arra ítélte, hogy évekkel később, a Daily News egyik cikkében Sir George Trevelyant Oxforddal kapcsolatban említsem, bár tökéletesen tisztában vagyok vele, hogy Cambridge-be járt.

Ahogy átszeltem a vidéket, minden kísértetiesnek és színtelennek tűnt. A mezők, amik elvileg zöldék, olyan szürkék voltak, mint az ég; a fák pedig, amik elvileg szintén zöldék, olyan szürkék, mint a felhők, és olyan felhősek is. És mikor már jó néhány órája gyalogoltam, kezdett rám esteledni. A beteges napnyugta elgyöngülten kapaszkodott a látóhatár peremébe, oly sápadtan, mintha vonakodna itthagyni a világot a sötétben. Ahogy mindinkább elhalványult, úgy látszott, hogy az ég fenyegetően egyre közelebb ereszkedik. Az addig csupán komor felhők megduzzadtak, aztán eloldódtak, és leengedték az eső sötét függönyét. Az eső elvakított, úgy vert, mint egy közeli ellenség csapásai; az ég mintha előredőlve üvöltött volna a fülemben. Sok-sok kilométert kellett még gyalogolnom, mire találtam egy embert, és ez a távolság épp elég volt hozzá, hogy addigra elszánjam magam; úgyhogy mikor találkoztunk, meg is kérdeztem tőle, hogy a környéken hol tudnék felszállni a Paddington felé tartó vonatra. Egy apró, csöndes állomásra küldött (még a nevére sem emlékszem), amely az úttól jóval messzebb feküdt, és olyan magányosnak tűnt, mint egy kunyhó az Andokban. Nem hiszem, hogy valaha is láttam volna olyan időt, szomorúságot, szkepticizmust és minden mást, ami pokoli, mint az az állomás: mintha itt a teremtés kezdete óta esett volna az eső. Ázott gerendáin úgy csorgott át a víz,

mintha nem is víz lenne, hanem a fa saját, undok váladéka; mintha a szilárd állomás örökké darabjaira esne szét és mocsokká mállana. Majdnem tíz percebe telt, míg találtam valakit az állomáson. Amikor sikerült, egy nehézkes figura állt előttem, és mikor megkérdeztem tőle, van-e Paddington felé vonat, válasza álmosan és bizonytalanul hangzott. Amennyire ki tudtam venni, azt mondta, hogy félóra múlva jön egy vonat. Leültem, rágyújtottam egy szivarra, és vártam, közben pedig néztem a cafatokra tépett napnyugta utolsó foszlányait, és hallgattam az örökké tartó esőt. Lehet, hogy félóra múlva, lehet, hogy korábban, de vonat érkezett az állomásra, elég lassan. Természetellenesen sötét vonat volt; hosszú, fekete teste mentén sehol sem láttam egyetlen lámpát; és nem láttam kalauzt sem az oldalán. Nem volt más választásom: előrementem a mozdonyhoz és megkérdeztem a fűtőt, hogy a vonat Londonba tart-e.

– Hát, uram, igen – mondta, valamiféle megmagyarázhatatlan vonakodással. –, Londonba megy, de...

Éppen indult, úgyhogy felugrottam az első vagonba; koromsötét volt. Ott ültem, dohányoztam és tűnődtem, miközben végigpöfögtünk a folyamatosan sötétedő tájon, amit magányos nyárfák tarkítottak, mígnem lelassítottunk és megálltunk, értelmetlenül, egy mező közepén. Nehézkes zajt hallottam, mintha valaki lemászna a vonatról, aztán az ablakomban megjelent egy sötét, bozontos fej.

– Elnézést, uram – mondta a fűtő –, de azt hiszem, talán – szóval, talán úgy illik, hogy tudja – egy halott ember van a vonaton.

•

Lennék csak igazi művész, a kifinomult érzékenység embere, és más semmi, ez a rendkívüli kapcsolat kétségkívül legyűrt és arra kényszerített volna, hogy ragaszkodjam hozzá: kiszállok, és gyalog folytatom utamat. Csakhogy, sajnálatos beismerem, udvariasan, ám határozottan kifejtettem véleményemet, miszerint a dolog nem nagyon érdekelt, amennyiben a vonat engem a Paddingtonra visz. Azonban alighogy elindult a vonat ismeretlen terhével, mégiscsak tettem valamit, még hozzá egészen ösztönösen, anélkül, hogy elgondolkodtam, vagy egy villanásnál többet gondolkodtam volna rajta. Eldobtam a szivaromat. Ezt súgta nekem valami, ami egyidős az emberrel, és aminek a gyászhoz és a szertartásokhoz van köze. Úgy éreztem, van valami szükségtelenül borzasztó abban a gondolatban, hogy csak két embert visz a vonat: az egyikük halott, a másik pedig szivarozik. És ahogy a szivarvég vöröse és aranya elhamvadt, mint egy temetési fáklya, amit a menet egy szimbolikus pontján eltaposnak, rájöttem, milyen halhatatlan a rítus. Rájöttem (és ez az eredete és a lényege minden rítusnak), hogy azoknak a szent talányoknak a jelenlétében, melyekről semmit sem tudunk mondani, helyénvalóbb egyszerűen tenni valamit. És rájöttem, hogy a rítus mindig azt jelenti, hogy eldobunk valamit: isteneink oltárán ELPUSZTÍTJUK a kukoricánkat vagy borunkat.

Mikor a vonat végül befutott a Paddington pályaudvarra, hirtelen megkönnyebbült kíváncsisággal ugrottam le róla. A vonat végét korlát és vasúti személyzet őrizte, senkit sem engedtek odatolakodni. Őriztek és rejtettek valamit; talán a halált, túl megrendítő formában; talán olyasmit, mint a mersthami ügy, amibe annyi emberi rejtély és gonoszság vegyül, hogy a földnek kell valamiféleképp feloldoznia; talán olyasmit, ami mindkettőnél rosszabb. Akárhogy is, én boldog voltam, hogy kimehetek az utcára, és látom, ahogy a lámpafény megvilágítja a nevető arcokat. A mai napig sem tudom, miféle különös történetbe tévedtem, és hogy miféle ijesztő dolog volt útítársam a sötétben.

Szlukovényi Katalin fordítása

G. K. Chesterton: *Tremendous Trifles* (Egy csomó csekélység) című esszéjéből (1909).

Mandarinok

Borongós téli este történt. A jokoszukai vonat másodosztályú kocsijában ültem egy sarokban, s tétlenül vártam az indulást jelző füttyszóra. A villany már régóta égett a vagonban, de rajtam kívül – bármily meglepő is – nem volt egyetlen utas sem. Amint kibámultam a félhomályba borult peronra, láttam, hogy furcsa módon nyoma sincs egyetlen kísérőnek sem, csak egy ketrecbe zárt kiskutya vonyított fel panaszos hangon időről időre. Különös, de az egész látvány nagyon illett a hangulatomhoz. Fejemben kimondhatatlan fáradtságot és levertséget éreztem: olyan volt, mintha a hófelhős ég fakó árnya zuhant volna rám. Kezem a kabátom zsebébe süllyesztettem, s még arra se volt kedvem, hogy az oda becsúztatott újság esti kiadását előhúzzam.

Ekkor azonban megszólalt az indulást jelző fütty. Fejemet az ablakkeretnek támasztottam s várva vártam, hogy szegény szívem megkönnyebbüljön, vagyis a velem szemben álló vasútállomás megállíthatatlanul elinduljon hátrafelé. Az előbbinél azonban sokkal zajosabban geták, japán fapapucskok csattogásai hallatszottak a jegyvizsgáló automata irányából, melyeket nem sokkal ezután a kalauz zsémbes hangja kísért, miközben nagy dérel-dúrral kivágódott annak a másodosztályú kocsinak az ajtaja, amelyben voltam, s egy tizenhárom-tizennégy év körüli lány sietve lépett be rajta, mire ugyanabban a pillanatban a vagon megremegett, s meglódult a gőzmozdony. Az ablakhoz csapódó kormos füstben lassan elmaradtak a peron oszlopai, egy ott felejtett vízhordó kocsi, a vonat irányába

valakinek hajbókoló hordár, miközben mind egyre kisebbek lettek, s végül mindannyian el is tűntek a szemem elől. Megkönnyebbült szívvel sóhajtottam fel, miközben rágyújtottam, s csak ezután fordítottam fáradt tekintetemet az előttem lévő ülésre telepedő kislány arcára.

Töredezett haját, melyen ápoló olajnak nyoma se látszott, hátul összefogta, arcát himlős hegek tarkították, bőre annyira leégett a naptól, hogy már rossz benyomást keltett – egyszóval igazi parasztlány volt. Egy nagy batyu hevert az ölében, nyakára hanyagul egy piszkos, sárgászöld kötött gyapjúsálát tekert. Csomagot szorongató, vörösre fagyott kezében óvatosan őrzött egy piros harmadosztályú vonatjegyet. Egyáltalán nem tetszett a kislány durva arca. Ellenszenves volt az is, hogy maszatos a ruhája. Végül az ostobasága is bosszantott, amiért nem tud különbséget tenni másodosztály és harmadosztály között. Tehát rágyújtottam egy cigarettára, s szórakoztattam kitergettem a térdemre a zsebemben lévő újság esti kiadását, hogy ennek a kislánynak még a létezéséről is megfeledekkezzem. Ekkor hirtelen megváltozott a világítás: az újságpapírra külső fény esett, s a hasábok, amelyek eddig alig látszottak, most váratlanul tisztán, kivehetően ott lebegtek a szemem előtt. Mondanom sem kell, hogy a vonat a jokoszukai vonalon oly gyakori sok-sok alagút közül befutott az egyikbe.

Bár a villanyfénynél végigfutottam szinte az egész újságot, mégis a világban annyira szokványos eseményekről olvashattam benne, hogy nem sikerült vele csillapítanom

Szamódy Zsolt fotója

a depressziót. A világbéke kérdése, újdonsült házások, új épületek átadása, korrupciós botrányok, halálozási hírdetések – futott végig gépiesen a tekintetem majdnem minden szokványos íráson, miközben olyan érzéki csalódást éltem át, mintha a vonat, befutva az alagútba, pontosan ellenirányba indult volna el. Eközben persze folyamatosan és öntudatlanul, mint a durva valóság emberi formába öntött alakja, az előttem ülő kislány járt a fejemben. Talán jelképes értelmű volt a vonat az alagútban, a parasztlány és a szokványos cikkekkel teletűzdelt újság... A megmagyarázhatatlan, alacsonyrendű és unalmas emberi élet jelképét jelentette. Teljesen hiábavalónak éreztem mindent, félretoltam az átlapozott esti újságot, fejemet újból az ablakkeretnek támasztottam, miközben – mintha meghaltam volna – lehunytam a szemem és elbóbiskoltam.

Néhány perc telt el. Ösztönösen körülnéztem, mintha váratlanul valami megfélemlített volna, s láttam, hogy – nem tudni mióta – az előbbi kislány a szemközti ülést a mellettem lévőre cserélte, s szívós kitarással próbálta kinyitni az ablakot. A súlyos ablakkeret azonban csak nem engedelmeskedett. A kislány remegő arca most már lilában játszott az erőlködéstől, s hallottam, hogy időről időre szívót egyet az orrán, és még lihegett is hozzá. Természetesen ez a kitarás, akárhogy is vesszük, rokonszenvet ébresztett bennem. Persze tudtam, hogy hamarosan a vonat egy újabb alagút bejáratához közeledik, mert az ablakon túl mindkét oldalon hegyek lejtői magasodtak, az alkonyi fény bevilágította rajtuk a kiszáradt füvet. És mégis, mindezek ellenére ez a kislány egyre azzal próbálkozott, hogy kinyissa a szándékosan bezárt ablakot, én azonban képtelen voltam megérteni, hogy miért. Egyszerűen csak pusztá szeszélyből teszi, nem tudtam másra gondolni. Ezért továbbra is szóltan szigorúsággal szemléltem azt a két fagy csípte kezét, amint keserves küzdelmet vív az ablakkal, és közben könnyörtelenül azért rimámkodtam, hogy soha ne sikerüljön neki kinyitni.

Ekkor azonban a vonat rettenetes robajjal befutott az alagútba, és éppen ebben a pillanatban lezuhant az ablak is, amellyel a kislány próbálkozott. És a négyzetes nyíláson keresztül betódult a korom a fekete légből, s ettől rögtön fullasztó füst lett, amely sűrű gomolyban betöltötte a kocsii belsejét. Természetből fogva érzékeny a torkom, de most még annyi időm sem volt, hogy zsebkendőt tegyek magam elé, a füst úgy beborította az arcomat, s ettől olyan köhögési roham tört rám, hogy még lélegzetet is alig kaptam. A kislány azonban rám se hederített, kidugta a fejét az ablakon, a sötétben fújó szél megcibálta összefogott haját, miközben remegve a mozdony irányába kémlelt. Az ablakon túl egyre világosabb lett: már láttam alakját a koromban és a villanyfénynél, s ha kintről nem áradt volna be a hűvös levegővel együtt a föld szaga,

a széna és a víz illata, akkor semmi kétség, amint jobban érzem magam, keményen összeszidom ezt az ismeretlen kislányt, és becsukatom vele az ablakot.

A mozdony azonban ebben a percben simán kisiklott az alagútból, száraz fű borította hegyek között kanyargott, miközben egy szegényes település vasúti átjáróján haladt át. Az átjáró közelében mindenütt szalmával fedett és cseréppel borított, szárnalmas külsejű, piszkos házak lapultak szorosan egymáshoz, a vasúti átjárónál pedig talán egy bakter integetett, hiszen fehérítő zászló lengett lomhán az alkonyi szürkületben. Amint elhagytuk az alagutat, e sivár vasúti átjáró töltésén túl három vöröskéjú fiúcskát vettem észre, akik szorosan egymás mellett álltak. Mind a hárman kivétel nélkül pöttömnyi termetűek voltak – arra gondoltam, talán ettől a nyomasztó környezettől. Ruhájuk színe ugyanolyan volt, mint ez a mélabús vidék. Fölfelé bámultak a robogó vonatra, s egyszerre fürgén magasba lendítettek karjukat, miközben ártatlan torkukat kitérték, s tiszta erejükből valami érthetetlen üdvívalgásban törtek ki. És ekkor jött el az a bizonyos pillanat. A kislány felső testével kihajolt az ablakon, fagy csípte kezét megemelte, láttam, amint erősen integet feléjük jobbra meg balra, s a kezéből – akárha az égből hullott volna – hirtelen öt-hat meleg napsárga mandarin pottyant a vonat elé kijövő gyerekekre, hogy örömben a lelkem is táncra perdült tőle. Önkéntelenül is visszafojtottam a lélegzetemet. És ebben a pillanatban mindent megértettem. A kislánynak valószínűleg munkába kell állnia, így hát szándékosan elrejtett a ruhájába néhány mandarint, s ezeket dobta ki az ablakon keresztül az öccseinek: így köszönte meg, hogy kikísérték a vonathoz.

Egy pillanat alatt villant fel mindez az elrobogó vonat ablakán túl: az alkonyba öltözött település vasúti átjárója, a felcsivitelő három kisgyerek és a vagonból kidobott csodaszép színű mandarinok. De a jelenet kitörölhetetlenül beleivódott a lelkembe. És ettől fogva úgy éreztem, hogy valami eddig ismeretlen tiszta öröm tör fel a szívemből. Büszkén magasba emeltem a fejem, s most már más emberként néztem erre a kislányra. A lány egy ideje visszaült az előttem lévő helyre, s ugyanúgy, ahogy az előbb, hegekkel borított arcát sárgászöld gyapjúsáljába temette, kezében tartotta nagy batyuját, miközben harmadosztályra szóló jegyét szorongatta...

Ekkor egy kis ideig végre sikerült megfeledkezniem a kimondhatatlan fáradtságról és levertségről, a megmagyarázhatatlan, sekélyes és unalmas emberi életről.

1919. április

Vihar Judit fordítása

Háború

Ezt a történetet egy asszonytól hallottam a vonaton. Zsúfolt volt a kupé, úgyhogy mellültem. A közelében egy férfit is láttam, együtt utaztak – karsú, lányos alak, nehéz, barna vászonkabátban, amelyet a fuvarosok viselnek télen. Föl-le járkált a vagon folyosóján, az én helyemre pályázott a nő oldalán, de ezt akkor még nem tudtam.

Az asszony vonásai durvák voltak, az orra vastag. Valami történt vele. Bizonyára megütötték, vagy leesett valahonnan. Ilyen széles, vaskos és csúnya orrot a természet nem alkothatott. Nagyon jó angolsággal beszélt hozzám. Utólag gyanítom, hogy akkor épp elege lehetett a barna vászonkabátos férfiből, aki már napok, talán hetek óta vele utazott, és megörült az alkalomnak, hogy néhány órát valaki más társaságában tölthet.

Mindenki ismeri a késő éjjel haladó, zsúfolt vonat hangulatát. Átszeltük Iowa nyugati és Nebraska keleti részét. Több napja esett, a földeket elárasztotta a víz. A tiszta éjszakában feljött a hold, és a vonatablakon túli látvány egyszerre volt idegen és furcsa módon nagyon szép.

Érzed a hangulatot: tar, fekete fák csoportozatai, ahogy azon a vidéken szokás, a hold, amely a tócsákban tükröződik és a vonattal együtt rohan, a vagonok kattogása, az elszigetelt tanyaházak fényei, és alkalmanként egy-egy város fénycsoportja, ahogy a vonat nyugat felé siet.

A nő most érkezett a háború sújtotta Lengyelországból, tudj'isten miféle erőfeszítés csodája révén szeretőjével együtt kijutott arról a megkínzott vidékről. Megéreztem, milyen is a háború, ahogy az az asszony beszélt; és ő mesélte el a történetet, amit el akarok mondani neked.

Nem emlékszem, hogyan kezdtünk el beszélgetni, és azt sem tudom megfogalmazni, miképp fokozódott hangulatom idegensége, mígnem utolérte az övét, és a történet, amit mesélt, a vonatablakon túli csöndes éjszaka titkának részévé vált – és jelentéssel terhes lett számomra.

Egy csapat lengyel menekült haladt valahol Lengyelországban az úton egy német őr felügyeletével. A német ötven körüli, szakállas férfi volt. Amennyire felfogtam, olyasféle ember lehetett, mint nálunk egy nyelvtanár, mondjuk az iowai Des Moines vagy az ohioi Springfield főiskolán. Zömök és erős testfelépítésű, hozzászokott a közönséges ételekhez, mint a magafajta férfiak általában. Ezenkívül a könyvek embere is lehetett, akinek gondolkodása hajlott a közönségesebb filozófiákra. Beleráncigálták a háborúba, mert német volt, és lelke elmerült a hatalom német filozófiájában. Sejteni vélem, hogy járt a fejében egy másik elképzelés is, ami nem hagyta nyugodni, és ekképp, hogy teljes szívvel tudja szolgálni kormányát, olyan könyveket olvasott, amelyek újra megerősítették odaadását az erős, borzalmas dolog iránt, amiért harcolt. Mivel elmúlt ötven, nem küldték ki a frontra, hanem a menekültekre felügyelt, lerombolt falujukból a vasút melletti táborba terelte őket, ahol majd enni kapnak.

A menekültek mind parasztok voltak, mind, kivéve az amerikai vonaton mellettem ülő nőt, a szeretőjét és az édesanyját, egy hatvanöt éves, idős asszonyt. Ők kisbirtokosok voltak, a többiek meg a földjükön dolgoztak.

Egy lengyel országúton gyalogolt ez a társaság a német felügyeletével, aki súlyos léptekkel menetelt előre, őket is sürgetve. Brutális volt az eltökéltsége, és a hatvanöt éves öregasszony, aki valamiképp a menekültek vezérének számított, csaknem ugyanolyan brutalitással tagadta meg folyton, hogy továbbmenjen. Megállt az esős éjszakában a sáros úton, és a társaság köréje gyűlt. Megrázta a fejét, mint egy makacs ló, és lengyel szavakat motyogott: „Azt akarom, hogy hagyjanak békén, ennyit akarok. Semmi mást nem akarok, csak azt, hogy hagyjanak békén” – mondta újra meg újra; és a német odament, és a hátánál fogva előrelökdöste, úgyhogy menetelésük a nyomasztó éjszakában állandó ismétlődése volt a megállásoknak, az öregasszony elmotyogott szavainak és a német lökdösődésének. Teljes szívből gyűlöltek egymást, a lengyel öregasszony meg a német.

A társaság kis ligethez ért egy sekély patak partján, és a német megragadta az öregasszony karját, átvonszolta a patakon, a többiek meg követték

őket. Az asszony újra meg újra elmondta: „Hagyjanak békén. Semmi más nem akarok, csak azt, hogy hagyjanak békén.”

A ligetben a német tüzet rakott. Belső kabátzsebéből gumírozott tasakot vett elő, abból gyufát, sőt, száraz fadarabokat, és hihetetlen hatékonysággal néhány perc alatt magasra szította a lángokat. Azután fogta a dohányát, leült egy fa kiálló gyökerére, rágyújtott és a menekülteket nézte, akik a tűz túloldalán az öregasszony körül csoportosultak.

A német elaludt. Ezzel kezdődtek számára a bajok. Egy órát aludt, és mire fölébredt, a menekültek eltűntek. Elképzelheted, hogy ugrott fel és rohant visszafelé, átcsörtetve a sekély patakon, végig a sáros úton, hogy megint összeszedje a társaságot. Végig dühös volt, de nem ijedt meg. Tudta, hogy az egész csak annak a kérdése, hogy elég messze menjen vissza az úton, ahogy az ember visszamegy az úton az elkóborolt csorda után.

És aztán, mikor a német elérte a társaságot, ő és az öregasszony harcolni kezdtek. Az asszony abbahagyta a motyogást arról, hogy hagyják békén és nekiugrott. Egyik régi bérese megragadta a német szakállát, és a másik belevájta magát a nyakán a vastag bőrbe.

A harc az országúton sokáig tartott. A német fáradt volt és nem olyan erős, mint amilyennek látszott, és valami halványan visszatartotta attól, hogy ököllel üsse az öregasszonyt. Vékony vállánál megragadta és toltá, az öregasszony meg húzta vissza. Úgy nézett ki a küzdelem, mintha egy ember a csizmaszójánál fogva próbálná saját magát fölemelni. Azok ketten harcoltak, elszántan, hogy abba se hagyják, de egyikük sem volt jó testi erőben.

Így hát kettőjük lelke kezdett küzdeni. A vonaton ülő nő ezt egész világosan elmagyarázta nekem, bár lehet, hogy nehéz lesz veled is megértetnem. Nekem segített az éjszaka és a mozgó vonat titokzatossága. Fizikai dolog volt, a két lélek harca az esős éjszaka tompa fényében azon az elhagyatott, sáros úton. A levegő tele volt a harccal, és a menekültek köréjük gyűltek és reszkettek ácsorogtak. Reszkettek a hidegtől és a fáradtságtól, persze, de valami mástól is. Körülöttük a levegőben mindenhol érezték azt a halvány valamit, ami zajlott. A nő azt mondta, az életét is szívesen odaadta volna, csak hogy befejezzék, vagy hogy valaki gyűjtsön világosságot, és hogy az embere ugyanúgy érzett. Azt mondta, olyan volt, mintha két szél küzdene, mintha egy puha, simulékony felhő megkeményedne, és hiába próbálna kilökní egy másik felhőt az égről.

Aztán a küzdelem véget ért, és az öregasszony és a német kimerülten lerogytak az útra. A menekültek odagyűltek és vártak. Azt gondolták, valami még következik, tulajdonképpen tudták, hogy valami még következik. Ez az érzés nem akart elmúlni, tudod, és összébújtak, és egy kicsit talán még nyűszítettek is.

Ami következett, az az egész történet lényege. Az a nő a vonaton nagyon világosan elmagyarázta. Azt mondta, hogy a két lélek a küzdelem után visszament a két testbe, de az öregasszony lelke a német testébe tért vissza, és a német lelke az öregasszony testébe.

Azután, persze, minden nagyon egyszerű lett. A német leült az útszélen és elkezdte rázni a fejét, és mondogatni, hogy hagyják békén, kijelentette, hogy semmi más nem akar a világon, csak azt, hogy hagyják békén, a lengyel asszony meg papírokat vett ki a zsebéből és elindította a társait vissza az úton, nyersen és brutálisan vezette őket, és lökdöste, ha elfáradtak.

A történet ezután is folytatódott. A nő szeretője, aki tanító volt, megszerezte a papírokat, kijutott az országból, és magával vitte a kedvesét is. De a részleteket már elfelejtettem. Csak a németre emlékszem, aki ül az útszélen és azt motyogja, hogy hagyják békén, és az öreg, fáradt anyára Lengyelországban, ahogy durva szavakkal kényszeríti kimerült társait, hogy meneteljenek vissza az éjen át a saját országukba.

Szlukevényi Katalin fordítása

Vonaton

Még ma is sajtó szívvel emlékszem azokra az iszonyatos lökdösődésekre a vonatokon közvetlenül a háború után, pedig minden utazás, helyesebben minden felszállási kísérlet igazi kínszenvedéssel járt.

Elég volt csak a peronról ránézni a közeledő szerelvény körvonalaira, máris tudhatta az ember, mennyire zsúfolt a vonat. Tulajdonképpen szabályos mértani vonalakot kellett volna látni, ehelyett az ablakokon csüngő utasok miatt a vonat mindkét oldala görbe volt. Ahogy ezt a peronon állók észrevették, pánikszerű roham tört ki rajtuk, hiszen fel szerettek volna szállni, s bármennyire is igyekeztek, kísérletük sikertelenül végződött, meg kellett várniuk a következő vonatot.

Mintha a szüzességem veszítettem volna el, amikor először ablakon keresztül szálltam fel a vonatra: egyszerre önbizalomra tettem szert, s mintha ettől váltam volna felnőtté, úgy éreztem, nincs az a feladat, amit ne tudnék megcsinálni. Azt gondoltam, már nem vagyok kisfiú, hanem férfi.

Olyan időket éltünk akkor, hogy a legkülönbözőbb drámai eseményeknek lehettem szemtanúja a vonaton és azon is túl.

Éppen az állomáson jöttem rá arra, milyen esendő az emberi test. Egyszer, amikor az iskolából hazafelé tartottam, Fudzsiszavában felültem a Tokiót és Kiotót összekötő tókaidói vonatra, majd a következő állomáson, Ófunában szálltam le. Ekkor a vonaton maradt élelmiszerüzér észrevett a peronon egy rendőrt, ijedtében a sínekre ugrott, de abban a pillanatban elgázolta egy tehervonat. A mozdonyvezető nem is láthatta, hogy levágta az élelmiszerüzér fél lábát. A férfi csak csúszott előre, valamit kiáltott, miközben jobb kezében lehasított lábát szorongatta. Ahogy a vonat elindult, mindannyian hibbantán bámultuk a nyomorékot, akitől csupán sínek választottak el, de a férfi ránk se hederített, egyre csak csúszott előre a peronon velünk egy irányban, miközben állandó üvöltése betöltötte az állomást. Miután a szerelvény eltűnt, csönd lett és szinte sóbálvánnyá válva hallhattuk, hogy az állomásparancsnokot hívja:

– Állomásfőnök úr! Állomásfőnök úr! Segítsen rajtam!

Egy vasutas és egy rendőr ugrott oda. De amint a férfi észrevette a rendőrt, ellenkező irányba próbált meg elszökni, s a szemközti vágány felé kúszott, miközben továbbra is levágott lábát szorongatta. Már-már elindultam, de nem mozdult a lábam, mintha a földhöz ragadt volna. Úgy tűnt, testem tisztátalan erő bénította meg. Amikor nagy nehezen sikerült mégis elindulnom, és kezdem felélel kapatni a lépcsőn, hogy átjussak a másik peronra, ahova a vonatom érkezik, egyszerre kifordult minden a gyomromból. Akkor láttam életemben először különvált emberi testrészt. Sok mindenben volt részem a háború alatt, de ekkor tapasztaltam meg élet és halál ilyen rettenő közelségét.

Nem sokkal ezután ugyanezen a vonaton saját szememmel néztem végig, amint a mellettem álló fiú leesik a vagon alsó pereméről és majd szörnyethal.

Hazafele menet a fudzsiszavai állomáson a vonatomra vártam. Csak akkor vettem észre, hogy dugig van, amikor közelebbről láttam a szerelvényt, ezért a peron végéhez futottam. Amikor a vonat megállt, a vágányra ugrottam, s elkezdtem futni az utolsó kocsi felé, majd nagy nehezen felléptem a vonat másik oldalán az utolsó előtti vagon alsó peremére. Eleinte a kapaszkodón csüngtem háttal a síneknek, később azonban éreztem, hogy az emberek egymást lökdösik, ezért rájuk szóltam: húzódjanak már beljebb. Eközben még mindig a kapaszkodóba csimpaszkodtam, s az egyik utast, aki háttal volt nekem, egy gyors mozdulattal benyomtam a vagonba. Így végre a kocsi alsó lépcsőfokán sikerült megvetnem a lábam.

Közvetlen a vonat indulása előtt észrevettem egy iskolatársamat, Szonodát, aki Kamakurában lakott. A síneken keresztül futott oda hozzám és mögém kúszott. Ennek csak örülni tudtam, hiszen rettenetesen féltem, így legálább egy ember férközött közém és a vágányok közé. Szonoda arccal felém fordulva a kocsi kapaszkodójába csimpaszkodott. Mindenre elszánt fickó volt: amikor a vonat elindult, karját kinyújtotta, s hátradőlt egészen. A vonat sebességre kapcsolt, mintha az mondaná neki: „Csak kapaszkodj!” Mire Szonoda levette iskolai egyensapkját, nehogy lefújja róla a szél, s odaadta nekem. Átvettem tőle, de eközben a fiú már csak az egyik kezével kapaszkodott, s így még jobban kihomorított. Ebben a pillanatban a vonat kanyart vett fel, egy kicsit bedőlt, Szonoda pedig fejjel a transzformátorszekrényre zuhant. Teste fantasztikus könnyedséggel repült kifelé, néhányszor megperdült a levegőben, majd fennakadt a töltésen. Arccal a murva közé zuhant, aztán időről időre megrándult a teste. Szeme lecsukva, mintha csak elaludt volna. Az egész úgy ment végbe, mint mikor lassított felvételt lát az ember. Lám, ilyen a halál, gondoltam magamban. Mintha egy rugó pattant volna meg bennem, elernyed a testem, úgy éreztem, mintha nem is az enyém volna. A vonat rákapcsolt, én meg a kapaszkodót szorítottam, miközben épp az imént meghalt iskolatársam sapkját tartottam kezemben, s egyre csak az a gondolat járt az agyamban: nehogy kizuhanjak!

Amint megérkeztünk Ófunába, odarohantam az első vasutashoz és elmondtam neki a történeteket. A fiatalember csak gyürkődte a kezében Szonoda egyensapkját, miközben képtelen volt felfogni szavaimat.

Ezután megpróbáltam kereket oldani, és ahhoz a vágányhoz futottam, ahol át kellett szállnom. De nem hagyott nyugton a felelősségérzet, félúton visszafordultam. Most semmi iszonyat nem volt bennem attól, hogy az iskolatársam holttestét láttam, egyszerűen csak pocsékul éreztem magam.

Az a férfi, aki saját lábát vitte a kezében, végül is életben maradt. Amikor azonban Szonoda a vasúti pályára zuhant, a szeme már zárva volt, s felém forduló arcéle különös nyugalmat sugárzott. Minden bizonynyal halott volt.

Amikor megláttam a nyomorékká vált embert, hánycsapot el. Most azonban nem. De az az érzés, mintha egy rugó pattant volna meg bennem, az a levertség és kiürese-

Szamódy Zsolt fotója

dés csak nem akart elmúlni. Egy kis idő múlva azt vettem észre magamon, hogy valahogy ideges lettem. Ahogy visszaidézem ezt az esetet, feltételezésem szerint megvolt rá az okom.

Hiszen akkor láttam először, hogyan hal meg egy ember. Úgy éltem meg, mintha nem másé, hanem a saját testem lett volna. Vajon miért is hánytam... Persze fiatal voltam, és gyengeségem azzal magyarázható, hogy megpróbáltam megszabadulni attól az érzéstől, hogy ez velem történt.

Különböen szinte megfoghatatlan, hogy Szonoda, aki lezuhant a vonatról, végül mégis életben maradt. Egy bizonyos idő után újra láttam őt az iskolában. Fejét kötés borította. Tulajdonképpen csodának számított. Bár az átélt megrázkódtatások miatt a fejében valami zavar támadt, és egy idő után már nem járt be az órákra. Aztán valaki azt mesélte, hogy egy másik iskolába tették át. Telt, múlt az idő, s egyszer tanítás után az iskolai sportpályánkon megyei bajnokságot rendeztek két iskola csapata között. Ekkor teljesen váratlanul megláttuk Szonodát.

A labda kirepült az oldalvonalon túlra és a játékosok vitatkozni kezdtek, kié legyen, a bíró erre Szonodának nyújtotta át, ő viszont valamit kiáltott a társainak, messzire dobta, majd futni kezdett. A mellettem ülő fiú is felismerte Szonodát:

– Ni csak, még él! – szólt meglepetten.

„Még él!” – akkoriban nálunk ez a mondás járta, hiszen pontosan tudom, hogy a szomszédomnak fogalma sem volt róla, mi történt Szonodával a vonaton. Számomra azonban teljesen más jelentést nyertek szavai. Természetesen tudtam, hogy Szonoda mi mindenben ment keresztül, mégis az volt az érzésem, hogy egyáltalán nem azt az embert látom viszont, aki többször megperdült a levegőben, aztán pedig a töltésre zuhant. Sokszor eszembe jutott az, hogy ha bennem ilyen erős benyomást hagyott ez az eset, őrá vajon hogyan hathatott...

Forró, párás nyári levegő kavargott a futballpálya felett. Úgy éreztem, mintha kísértet jelent volna meg előttem... Vagy inkább a képzeletem játéka volt az egész.

Vihar Judit fordítása

CARLOS CASTÁN

Hólepte peron

„Ha az ember nem reméli a nem remélhetőt, kitalálni nem fogja,
mert nehezen kitalálható és hozzáférhető.”

Hérakleitosz

(Kerényi Károly fordítása)

Egy gőzmozdony vontatta szerelvényen bármikor előfordulhat, hogy váratlanul összefutsz egy német katonával, és ha történetesen nincs nálad az útleveléd, könnyen lehet, hogy le kell ugranod a vonatról a hóba. Akkor pedig egy háború dúlta Európa kellős közepén találd magad egy ködös erdőben, kibicsaklott bokával. Ezért ma már másfajta vonatok közlekednek. Ez így kényelmetlen lenne az utasok számára.

A vasúti társaságok folyamatosan, már a Union Pacific óta próbálják visszaszorítani az ehhez hasonló megmagyarázhatatlan jelenségeket. Titokban, ügyelve arra, hogy ne keltsenek pánikot, sorban felszámolták közülük azokat, amelyekről eldugott elefántcsonttoronyokban végzett komoly kutatások alapján bebizonyosodott, hogy kiküszöbölhető apróságokon múlnak. Így, miután egyes anyagokat másokkal helyettesítettek, elkerülték a kísértetvárosokat, rendszeresen összekutyulták a menetrendet, megszentelték a gyártósorról legördülő mozdonyokat, és a forgalomban bevezették a hirtelen gyorsítást és fékezést, sőt a váratlan irányváltásokat, sikerült megszüntetniük a leglátványosabb furcsaságokat, alig néhány túlélő maradt, és ezek is csak hébe-hóba bukkannak föl, kivételek, melyek erősítik a józan ész diktálta szabályokat, de ennek megfelelően mindig lesznek olyan utasok, akik, ha ép böllyel akarnak visszatérni rövidke útvajról Leganésből, jobban teszik, ha inkább hajóra szállnak. Mindenesetre lássuk be, annyi év után már kevésbé valószínű, hogy napjainkban komancsok támadjanak meg minket egy vonaton, vagy a cár postájával kapcsolatos kalandba keveredjünk. Ezt már nekem is csak szép emlékként mesélték.

Azok, akik ma rejtélyek után kutatnak, több ezer kilométert járnak be anélkül, hogy akár egyet is találjanak. Fáradhatatlanul jönnek-mennek, egyik városból a másikba, félig üres bőröndjükkel a kezükben, és gyűrött újságokkal a hónuk alatt. Néhányuk utazókalapot visel, és már mindannyian számtalanszor föladták a reményt a peronon szakadó esőben – amely a legkönyörtelenebb és legfagyosabb mind közül –, mert a csodálatos dolgok elkerülik a jólertesülteket és a bűnbánó visszajárókat, akik korábban a megfázástól rettegve úgy intettek búcsút a kínálózó alkalomnak, mint egy éjszakába vesző mozdonynak. De kimerülten, újra és újra, ezeregyedszer is fölkapaszkodnak majd a vonat lépcsőjén, ólomnehezen az ülésbe roskadnak, és oda sem nézve kinyitják újságjukat, miközben az ablaknak támasztott fejjel várják a sípszót, mely nagy nehezen újra felszítja majd a kihunyini látszó lelkesedést.

E csodakeresők közül is a legreménytelenebbek közé tartozik Segriá úr, akit néhány éve egy Talgo-vonaton ismertem meg, és aki azt a szerelmet találta meg egy vasúti kocsiban, mit azelőtt hiába keresett az utcákon, szállodákban, bárókban vagy parkokban. Úgy mesélte: leült vele szemben, szőke haja és gyöngyházberakásos öngyúj-

tója volt. Azt mondta, lehetetlen kitörölni az emlékezetéből a parfümjét. Azonnal úgy érezte, hogy ismeri valahonnan, de röviddel később kizárta, hogy már találkozta azelőtt, és elkönyvelte, hogy csak Schumann Tavaszi szimfóniájának *larghetto*ja miatt érzi ismerősnek. Azt mondta, hogy egész egyszerűen ugyanolyan volt. Ilyesmit mondott. Sosem lehet tudni, hogy érdemes-e odafigyelnünk a szerelmesek szavára, higgyünk-e nekik büntudatunkat félretéve; az is rejtély, hogy csak a szívük vezeti a gondolataikat, vagy valóban össze tudnak hasonlítani egy nőt egy zeneművel. Az viszont tény, hogy hosszú kilométereken át szerette őt. Már azon az úton is, majd azt követően többször, a *Costa Braván* és a hálókocsikban. Megkerülhette volna az egész világot, míg tartott ez a szerelem.

Túlsúlyos katalán utazónk végre szeretett volna találni a nő számára egy zugot a szárazföldön, venni neki egy lakást, vagy elvinni moziba, az oldalán sétálni az utcán, ha más nem is jöhetett szóba, hát betérni vele egy kávézóba, megnézni együtt egy filmet, és tudják, hogy van az, bemutatni őt a barátoknak. De a nő mindig visszautasította. Majd mosolyogva elárulta a következő útjának helyét és idejét. Ha a férfi nem tágitott, szertefoszlott minden, a nő elkomorodott, és már csak aludni akart vagy a magazinait olvasgatta volna. De ha lezárta a kérdést, ismét úgy viselkedett, mint korábban. Minden rendben is lett volna így, évekig tarthatott volna a viszony. Segriá meglepődhetett volna azzal, hogy menetrend szerint érkezézzék a boldogság, hogy a vonat – amolyan vágy-metaforaként – ringatózó mozgással újra és újra behatoljon az éjszakába. Akár naponta, ha úgy akarta volna. Mégis követnie kellett. És Párizsban megtörtént. – Esett? Mintha azt mondta volna, hogy esett. – Miután szokás szerint elbúcsúztak a peronon, Segriá úgy tett, mintha a taxidroszt felé venné az irányt, mégis a nő nyomába eredt a járdán. (Mégfigyelte, mennyire más a járása a szilárd talajon.) Tudta, hogy helytelenül cselekszik, és hogy ezért keményen meg fog bűnhődni. Hirtelen szédülni kezdett. Szörnyű pánikba esett, hogy soha többé nem fogja már látni a nőt, és ahogy befordult a sarkon, nem is látta többet. Szó szerint eltűnt. Így történt, ebben a sorrendben: először tudta, hogy soha többé nem fogja látni, azután elfogta a félelem, és végül örökre elvesztette. Köröskörül nem voltak ajtók, sem ablakok, nem voltak üzletek vagy bárók, amelyekbe bemehetett volna. Azon a hajnali órán autók sem jártak az utcán. Segriá önmagát is meglepve hiányzó csatornafedelet keresett a környéken, tekintetét megszállottan kapkodta ide-oda, föl és alá, míg végül zokogni nem kezdett; kezeivel a málló vakolatú falnak támaszkodott, mintha átváltozott szerelmesét keresné benne, majd végül összeroskadva leült a bőrből készült bőröndjére. A torkában újra összegyűlt a fájdalom, majd elárasztotta minden élő porcikáját az átázott kabát alatt. Nem visszhangzott hegedűszonáta

a levegőben, csak egy keserű fogadalom, hogy újra meg fogja találni.

A beszélgetésünk után – ami végül több olyan gyanút is megerősített bennem, melyeket azelőtt még magamnak sem mertem megfogalmazni –, többször is meggyőződttem arról, hogy az utasok közül sokan rögtön eltűnnek, amint elhagyják a vasútállomás területét, ezt bárki könnyedén ellenőrizheti. Elég követni őket, miután leszállnak a vonatról, ismerik a legeldugottabb utcácskákat is – ismerhetnek egyáltalán bármi mást a vonataikon kívül? –, és már mennek is, félszegen egyensúlyozva, nyugtalanul, sebesen lépdelve, apró egérmozdulatokkal haladnak. Amint elérkezik a megfelelő pillanat, köddé válnak. Vannak közöttük elég ügyetlenek is, ezért nem teljesen kizárt, hogy szentanúi legyünk a távollét e roppant megnyilvánulásának, ahogy a világ egy utcájába hirtelen benyomul a nemlét. Aztán másnap újra testet öltenek egy mosdóban, ugyanazon a vonaton vagy egy másikon. Ezért, talán már maguk is megfigyelték, alighogy a szerelvény elindul, valaki mindig kilép valamelyik – még másodpercekkel azelőtt is üresen álló – mosdóból.

Nem tudom, hogyan keletkeznek, sem hogy milyen gondolat ül ki elsőként az arcukra, hogy külsejüket megelőző századok halottaitól kölcsönzik-e, esetleg szimfóniáktól, ahogy azt Segriá gyanította, vagy talán rég elfelejtett festményekről. Azt viszont tudom, hogy nem születnek, iskolába sem járnak, hogy a nyelv, amit beszélnek, hamis, csak megjåtsszák a magányt, hiszen nem ismerik az élet drámáját, emlékeik homályosak és oly megfoghatatlanok, mint maguk az árnyak, melyek közt elillannak. Hús-vér emberek, de nem vár rájuk ravatalozó; nevetnek, de boldogságuk értelmetlen, mert semmit sem tudnak a fájdalomról, soha senki nem ríkatta még meg őket, soha

nem merültek még feledésbe. Nem vagyok örült. Én sem tagadom, hogy egy hétköznapi vonaton az utasok többsége olyan, mint maga vagy én, emberek, akik az egyik városból a másikba utaznak egy kis levegőváltásért, temetésekre igyekeznek, szerelmeket akarnak megmenteni, vagy sürgős üzleti ügyekben járnak el. Így igaz. De azok a lények, akikről beszélek, a látszólagosnál nagyobb számban vannak jelen, és már a látszólagos sem kevés, ha tudjuk, hogyan vegyük őket észre, ha még nem sorvadt el teljesen a belső látásunk attól, hogy megpróbáljuk szemmel tartani őket. Kezdek belefáradni a gyanakvásba. Hozzáteszem, a vasúti rejtélyek sora még nem ért véget e szépséges foglyokkal, akik bőrdjükkal, keményített gallérjukkal, tojással megrakott kosarukkal vagy sportnapilapjukkal felvértezve próbálják hasztalanul megváltoztatni az életünket az alatt a rövidke idő alatt, amit az útszakasz lehetővé tesz számukra.

Vannak ennél meglepőbb esetek is. Sikerült elérnem, hogy egy részeg alak, akit a környéken csak Vasutas Macariónak gúnyolnak – a sapkája miatt, és mert amikor kéreget, mindig azt mondja, hogy a vonatra kell –, elmesélje nekem a történetét.

Még más körülmények között élte rendezett életét, amikor egy júliusi napon estefelé Madridba tartott, ahol a családja várt rá, hogy később együtt menjenek ki a strandra. Már majdnem befutott a vonat – Guadalajarát már jó ideje elhagyták –, amikor egészen megdöbbentő kép fogadta: sűrű jegenyefenyő-erdő terült el az ablaka mögött. Ezeréves fák magasodtak – mit mondjak, méltóságteljesen? – egy lankás hegyoldalon, amelyen kis, átlátszó vízfolyásokat fedezett föl. Az órájára nézett, megdörzsölte a szemét, megint a behavazott erdőre meredt, azután összezavarodva kilépett a fülkéből, amiben egyedül utazott. A

Szamódy Zsolt fotója

folyosón kikönyökölt az ablakba, és megkönnyebbülten szemlélte az Alcalá de Henares melletti gyárcsarnokokat, a rozsdás olajshordókkal, sittel, autógumival, villanypóznákkal teli placcok megnyugtatóan ismerős képét. Teljesen lehúzta az ablakot, és jókedvre derülve mélyet szítpantott a kinti levegőből, az ő levegőjéből. Jó helyen volt, nemsokára meg fog érkezni Madridba. Megint belépett a fülkébe, éppen abban a pillanatban, amikor az ablaküveg túoldalán egy mókusz kezdett akrobatamutatványokba a magasban. Újra a folyosó felé fordult, és a napfényben megcsillanó konzervdobozok látványa fogadta egy szeméttelen, másodrendű utak keresztezései, hatalmas raktáruházak suhantak el a szeme előtt. Belesüpedt az ülésébe, de ezúttal nyitva hagyta a fülke folyosóra nyíló ajtaját, hogy a másik ablakot is szemmel tarthassa. Megpróbálta letörölni magáról az izzadságot, és rágyújtott egy cigarettára. Nem hitt a szemének. Ha balra nézett, autótemetőket, azbesztpala- és bádógútvesztőket látott, a korallszínű eget, és San Fernando vagy Barajas lakótömbjeit; ha jobbra nézett, ismét szembesült a sűrűn benőtt erdős részek látványával, mezőket látott legelésző tehennel, távoli hegyláncokat, a hóban pedig füstölgő kéményű házak bejáratához vezető ösvényeket. Arra gondolt, hogy esetleg meghalt, anélkül, hogy észrevette volna, de ezen az ostobaságon kívül más nem jutott eszébe. Egyre gyorsabban kapkodta ide-oda a fejét, míg bele nem fáradt. Végül elcsüggedve hagyta, hogy sodorják magukkal az események.

A vonat – a bal oldali része – már lassan gördült befelé a Chamartín pályaudvarra. Erős késztetést érzett, hogy balra leugorjon, és az összegubancolódtott vágányokon gyalog tegye meg az utolsó métereket, de végül nem így tett. Az izzadságtól átázott inge a testére tapadt, a halántékán érezte szíve lüktetését. Nem akart odanézni, mégis újra jobbra fordult. Abban a pillanatban a vonat csikorogva fékezni kezdett, és végül megállapodott. Ő pedig mozdulatlanná dermedt a látványtól, ami fogadta: a hólepte peronon – úgy látta, hogy egy kis faluhoz tartozó megálló lehet – ott állt magában egy fekete ruhás nő, szelíden mosolyogva a nevéen szólította és várta, hogy leszálljon. Az arca lélegzetelállítóan gyönyörű volt. Azonnal tudta, hogy időtlen idők óta ismeri a nőt, hiszen öröktől fogva ő volt álmai asszonya, pontosabban álmai asszonyai, mert mindegyikük ott volt, egyszerre, abban a nőben. Aki gyengéden beadta neki a kanalas orvosságot, amikor beteg volt; aki éjszaka átmászott a laktanya kerítésén, hogy mellé bújhasson a priccén; aki mániákusan repülőkre szállt, hogy láthassa őt; aki megőrült érte, és csak azokat a ruhákat hordta, amelyeket magányos sétáin ő választott neki a kirakatokból; a nő, aki, mivel nem létezett, az egész életét egy nyomorult, sivár pusztasággá változtatta. Külsőre egy kicsit emlékeztette az első szerelmére, de az arcvonásai lágyabbak és nemesebbek voltak, valószínűleg, magasabb volt, lényegesen szebb. Nem, másmilyen volt, mint az első szerelme, olyan volt, mint az első szerelmének éneke, ő volt az a keringő.

A másik oldalról már észrevették a fiai, türelmetlenül kopogtak az ujjukkal az ablakon, és közben uzsonnáztak, tele volt a szájuk olajjal és kenyérbéllel. Néhány méterre mögöttük ott állt a felesége és kiabált nekik valamit, bizonyára azt, hogy ne másszanak föl a kocsira. Az arcára volt írva, hogy torkig van már a gyerekneveléssel, elege van a visszereiből és a késve érkező vonatból. Eszébe jutott, hogy elfelejtett elintézni néhány fontos apróságot, és a feje is fájt. Jobb felől a nő még mindig szólongatta, intett a kezével, és egy fából épült vendégfogadó mellett várakozó lovaskocsi felé mutatott, a fák alatt megbújó út irányába. A hólepte peronon valaki a sípjába fűjt, a kocsi közben már kiürült. Le kellene végre szállnia, de... melyik oldalon? Sírva fakadt. A fekete ruhás nő odajött az ablakhoz és megkocogtatta az üveget. A férfi görcsösen összeszorította a szemét, kitört belőle egy különös sóhaj, majd az ellenkező irányba vetette magát. Két hosszú lépés után már Madrid sűrű levegője járta át a tüdejét. „Miért kell mindig utolsóként leszállnod?” – hallotta. Be kell még ugranuk Presen nénihez, mert megígérték neki, jaj de későre jár, a kisfiuk nem tudott velük jönni, mert belázasodott, valamit még meg kell venniük útközben, ügyeljen a gyerekekre, hogy ne lépjenek az útestre anélkül, hogy körülnéztek volna, és hogy hagyják abba a verekedést; nagymamával és Mari Purival majd a szállodában találkoznak.

Azt kívánta, bárcsak ott helyben elnyelné a föld. Két vagon között áthajolva megnézte a vonat túoldalát, de nem látott mást, csak peronokat, ám mindegyikük a Chamartín pályaudvarhoz tartozott, és mindegyikükön július volt. Attól a pillanattól kezdve életének egyetlen értelme maradt, kereste azt a második esélyt, amelyet soha nem adhatott meg neki a sors. Csak a kevés megmaradt reménye hajtotta előre, hogy harcba szálljon egy második fronton, mely épp oly elviselhetetlen és könyörtelen volt, mint a felejtés elleni küzdelem. Bár elhagyta a családját, csak azért tett így, mert számára ők a történet szörnyű mementójává váltak, és ha csak arra gondolt, hogy velük van, ahelyett, hogy azzal a nővel lenne, akit azóta sem tudott kivenni a fejéből, a hányinger tört rá. Ezt próbálta feledni a borozókban is.

Maguk pedig csak ne ábrándozzanak. Pontosán tudom, melyik oldalon szálltak volna le a vonatról. De az én helyzetem más. Viszont csak akkor marad még egy kis esélyem, ha a vasút nem neszeli meg, hogy tudok mindarról, amit most maguknak elmeséltem. Úgyhogy senkinek egy szót se! De maguknak nem esik majd nehezükre, hogy tartsák a szájukat, mert egy pillanatig sem hittek nekem. Tudom, nincs könnyű dolgom, nem is táplállok túl sok reményt. De addig is gyakran utazom vonaton: beszélgetek az utasokkal, amikor már nem bírom tovább hallgatni az embereket.

Kertes Gábor fordítása

In: Carlos Castán: *Frio de virir*. Barcelona, 1997, Emecé.

A zombori vicinálison

Manapság újra „felfedezni” a vonatot mint közlekedési eszközt, ugyanannyi, mint feltalálni a lyukat a virágcserepen, másfelől, hogy a vonatból nézve aránytalanul nagyobb darab látszik az égből meg az elforgó mezőségből, olyan felfedezésnek látszik, mint ha két lyuk kellenék a virágcserepre, pedig valójában sokkal nagyobb annál.

A földnek, égnek azt a fenségét és dicsőségét, amely a zöldellő növényzet fenségében és dicsőségében a múlt szombaton a szemem elé tárult, nem emlékszem, mikor láttam utoljára...

Nem emlékszem, hogy ilyennek és ilyen óriásinak valaha is láttam volna!

Amint a vonat, ama május huszonhatodika rózsaujjú, harmatos reggelének nyolcadfél órájában kigördült az újvidéki vasútállomásról és megindult Verbásznak, azonnal belefürödött a klorofilláradatba. Jobbról, balról tengernyi zöld nyalogatta a kormos kávédaráló oldalát, az én arcomról is ekképpen törölve le éveim meg az álmatlan éjszaka komor kormát.

Ahogy elmaradt a szajlovói vasútleágazás, a vágányokat kísérő árok bozótjából bodzabokrok tejes, szűzi-es virágzata tűnt szembe. A haragoszöld háttéren a bogernyők ezüstje üdítő színfoltként óvja a rengeteg zöldet a fulladástól.

Nem sokkal ezután a Duna–Tisza–Duna-csatorna szalagja csillant, partjain, az enyhe szélben lengedezve, susogva, magasra nőtt nádkopják légioi örködtek büszkén, daliásan a szélesen kileveledzett, de még nem virágzó tavorózsák meg az égnek a vízben tükröződő kékje fölött. Egy helyen a kopjások egy kissé szétmozdultak, hogy az alacsony töltésről leszállva egy pár pecázót engedjenek vízközelbe, akik hasmánt feküdvé a fűben, a könyökükre támaszkodva, rezzenéstelen szemmel figyelték pecabotjaikat. Ahogy elrobogtunk ott mellettük, aközben villant eszembe: dejszen ezek akkor is jócskán nyeresben vannak, ha egy fia halat sem fognak, mert máris szakolták az eget a vízben és a békét a lelkükben!...

A Verbászig útba eső állomásokon kiterébélyesedett lombkoronák „hitelesítik” az utasmegállókat, akként ütik rájuk bélyegüket, hogy az emberi sorsok ezen útkereszteződései így jobban eligazítanak az életben és a tájban, mint az állomási névtábla maga.

Két állomás között pedig óriási gabonatóblák, lágyan ringatózó búzatenger. Frissen és üdén, jó termést ígérve, kalászba szökcent valamennyi, s már az árpa is zsenegésedik: hamarosan felveszi azt a halványsárga színét, aminek jó része söröskrigliben végzi.

A burjánzó búzaföldek között az éppen csak szárba szökött, még alacsony kukorica és napraforgó – melynek végételenbe vesző sorai közt zsirosan fénylik és érzéken zihál a meztelen föld – afféle szemet nyugtató átmenet: hogy legalább egy pillanatra megpihenjen a földnek, ettől a súlyos, fergetes áradatától, mely mindent, a növénybél-től a csontvelőig mindent-mindent eláraszt... Amely, meg lehet, teljesen elnyelné az egész tájat, meg belefojtaná az embert is, aki nézi, ha a zöld növénytakaró fölött, a habosan sűrű kalász fölött ott nem úszna és nem ömlene el a pipacsvirág parazsa.

Pipacsból pedig annyi a búzában – miként ha nekik kedvezne ez az év –, mint még soha: pirosan rikítanak, pajkoskodva tolakszanak látóterünkbe, és tündökölve, lakodalmos vígsággal, kapatosan, sőt részegen, majd hervadt feketére válnak a tájban, és fájdalmas szomorúsággá az emberben...

Íme, akaratlanul is, lakodalmosok gyűjtanak nótára bennük, duhajkodva!...

Micsoda vőfélyek, micsoda násznép, micsoda lagzit csapnak itt a végeláthatatlan síkságon, a még beláthatatlanabb égi sátor alatt!...

S micsoda lakodalom, az eget a földdel összeadó menyegző van minden növényi hajtásban, minden szál emberben!...

Hisz még a nyúl is, ni csak, örömtől részegen cikáz a kukoricásban, hogy hozzájusson némely sziormfajta arany- vagy ezüsttallérjához, amidőn a kapatos szellő megoldja valamelyik zöldfülű, a föld adta étektől és a Nap adta itókától „alaposan berámolt”, szertelen és pazarló esküvőkomának a bugyellárisát!...

Mindenfelé, ameddig a szem ellát, mindenütt csupa-csupa zöld és fehér és piros lakodalom, sokadalom!...

Hogy is ne lakodalmazzanak ennyi bor, ennyi zöld és aranyzín és tulipiros bor mellett?!

Hogy ne lagziznának, amikor – nézzék! – ujjongva, egyszersmind ünnepélyesen és szent áhítattal, magasatosan a föld, a növény révén, az éggel lép frigyre!!!

Egy ilyen menyegző napján a száraz tuskó is levelet hajt, s a legelőn, a kiszáradt kút fölött, az ágasfa is kivirágzik!...

Ki az a vénség bennem, aki már évek óta azt suttogja a fülembé, hogy megöregedtem?!

S ha azért megyek is Zomborba, hogy negyven – hé, negyven! – esztendő múltán találkozzam középiskolás mezőgazdász nemzedékemmel egy kupica borral a szívenben, meg egy rozmaringgal a hajtókámon, bennem mégis valami fityfiritty táncikál betyárosan a vonatzakatlás ütemére, közben lakodalmos nótákat hallgat, melyet a rügyfakasztó tavaszi szél zümmög a zölddel terhes Bácskaság, e diákos léhaság fölött!...

Akkor, egyszerre csak, a távolban, mintegy a búzából kikelve, egyre gyorsabban magasodtak Verbász silői és tornyai.

No igen, könnyű a Vitálnak magas fokúan finomított étolaj magasán finomított gyárának lennie, amikor ölelte egy sokkal rafináltabb gyár, Ófensége A Napraforgó, a szántóföldet meg a Napot rafinálta ki napraforgómaggá, amely tele van a föld legfinomabb olajképződményével meg a napfény aranyló mézével!...

A verbászi vasútállomáson ünnepi utaslétszámbíány: az a kevés utas sietség nélkül, komótos nyugalommal járkel, akárcsak hajdanában-danában, gyerekkoromban, amikor még szentül meg voltam győződve, hogy az a mosolygós és ünnepien kicsípített népség nem is azért utazik, mert muszáj, hanem időtöltésül és szórakozásból. Ezért aztán a zombori vicinális mostani késése is olybá tűnt, mint ami elmaradhatatlan része annak a valamikori hanyag, az időnek fittyet hányó, ráérős nyugalomnak, mely meggyőző-

déssel vallja, hogy a vonatnak előbb-utóbb meg kell érkeznie, az úticél pedig, ahová utazunk, úgysem szökhet meg sehová.

A motoros, végül, csakugyan befutott, mindössze két kocsiból állt, és még üresebb volt, mint az állomás. Az első kocsiban, a Zomborba való indulás percéig, egyes egyedül én ültem, no és mielőtt a forgalmista felemelte volna az indulást jelző palacsintasütőt, öt roma rontott be a vagonba lélekszakadva, azaz két „hermonikás”, két trombitás meg egy dobos.

Amikor elindult, a vonat újfent a föld, az ég és a növényzet lakodalmas hangulatában, abban a lakodalmas sokadalomban találta magát: a növényi nemen levő vőfélyek és násznagyok, menyasszonyok és vőlegények, komák és komaasszonyok, sógorok és sógorasszonyok, ángyik és ángyikák között...

Egy útba eső állomás mellett: zsendülő cseresznye!...

S a dűlőutak mentén, az ekefordulóknál, újra a képbe kerülnek a virágzó mustár rikítószárga szegélyei, különben a hullámzó árpaöldek, a búzatenger, meg a pipacs, a pipacs, a pipacs... Meg hát a növendék kukorica és napraforgó még nem egészen kitöltött foltjai és foltocskái...

Ez utóbbi parcellák némelyikén öröm látni, hogy egy-egy nagyobb darabot kapálnak éppen. De két-három olyan is akad, ahol egymagában kapál egy középkorú, netán idős ember vagy asszony...

Eh, jaj annak a földnek, amely egy kapára szorult!...

De még nehezebb, ha az egész birtok egyetlen vállra nehezedik!...

Ahol nincs háznép, ott nemcsak a kapálás fáradságos, hanem, amikor szusszantani köll, a magányosan elköltött ozsonna is keserves: itt biz' akkor a zsíroskenyér sem smakkol, akármilyen friss is a kenyér, adta egy ropogós pille, a vöröshagyma pedig szaftos és fiatal!

Paraszi szemmel nézve és ugyanilyen észjárással megítélve nem tudnám lemérni, hogy ezen a mindenben bővelkedő, istenadta síkságon mi a nagyobb nyomorúság: szántóföld munkáskéz nélkül, vagy munkáskéz föld nélkül?

Ugyanezzel a paraszi ésszel továbbgondolva eszembe villant az is, hogy ha ide tévedne hozzánk egy hollandus, akinek az országában a földet úgy csikarták ki a tenger-től, dehogyis hinné el csak úgy egyszóra, hogy mi ebben a határtalan bőségben, kuporgatva és nincstelenségben élünk, sőt éhezünk is. Ha ellenben ujjal mutatnék szegénységünk jeleire, megvetően mérne végig, nem értené meg, és még nem bocsátaná nekünk – egy életen át.

Márpedig – szégyen ide, szégyen oda – tényleg úgy van, ahogy van: tessék, itt ez a hatalmas kukoricás – a vágányoktól balra, valahol Cservenka alatt –, s annyira benőtte a vadcirok, hogy már a kukoricásorok is alig-alig látszanak, ellepte, megfojtotta a gaz a szövetkezeti tagok hanyagsága és lustasága miatt, akik – úgy látszik – hirtelen halállal sorra kihaltak, vagy teljesen tönkrementek.

Egy félig kopár szikesen, melyen több a kóró, mint a nemes fű, s ahonnan idelátszik a szurokföld szürkéje meg az agyag sápatag sárgája, mindössze öt-hat girhes tehénke között, hosszú pálcával a kezében, egy szegényesen öltözött, jelentéktelen külsejű pásztorlány bámul a távolba: igen, messze a falu, és még sokáig nem lesz este!...

De ami igaz, igaz, ezen a semmilyen legelőn meg azon az elgazosodott kukoricáson kívül, szerencsére,

sehol még egy ilyen parcella a vasút mentén, egészen Zomborig. Hanem csak gabonaföldek, jobbnál jobbak. Meg egy-egy dűlő szója vagy paprika alatt. Heretáblák... Tanyaszállások...

Tollászzkodó galambok a tanyatetőn: az éjszaka piszkát csipkedik ki tollukból, hogy azután minél könnyebben kapjanak szárnyra és váljanak eggyé a kéklő magasokkal... A szállástöltéseken belül kiscsirkék a kotlós vezetéseivel, kiskacsák és kislibák, kispulykák és gyöngytyúk egy fészekaljára való új nemzedéke. Az egyik szállás mel-

Szamódy Zsolt fotója

lett, a karámban csikó. Háztáji gyanánt jókora kertek: egy pár ágyás zöldség, burgonya, már kikarózott, virágzó paradicsom, a kapor kecses bóbítái...

Minél közelebb érünk Zomborhoz, a szállások mind tekintélyesebbek. S a háztáji konyhakertek is mind nagyobb kiterjedésűek.

Valahol Szivác előtt, a hátsó kocsiból visszatérőben, a kalauz megkérdezi a muzsikusoktól – akik, láthatóan, jegy nélkül utaztak –, lehet egy nótát? – Melliket? – kérdezik a romák, mire a kalauz benyit a motorvezetőhöz, hogy megbeszélje, majd kisvártatva sarkig nyitja a vezetőfülke ajtaját, s odakiáltja: „A György-napit!”

A határtalan öröm káprázata, a dalba foglalt bánat finoman törekeny ívelése, ez öröm és eme búsongás összefonódásának megható drámája harsánykodva töltötte be a félig üres vagon minden zugát, majd a nyitott ablakokon át még ki is csordult a hullámzó, lágyan ringatózó búzaföldekre, a pipacsvirág vérző kelyheire, a kapásokra, akik hitetlenkedve kapták fel fejüket a kukoricaföldeken, a szállásokra és kertjeikre, a felrebbenő tanyasi galambok szárnyaira... Mindarra az ünnepélyre és vigasságra, mely a határban folyt: a lakodalmazó növényzetre, az ég és a föld menyegzőjére!...

S most a vonat is maga mintha sajkaként úszna, ringatózna, csak éppen nem tudni, hogy a ringó búzaföldek vagy a hullámzóan szárnyaló dal hatására, mely a mezei pacsirta módján villámgyorsan felröppen, majd a röppálya csúcsán hirtelen megtörik és lezuhan, leesik...

Eh, azok a Szent György-napok, azok a Szent György-napok!...

Ifjúkoromban sok pirosbetűs, a pirosuló bürgepaprikástól piros és az aranyló rizlingbortól aranyos György-napot éltem meg... Leányajaktól üdén rózsállókat valamelyik virágba borult meggyfa alatt, a ház előtt a kis padkán, sötétedés után!...

Később azonban keserűen eltávolodtam a György-napoktól, amidőn keserves gyászomtól kikísérve, eltávoztak az életről azok a hozzám közel álló és szívemnek kedves emberek, akik ezen a napon tartották védszentünnepüket, s akikkel együtt ünnepeltem én is!...

„Hajnal hasad, hajnal hasad, Szent György-napra virrad... Jó Istenhez száll a fohász, én meg itt a...”

Én meg itt a vonatban, a dal szárnyaló hangzuhataga, a napfény diadalíve alatt a természet növénytengerében, meghatottságtól elszorult torokkal: nem tudom, sírjak-e, vagy nevessek.

Azt mindenesetre érzem, hogy valahol mélyen bennem, valamiféle kesernyés ízű eső sötét, nagy cseppjei hullanak egy derűsen csillogó tóba.

Útitársaim előtt, szégyenszemre, nehogy kibuggyanjon egy váratlan könnycsepp – amely már a szemhéjam alatt szurdal, s amely bármely pillanatban legördülhet –, arcomat az ablaküvegre szorítom, s a búzatengeren túl, az ezüstös messzeségbe révedek...

Ott a katolikus templom tornya!... Ott a pravoszláv is!...

Zombor!... Zombor!...

Eszteendő és egy tűnt ifjúság – egy emberöltő – után, az élet újra megifjodott, szárba-kalászba szökkent szakaszában, mégis öregem, öregem érkezem vissza hozzá piros és keserű György-napi dallal, pirosan és keserűen, mosolygó derűsen, de deresen...

A kikeleti szélben hajladozó búzánál hajlottabban, a kalászánál érettebb fővel, a valamiképpen mégis frissen kibújt hajtás vesszejével a lényem mélyén, a föld és az ég verőfényes menyegzője napján a növényzet fenségének nagyobb dicsőségére érkezem hozzá a hullámzó búzatengeren túlról, mélabúsan, de ujjongva!

(2001 pünkösdjén)

Borbély János István fordítása

Szilágyi Zoltán fotója

Noé

[...]

A motorvonatra reggel hétkor szálltam fel. Ahhoz, hogy az állomásra jussak, nem kell feltétlen bemennem a városba. Csak lemegyek a dombon, melyen a házunk épült, átszelem a Szent Péterről elnevezett területet – a nagy temetőt, ahol 1533-ban a pestis húszezer áldozatát temették el, és amely ma zöldellő kertek alkotta vidék – és követem a vasúti síneket, amíg el nem jutok az állomásra. Sokkal kellemesebb így, mintsem hogy Manosque-ban buszra szálljak a vasútállomás felé. Már az, hogy a dombról lesétálok, felér egy rövid utazással. Mindig ugyanazon az úton megyek, még a legzordabb telek idején is, amikor reggel hétkor sötét van még és hó, és lámpával kell világítanom.

Aznap szeptemberben jártunk, tehát világos, zöld és rózsaszínű volt a reggel. Utam mintegy száz méteren át egy liget mellett haladt, melynek méretes szilfáin nagy csapat cinke és fülemüle tanyázott. A patak menti eperfákon vörösbegyek hadakoztak egymással. Csapkodásukkal olyan zajt keltek, és a leveleket is úgy suhogtatták, akárha a szél fújta volna. A rétek párától gőzölögtek, a fűben a nyárutó első harmata csillogott. A nap már teljes egészében kibújta az Alpok mögül, a távoli erdők kékje a hegyek fölött szendergett. Sokféle visszhang tölti meg az ilyen üres reggeleket, különösen azokon a helyeken, ahol én is lépdeltem. Mert e táj – ellentétben az őt körülvevő vidékkel – hatalmas és vastag fákat hord a hátán.

[...]

A reggel hétórai motorvonaton általában mindig van ülőhely. A kocsi a közeli Digne-ből jön, ennél fogva nincsen ideje sok utast összegyűjteni. Kényelmes ülésre telepszem, a szomszédomat nem zavarják a lehúzott ablakok. Mikor a Durance medréhez közeledünk, a völgy illata és frissessége megcsapja arcomat. Először a vízhez egészen közel haladunk, ott, ahol a nyárfák kissé már elnyílt lombjából, a vaskos fűzek és a vörös égerek közül jégmadár és nedves kova szagának elegye árad. Azután domboldalra kapaszkodunk fel, melyet rozmarin és kakukkfű borít ezüstbe. Mindenfelé fenyőrigók ropognak föl körülöttünk.

Szeretem a foglalkozásomat. Megdolgoztatja agyamat, s rajta keresztül az emberi természethez is érdekes viszony fűz. Megvan a világról alkotott saját elképzelésem; az első (és gyakran az egyedüli) vagyok, aki ezen elképzelés szerint élek, nem pedig egy mindenki által elfogadott világképet tudok magaménak. Érzékenységem leránt minden álarcot a hétköznapi valóságról, minek következtében ez eredeti valójában tárul elém: varázslatosan. Realista vagyok. A motorvonat az nekem, mint ami Rabelais-nak a bálna. Minden más gőg és hiúság; és magány. A magány mások elképzelése. Azelőtt, amint magamra maradtam, azonnal szenvedélyek napóleoni forгатagába álmodtam önmagam. Később felhagytam ezzel. Ma már kevésbé vagyok naiv. Saját káromon tanultam meg: a szökkenés nem azonos a röpüléssel. Mindenekelőtt pedig azt, hogy bármiféle hit kínzó szükségét, akár valamilyen betegséget, mindenképpen titokban kell tartanom. Mikor valamit adok, távol álljon tőlem a mérics-

kélés. Sosem tudtam viszont megérteni, hogy ebben az esetben bármikor be is csaphatnak. Olyan tudomány ez, melyben lassan, de biztosan tökéletesítem magam. Ami zavar, nem a hiúság, hanem hogy bizalmamból vissza kell vennem, és hogy azt jobb híján csak a hétköznapi szépségre vonatkoztathatom. Marad az ima, hogy mégis inkább mindenki álarcot viseljen. A lélek lustaságát márpedig el kell fogadnunk. Természetesen annyiféle modern ellen-szer létezik; ám én mégis egy középkori gyógyászati feljegyzéstár leírását követem. Ennek előnye az, hogy teljesen sosem gyógyulok meg. Oly sok esetben jó, ha valóságtól elrugaszkodott álmainkba botlunk. Ezért ügyelek arra, hogy tökfilkó mivoltom egy darabját mindig megőrizzem. Minden csodálatom a gyógyultaké, és azt is elismerem, hogy a csatatéren az én esetlenségemnél mennyivel eredményesebb az ő fesztelenségük, amely tíz esetből kilencszer győzelemre vezeti őket abban a pillanatban, amint összemérjük fegyvereinket. Bár irántuk ugyanannyi megvetést érzek, mint ők én irántam, azt ellenük mégsem használom fel. Inkább gyöngéd szeretethez folyamodom arra az esetre, ha a tizedik, döntő ütközetet esetlenségemmel fogva én nyerem majd. Természetes, hogy a letűnt idők az évek múlásával egyre messzebb sodródnak; mégis sokkal vonzóbb számomra a ki ugyan nem kötő, de mind kevesebbet tévelygő, újabb és újabb vizeket átszelő hajó kínzó gondolata, mintsem balgán egyszerű megvetése annak, amit pedig szeretnem kellett volna.

Az út, melyen a Manosque-ot Marseille-jel összekötő sínek is futnak, eleinte a Durance folyását követi. Olyannyira, hogy néhol egy méterre közelítjük meg a vizet. A nagy, szürke folyam mellett jól látni, amint a víz a hordalékkupacok között összeszűkül, majd ismét szétterül. Azután a Mirabeau-szikla alkotta kapun kigurulunk a Vauluse-hegység egyik első lapályára, amelyet most rézsút szelünk át, fenyőktől feketéllő, romantikus dombok irányában. E dombok Vauvenargues márkihoz méltó kastélyokat rejtenek, mögöttük a távolban a Szent Viktória csúcsa kéklik. Később meredek lejtőkön lassan emelkedik az út Venelles-ig, ahol is – immár a fennsíkon – kehes vonatunk legnagyobb meglepedésére hatalmas körívet írunk le a ligetek, szakadékok és tölgyesek szabdalta tájban. Mindezt oly módon, hogy a Szent Viktória most közelebbnek tűnik. A fehér sziklafal végtelenül szép vitorlás hajóra emlékeztet. Aix irányába ereszkedünk lefelé, miközben ciprus- és fenyőerdőkön, bányák fejtéseinek építményein lábaikat nehézkesen átemelő vízvezetékek szabdalják az előttünk szélesen kitáruló római látóhatárt. (Roquefavourtól Gardanne-ig egybe nyílik előttem a táj; mézessüteményt idéző falvak és maga Aix városa is, melyet így, a vonatból, mint tplomtornyok, időtlen keretek és agg, toldozott-foltozott háztetők összességét látunk. A képet üvegtetők, teraszok, lépcsőzetesen sorakozó tetőterek egészítik ki; Fantomas-hoz méltó fogócska útvesztője.) Aix pályaudvarának csarnoka szürkeséggel és hideggel fogad. A világnak e pontján még mindig nem tudnak hová lenni a meglepetéstől, ha vonatot látnak. Egy pillanatra siri csönd vesz körbe minket, azután diszkrétan tovább folytatjuk az utunkat, de füttyszó nélkül, és a vál-

tókon is oly csöndesen gurulunk át, mintha titokban szök-nénk. Pedig Aix a vasúti láz korát éli. Bár maga a pályaudvar is kételkedve figyel e változást. A várost még villamosjárat is összeköti Marseille-jel. (Még hozzá különleges vonal: azon fő útvonalak egyike, ahol a legtovább maradt fenn az útonállás; a szerelvényeket megtámadják, ostrom alá veszik és kifosztják.) Az Aix és Marseille közötti villamosjárat nem közlekedési vállalkozás, hanem az Ariosto egyik énekének gépies utánzása: igaz, az is előfordul, hogy a villamos tényleg megérkezik Marseille-be; és arra is van példa, hogy Aix-be is befut néhány kocsi. De hogy a két végállomás között mi zajlik le, azt senki nem tudja: útközben felkérkedzők, vontatás, koldusok avagy szárnyas lovak előbukkanása sem kizárt. Gyaníthatóan néha maguk az utasok tolják és vonják a szerelvényt. Lényeg, hogy a járat megérkezzen: márpedig hogy ez így van, azt tények bizonyítják. A mi szerelvényünkben nincsen semmi rendkívüli. Ha lábujjhegyen is, de legalább biztosan közlekedik. A vasút ugyanakkor ténylegesen komoly találmány, akár a pápaság. A legapróbb részlete is bizalmat kelt. Még a szénporos piszkosságából is tisztesség és józanság árad. Az alkalmazottak egyenruhája sem duhaj jókedv érzetét kelti; komor és szomorkás jellege sokkal inkább a megbízhatóság benyomását ébreszti az emberben. Örök özvegyek ők, kik gyászolnak – a galoppot, a csengettyűket, a képzelet világát.

Míg e gondolatok eszembe ötlenek, épp Luynes állomásán haladunk keresztül megállás nélkül. Az autóbuszok korában e vasútállomás teljességgel értelmét veszítette. A településről nyolcszáz métert kell gyalogolnia annak, aki vonatra akar szállni. Ezzel szemben buszok tömkelege közlekedik naponta, és valamennyi szinte a házak kapujában áll meg. Luynes után, a sínek bal oldalán öt percen keresztül nagyon szép a táj. Az ember ilyen helyre képzelet valamilyen csodálatos szent vértanúhalálát, például Szent Sebestyénét. A nyilak miatt. Itt ugyanis nemcsak arra nyílna alkalmunk, hogy a megkínzott testet női mellet formázó dombokkal és aprólékosan megfestett kis tanyákkal vegyük körül, hanem tó vize fölött légyre kapó hallal, meg szalmával, melyet galambok kotornak ki padlások ablakain, valamint útjukra siető gyalogosokkal, vadászokkal, kart karba öltve gondtalanul sétálgató fiatalokkal is. Sőt, a mártír testét még ezek a szép, bársonyos fák is átmegejtárthatnák.

Rögtön ezután a sín úgy kanyarodik, hogy a Szent Viktoriával szemben találjuk magunkat. Innen nézve a hegy tündöklő fantomhajó alakját ölti. Lenyűgöznek fehér sziklavitorlái. Délvidéki repülő hollandi.

A feltűnően jó minőségű pálya tovább kanyarog, míg meg nem állunk, pont ott, ahol kell: Gardanne peronján, egy ismeretlen termékeket előállító gyár hatalmas, cink díszcserepei előtt.

Az utolsó sík szakasz következik Aix után. Septèmes-nél a tenger már mélyen alattunk látszik. Nyomban eszrekedni kezdünk a meredek lejtőn, talán kicsit bolond tempóban is, miközben a sínek jobbra és balra ringatnak, a kocsi kéttónusú kürtje pedig szüntelen szórja mélabús jeleit erdőkre, mezőkre és takaros házakra; zárt spalettáik az elborzadó ember vonását kölcsönzik nekik, így merednek ránk. Apám gyakran mesélt nekem ezekről a szépséges, hercegi lakosztályokról, melyek már azelőtt e dombokon emelkedtek, hogy a vasutat errefelé megépítették volna. Az öreg Pauline, a fia és az unokája életének

egy rövid jelenetét is a Marseille-ből Septèmes és Aix irányába bánatosan kapaszkodó, legelső vasúti szerelvények egyikébe képzeltem el. Azt, amikor a Rians-birtok eladását mennek aláírni. Ám az asszony valójában azért utazott, hogy még inkább szabaduljon annak a halottnak kezei közül, akit – a maga módján – tovább szeretett, és aki a talajt rántotta ki a lába alól. Jómagam nemigen utaztam ezen a vonalon. Csak nagy ritkán. Most is csak azért jut eszembe, mert éppen azon a szakaszon haladunk, ahová a kis Angelo rosszulletét képzeltem; szokatlan volt a vasút a fiúnak. Apám viszont mesélt arról, hogy ez a vonal pont azokat a részeket szeli ketté, ahol a gazdag marseille-iek a csönd és a megnyugtató árnyékok tenger fölé magasodó birodalmában pávákat, sőt őzeket tartottak. A házaknak, melyeket most kitűnően látni (suhanunk a síneken), csodálatos a homlokzata. Egynémely épület megőrizte eredeti vakolatát, melynek gránitszerűen szemcsézett felszínét a sós levegő nem kezdte ki. E házak mindegyike valamiféle végtelen műgondot és gondozottságot áraszt magából. Ki tudja, mely szerelmek szolgálatába állított ízlést tükröznek...

Újabb arab éjjelek. Hárún ar-Rasid hajótulajdonos. Éjjel érkezett a városba, lépteit a tündéri való sietette, az őzek pedig megérezték a szakállas, nagy barna embert, kit birkafelegyű szaga lengett körül, és kinek léptei nyomában az őzek hangja meglehetősen kezdett remegni. Reggel pedig asszonyom a teraszon felállította a távolbalátót háromlábú állványára, és úgy figyelte ura és parancsolója hajóinak útját a tengeren.

Mire apám túl volt első útján, elnéptelenedtek a házak, melyeket a mozdonyok mindannyiszor füsttel és zajjal borítottak. Azt mesélte nekem, e régi világ olyan gyorsasággal tűnt el, hogy a házak személyzetéről mindenki megfeledkezett. Ennek következtében az erdőligetekben csíkos mellényt viselő szobainasok bolyongtak zavarodottan, akár a túl gyorsan felszínre szálló bányászok, valamint kötényüket levetett szobalányok, akik fekete ruhájukban árva házi nevelőnőknek tűntek. A kis Angelo elé is ilyen inasokat és szobalányokat állított könyvemben.

Időközben erre is, arra is ligeteket szelünk át, míg lefele robogunk az erdőket keresztül-kasul szabdaló síneken. A ligetek és erdők fölé itt-ott vashíd magasodik, melyen mennydörögve haladunk át, miközben kéttónusú dudánk eszeveszett jeleket hallat. A környéken se inasok, se szobalányok. Nem is tudom, miért, de hamvas rózsaszínűnek képzelem őket: talán mert apám is azt mesélte róluk, hogy a sűrű bozótban növe leander és kecskerágó zöldjében rózsaszín flamingóként sétálgatnak. A fák – melyek között úgy suhanunk, akár az óriás sánccfalként magasodó fűben a süvítő-kacsázó lövedék – az özönvíz előtti időkből valók: bármerre nézek, valóban nagyon nagy növéssűek, óriás méretűek és rendkívüliek e fák. Talán a vonat miatt is így érzékelem: ugyanabban a pillanatban érek a fák közelébe és távolodom is rögtön el tőlük, mindezt a kanyaroktól függően, melyekben robogunk; és talán azért is, mert az ablakon, melyen keresztül kinnézek, nem tudom a teremtmények között eredeti helyükre képzelni e fákat, és nem tudom őket a dombokhoz, a házakhoz vagy a tengerhez mérni. Szemeim előtt egyszer csak hatalmas, lágyzöld kaméliabokor megijesztett macskaként fúj rám. Vas-kos bükkfa közepéből nőtt, mely előtt az imént haladtunk el. Csak ekkor jövök rá – kihajolok a vonat ajtaján, és magunk mögé nézek –, hogy amit én kusza és sarja-

Szamódy Zsolt fotója

dó áthatolhatatlanságnak, össze-vissza karistolt acéllemeznek, egymásba gabalyodó tekervényeknek és fekete mélységükben ékszeresdobozokat idéző, ugyanakkor tengeri sünöknek otthont adó és algalelőhelynek is beillő agávénak néztem, hogy mindez méretes példányokból álló szelídgesztenyés. Minden pillanatban az a benyomásom, hogy a világ zölden kristályosodik ki körülöttem, hogy a fények és prizmák játéka a föld mélyének embertelen hidegével párosul, akár ha porfírmolekulák végtelen terében sétálgatnék. Szilfa lombja előtt suhanunk. Aranyfényű és tejszerű csomóit egyszer csak arcomhoz csapja a szél. Talán a beljebb nőtt lombok kuszaságát is érzékelem: azokat, amelyek kovakő sercenését idéző hanggal e különös táj szeleitől hajlongnak, és amelyeket e különleges pillanatban mikroszkópszerűen nyílik alkalmam látni és hallani; sőt a megsokszorozódott emberi zajok forgatagában egyenesen parányi telefonkészülék juttatja el hozzám annak a macskának fújását, amely az ezerszeres kiterjedésű világ szelétől ijedt meg éppen.

Rendületlenül kürtölünk, miközben rétek és kertek között gurulunk. Az egész táj szürke és formátlan, összefolyik szemem előtt füstölő kidudorodásaival, kakastaréjaival és forradásaival. Az ember fel sem fogja, hogy mindebben életnek van nyoma; ugyanakkor jól látni játékát a tengerrel, ahogyan vékony csápjai körül bugyog a tengervíz. Ugyanis közel járunk már Marseille-hez, az út most egyenesen vezet, majd újra fordulunk, és most a kövek közül fúj be a szél, valahányszor egészen közel kerülünk a síneket szegélyező falombokhoz. Majd tessék, ismét a rétek kerülnek az oldalunkba, bár most fakóbbak, és néhány fakunyó is áll rajtuk. Azt mondanánk, hogy egyfajta rend mégis megfigyelhető a messzeségben, ebben a szürke testek alkotta, tengerig nyúló halmozban. Azt azért nem jelenteném ki, hogy utóbbi teljesen emberi alakot ölt, de egyes alkotóelemeit akár névvel is illelhetnénk, úgy, mint karok vagy csápok, illetve has, duda, tintahal zacskója. Azután egyre jobban feltűnik valami, aminek mindenki előtt ismert neve van: Mar-

seille háztetőinek tengere. Száz méter magasból látjuk most őket, mivel fölöttük kanyargunk. De csak egy pillanatra nyílik alkalmunk arra, hogy a teknőspáncél hézagai közül kiszivárgó füstöt szemléljük. Éppen csak egy pillanatra halljuk meg azt a hangfoszlányt, amelyben egyszerre keveredik valamennyi létező has kordulása, minden duda sípolása, illetve az a lágy pukkanás, amelyet összehúzódasát követően a tintahal hallat, amikor festék füstjét maga mögé lövelli. Ehhez társul még a távolból ideszűrődő berregés, melyet a csápok mentén hömpölygő autók, teherautók és villamosok folyama kelt. Miniket pedig ismét elnyelnek a lombok, arcunkat fák levelei sűrölik újból.

Ez meg kicsoda? Astolphe, Ogier, Brandimart, vagy talán maga Roland, ki arcát a harmatos fűvel mossa meg, mielőtt a sárkánnyal megküzdene?

Alig telik el harminc másodperc – mialatt tovább fújuk varázskürtünket –, és körülöttünk egyszerre kolostorok, kápolnák, templomok, árvaházak, nevelőintézetek tűnnek fel, ilyen-olyan, egykoron a pusztaságban épült, így félreesőnek számító épületek, melyek mára viszont a vidékbe nyíló utcák mentén állnak, kart karba öltve bárokkal, fűszerboltokkal, mulatókkal, lugasokkal és kerthelyiségekkel. Minden bizonnyal ez az egész nagy jelentőséggel bír, ugyanis lelassítunk. A próféta tevéjének ritmusában haladunk el Szent Bertalan temploma előtt. A síneken mint puha gyapjún gurulunk, ám percről percre mindig akad olyan sín pár, amely súlyos kalapácsütéseket mér kerekeinkre. A jelzőtárcsáknál megállunk. Lent, elől, tízegyhány fekete emberke hatalmas fekete doboz körül sűrög egy még annál is hatalmasabb, fényt vesztett fekete napkorong közepén. Marseille pályaudvarán vagyunk. Megérkeztünk.

[...]

Désfalvi-Tóth András fordítása

Giono, Jean, *Noé*, Paris, Gallimard, 1961. 116–125. o.

Szólánc

Megyünk a Balatonra! Szép nyár van, egy hetet Törökországban töltöttünk, most meg ráadásként kölcsön kaptunk egy kis faházat Széplakon. Alig használják, nincs is melegvíz, de a lényeg, hogy közel a strand és jó az idő. Sietve pakolunk össze, az ágyneműhuzatok be se férnek a hátizsákba, egy Ikea-szatyorba dobálom be őket a konyharuhákkal és törölközőkkel együtt.

A Déliben hosszú sor áll, az utolsó pár percben szaladunk a vágányok felé. A kijelző táblán meglepődve látom, hogy még van időnk, a siófoki vonat csak negyvenkor indul. Én meg valamiért azt hittem, félkor megy. Megkönnyebbülök, veszünk még üdítőt és szendvicset, aztán felszállunk.

Már reggel füledt meleg van, fehéren tűz be a nap az ablakon. A gyerek szemben ül, nézem a napsütésben. Villog a szeme a sötét arcában, és jól áll neki a batikolt, sárga póló. A kézművestáborban csinálta, én is kaptam egyet. Az enyém pink és narancssárga, direkt azt vettem én is föl egy hosszú indiai szoknyával, hagy örüljön.

Elindul a vonat, énekelünk valamit, mert fel vagyunk dobódva. Elég sok utas van, az ágyneműs szatyrot felteszem a poggyásztartóra, de a nagy hátizsákot nem bírom feldobni, az mellettünk marad a földön.

Jön a kalauznő. Undorodva, szándékosan megbotlik benne. Aztán elkéri a jegyünket és fennhangon belekezd:

– Há' rossz vonatra szálltál, te! Nem tudol olvasni, szerencsétlen? Neked mindegy, hogy déli vagy északi part? Mi? Meg se nézed?!

Leblokkolok a tegezéstől és elnézést kérek, mintha súlyos kihágást követtem volna el. A gyerek összeráncolt szemmel figyel a nőt, és amint továbblép, odahajol hozzám. Suttogva kérdezi tőlem, hogy mért nem szóltam vissza. Micsoda bunkó! Vállat vonok, legyintek, nem hagyom elrontani a hangulatot.

Később a túloldaltól átül hozzánk egy lány, kezében menetrend. Azt tanácsolja, hogy Fehérváron szálljunk át. Mondom neki, hogy a kalauz is ezt mondta, aztán kinézünk egy vonatot, amire csak negyed órát kell majd várni. Olyan, mintha ő próbálná jóvátenni a kalauznő kiabálását. És tényleg, mielőtt visszaül, még odasúgja:

– Különben meg ne is törődjenek velem!

Hátradőlök, lecsukom a szemem. Valami zavaró érzésem támad, újra kinyitom. Ekkor veszem észre a férfit.

A túlsó sarokban ül az ajtónál, onnan bámul minket összehúzott szemmel, szinte pislogás nélkül. A lábamat a szemközi ülésen pihentetem, de egy idő után feszengeni kezdek, igazgatom a szoknyát, hátha felcsúszott. Aztán a meztelen talpam kezd el bizsergetően zavarni, hirtelen azt is provokálónak érzem. Szerencsére a gyerek eltereli a figyelmemet: kéri, hogy folytassuk a szóláncot.

Hosszan válaszolgatunk egymásnak, egyre jobban belejön. Az a szabály, hogy a játékban már felhasznált szót nem lehet újra bedobni. Többször próbál átverni, de figyelek. Ha rajtakapom, hangosan nevet. Közben időnként odapillantok a férfira, aki le nem veszi a szemét rólunk. Munkáskülsejű, ötvenes, kopaszodó pasas. Nagy, csontos ökle van, a csuklóján nemzeti színű gumi karkötő. Fehér inget visel és szövetnadrágot, mellette az ülésen egy műbőr munkástáska. Előredől és egyfolytában vizslat, nehéz elfelejtkezni a jelenlétéről.

Amikor Fehérvárhoz közeledünk, kiviszem a vagon előterébe a hátizsákot. Leemelem az ágyneműkkel teli szatyrot meg a gyerek kisebb hátizsákját is, kint mindent egymás mellé állítok. A második forduló után kilép utánam az ajtón és megáll szemben. Talán vécére jött. Megkérdem a gyereket, nem akar-e pisilni leszállás előtt. A férfi közelebb lép, összeugrik az arca az indulattól. Ijesztően halkán szól:

– Menjél csak vissza.

Hirtelen arra gondolok, hogy talán ott felejtettünk valamit, mert különben nem értelmezhető, amit mond. De aztán folytatja:

– Menjél csak vissza, és pucold le az ülést!

A fojtott hang egészen váratlanul átcsap pattogó kiabálásba:

– Pucold le az ülést, amire fölraktad a mocskos lábadat! Te! Hát mit képzelsz te, mi? Összekoszolod a magyar vonatot? A mocskos lábaddal, te?! Rohadt zsi-

dó cigány kurva! Menjél vissza, vagy lelöklek innét! Menjél vissza Irakba, vagy a faszom tudja, hova! Ahol kiszart az anyád, oda!

A gyerekre nézek. Az ajtónál áll és vigyorog, de lehet, hogy csak zavarában vagy ijedtében. Érzem, hogy a férfi a kalauznó ordibálásán bátorodhatott fel, az adta meg neki a jelet. Nyilván kereste, hogy kibe lehet belekötöni, aztán a hivatalos személy viselkedése megerősítette benne, hogy alsórendű állampolgárok lehetünk. Ránézek és végzetes hibát követek el. Válaszolok:

– Nem koszoltuk össze az ülést.

Állati hangon kezd üvölni, közben fenyegetően kilép felém.

– Ne pofázz vissza, rohadt zsidó cigány kurva, mer' lerúglak, meg a kölyköt is! Te, mocskos pinaszájú. Aljadék. Hát hogy mered? Hát mit képzelsz te magadról? Lebaszlak innét, hogy beledöglesz! Hát mit képzelsz?!

A gyerekre pillantok. Még mindig vigyorog, mintha rádermedt volna a mosoly az arcára, de közben folyik a könnye. Te jó ég. Sír. Egy pillantással jelzem, hogy nyugi, semmi baj. Közben a vécéajtó mellé letett üres sörösüveget nézem és méregetem a távolságot. Arra gondolok, ha a férfi közelebb lép, felkapok egyet és ütök. Aztán átfut rajtam, hogy vissza kéne menni a kocsiba, de pont elállja az utat. Egyfolytában, hörögve ordít. Az utasok közül senki nem jön ki. Se a menetrendes lány, se más. Pedig vannak odabent férfiak. Egyik se reagál, nem jön segíteni, nem akar belekeveredni.

Végül az állomáshoz közeledve csak kilép az előtérbe egy középkorú nő és megáll a bőröndjével. A férfi még mindig mondja a magáét, a gyereken látom, hogy hozzám akarna bújni, de egyszerűen nem mer elmozdulni a helyéről.

– Rohadt picna. Ilyenekkel van tele az ország, ki kéne irtani mindet. A kurva anyátokat, azt, a kurva anyátokat! Sok bűdös rohadék, zsidó, cigány, tetves nigger. Únió, meg mi a faszom. – A férfi nyomatékkal a padlóra köp.

A nő megelégedni látszik a műsort és odaszól:

– Most már abba lehet hagyni, jó?

Nem minket véd, csak zavarja a komfortérzetét a zaj. Szeretne nyugodtan utazni. A férfi most felé fordul, végigméri:

– Neked meg mi a kurvaisten közöd van hozzá, mi? Zsidó vagy, vagy cigány, bazdmeg, vagy mi a fasz közöd van hozzá? He?

A nő elfordítja a fejét és szimbolikusan kilép a szituációból. A férfi ismét felém fordul:

– Mer' ha nem mosod le, én belöklek a vonat alá, esküszöm! A kurva mindent! Már mindent lehet, mi?! – És kezdi elölről.

Begördülünk Székesfehérvárra. A gyerek végre oda tud lépni hozzám. Belefűrja a pólóba a fejét, csupa könny az arca. A nő leszáll, mögötte a férfi is, de még nem mozdul el a peronról, lecövekel az ajtóval szemben. Tanácstalanul körbenézek, hogy lehet-e valakitől segítséget kérni, de csak a kövér kalauznó áll távolabb és ránk se pillant. Úgy látszik, a férfi is Fehérvárig jött, most a vég-sőkig ki akarja élvezni a hatalmi a helyzetet.

Leadom a gyerekeknek a kék Ikea-táskát és megfordulok, hogy levegyem a hátizsákot is. A férfi odalép és villámgyorsan fölűgja a szatyrot. Az ágyneműk kiborulnak, egy-két konyharuha beesik a kerek közé. A gyerek szedegeti össze. Rákiabálok, hogy lépjen távolabb. Leszálok, szívdobogva kapkodom össze a maradékot. Ami beesett, azt ott hagyjuk, mert indul a vonat.

Poroszkálunk a peronon, de meg kell állnunk, mert a fiam csuklik, úgy zokog. Figyeljük, ahogy a férfi halad az állomás felé és próbálom mondogatni, hogy nincs semmi baj. Nincs semmi baj. Hogy most már elment, most már elment. Hogy nem kell vele foglalkozni, vannak ilyenek. Leülünk egy padra.

Tűz a nap, várjuk a csatlakozást. Lehetne folytatni a szőláncot, amíg meg nem jön a következő szerelvény:

B, mint *Balaton*, N, mint *ne*, E, mint *egyedül*, L, mint *lakos*, S, mint *saját*, T, mint *takarodj*, J, mint *jövő*, Ó, mint *öriz*, Z, mint *zavar*, R, mint *remény*, Ny, mint *nyugalom*, vagy nem is, legyen inkább *nyelvem* – és végül M, mint *Magyarország*.

Blattolás*

1. Az alkonyat színei

Behavazott januári tájban, mínusz húszfokos levegőben halad a vonat Kolozsvárról Nagyvárad felé. Mindez harminc évvel ezelőtt történik, ugyanakkor most, ebben a pillanatban. Hogy mi az utazás voltaképpeni célja, és mit keresnek utasaink az egykori Pece-parti Kis-Párizsban, arról egyelőre azért nem számolhatok be, mert ezáltal a nézőpont rögtön eltávolodna a szerelvénytől, és a távolság szétfeszítené a jelen írásmű kereteit. Helyette azt próbálom kiszámítani, hányan ülhetnek a kupéban, föltéve, hogy minden ülőhely foglalt.

Kezdem Enikővel, akiről pillanatnyilag csak annyit tudok, hogy huszonöt évesnél több, és harmincnál kevesebb. Ha jól látom, vállig érő, sötétbarna haja van. Egyéb részleteket nem állapíthatok meg, minősítésekre (például annak eldöntésére, hogy csinos-e) nem vállalkozhatom, mert a kupé gyengén van megvilágítva, és az alkonyat színei, melyek odakintről, az ablakon túlról áradóan, a maguk módján hozzájárulnak a világosságához, inkább elfödik, semmint láthatóvá tennék a részleteket.

Folytatom Gyurival, aki Enikő mellett ül, és akit mostantól kellő tisztelettel Györgynek nevezek, mert azóta komoly tudós, vallástörténész lett belőle, és láttam őt már – a távoli jövőben, vagyis a közelmúltban – egy ülés napirendi pontjait ismertetni a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében.

Györggyel szemközt Ferit látom, helyesebben Ferencet, még helyesebben François-t, mert ő aztán a közeljövőben, vagyis a messzi múltban Franciaországba vándorolt ki, ahol minden figyelmét és erejét az áhított elfranciásodás kötötte le, olyannyira, hogy franciául ugyan nem tanult meg tökéletesen, de a nagy német filozófus, Hegel nevét néhány év múlva már úgy ejtette, hogy Ezzel. Ez a François egy ifjú félisten, vagy legalábbis Michelangelo Dávidjának és Rodin Gondolkodójának ötvözete, ez még az alkonyat színeiben is világosan látszik rajta. Azt az épp annyira magasröptűt, mint amennyire mélyenszántó bölcseleti kinyilatkoztatást, mely ebben a pillanatban hangzik a szájából, egyrészt azért nem idézhetem föl, mert jóformán egy árva szót sem értek belőle, másrészt a kinyilatkoztatásnak már egy apró töredéke is ugyanúgy szétfeszítené az írásművet, mint annak gyanúja, hogy talán bizony az ifjú félisten fog Nagyváradon előadást tartani, magasröptűt, mélyenszántót, és most hozza magával a közönséget Kolozsvárról.

Átellenben ül István, helyesebben Csongor, aki időnként elveszíti a keresztnevét, és fölvesz helyette egy másikat. Nagyon sok neve lesz már, volt már neki...

De nem! Ez így nem lesz jó! Ez így maga a megtestesült Unalom, nagy U-val. Hát mit képzelek én? Seregszemlét tartani egy vonatfülke ismeretlen utasai fölött, miközben azt sem tudhatja az olvasó, hogy érdemes-e odafigyelni rájuk? Micsoda dolog ez?

Legyen elég annyit megállapítanom, hogy a fülkében nyolc ülőhely van, és mind a nyolc foglalt. Ja igen, és hogy a fülkében hallható társalgás, legalábbis egyelőre, magyarul zajlik, noha a szerelvény a Román Szocialista Köztársaság területén halad, és az említett két nagyvárosnak is megvan a rendes hivatalos neve, melyet az olvasó nyilván ugyanolyan jól ismer, mint a szerző vagy a jelen történet bármelyik szereplője.

Vessünk inkább egy pillantást arra a szorongó arcki-fejezésre...

2. Egy késpenge

...arra a szorongó arckifejezésre, melyet az egyik fiatalember mutat, bizonyára szándéka és tudta nélkül. Ennek a fiatalembernek nem ismerem a polgári nevét; a társaság tagjai úgy szólítják, hogy Színművész. Biztosra veszem, hogy színész akar lenni, és valószínűnek tartom, hogy többszöri próbálkozás ellenére sem vették föl a pesti színművészeti főiskolára.

Amivel azt is elárultam, hogy a mi Színművészünk, akiből aztán könyvkiadó, vagy legalábbis könyvkötő lett, egy pesti fiú. És akkor már azt is elárulhatom, hogy Színművész azért szorong, mert nincs vonatjegye, jegy nélkül szállt fel a vonatra, és pesti fiú lévén el sem tudja képzelni, hogy mi fog történni, ha majd jön a román vonaton a román kalauz.

Amivel viszont azt is elárultam, hogy a François-t Nagyváradra kísérő híveknek és hódolóknak csak egy része áll kolozsváriakból, merthogy pestiek is vegyültek közéjük. Egészen pontosan ketten vannak pestiek, Színművészen kívül György. Pestiek azok, akik a pályaudvarra érve habozás nélkül elindulnak a jegypénztár felé, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy menetjegyet váltsanak, és erről alig lehet lebeszélni őket. Arra a hülye pesti kérdésre, hogy mit csinálnak majd jegy nélkül a vonaton, és mit fog szólni a kalauz, az az egyetlen értelmes válasz adható, miszerint:

– Majd meglátjátok. Blattolunk!

Ezt Zoli mondja, vagyishogy Zoltán, ő tudniillik politikus lett 1989 után, országgyűlési képviselő. Ő a Nagyváradra vonatkozó társaság utolsó hátralevő tagja, az egyetlen, akiről még nem esett szó. Ezek a naiv pestiek! Csongor is Pesten él, de ő nem számít pestinek, mert ő gimnazista korában települt át a szüleivel meg a hűgával, így tehát nem is indul ész nélkül a pénztárhoz menetjegyet váltani. Ez a Színművész azért nem vitte, nem fogja vinni semmire, mert egyfolytában szorong. A permanens szorongás állapotában dőcög a vonattal Nagyvárad felé. Pedig a fülke utasai közül senkinek sincs jegye. Ha baj lesz, akkor nemcsak és nem elsősorban Színművésznek gyűlik meg a baja a román kalauzsal.

Mint említettem, a beszélgetés a fülkében a szerep-

* A „blattolás” szó láttán ne a kártyajátéokra gondoljon az olvasó, ne is valamely ismeretlen zenemű kottából első látásra történő eljátszására, hanem vasúti utazásra. Hogy miért és miképpen függ össze a „blattolás” (ebben az értelemben erdélyi magyar tájszó) a vasúttal, az a cselekményből kiderül.

lők anyanyelvén, magyarul zajlik; illetve zajlott egészen eddig a bekezdésig, eddig a pillanatig, mostanáig. Mert most elhallgat a magyar szó, és román mondatok hallatszanak, melyekből – nyelvtudás híján – annyit sem értek, mint François iménti fejtegetéseiből, így aztán a tartalmukat sem idézhetem föl. Az olvasó nyilván azt hiszi, hogy megérkezett a kalauz, és ő beszél, talán éppen a jegyeket kéri; ám ez tévedés. A kalauz még csak a mögöttünk levő kocsi elején jár, és lassan halad előre, mert a blattolás, tárgyalással járó ügylet lévén, időigényes foglalatosság. Blattolás közben óhatatlanul föltárulkoznak az emberi személyiség rejtettnek vagy elfojtottnak vélhető szektorai.

Persze, nemcsak blattolás közben.

Említettem, hogy a kupében nyolc ülőhely van, így tehát a mi hatfőnyi társaságunk mellett ott ül további két személy, két középkorú, erőteljes férfi. Két pár csizma, két kucsma, két bekecs. Amivel nemcsak a vidéki hovartartozást jelzem, hanem azt a körülményt is, hogy a vasút nem viszi túlzásba a fűtést. Most ez a két embertársunk beszélget egymással. Az egyik mondogat valamiket, a másik felelget rá. Közben kortyolgatnak is valamit; a kigőzölgésből ítélve jóféle, erős szilvapálinkát.

Most már azt is értem, hogy miről beszélnek, ugyanis Zoltán, akár egy profi szinkrontolmács, folyamatosan fordítja a dialógust. Higgadt, szenvtelen hanghordozással közli az elhangzottak tartalmát, miközben az atyafiak egyre izgatottabbak. Mint akik hergelik egymást.

A beszélgetésről beszélgetnek.

Nem a beszélgetésről mint a létmód közegéről, ahogy azt Martin Heidegger *Útban a nyelvhez* című munkája óta megszokhattuk, hanem arról, hogy a mi szereplőink – hangzik Zoltán szinkrontolmácsolásában – egy másik nyelven beszélnek. Egy idegen nyelven.

– Pedig tudnak románul is! Biztos, hogy tudnak!

– Vagy ha nem tudnak, akkor jó alaposan meg kell őket tanítani rá!

– Beleverni a fejükbe!

– A román kényeret betömik a szájukba, csak a román szót nem? Micsoda pófátlanság!

– Majd én elveszem a kedvüket attól, hogy magyarul beszéljenek!

– Fogom a bicskám, és jól megbököm... (Zoltán egy kicsit gondolkodik, mint aki egy régies vagy ritkán használatos kifejezést próbál visszaadni.)

– ...jól megbököm a kákabélű hadnagyocskát! (Ez György.)

– A papnövéndéket (ez Csongor) jól kiherélem!

– A tanítókisasszonynak (ez Enikő) jól levágom az orrát!

Ha eltekintünk a kialakult helyzettől, mely kétségkívül ijesztő (különösen a pesti vendégek számára, akik nincsenek hozzászokva az ilyesmihez), tulajdonképp érdekes megfigyelni, milyennek látnak minket *ők* vagy *azok*; hogyan veszik észre csalhatatlan pillantással a bennünk lappangó tanítókisasszonyt vagy papnövéndéket. Az ilyesmitől kétségkívül gazdagodik az önismeret. Kíváncsi vagyok, miképp neveznék meg, milyen szavakkal írják körül François-t vagy éppenséggel Zoltánt, aki pontosan és szabatosan fordít; illetve fordított eddig a pillanatig, mostanáig. Mert az egyik atyafi most hirtelen dalra fakad, a másik pedig csatlakozik hozzá; és azt a népdalt vagy balladaféleséget, melyet énekelnek, Zoltán már nem fordítja. Úgyhogy fogalmam sincs, miféle meg-

jelölést találnának a társaság többi tagjára, és azt Zoltán hogyan fordítaná.

Míg ők énekelnek, György hadarva magyaráz, és veszi elő a piros útlevelét az öt „ablak”-kal. A helsinki megállapodásról meg az emberi jogokról magyaráz. Meg hogy ő azért nem tud románul, mert Pesten született, és most jár először Romániában. Nem úgy mondja, hogy „Romániában”, hanem úgy, hogy „a román állam területén”. Szeret körültekintően fogalmazni. És az a nyomatékos kérése, hogy amit most mondott, azt Zoltán fordítsa le.

Csakhogy ez a kérés nem fog teljesülni, mert ebben a szempillantásban mégiscsak előkerül egy kés. Egy jó nagy kés. Megvillan a pengéje.

Na jó, nem villan meg. Már csak azért sem, mert a világítás majdnem olyan gyenge, mint a fűtés.

Továbbá nem is olyan hallatlanul nagy az a kés. Inkább csak közepes.

Még csak nem is közepes. A közepesnél valamivel kisebb. József Attila szép szavát idézve: kis kés, de jó kés.

A fülkében megdermed az amúgy is hideg levegő. Ez már csakugyan komoly dolog! Most mi lesz?

Hát én megmondom, hogy mi lesz. A következő vagy a következő utáni pillanatban azt vesszük észre...

3. Most már tényleg jön a kalauz

...azt vesszük észre, hogy a jóember a késsel együtt kényeret és szalonnát is előszedett a táskájából. A táskát a térdére fekteti, fátokat vagdal. Komótosan rágja, nyeli őket. Mint aki elfeledkezett róla, hogy magyar szavak és magyarul beszélő románok is vannak a világon.

Most már jöhet a kalauz. És íme, jön a kalauz, nyitja a kupé ajtaját.

Zoltán mond neki valamit. A kalauznak a szeme se rebben. Int neki, hogy jöjjön ki vele a folyosóra. A majdani országgyűlési képviselő szól, hogy mindenki adjon tíz lejt vagy lejet, ahogy jobban tetszik, azzal feláll és utanamegy a kalauznak.

Nálam szerencsésebb írók egy-egy letűnt korszak legfényesebb emlékeit idézhetik föl. Régi megyebálokról, régi bölényvadászatokról, régi nemesi birtokfoglalásokról írhatnak nagyszabású, tágas lélegzetű műveket. Kénytelen vagyok belátni, hogy amikor egy régi erdélyi blattolásra írok, ráadásul a mindenkor pesti jövevény szemszögéből, akkor Mickiewicznek vagy báró Kemény Zsigmondnak semmilyen tekintetben sem léphetek a nyomába, de még a vonaton játszódoó bűnügyi regények szerzőivel sem vehetem föl a versenyt. Akkor már inkább, amint végigtekintek a vasúti vonatkozású történetek halmozán, *A bolgár kalauz*-t író Kosztolányi Dezsőt választom bátorító példaképemül. Dezső műzsája, adj erőt az alább leírandó jelenethez!

Először is azt veszem észre, miközben odamegyek hozzájuk, hogy a kalauz igen barátságosan beszél, mármint Zoltánhoz; tudniillik rajtam úgy néz keresztül, mintha ott sem volnék. Erre pedig az lehet a magyarázat, hogy nem is vagyok ott, nem vagyok jelen ebben a jelen idejű, kattogó, döcögő valóságban. A kalauznak gyönyörű wiplafogai vannak: színezüstnek látszó alsó és felső fogor villog a szájában, amint beszél, beszél, beszél. Már rég nem a vonatjegy helyetti baksisról van szó, az üzleti

tárgyaláson egy-kettőre túljutottak. A kalauz fényképeket vesz elő (nem valami jegyzetfüzetből vagy mappából, mint Kosztolányinál, hanem a belső zsebéből), magyaráz, mutogat. Zoltán időnként helyeslően vagy bátorítóan közbeszól, máskor hitetlenkedő hanghordozással tesz fel rövid kérdéseket.

Jön egy utas, egy városiasan öltözött asszony; valamit kifogásol vagy kérdez, a kalauz pedig foghegyről, kelletlenül válaszol. Csöppet sem örül, hogy kizökkentették a mondanivalójából. Valósággal taszigálja, hessegeti az asszonyt, hogy menjen vissza oda, ahonnan jött. A maga részéről ő is visszatér a saját elbeszélői pozíciójához. Ott folytatja ahol az imént félbehagyta, és továbbmeséli szerteágazó, izgalmas részletekben bővelkedő történetét. Most már egy sűrűn teleírt papirost is előszed, széthajtogatja, és kezébe adja Zoltánnak, aki közelebb lép az egyik olyan villanykörtéhez, mely történetesen világít.

Zoltán – ellentétben velem, aki ott sem vagyok – minden szót pontosan megért. Ő olyan jól elsajátította az állam hivatalos nyelvét, hogy annak szakzsargonjait, népies fordulatait, régies vagy ritkán előforduló kifejezéseit is megbízhatóan ismeri. Ő az, aki a vendéglátó-ipari egységben azért fizeti ki a szomszédja féldecijét is, mert jobb lenne minél hamarabb megszabadulni attól az igen kevés pénztől, ami még van neki. Ő az, aki beugrik egy pillanatra a trafikba egy doboz cigarettáért, majd pedig másfél óráig kérleli a trafikosnőt, hogy fogadja őt örökbe, vagy inkább menjen hozzá feleségül. Most is van nála cigaretta. Kínálja a kalauzt, akit egyre jobban felizgat, felkavar saját elbeszélése.

Mindketten rágyújtanak.

Akár egy rózsás arcú ifjú angyal egy barokkos felhőgomolyból, úgy szól ki Zoltán a füstből, amikor tömören összefoglalja a kalauz esetét:

– A fiának a felesége és a lányának a férje túl sok időt töltött együtt. Összeszúrték a levegőt, és elszöktek Bukarestbe. A fiának van most egy új élettársa, aki azonban az összes kerestetiket elkölti mindenféle haszontalanságra, ami a boltokban kapható, úgymint párnahuzatra és csövázás hátizsákra.

Nem állítom, hogy egy világ omlott össze bennem, de azért egy kissé csalódottan tologatom előre-hátra nézőpontomat a hideg cigarettafüstben. Milyen fenségesnek és titokzatosnak rémlett a kalauz még csak egy perccel ezelőtt is! Őszes hajával, ragyogó wiplafogaival úgy tátozott, akár egy hatalmas markológép, mely sziklát képes kimozdítani a helyéből! És most, hogy a hűségese tolmács jóvoltából megismerhettem bánatát és örömét (ez utóbbi pedig abból fakad, hogy van a háza mögött egy kis szőlője, és tavaly ősszel jó volt a termés), egyszerre csak hogy elszurkült, mennyire jelentéktelenné zsugorodott! Most már nemhogy sziklatömböket nem tudna megmozdítani a fogsorával, de még azzal az egérével sem boldogulna, mely riadtan cikázik a padlón, bakancsorrok és cipősarvak között.

A kalauz elmondja, hogy ezen a vonaton bizony patkányok is vannak.

Ezt már folyamatosan tolmácsolja Zoltán, persze nem az én kedvemért, hanem Színművészre való tekintettel, aki az imént kijött a folyosóra cigarettázni. Már a kalauz gyermekeinek történetét is az ő számára foglalta össze.

– Különböző helyeken jutnak fel a vonatra a patkányok – magyarázza a kalauz –, és amikor felszáll egy új csa-

pat, felveszi a harcot a már ott levők ellen. És nem babra megy a játék, de nem ám! Ilyenkor, útközben csendesén viselik magukat, meghúzódnak; de amikor a szerelvény üresen áll vagy sötétedés után a nyílt pályán vesztegel, olyankor van ám sikoly meg visítás! Az összes banda háborúja zajlik az összes többi ellen! Képzeljük csak el, amint két marosludasi patkány átharapja egy aranyosgyéresi patkány torkát!

Mielőtt azonban elképzelnénk akár a vérfagyasztó jelenetet, akár csupán a két kisvárost, Ludst és Câmpia Turzii-t, a kalauz eltapossa...

4. Egy sokszereplős angol reneszánsz dráma

...a kalauz eltapossa a padlóra ejtett csikket és továbbindul blattolni. Elvégre ez az ő legfőbb megélhetési forrása. Zoltán elmagyarázza Színművésznek, miért hasznos a blattolás. Hasznos a kalauznak, mert ily módon kiegészíti silány fizetését. Hasznos az utazóközönségnek, mert jóval kevesebbet fizet a személyszállításért, mint amennyit a menetjegyért kellene. Hasznos a vasútnak, mert az eladott jegyek alapján kevesebb utassal kalkulál, mint amennyien ténylegesen utaznak; emiatt kevesebb vonatot indít, mint amennyi kellene, ezáltal pedig üzemanyagot és üzemeltetési költséget takarít meg. És végül hasznos a blattolás az egész népgazdaságnak, mert az embereket mozgásra, utazgatásra, hazánk jobb megismerésére ösztönzi, ezáltal pedig fokozódik a dolgozók teljesítménye.

Erre Színművész azt feleli, hogy ő az eddig kiállott izgalmak után, mintegy a feszültség levezetése végett szívesen előadna itt helyben, a vonat folyosóján egy sokszereplős angol reneszánsz drámát. És hogy ő ezt a színművet kívülről tudja, teljes terjedelmében, angolul is, meg Szabó Magda fordításában is. És hogy ő adná elő az összes szerepet egymaga: ő lenne a két balfácán bérgyilkos (merthogy róluk szól a dráma, ez is a címe: *Gyilkosok a ködben*), ő lenne az áldozat, egy gazdag és hiszékeny férj, ő lenne a hűtlen asszony, és ő lenne az asszony szeretője is, aki a bérgyilkosokat felfogadja. Ez mindössze öt szerep, nem is olyan sok. Ja, és ő lenne az áldozat jogi képviselője is, egy kancelláriai ügyvéd, és ő lenne az esküdtsek elnöke és további tizenegy tagja egy személyben.

Ő, Színművész arra volna kíváncsi, hogy mit szól Zoltán ehhez a ragyogó ötlethez?

Mielőtt azonban Zoltán bármit szólhatna, Színművész már el is kezdi szavalni a komor tanulságokkal szolgáló dráma prologusát. És hogy az olvasó ne unatkozzék, máris ugrunk egy jó nagyot a cselekményben: most tartunk a meghíusult mérgezésnél, amikor az Arden nevű fajankó földbirtokos arra hivatkozva, hogy nemrégiben jóllakott egyik cimborájának asztalánál, nem hajlandó fogyasztani a mérgezett pástétomból, melyet felesége tálat föl neki. Színművész éles, visító hangon szavalja az asszony, egy bizonyos Alice szövegét, a pergő drámai jambusokat, az ötösöket és hatodfeleket, önkéntelenül is Enikő hanghordozását utánözve; Arden szerepét pedig brummogva adja elő. Aztán beállít a gaz csábító, akit Mosbie-nak hívnak; az ő hangja teli van rőfögéssel és szuszogással, mintha pillanatonként elélvezne a gonosz nő pusztá közelségétől is.

Csak ekkor néz körül Színművész, és ekkor veszi észre, hogy közönség is van ám. Fejkendős asszonyok, falusias

vagy városias küllemű férfiak bámulják a vonatszínházat. Egyikük még pénzt is akar Színművész kezébe nyomni. Mint aki beléptidíjat fizet. Zsúfolásig tele van a nézőtérre vált folyosóvég és átjáró. Éppen Csucsánál járunk, Ady Endre és Octavian Goga közös hajlékának tájékán, egy-két percre meg is áll a vonat. Színművész megened magának egy olyasféle idétlen szójátékot, amilyet csak a fiatal kor tesz némileg megbocsáthatóvá. Kijelenti tudniillik: ha itt van Csucsá, akkor következék a szomorújáték *csucsá* (rövid u-val), vagyis az a jelenet, melynek során a két bérgyilkos hosszasan tapogatózik a sűrű ködben, keresve Ardent, az áldozatot. Színművész az egyik pillanatban szélesre terpeszti a lábát, jelezve, hogy ő Gazjankó, akinek lábszárai közt átkúszik a másik bűnöző, Telizsák. Aztán a következő pillanatban végigkúszik a köpésekkel és csikkokkal díszített, sáros vonatpadlón, jelezve, hogy ő Telizsák, és fölébe magasodik, bár ő nem veszi észre, az előző mondatban említett Gazjankó.

Színművész megkettőződött, ő most egyszerre két személy – ha ugyan szabad beszámolnom hirtelen támadt érzéseiről egy téli vonatkozás kapcsán –, és mindkettője egy-egy élesre fent kést szorongat a kezében, dőfésre készen. Mint amilyet használt az a szalonnázó, pálinkázó atyafi is, aki társával együtt most szállt le Csucsán. Annyi különbséggel, hogy a Gazjankó és Telizsák markában szorongatott kések, noha rendkívül élesre vannak fenne, szabad szemmel nem láthatók.

Ahogy Telizsák átkúszik Gazjankó lába közt, ahogyan Gazjankó átbocsátja lába közt Telizsákot, olyan ez, mint a világrajövetel. Egyszerre szülés és születés. Mit számít ehhez képest, hogy a két bérgyilkos nadrágja és kabátja egy kissé...

5. Gondok az emlékezettel. Sínen vagyunk!

...egy kissé bemocskolódik? Most már egy kissé kényelmesebben is elhelyezkedhetünk a fülkében: nyolc ülés jut hat személyre, új felszálló egyelőre nem jelentkezik. François elcsöndesedett; élvezzi a hódolatot, a feléje áradó dicsőséget. Enikő megkérdezi Színművésztől:

– És te találd ki ezt az egészet? Ezt mind-mind, úgy, ahogy van, te költötted?

Merthogy ő is ott állt az alkalmi nézőközönség tömegében. Az imént mondhattam vagy mutathattam volna, hogy a közönségben van egy nő, aki nem visel fejkendőt, ez volt Enikő. Most gyorsan pótlom a mulasztást, ha még nem késő. Színművész csak ennyit mond:

– Én egy névtelen szerző vagyok!

Márpedig a *Gyilkosok a ködben* egy névtelen szerző munkája, aki, az imént elhangzott kijelentés értelmében, akár Színművész is lehetne vagy lehetett volna. Ő ugyan említette, hogy a drámát Szabó Magda fordította angolból, de egyrészt ezt a kijelentést Enikő már elfelejtette, merthogy ő roppant feledékeny, másrészt Színművész nem is mondott igazat, hiszen a drámát valójában nem Szabó Magda fordította, hanem Somlyó György.

– És akkor te ezt az egészet fejből tudod tartani?

Így záporoznak Enikő kérdései.

– Nem zuhan ki a fejedből?

– Te meg tudsz jegyezni mindent, amit akarsz?

– Te mindenre emlékszel, amit fel akarsz idézni?

– Neked ilyen nagy rend van a fejedben?

György, aki már ebben a zsenge életkorában is latinos műveltségű ember, közbeveti, hogy az ókori szónoklattani munkákban szép számmal fordulnak elő memóriaserkentő gyakorlatok, mindenekelőtt Quintilianusnál, de a Herenniusnak ajánlott retorikai műben is, melyet egy bizonyos Cornificiusnak szokás tulajdonítani.

Enikő azonban vajmi kevés érdeklődést mutat Cornificius iránt.

– Merthogy én semmire sem tudok visszaemlékezni!

Aztán arról beszél, hogy milyen jó találmány a neutronbomba. Ellentétben a hagyományos bombákkal, ez csak az embereket pusztítja el; a gyönyörű műemlék épületeket, berendezési tárgyakat, szobrokat, festményeket épségben hagyja. Jók az emberi kéz alkotásai, gonosz csupán az ember maga.

Az utazás kolozsvári résztvevői már ismerik Enikő történetét, sokszor hallották, sokféleképpen. Tudják, miért nem képes emlékezni. A pestiek persze még nem. Enikő szerelmes volt egy férfiba, a szülők azonban különféle okokból semmi szín alatt nem egyeztek bele, hogy férjhez menjen az illetőhöz, de még abba sem, hogy huzamosabb időre hozzá költözzön, sőt még abba sem, hogy bármiféle kapcsolatot vagy érintkezést fenntartsen vele. Enikő pedig nem fogadott szót, megszegte a tilalmat, és így végül a helyzet annyira elmérgesedett, hogy a szülők orvosilag kivizsgáltatták és betegnek nyilvánították gyermeküket, majd pedig bezáratták egy kellően távoli helyre, a jászvásári (Iași-i) pszichiátriára, mindaddig, amíg a károsnak ítélt szenvedély fel nem számolódik.

Csakhogy a szenvedéllyel együtt felszámolódik az emlékezőtehetség is!

Enikő mutatja, milyen a jászvásári elektrosokk. Már nem emlékszik, hány elektrosokkot kapott a jászoknál, de az biztos, hogy sokat, nagyon sokat.

– Szétcincálták az agyamat! – mondja félig büszkén, félig sajnálva önmagát.

Azt persze, hogy milyen a jászvásári elektrosokk, csak a pestieknek érdemes megmutatni, mert a kolozsváriak már kívülről tudják. Ők már tanfolyamot nyithatnának Enikő jászvásári sokkjából.

György egy kicsit szellemeskedik:

– A sokkból is megárt a jó!

Könnyen teheti: nem neki mutatja Enikő a kezelési eljárást, hanem Csongornak, aki blattolás tekintetében nem számít pestinek, ám az elektrosokk szempontjából igen, tudniillik Enikő szomorú esetét ő sem ismeri.

Enikő valamilyen oknál fogva csak úgy tudja megmutatni a jászvásári elektrosokkot egy férfinak, ha az ölébe ül. Ennélfogva ott ül Csongor ölében, ki van fordulva a szeme, és a szája sarkából folyik a nyál. Ő már nem emlékszik semmire, de a nyála még emlékszik.

Ekkor azonban François ajkait az alábbi rövid kinyilatkoztatás hagyja el:

– Az adottság bírálata nem adottság!

Lelkes hangulat, bizakodó derűtség fogja el a fülkében tartózkodókat. Elvégre sínen vagyunk, nyilegyenes pályán robozunk...

6. Kontroll

...robogunk a nagyváradi vasútállomás, valamint a világtörténelem vége felé! Ezenkívül a jászvásári elektro-sokk is velünk van seregestül, és kiapadni nem akaróan folydogál az emlékezni tudó nyál.

Most viszont ismét megjelenik a fülke ajtajában a kalauz! Gondterheltnék látszik. Mint akinek lelkiifurdalása van. Mint aki tett egy ígéretet, és most rádöbben, hogy nem tudja beváltani. Nem olyan hosszasan és derűsen beszél, mint az utazás elején; most rövid és szaggatott mondatokat, mondatgaluskákat formál, én pedig ebből a galuskahalmazból egyetlen szót, egyetlen szót különítek el, mint régi jó ismerőst. Ez pedig úgy hangzik, hogy: kontroll.

Zoltán, a tolmácsunk elmagyarázza, hogy jön a kontroll, mindjárt itt lesz a kontroll. A kontroll az a hatósági vagy hivatali személy, aki ellenőzi az utasokat, hogy van-e jegyük, egyszersmind ellenőrzi a kalauzt is, hogy nem hagyja-e magát az úgynevezett „blattolás” bevett szokása által megvesztegetni.

Színművészen újjáéled az iménti kétségbeesés, hogy mit fognak most csinálni jegy nélkül a vonaton, és mit fog szólni a kontroll. Zoltán sok jóindulattal és egészen kevés, derűs lenézéssel tekint rá, miközben így felel:

– Majd meglátjátok. Blattolunk.

Tovább tárgyal a kalauzzal, majd kijelenti, hogy mindenki adjon tíz lejt vagy lejet, ahogy jobban tetszik, mert azt majd a kalauz továbbadja a kontrollnak. Miután a kalauz távozik a pénzzel, Zoltán elmagyarázza, miért hasznos intézmény a kontroll. Hasznos az utasoknak, mert biztonságban érezhetik magukat. Hasznos a kalauznak, mert rugalmasságra, éberségre és munkafegyelemre szoktatja. A kontroll egyfajta szakmai továbbképzés a kalauzra nézve. Hasznos magának a kontrollnak, mert kevés munkával busás jövedelemhez jut, és végül, hasznos az államnak is, mert a kontroll révén az állampolgárok kölcsönös felügyeletének szövődése még sűrűbbre szövődik, mint eddig volt.

És tényleg: ebben a pillanatban elhalad a fülke mellett a kalauz, a nyomában pedig ott lépeget a kontroll. Mosolyog, integet; értésünkre adja, hogy minden a legnagyobb rendben. Meredek süvegével olyan benyomást kelt, mint egy püspök, aki futó látogatást tesz egy Isten háta mögötti plébánián.

Mellesleg arról is hadd tegyek említést, hogy hátulról haladnak előre, a vonat végéből a mozdony felé. De már mennek is tovább, és így bizonyosságát adják a többi utas előtt is annak, hogy a kalauz folyamatos ellenőrzés alatt áll, és hogy a blattolás szerfölött hasznos intézmény.

Miután a kalauz és a kontroll kívül került látóterünkön, François azt indítványozza...

7. Szuprakontroll

...azt indítványozza, hogy a blattolás mellett meg kellene honosítani, legalábbis az erdélyi vonatokon, a Dél-Afrikai Köztársaságban már jól bevált apartheid-rendszer is. Ennek az lenne a lényege, legalábbis Erdélyben, hogy külön vasúti kocsikban utaznának azok, akik nem olvasták Platón műveit, vagyis a nagy néger többség, és külön kocsik volnának fenntartva azoknak, akik

már megismerkedtek Platón műveivel, vagyis a fehér kisebbség számára.

A pestiek fel vannak háborodva. Ki vannak kelve magukból. Hogy ez rasszizmus! És cinizmus! Mi a demokrácia hívei vagyunk, és az emberi egyenlőség magasztos eszméjét még egy röpke tréfa erejéig sem hagyjuk megcsúfolni!

François nem érti a magyarországi vendégek felzúdulását. Elmagyarázza, hogy egyszer például, amikor a hajnali órákban utazott Bánffyhunyadra, ahová franciata-nárnak van kihelyezve az egyik líceumba, és végigdőlt az ülésen, hogy egy kicsit még alhasson, egy kőműves vagy egy bútorgyári dolgozó se szó, se beszéd, egyszerűen ráült az ő fejére. Namármost, ha ezt a kőművest vagy bútorgyári dolgozót négernek nyilvánítaná a milícia, akkor külön kocsiban utazna, és nem ülhetne rá egy olyan kiművelt emberfőre, egy fehér ember fejére, melyben ott vannak elraktározva Platón összes művei.

A pesti fiúk őrjöngenek. Ezt az impertinenciát! Ezt az arroganciát! Ezt a gőgöt!

Persze csak a leendő vallástörténész őrjöng szívvel-lélekkel, mert Színművész inkább csak eljártssa az őrjöngő szerepét, Csongor pedig olyan lanyhán és higgadtan őrjöng, hogy az nem is nevezhető valódi őrjöngésnek.

François pedig magyarázza tovább az erdélyi vasúti apartheid-rendszer lényegét. A tervzet szerint mindenki négernek születik, ennyiben tehát nem csorbulna az állampolgári egyenlőség. Aztán pedig Platón műveinek olvasása fokozatosan kifehéritené a kisebbséget. Aki olvasta a *Gorgiasz*-t, az 33 százalékban fehér. Aki *A lakomá*-t és a *Protagórasz*-t, esetleg a *Timaiosz*-t is, az már 45 százalékban. Aki olvasta *Az állam* első három könyvét...

Ebben a pillanatban ismét jön a kalauz és a kontroll. Utóbbinak időközben lehervadt az arcáról a vidámság. Mint akit büntudat mardos! Most már nem integet, nem látszik püspöknek. Még a süvege is mintha behorpadt vagy ellaposodott volna.

És ami a legfurcsább: megint hátulról mennek előre, a vonat végéből a mozdony felé!

Hogyan lehet kétszer egymás után ugyanabban az irányban végighaladni egy robogó vasúti szerelvényen?

Hirtelenjében két lehetséges magyarázat jut eszembe. Az egyik az, hogy a vonat nem a valóságos térben robog, hanem a mágikus realizmus terében, és ott az ilyen tünetmények minden további nélkül elképzelhetők. Az is lehetséges, hogy a szerelvény valójában olyasformán van összetekerve, mint a Möbius-szalag, és a kalauz meg a kontroll végtelenített vándorútjukat járják a vasúti folyosón, amíg csak a Bölcsesség emanációja ki nem szabadítja lélek-lángocsáikat az anyagi test börtönéből. A másik lehetséges magyarázat az, hogy a szerelvény nem is robog, vagy legalábbis az előbb még nem robogott, mert egy vagy két percre megállt az Élesd (Aleşd) nevű kisváros állomásán, a kalauz és a kontroll pedig elől leszállt, majd hátul ismét fölszállt, csak én ezt – bevallom – nem vettem észre.

De ha így van is: vajon miért ragadtatták magukat erre a hebehurgyaságra?

Talán bizony valaki, egy harmadik személy ott állt a vonat végénél, és magához intette őket!

De a meddő töprengés helyett inkább hallgassuk, mit beszél a kalauz!

Azt mondja ő, és azt tolmácsolja Zoltán, hogy jön

a szuprakontroll, mindjárt itt lesz a szuprakontroll! A szuprakontroll az a hatósági vagy hivatali személy, aki ellenőrzi a kontrollt, hogy az megfelelően ellenőrzi-e a kalauzt, hogy az megfelelően ellenőrzi-e az utasokat, hogy azoknak van-e érvényes menetjegyük. Zoltán nem várja meg, hogy elhangozzék a kérdés, hogy mit fog szólni a szuprakontroll, és mit fogunk csinálni jegy nélkül a vonaton, válaszol a kimondatlan kérdésre is:

– Majd meglátjátok. Blattolunk.

A kalauz megint mond valamit, és közben rázza a fejét. Zoltán ezt úgy fordítja, hogy a szuprakontroll esetében nem lesz elég a fejenkénti tíz lej, most már kétszer annyi kell, úgyhogy mindenki adjon húsz lejt vagy lejet, ahogy jobban tetszik, mert azt a kalauz majd továbbadja a kontrollnak, az pedig a szuprakontrollnak.

És lássunk csodát! Mihelyt összegyűlik a pénz, a kontroll egy szempillantás alatt visszaváltozik püspökké! Ismét mosolyog és integet, süvege pedig olyan meredek és méltóságteljes, mint egy gótikus katedrális.

Zoltán pedig elmagyarázza, miért hasznos intézmény a szuprakontroll. Hasznos az utasoknak, mert...

Közben elhalad a fülke mellett a kalauz. Nyomában ott lépeget a kontroll, aki mosolyog és integet, mint egy püspök. Az ő nyomában pedig ott vonul a szuprakontroll, akit már csak az Apokalipszis lovasaihoz tudok hasonlítani, annak ellenére, hogy vasúti dolgozó lévén, természetesen

paripája nélkül – ha szabad így fogalmaznom, gyalogszerrel – járja végig lineáris birodalmát, a szerelvényt. Jól észrevehetően csücsörít a szájával. Füttyent, mint a Halál, aki egy németországi Mester, és a füttyszóval magához láncolja csöppnyi halottait.

A pestiek azt mondják, hogy a blattolás őket a kártyára emlékezteti, és nemcsak azért, mert verni kell a blattot, hanem azért is, mert itt is van kontra, rekontra, szubkontra és így tovább. Mi lesz akkor, ha a fülke ajtajában egyszerre csak megjelenik a fedáksári (egybeírva, kisbetűvel), annak mennyi pénzt kell adni majd?

Zoltán elmagyarázza, hogy most már nem jön semmiféle fedáksári, mert ez itt Mezőtelegd (Tileagd), mindjárt bent leszünk Váradon. Most már nincs idő még egyszer végigblattolni a szerelvényt. Nem van idő.

Úgyhogy én, az elbeszélői nézőpont elbúcsúszom az olvasótól. Akármennyire nem van idő, mégiscsak szeretnék időt hagyni utasainknak, hogy nyugodt körülmények között készülődjenek a leszálláshoz. Nem van lezárás, nem van befejezés, legfeljebb csak megérkezés van, de az sem az én megérkezésem. Én, attól tartok, ma este már nem jutok el Nagyváradra, és velem együtt az olvasók túlnyomó többsége sem.

A blattoló szerelvény maga mögött hagyja Mezőteleget, míg az elbeszélői nézőpont magára marad a gyéren megvilágított, mínusz húsz fokos, harminc évvel ezelőtti jelenben.

Martos Márton fotója

SZEPESI ATTILA

Álmomban kék, zöld vonatok

Álmomban kék, zöld vonatok,
ez vörös, amaz lila, sárga,
átrobognak az éjszakán
Ofirból Thulén-túli tájra.

Eldorádó? Elízium?
Föld alatta, égbolt felette.
Lakatlan völgy, tevék se járnak,
nincs aki újra felfedezze:

magányos, horgadt utazó,
régen kihalt nyelven beszélő,
romokra ráhabzó vadonban
csodaleső, éhkoppon élő...

A völgyek betemetve rég,
tűnő utak és utazások,
köd-ülte ormon városok,
csavargások, útrahívások.

Álmomban kék, zöld vonatok
nekivágnak az éjszakának.
Conrad Gessner csodái hívnak,
szimurg: ember-fejú madárhad,

s akikről a Physiologus
írt, napgyík – vakon lép a pusztán,
keselyű, ötszáz éves főnix,
unikornis, hangyaoroszlán...

Merre bolyongtam, nem tudom,
az ösvényt többé nem találok,
egybeforr múlt meg a jövő,
kopár mindennap, éberálok.

A Fudzsjáma ködben áll,
Jeruzsálemre hó pilinkél,
Varsó felett füst gomolyog,
üszkös fákat cibál a vak szél.

Moszkvában kornyadt lobogók,
dob buffog és gyászkürt rivall,
Vityebszkben zöld hegedűszónál
Fiske táncot rop Zálival.

Drezdában, romtemplom tövén
lobog hét kormos gyertyaszál,
Velencében maszkák tolongnak,
harsog muzsikás karnevál.

Felhőbe bújt a Machu-Pichu,
fölötte kannibál madárhad,
a városfalak csonkjai
fáradt-arany visszfényben állnak.

Hogy jártam-e itt, nem tudom,
merre kószáltam, elfeledtem.
Kővadonban? zajló vizen?
vadak-bolyongta rengetegben?

Álmomban kék, zöld vonatok,
nekivágnak a vakvilágnak,
ismeretlen földek felé
robognak, titkos Indiáknak.

Irányuk kelet? napnyugat?
Érces füttyük se hallani...
Ibér földön égő zsiráfot
pingál a habókos Dalí.

Murmanszkban, tágas tereken
csonka fenyőfák kornyadoznak,
Malmöben, a jég-kásás dokkon
halbúzzal elegyül a dohszag.

Rilke Prágában kóborol,
rubin szeme befele lát s
szembe kószál vele a Gólem,
imbolygó léptü óriás.

Wimbledon, nyirkos Teniszország
didereg Vízöntő havában,
Helsinki fölött hattyu száll,
a kopár fákon varjú-bál van.

Gall-földről fekete lovak
vágatnak napkelet iránt,
csillognak jégsipkás csúcsok
Engadinban, hol Nietzsche járt.

Szólít a kormos éjszaka,
muzsikával, pille havakkal,
de nincsen hová elutazni
fogyó hittel, hűlő szavakkal.

Álmomban kék, zöld vonatok,
nincsen rajtuk kerék, se kémény,
anyagtalan suhannak át
fogyó emlékek végvidékén.

Hívhat a holdas Ararát,
didergető Lappónia,
jegesmackók bolyongta tél,
Cscesenföld száz ija-fia.

Hellasz zezugos útjai,
horgas-orrú crna-gorácok,
imát zengő müezzinek,
görbe szablyával szkipetárok,

s hol balgához bölcsen beszél
Ganésa meg a Lótusz-szutra,
és várja szent vizeivel
Gangesz-anyácska, Brahmaputra.

Tenger torony, hófedte bérc,
egyik sem egészen való –
Ülők, háttal az évszakoknak,
szempillámra szítál a hó.

Szilágyi Zoltán fotója

HUGO WILLIAMS

Szellemvonat

Alagút nyelt el, cukrot szopogattunk,
harmadosztályú vagonok
sötét ablakain
bámultunk ki, a könnyeinken át,
tudtuk, az állomáson
JADS vár majd
tollal és névsorral kezében.

Most az éj hosszú alagútja
a gondolatokat és arcokat
magukra veri vissza.
Milyen távol nézünk, mennyire régre,
ahogy itt ülünk mozdulatlanul
a sötét vonaton,
a sajátunk mellett robogva.

Imreh András fordítása

Minyó Szert Lili fotója

LOUIS MACNEICE

Csillag-bámuló

Negyvenkét éve (ha másnak nem, nekem
A szám is jelent valamit) ragyogó csillagos éjjel
Üresen kongott a vonat, nem volt folyosó sem,
Hát föl-le rohantam, s a ritka látványt kéjjel
Kergettem, a túrhetetlen fénnel
Égbe ütött lukakat, mert izgatott egyrészt latin
Nevük, másrészt meg tanultam, milyen
Messze vannak, hogy a fényük is nyilván rég el-
Hagyta őket (egy részüket), mire lettem én.

S most megjegyzem: az a fény, amelyik
Akkor hagyta el épp – egy részüket –
Negyvenkét éve, nem ér már ide,
Hogy elkaphassam, az a fény, ha meg
Is érkezett, azt látja majd, hogy itt
Már nem él senki se,
Ki éjjel vonatokban föl-le futna,
Rá csodálkozna számokba gabalyodva.

Mesterházi Mónika fordítása

Martos Márton fotója

Martos Márton fotója

GUILLAUME MÉTAYER

Vonat

Kizuhan a vonatból
mint szél sodorta levél,
vagy mint egy alvajáró
akit elnyelt az éjszaka:
mondata végére
azóta rakja pontjait.

És telik az idő, mert az idő telik, süt a nap,
a nap fényévek óta süt
Szürke vonalak siklanak a síkon.

Ki hallotta az összegyűrt éjt
ropogni a láb alatt?
Ki követi szemmel az öklöket,
mint köveket az éjszakában?
Nincs külvilág, csak ez a kislány,
fej fej mellett velünk,
légtorna az ablakban.

Imreh András fordítása

MICHAEL LONGLEY

Kusett

Feleségem, fiam, lányom, más-más polcokon:
A guruló szoba családi kriptabolt.
Alusznak már, álmuk megáll, elindul,
Zötyög hosszú koporsóm, a felső kusett.
Vakvágányra vontattak: évszázadokba telik,
Míg ismeretlen tájakra roboghatunk.
Épp csak villan a fény, karkötők koccannak,
És a torinói idős hölgy maga mögött hagy
Morzsát, ásványvizes palackot,
Helyét egy ifjabb hölgy foglalja el,
Éppen négyezer éve láttuk Fiesolében,
Az arcát most sem fedí föl, lába előtt
Macskája hever tetőtől talpig gyolcsban.

Mesterházi Mónika fordítása

Szamódy Zsolt fotója

G. ISTVÁN LÁSZLÓ

Vasúti oltár

Többször végigjártam egy száguldó
vonat összes kocsját. A cigarettabűz
beitta magát a műbőr pórusaiba.
A köpésen másodszer már nem csúsztam
el. Szotyolamagok a hamutartó mellett
kiszórva. A külső ablakon a kosz
fekete csipkéi, mindenütt koromszigetek.
Helyet nem kerestem. Tudtam, hogy ez egy
vonat. Nekem vonaton nincs helyem.

•

A hurokvágányon, mint eltűnő
bányából fölrkező csille, áll
egy kocsi. A vasbak hidegen
fogja útját. Megnyugodhat.
Nincs az elágazásig visszafelé
út, leparkolt itt. De a szemafor
mindig pirosat jelez az áthaladóknak.

•

Minden éjjel azt álmodom, hogy
vonat vagyok. Nincs olyan este,
hogy ne a zakatolás merítene
el. Ugy harapok a párnámba, hogy
érezem a talpfák illatát meg a
sínt, amin nyújtózkodni kell. Feltört
lándzsafű az orrlyukamba szúr,
nő bennem a tempó, minden éjjel
egyre hajszoltabb az út. A mozdony
acélján dől a víz, akkora munka
a sötétségtől a fényig
feküdnöm magam. Sosincs állomás,
csak ahogy a folyó érzi, mi a víz,
a vonatsodrásnak ára van.

Szamódy Zsolt fotója

Vasíz

Vonatozás Szekszárdról Pestre, onnan Tokajba, onnan vissza Pestre

Föllépek a három kocsiból álló vicinálisra a szekszárdi állomáson. És visszazöttyenek negyven évet. Több évtizedes szaglerakódás, színek, dizájn, nem harmincéves, inkább akkor 45, olyan hatvanas évek eleji. Irtózatossággal indul, full befűtenek, az ablakot nem lehet lehúzni. Jön a kalauz, kedélyesen slamos, milyen képet vágna, ha áttennék az IC-re? Megállunk Görbefánál, minden görbe fánál, de hát azér' vicinális. Áll a bakter, tisztára Szigorúan ellenőrzött vonatok, kicsit a szabályszerűhöz képest túl ki van gombolkozva a jóember, hanyag tárcsartartás, bal kezével integet a mozdonyvezetőnek, szórakoztató. Induláskor viszont egyetlen pillanatra tökéletes szabályszerűség forog fenn, jobbal a leghatározottabban lefelé rántja a tárcsáját. Szép mozdulat. Kedvenc filmem Buster Keaton *Generálisa*. A vonat(ozás) megfelelő adagban szórakoztat. Max. másfél óra. Bezörgünk Sárbogárdra, IC-csatlakozás, a kocsiiban csönd van, nincs vasíz, épp jön a kalauz, egy másik.

Szép lassan kivilágosodik. Szinte sosincs így, mert átalszom. Hajnalban, öt felé fölébredek, kibotorkálok a sötétben, nem gyújtok villanyt, hogy gyorsabban visszaaludjak, gyorsan visszaalszom, aztán meg, 7 után már nagyjából világos van. Hétkor indul a vonat a Keletiből, ilyenkor egyet ne csinálj, ne nézz ki az ablakon. Bírd ki, bámuld inkább a szemközt ülő, mulatósan csúnya emberpárt, olvass és aludj, bármi jobb, ugyanis a vonat szeméthalmok között kanyarog. Szemét, szemét. Szemét. Lepusztult ipari táj, rozoga bodegák, összefirkált házfalak, gyom, meghökkentő kupacok közt oldalára fordított autóröncs. Ezt például ide kellett kemény munkával hurcolni, út sehol, komoly szállítási teljesítmény, installáció. Fél nyolc körül elkanyarodunk a máriabesnyői templom előtt, parlag, bokros, fás részek, szeméthalmok itt is. Január 22., pirosas felhők, errefelé még semmi hófolt. Otthon hagytam a sapkám. Mellettem a csávó, meg az átellenben, a másik oldalon ülő negyven körüli nő is Blikket olvas. Alig hihető. Tudod, hogy olvasnak Blikket, mert megjelenik, mert ha nem jelenne meg, nem olvasnák, mert ha nem olvasnák, nem jelenne meg, és mégis. És mégse. Odamegy a faszi az újságosbódehoz, és jó napot kívánok, kérek egy Blikket? Amiben Zentai az első magyar, akit megtaláltak a náciadászok? És szerelméhez költözött Stadler? És magát átkozta meg a lampehli múmia? És a bokszercegnő bátran felfedi bájait? Négy kiöregedett futballista-korú csaj heves beszélgetésben, néhányan tátott szájjal bóbiskolnak, mások üres tekintettel néznek maguk elé egész úton. Ládát tegyé' fê're, harsogja egy ürge a mobiltelefonjába, vigyorog, bólintgat hozzá, a felesége böködi a könyökével, hogy ne kiabáljon. Disztingvált légkör. Nincs füst. Ritkásan lakott részeken ritkás szemét. Tokaj felé csodásan behavazott hegyek.

Zsúfolt váróterem, Tokaj állomás, van egy belső rész, két-három alak üldögél csak, benyitok, azonnal kifordulok a bűz miatt. Egy nagyon öreg férfi fekszik a padon. Nincs mese, ki kell mennem. Beáll a vonat, megkeresem a helyem, leülök. Szemközt egy lány, igyekszik úgy tenni, mintha nem volnék ott, nem könnyű munka. Elég helyes különben. Mindenhova néz, ha fölpillantok, enyhén gondterhelten elfordul, egyszer elkapom a pillantását a vonatablakban. No, ez az ablakot használja tükörnek a fixírozáshoz! Valami magot rágszál, olykor benyúl a zacsiába, megcsörrenti, most látom, hogy ilyen kis sós keksz. Felsőzsolca felől Miskolc irányába elötűnnek a lakótelepek, durva látvány. A lány föláll, no ez le fog szállni, gondolom, de nem száll le. A Tiszai pályaudvaron gyakorlatilag kicserélődik a közönség, megáll egy néni az ülés mellett, tanácstalan képpel keresgéli a helyét, rám pislog, ez aztán nem ismeri ki magát szegény, gondolom, csak ne öregegy meg, haver. Közben, nem tudom, miért, előveszem a jegyemet, és látom, hogy egyáltalán nem jó helyen ülök, de egyáltalán nem, hanem nyilván a néni helyén! Aki közben eltűnt, átment egy másik vagonba, vagy mi. Csak ne stb., na jó, áthurcolkodok a helyemre, baromi gáz, szerencsére a csaj nem látja, kiment a peronra. Rögtön el is felejtkezem róla, mert itt meg, a másik oldalon, egy amolyan nem-törődök-beleaz-időmúlásba típusú negyvenes nő ül. Rövid szoknya, túlzott kifestés, komoly dekoltázs, egy, azt hiszem, Romantika című füzetes regényt olvas. Néha leteszi, igazít magán, gondterhelten pillantások az ablakon túlra, ugyanaz a tükörjáték megy, mint az előbb, annak picit kétségbeesettebb változata, látszik rajta, hogy ehhez szokott hozzá. Az is látszik, hogy már nem egészen úgy megy neki, és érzi is – bár nyilván folyton kibújik az érzés alól –, hogy ebből az átnézek-rajtad játékból lassacskán vissza kell vonulnia. Még nem holnap. Apropos, vizsgáljam meg még egyszer a jegyemet? Vagy aludjak el tátott szájjal?

LACKFI JÁNOS

Személy

Bodó Líviának

A vonat monoton teste
    Zötyögős este
A vonat bezabál mindent
    Megemészt minket
Tehenek verebek házak
    Felemészt százat
Huzigál hajigál fákat
    Sietős állat
Szememen libegő szemhéj
    Hunyorog bent éj
Odakinn pirosan napfej
    A neon vak tej
Süketít ez a zaj sanda
    Ragadós vatta
Idenéz odanéz pislán
    Fecsegő kislány
Mutogat nyulakat felhőt
    Lesem én felnőtt
Feketén közeleg város
    Maradok álmos
Szegecsek zizegő fények
    Odakinn gyűlnek
Nevető kicsi lány íme
    Mutogat kintre
Figyelek fülelek hátha
    De csak ő látja
„Apuka, apuka” sikkant
    Csupa kés kis hang
Hidegen kalapál hangja
    Millió hangya
Szaladoz szivemen erre
    Ülök ott verve
Irigyen kifacsart rongyként
    Ülök ott torzkép
Sose szül meg ez a nagy test
    Ülök ott vesztes
Robogok az üres térben
    Ülök ott vérben
Koponyám vonatán alva
    Apukám halva

CSEHY ZOLTÁN

Vonat

A vonat befut,
a mindig fáradt pályaudvar
szinte beleremeg, de hát
az épület, mi lenne más, a sínek
kissé rapszodikus folytatása,
az alap ráakodmánya,
melyben csak az irány többszöröződik,
és a vas beteges csábítása.

A szerelvény ma már nem létező füstje
még mindig
tapad a ma már nem létező kéményhez,
a rajzlapnyi, jobbára
villanyoltott gyerekkorba.

Váratlanul hasítani a táját,
a rajzlap dimenziójában beszéltetni
a hiányt, hogy a ceruzavonások közti
zakatolás olyan legyen, mint a filmekben:
szinte lebegő, erotikus, röghöz kötöttségből szabaduló
kezdjamentakarsz, keféldmeg szabadság,
persze a havanrájegyed imperatívuszával.

Robogni bérece-völgyön,
időtlen hentesbolton, lehalkított gyerektáboron át,
a szagokon, a bódulásokon, sőt a nemeken,
a pár szavas, mégis epikus szerelemben,
de mindenekelőtt ezen a
konkrét rajzlapon,
melyről, ha kitartóan nézed,
ha van türelmed hozzá,
ha eljön az ideje,
látni fogod, hogyan
gördül le a kék, pőfögő, ügyetlen vonat
a biztos semmi nyugodt talpfáira.

Szamódy Zsolt fotója

MÉHES KÁROLY

Útra kellők

Vonat. Menni kell a fővárosba. Valahány óra sehol, se itt, se ott. Ez az igazi művészet tán, közben lenni. Inter City silent musae.

Fázós arcok a peronon. Mind aludt, mind álmodott, és ki kellett tépje magát hajnali ötkor. Cezúra, erőteljes vonás. Indul a vonat.

Igen, mindenki itt van. A professor úr (vagy fél tucat), a bábszínész, a festő, a főosztályvezető, az osztályvezető, az osztályfőnök, a régi szomszéd, a régi osztálytárs, a könyvkiadó, a vendéglős. Rég tudom már, ha társadalmi életet kívánok élni, vagy egyszer végig kell grasszálni a Király utcán, vagy Pestre utazni.

A hangosbeszélő köszönti az utasokat, ez olyan szép dolog. Már recseg a milliomodik bejátszástól, mintha Kabos Gyula hadarna egy harmincas évekbeli filmben. A legszebb, amikor ugyanazt elmondják angolul is. Ahogy a magyar kalauz elképzeli, miképp is ejtik ki ánglisul Sárbogárd nevét. Sáurbaugörd, valahogy így. Ahogy mi is ügyelünk mindig, hogy felsőfokú nyelvvizsgálókhoz méltóan Lánd'n-t emlegessünk, illetve Nújok legyen a New York. De hát mit is akarok? Azért csak jobb ez, mintha az hangzana fel érces hangon, hogy Dobroe útro, távárisi. És nem is Inter City lenne, amin ülünk, hanem Mézsdu Górádov.

Madarak nem csiripelnek így a hajnali erdőn, amilyen koncertet adnak a sebtiben beüzemelt mobilok. Van itt minden, mi fülnek és léleknek ingere. Pittyegés, berregés, Torreádor-dal, Törökinduló, éles kalapálás, mint az amerikai vasút-keresztelődésekben, és polifonikus bugyborékolás, mintha felvették volna a Kurszkban fuldokló tengerészek haláltusáját.

Na, mondjad... Mucusok, apácskák, nyuszifülek, Bélák, Ancsikák, kisleányok vannak a vonal túlsó végén. Hát semmi, most indultunk... A csirkét egyétek meg nekem... Ott kell legyen valahol a tévé fölötti polcon... Mamának ne felejts el bevásárolni, légy szíves... Mit tudom én, jövök, amikor végeztem... Na, szijja-szijja, csörgök majd!

Kattog a vonatkerék, kattognak a hajnali szavak.

Berakom a Best of Communism cédét, most kaptam, derék emberek szeretnek nekem örömet okozni. Fülhallgató, ahogy kell egy ilyen hosszú úton. De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni... Hát Kosztolányi és Kosztolányiné beszéltek vele. Kérlek, mondta a Béla, fel leszte, kérlek, akasztva, kérlek.

Suhanunk.

Abaliget megálló. A bakter mintha mosolyogna. Egy vasutas ne is legyen álmos hat óra tizenhétkor. Van ott egy régi lámpavasféle, bevilan elsuhanóban. De Kun Béla azt írta a levélbe', a leánynak vörösbaka csókja kell. Nem is rímel.

Kíváncsi lehettem elhomályosítja az ablakot.

A napraforgó elfeketedett már, a kukorica még zölden meredezik. Falu, mező, völgy, domb, birkák, falu. Koraőszi pára, mintha a világ még nem kelt volna ki a bolyhos paplanok közül.

Néha ember. Az ember is képes táj lenni. Ahogy áll egy földúton, tartja a biciklit, egyik keze a kormányon, a másik a micisapkával behúzott ülésen. Nézi az elrobogó vonatot, ami meg se áll, az ő élete nem megálló. Különben is, ha komolyan belegondolunk, meglehetősen botoság ez az egész, ez az utazásosdi. Ülnek bent a vonatban, és ezt hiszik, hogy. Minden közeledés távolodás egyben. Aztán ott vagyunk, ni.

Végigfutott a cédé, méltóképp az Internacionáléval ért véget. Itt az ideje, hogy e mai világgal foglalkozzak picit. Nem kell mást tennem, mint hogy kiveszem a fülhallgatót, s hagyom, hogy a fülem hallgatózzék. A szomszéd széken a néni már jó ideje mesél, láttam

Móser Zoltán fotója

az arcjátékából. ...ő a Feri húga, tudja, már említettem, hogy volt az a súlyos idegbecsípődése. Szegény el is vált közben, illetve, hát, ott hagyta az ura, tudja, hogy megy ez manapság. Na, úgylis táppénzen volt még, ő vállalta, hogy akkor kiutazik a Bandiékhoz, és vigyáz a gyerekekre, mert az anyja vissza akart menni dolgozni, ott németben nem az van, hogy egy anya csak úgy otthon van, amíg jólesik. Meg hát azért is mentek ki, hogy összejöjjen nekik valami kis lóvé, érti... És a Beácska jó pincér...

Életek, mesék, sorsok, küzdelmek. Semmik voltunk, amíg meg nem születtünk, de utána, egész életünkben minden vagyunk.

Ez már a Duna. A nagy kultúrfolyó. Ami összeköt. Egy a hangja az Olttal, például. Kelenföld, ami szintén összeköt. Jól összebogoz. MÁV-szignál sokszor, gyors egymásutánban. Ez már a város, ahová vágytunk.

És újból a ciripelések. Ja, most futunk be... Nem tudom, szerintem a Deákon, okes? Most akkor mégis ott lesz az államtitkár? Komolyan mondom, kész röhej, ami itt folyik...

Végül a búcsúrecsegés: Vellkám in Bjudöpeszt.

Lám, itt esik. Érezhetjük: itt sokkal több minden esik meg.

Iszkolunk a peronon, vár a város, a fő, a feladatok, a főben járók.

Vancsó Zoltán fotója

GÁL FERENC

Retúr

Elférsz te is,
ezek tájleíró költemények.
Itt foghatod a füledt délutánra,
ha régóta halasztott vallomásból
annyi lesz, hogy eltűntek a legyek
tegnap óta. Mint ha szél támad,
vagy baljós órák ketyegnek,
és a védőszentek sem törődnek
már városukkal. Az átmeneti
korszak népe azért tovább álmodik
a forróságban teljes átéléssel.
Az irodalmi posvány is csak hirdeti:
az indulási oldal peronján
jól megyünk az elbeszélő múlthoz.
Napokba illő járó reggelén kávét daráltam,
te szórtelenítetted. Ahogy a menet elhaladt,
a csapból kifolyt egy maréknyi víz
csak úgy magától, az utat megnyitották.
A tökéletes felhígulás napján urunk
a szigetre hajózott, bértollnokai farvizén
haladtak külön dereglyén. A vágánycsarnokban
még hallottad: a cirkuszi pártokat
a sugárutakon dobolni, a fülkédben viszont
a gyakran megénekelt csend volt.

KELEMEN LAJOS

Átszállás

Hogy térré nyílt képzeletünk színre:
őszvégi vidék?
csalé tanya? – kertküszöbén,
mintha válluk vonogatva, mit suttognak át
egymásnak a fák?
nincs érv vigaszul, csak korhadás van,
s a töltésen gyatra gondolatok anyagaként
szétszórt mocsok-szürke salak,
ha nem tárnánk elő: ki látná
s mit tudna róla, hiszen majd évek múlva
nem is kérdik:
hogyan sikerült abból a lelkületből
átszállnunk; dob-ütés
jut eszünkbe; a pálya: csattogott váltókon a vonat,
s tán épp e taktusra hirtelen térré nyílt,
eszme helyett,
egy élő táj; sorompó óre, kőangyal
levélfűzér-szerelésben, mert szentelt hely ez,
ugyan itt is kátyúk, árkok a földarcon,
de nem volt gyanús,
hogyan rongyos a fű,
hová tekint keserű szem gyanánt a tó;
vitt tovább a vonat –
kételyeken át
a távolság ígérete.

Vancsó Zoltán fotója

Süli István fotója

LOSCHITZ FERENC

Mennyi út

Szemben a házzal, a szürke palánk
mögé a talajszint rezgése ránt,
s a néző, hogyha fölnéz,

a sугásnak hitt áramok, erők
után látja, hogy érkezik előbb
a bős vonatdübörgés,

majd jön a lassító, kopott vonat
fantom-alakja, a tömör anyag
konok kockába öntve.

Egy érkezés csak így lehet kerek.
Fölszállsz, suhansz a zajos föld felett,
majd lépsz megint a földre.

S hogy jön a vonat, látod, mennyi tárgy,
ember utas, helyét keresve, lásd,
hogy mennyi utazás van

amíg rád váró célpontodhoz érsz,
mennyi út van világló nappal és
a sajtó éjszakában.

TARZAN ZÉRÓ

Az evő ember

A pályaudvaron állunk. Max és én ide-oda tipegünk a peronon, hogy elúzzuk unalmunkat. Hosszan várakozunk a vonatra. Az idő lassan múlik. A vágány üres.

Megszólal a megafon. Max és én fölnezzünk a megafonra. Mít mond a megafon? A vonat indul, ezt mondja.

A képmező, mely bennünket mutat a csomagokkal és az üres sínekkel, kitágul. A vonat a másik vágányon áll. Szíve zihálva lüktet, füstpamacsokat tüsszent. A fekete vaskerekek lustán körbefordulnak. A vonat már indul!

Szaladunk a vonat után. Eldobáljuk csomagjainkat és egy utolsó lendülettel mégiscsak felugrunk a vonatra. Ekkor a szerelvény megáll. Max és én ostobán bámulunk. Szívünk zihál.

Leszáll a kalauz. Elindul visszafelé a sínek mellett. Már messze jár, alakja kis pont a távolban. A kalauz az órájára néz. A sípjába fúj. A vonat elindul. A kalauz megfordul és fut a vonat után. A távolság miatt a kalauznak futnia kell a vonat után. A kalauz utoléri a vonatot és fölugrik az utolsó lépcsőre. Szíve zihál. Bután néz.

•

A vonaton minden hely foglalt. Az utasok néma csendben ülnek. Kibámulnak az ablakon, vagy egymást fürkészik, vagy a kezükkel szöszmötölnek. Néhányan olvasnak. Szótlanság honol, mélyen és áthatolhatatlanul.

Amikor elindul a vonat, mindenki beszélgetni kezd. Egymás szavába vágnek és egyszerre beszélnek. A hangzavarból nem értünk semmit, csak azt, hogy a történetekben szerelem és pénz szerepel.

Alagút jön. A kép, melyet Max-szal látunk, elsötétül. Mindenki sikít a sötétben.

Napfény jön. Éles vágással kiérünk a vakító napfényre. Hirtelen csend lesz, mély és süket csend. Az utasok némán ülnek a helyükön. Kibámulnak az ablakon, vagy a kezükkel szöszmötölnek. Kétoldalt a sínek mellett szaladnak a fák.

•

A mi vagonunkban utazott az evő ember. Az ablaknál ült és evett. A nagy csöndben jobbra-balra forgatta tekintetét és gyorsan a szájába tömött valamit. Egy falatot. Aztán megint egyet. És még egyet. Meg se rágta, csak lenyelte. Ez így ment hosszán, míg előlről nem kezdte. Egy falat. Megint egy. És még egy.

Az evő ember jobbra-balra forgatta a szeméit és evett. Láttuk, mit evett. Egy puncstortát, aztán sült krumplit héjastul, hat hamburgert, sörrel és műanyag tálcával. A szomszéd öngyújtóját, egy fél káposztát, egy félig meleg vasalót. Csirkecombot uborkával, egy darabka sajtot disznóbőr pénztárcával és a sapkarózsát a kalauz fejéről. Elnyelte az ablak tekerőjét és a „kihajolni tilos” táblát. A betűket leszopogatta és kipökte az ablakon. Hogyan tekerte le az ablakot, ez rejtély maradt.

A szerelvény robogott. Max és én kibámultunk az ablakon. A tájat láttuk, a sínek mellett szaladtak a fák. A szerelvény ütemesen ringatózott. Éreztük, hogy alattunk a fekete vaskerekek serényen körbefordulnak.

Az evő ember forgatta a tekintetét és evett. Fölhasította az üléshezátot és a szájába tömte az afrikot. Eltökélten rágott. Látszott rajta, hogy mindenre elszánta magát. Éreztem, hogy Max nyugalmat színlel, de szíve, mint a vaskereke mozdony, úgy kalapál.

•

A kalauz megállt mellettünk. – Kérem a jegyeket!

– Nem adom – felelte Max és megsértődött.

– Én vagyok a kalauz. Az utasok nekem adják a jegyeket, ellenőrzésre. Kezdjük újra! – mondta a kalauz. – Kérem a jegyeket!

Amikor Max sértődötten odanyújtotta a jegyeket, az evő ember kikapta a kezéből és egy harapással megette.

– Fussunk! – kiáltottam.

Max és én felpattantunk a helyünkről. Futottunk. Felrántottuk az ajtókat, egyiket a másik után. Az ajtók önműködően becsukódtak mögöttünk, abban a sorrendben, aho-

gyan felrántottuk őket. Elöl futott Max, mögötte futottam én. Max fölrántotta az ajtót, átfutott rajta, aztán jöttem én, én is átfutottam az ajtón, és az önműködően becsukódott mögöttem. Így futottunk kocsiról kocsira, rengeteg ajtón keresztül.

Az utolsó ajtóhoz értünk. Max hirtelen megállt. A hátának ütköztem. Kinéztünk a sínekre, melyek a vonat alól szélesen indultak és kis csúcsban futottak össze a távolban.

A vonat lassított és megállt. A fekete vaskerekek nem forogtak már, csak lustálkodtak alattunk a síneken. A vonat megállt.

Visszanéztünk, jön-e a kalauz. Vártunk, ahogyan a vonat is várt. Zihálva várakoztunk mindhárman a síneken. Max, a vonat, és én.

A vaskerekek lassan megindultak. A szerelvény elindult. A sínek távolodtak, de lehet, hogy csak mi láttuk úgy, és a sínek egyszerűen ott maradtak a helyükön. Ki tudja, mi volt az igazság?

Kinéztünk az ablakon. Mit láttunk az ablakon át? A sínek mellett az evő ember állt megbilincselve, két fegyveres őr között. Az egyik sapka nélkül, mert az evő ember azt már megszabálta. Ők is távolodtak.

Max és én sejtettük, hogy hamarosan eljön az utolsó kép. Úgy is volt: fejünk felett egy gyalogos híd úszott keresztbe. A közepén egy ember állt és integetett. Az integető alak egyre kisebb lett, végül eltűnt a távolban.

Szamódy Zsolt fotója

Süli István fotója

CZILCZER OLGA

Inter city

Vonatra szálltam integettek ismerősök
kétoldali gabonatáblák egy kukoricás
érett szemei gombolódtak ki meg sem
érkeztem mezíten melledre vontál
Az augusztus végi nap bozótosa
rejtette a táblát az el-elsuhanó apró
helyiségek nevével vagy összefolytak
olvasatlanul a betűk állomásról állomásra
zötykölődve minden szár letörendő
termett csó mögöttem látlak-e még

NECZ DÁNIEL

Semmi út

Felszállsz egy vonatra
valahová, valaki elől.
Minél messzebb vagy,
annál közelebb,
és hiába menekülsz,
nem védenek meg sem a dombok,
sem a hegyek.
A fájdalomnak nincs úticélja,
csak útitársa, az pedig te vagy.
Eszel, iszol, olvasol –
úgy teszel, mintha élvezni akarnád
az utat.
Cigaretára gyűjtasz, és hátradőlsz.
Szíved a semmibe zakatol.
Valakiért mindig rossz helyen
leszel valahol.

Süli István fotója

kecske a sorompón

megy a gőzös, megy a gőzös, csak most hátra, Kani-száról a nyögéri állomásra, berúgott a masiniszta, kinek neve: krumplifejű Szanyipista... múltkor, nem is tudom, talán fél órán át ordítottuk így a vonatos nótát, mezőhosszat, rekedésig – múltkor? legalább ötven esztendeje –, a Hercegerdő töviben; nem él már, kifüstölt a Krisztus kéményén az alacsony suszter, kalácsos kávé se ivó, ravasz, vicces alsóutcai, szurkos fonállal öltögető, aki tudta: tavasszal a börcön kell koccintani, ősszel nottinghami lasponyabokor tövében, télen pince mélyén, éjszaka holdvilágnál, nyáron diófa alatt. mások szerint vonaton. szeptemberben, októberben. amikor az álmok megfejthetetlenek.

„mit mondott még?”

„rabvállatók, savanyúak a hegyháti borok, ha kecske seggébe töltenék, megriadna bele; az öregemberek agya összeszardt cement, a fonnyadozó tüdejüek beérik azzal, hogy pipázhatnak, nem trebinjei, nem hercegovinai vágott dohányt szívnak, Gergely napján, amikor a bibicek fészken ülnek, a menethez szegődnek, odaállnak a soros elmenők közé, ráncosan, nyálasan, meglazult, elvástott fogakkal az Isten elé; lesorvadnak róluk vágyak, köpnek ropogós menyecskék és pénz után, meghallják, milyen hangokat küld hozzájuk a Rába völgye, mozdonyfütyjelek Porpác irányából, dombra röppennek, ahol mindennapi ördögök és angyalok vannak, rögtön fölismerik, ha valaki magányos, kétségbeesett.”

„ezt mondta?”

„ezt.”

a sárvári fickón jót nevettem, karszékben ült, kitervelte, menettérti jegyet számol el a szülőfalumig. ez igazán ostobaság, melléfogás, kevesen tesznek ennél bolondabbat. éber ellenőr csapott a papírdarabra, kinyújtotta karját, mint valami sorompót, újabb vizsgálatok, pecsétetes cetlik, visszaélésekre derült fény. egyre többször hallok ilyenekről, várótermi sörözőben beszédre jó mindegyik, gyanakvón nézegetem, aki a fekete bég egykori városából Nyögérbe kér retúrt. oda nem kattog vasparipa, sose járt, lépcsőn állón nem rántott nagyot, senki olyan tárcsafékes szerelvényt nem látott, semmi talpfa, elhasználdott sínrögzítés, zúzalék, huzal, magas peron, elektronikus tájékoztató! a buszos nem fut versenyt az utasért, mire kimondom, bámész asszonyok csődülnek a bakterház mellé, ijedtséggel vegyes kíváncsisággal hunyorognak, hadonásznak, hol összehajolnak, hol meg széjjel, óbégatnak récék, ludak és tojástó jó sárga tyúk között, lötytyedt karjukat nyújtogatják. mutatják a kecskét. derekát, lábait feszíti, rémülten nyújtózkodik, tátog, száját rándítja, nyelvével lógatja, sodrott kötélén rugodoz.

„uram, ez a vonat nem megy sehová.” harmadszor, utoljára válaszol a forgalmista, köhög, belekékül, tárcsáját igazgatja, markába fordítja égő cigarettáját. „legyen szerencséje! ha nem ma, hát holnap.” álmodom? kérdzem, hol vagyunk. mondják. bakancsos férfi szalutál, bajszát rendezgeti, a szerelvény – tele kufferos meg kalapos

népekkel – nyikordulva indul, forrón lihegve a balatoni utat metszi, elkanyarodik a Herpenyő csárdánál, első megállója hegyközségi, miatyánknyi távolságra az osztrák nyugdíjasok kedvenc termálfürdőjétől, Dankovicsék házá-nál, a fiuk osztálytársam, mozdonyvezető lett, ahogy padszomszédom, büki Csonka Gyula; zöld lámpa ég, menetrend jelzi az eldugott állomást, festett deszkán a falum neve, a töltés két oldalán akácok, széles nyiladékokkal, látni a tágas síkságot, a végtelen pompás teret, arrébb a határ-hegy vonulatát, kőszegi présházak látszanak fenn, onnét érkeznek váratlanul a zabolátlan felhőalakok, mint éhes csőrű seregélyek, különböző magasságokban.

megy a gőzös, megy, megy.

öt perccel később már senki nem emlékezett, csak ugyan Szanyi Pista bátyám volt-e a masiniszta, vagy valaki más; esetleg Török György, rokonunk, cingár, keszeg, cigarettapapír sovány, félnapos paraszt, finom fülcimpákkal, szőrös orrlukakkal; nem olyan híres, mint a 424-es fővonalon gőzmozdony (szerkocsijában kilenc tonna szén, huszonegy köbméter víz!), de élete legnagyobb kalandja a vasút, biciklin járt a munkahelyére, huszonnégy kilométer oda-vissza, fájdalom és harag, tékozlás és túlzás nélkül élt, édegett, pislogott, kedvtelésből hegedült, olykor zene szóval tartotta vendégét, muzsikájára az uras emberek, átutazó idegenek szíve is megcsordult, elmondta nekik, mit kiabál Pápán a Győrbe induló személyvonat kalauza: „akinek nem jutott hely, az áll Vaszarig!” hallottam ezt harmadosztályú restiben, Sárváron, ahol reggelenként kupi-cás poharakon át tekintettünk a zegzugos világra.

kinek kemény, kinek lágy benne a vetett ágy.

ha valaki zsgorodó faluba pottyán – a hegy föl puffadt tehénként fekszik, egyszerre jelent időt és időtlenséget, babonák lengik körül –, reggel hasadtán az utazás öröme gondol, ünnepre, vonatokra, viszik idegen egek alá, emlegeti mindegyiket, amelyik hordta; az emlékezőt TD síugró angyala védi – a hetvenéves költő rajzos üdvözlője a 2008-as, egy másodperccel hosszabb esztendő végén érkezett –, gyémántta kövesedő hóban, hús szárnyakkal mellette araszol, szuszog, más utazó költőzködne vissza, én, ha csapófát tennének alám, akkor sem. ide nézz! csúnya az ötszáz tőke szőlő, lerohadt, elgazosodott. ezt kelle-ne elfelejteni! a pincém akkora, mint Ravennában az ariánusok keresztelőkápolnája; a kövecses dombon tanyázók konok, dacos hegyhátiak, félnek a boldogságtól, a sikertől, nem mézesbábok, rátartiak, kényesek, résen az eszük, kuruckodók voltak mindig, megújítanak a romlásnak indult hitet. szőlőmesternek, hegybírónak lenni megbecsülés. isten önnel, Korcz Lajos, adja át üdvözlőmet a többieknek! Pallósi Józsefet se felejtse! az ősök után nyikkan egy-egy bagoly, lányka sóhajt, a holdvilág is, mint régen, amikor többet fürkészte a vonatokat szétfoszló, pamutkönynyű szénfüstjét, a tengert és a karcolatlan égboltot.

kecske a sorompón, tudjuk, mégse hisszük, lóg, vergődik, lezuhan? üti lábait a rácsba, szemhéja csukva, alig-

ha azon tűnődik, mi célra van a világon, merre húz a gőzös, hossza mennyi. ha rákérdeznének a helyre, nem tudnék válaszolni, ahogy útítársam se, pedig patikáriusként doktorált. magamban azt gondolom, úgy kellene a nyár délelőtti közjátékhoz visszatérni, mintha a hegyen történt volna; valóban itt, hajtogatam, ha nyomban felakasztanak is érte a körtefára (a tihanyi alapítólevélben kurtuelfának íródott); zizegő csönd, időmúlás, karók, kordonok dróttjai, gálicpermetes ingek, kabátok, kötények, hirtelen lüktető test, kecskelengés ötlábnyi magasban, s még előbb, Nádasdy Ferenc egykori településén, peronon recsegő hangszóró: *sebesvonat indul Sótóny, Nyőgér, Bejegyertyános, Celldömölk, Ukk, Tapolca felé.* a dombot járja, ólak, kertek, bedőlt pajták közül hussan kifele, kanyarog a vulkánrom, a Ság bazaltlávás vidékére.

szőlőbirtokos nem irkál internetes vitaforumokra, nem ragaszt hordó hasára, hóbér homlokára politikusokat ábrázoló matricákat, hallgat népességfogyásról, borturiz-

Martos Márton fotója

musról, gazdasági válságról, jövedelemkiegészítő biztosításról, Vát és Porpác tervezett repülőteréről, inkább a Teremtőt élteti, hogy az ide szorultaknak vállalás fűrtöket adott – október közepére tökéletesen megérnek, levük ízre, illatra, erőre nézve alkalmas búcsúi pecsenye mellé –, inkább azt beszéli, a hegy mindig együtt volt lakóival, örömben-bánatban, ismert medvehordozókat, kötélén táncolókat, szemfényvesztőket, alakosokat, bubásokat, tollas martalócokat, elalvókat, felkelőket, ocsúdókat, átváltozókat, sarusokat, fékezőket, elsodródott hűtleneket.

gyalogszeder közt a kecskénk szakálla, szarva, Mili

– kódorgó, legeltetéskor válogatós – álomban ugrana elém, lábát megvetné a gyöpon, mekegne, hogy felébredjek, de nem engedi a föld és az ég közé szorított sorompó, kihegyezett cölöp. különös kép, ijesztő, hiszen magyarázata, megfejtése: férfinak ellenség. ha nő látja: álmatlanság. szerelvényt kihúzó gidákat látni: jót jelez. vágányzáró bakról bukfencezni: betegség. kupében egyedül ülni: vasutassztrájk. villamos tolatómozdonyt érinteni ujjainkkal: gond.

a szegény ember tehene, az a másik – togenburgi zergeszínű? német horzi? schwarzwaldi? svájci őzbarna? –, jámbor gazdájával a leengedett sorompónál várakozik, mögöttük motorkerékpár, szekér, rudas lóval, személyautó. a varjútojás ábrázatú, pöttyös – fülét kifúratta, rézfüggőket aggatott bele – idegesen túráztatja a motort. a fuvaros lova fülét hegyezi, szügye rángatózik, fejét hányja, prüsszög, vicsorit, kapál, majd olyan gonoszszággal, amilyent ritkán látni, a suttyó vállába harap. a kopaszra nyírt gyerekleányke haragja lobbot vet, járművével pördül, küzdelemre kész, újra pördül, vadabbul berregtet, kipufogó füstje felhőz, muraközi zörget zablavasat, ráz gyepelőt, bőrcsatokat, patkói alól szikrák peregnak, horkan, lövedékként löki hátra az üres szekeret; csattanás, csörömpölés, horpadás, döngés, zengés, és így tovább... mi ez? a gazda sorompóhoz köti a kecskét, „nem maradok el soká”, megy hátra, szóváltásra, lármára, nézni lökdősődést, öklök emelkedését. mikor egymást már kettébe hasítják az úton levők, kiáltások mindenfelől; nők mutatják arcukat, szépanyáim megmosdatnak, megtörölnek, megfésülnek, ölbe vesznek.

„hová utazzunk, aranyom?”

„amerikába, rágógumiért.”

„mivel, Józsefem?”

„a szombathelyi vonattal.”

tisztán hallani: a kecske fogai összeverődnek.

megy a gőzös, megy, kinézel az ablakon, vazel a herélt csődör, fűjtató orrlíka, habzó pofa, napszemüveges, girhes suhanc, ostoros kocsis; a bakter nem emlékszik semmire, hasát vakarja, vétkesnek, bűnös mulasztónak nem tartja magát, igaz módon esküdözik, semmi köze az egészhez, a gőzös elment, felhúzta a sorompót, a szabályzatnak megfelelően.

„engedd le, Mihály! a kutyaistenit!”

a kecske földet ér, húzzák-vonják, támolyog, egy ideig lapulva hasal az árokparton, kövér fűben remeg, mint a nyárfalevél, a feje csupa zúzódás.

eltűnnek emberek, áldomást ivók, hagyományok vesznek, tudások, vicinálisok, szárnyvonalak, tetűporos várótermek. gőzös torpan csikorogva. ma vasárnap, lépdelen gyalogutakon, ismeretlenek, bevándorlók mormogón köszönnek, a beteg csontúak szotyós almát esznek, atyámfiak, akik ismernek, mondják, a Megváltó jókedvében teremtette a dombot, de megparancsolta az északi szeleknek, hogy gyakran fűjják. a hegyláncokra, az új telepítéséig – merlot, oportó, zweigelt – felhallatszik a vonatfütty, Szabó (Szanyi) István is hallja. egyik havas télen bűdösre itta magát, cimborájával a sótonyi templomot kerülgette, hajnalig abban a hitben, hogy Bécsben van, a Stephansdómnál – „ablakai zsírként ragyogtak” –, közel a földalatti vasút megállópontjához.

Süli István fotója

SZLUKOVÉNYI KATALIN

Belföldi gyors

Otthonról haza vonaton. Az ablak
keretében ismerős táj pereg,
fekete-fehér viharban rohannak
megszokott dombok, hajszolt emberek,

zuhog az első hó megint, nyugalmat
ígér hangtalan, békés éjeket,
a fáradt föld fényes feketén hallgat,
s mint ölemben a macska, szendereg.

Micsoda idő! Kavarog a látvány,
minden perccel sűrűbb a pillanat,
e helybenjáró inga-végtelenben.

Zuhogásában mindaz, ami várt rám:
lehullott és eljövendő havak,
szavak telnek, formálódnak szünetlen.

RAPAI ÁGNES

Megy a vonat, megy a vonat

Megy a vonat, megy a vonat Kanizsára,
megy a vonat, megy a vonat,
ez jut eszembe, amikor felülök a Keletiben,
megy a vonat, megy a vonat,
felülök a kanizsai InterCityre, mindjárt
megy a vonat, megy a vonat Kanizsára.

Olyan hosszú neve van a falumnak, hogy,
megy a vonat, megy a vonat,
BALATONSZENTGYÖRGYRE,
megy a vonat, megy a vonat,
nyolc évig megy a vonat, jön a vonat,
faluról Pestre, onnan meg vissza.

Nyolc évig jön a vonat, megy a vonat,
kanizsai, kanizsai állomásra,
de addig én nem megyek ám,
csak Balatonszentgyörgyre visz a vonat,
és amikor megérkezem, azt hallom, hogy,
azt hallom a tévéből, hogy „pestiesen szólva”.

Mi a francnak mondasz ilyet? Kiáltok fel,
mit gondolsz, itt hogyan mondjuk?
Ne dumálj te pestiesen, hagyj már békén,
megy a vonat, megy a vonat Budapestre,
annak is a, annak is a közepébe,
megy a vonat, jön a vonat Kanizsára.

Szamódy Zsolt fotója

Az álmovonat

Kankónak hívták nálunk azt a szerszámot, amivel kazalból téptük a szalmát, igaz, kankó volt az is, amivel mertük a kútból a vizet, csakhogy emez, a tépő, sokkal rövidebb, az orra túhegyes, akár a halászorgok, könnyű volt betaszítani a tömött kazalba, de amikor kihúztuk, hozta a marék szalmát.

Segesváron csak úgy tudtak minket elhelyezni az iskola bentlakásában, ha mindenki bálna alakúra tömött szalmazsákkal, vagyis duszával, rongypokróccal – ez volt a durga –, alsó és felső lepedővel, késsel, kanállal, villával jelentkezik szeptember tizenötödikén. Nem volt nagy hagyománya falunkban az iskoláztatásnak, ezért semmit sem tartottak furcsának az emberek: ha azt mondta az igazgató úr, hogy frissen töltött duszával kell jelentkezni, akkor annak úgy kellett lenni, szerencsére volt szalma bőven.

Lehettünk Hidegkútról legalább tíz-tizenketten, mert a magyar világ négy esztendejében nagyon felugrott a népszaporulat. A szülők megfogadták Viszi Vaszit, a fuvarost, hogy vigyen be minket Segesvárra. Volt Viszi Vaszinak rendes neve is, mégpedig Bokor, de ő Bucur-nak mondta és írta, mert románnak tartotta magát, eszerint ő román is volt. Mivel a magyar faluban lakott a fiával, Kicsi Vaszival, fejfájós feleségével és boszorkány hírében álló anyjával, úgy megtanultak magyarul, hogy nincs a világnak olyan nyelvészprofesszora, aki észrevette volna a beszédükön, hogy ők románok. Az öreg Vaszi gyakran tréfálta meg a szomszéd falusiakat a Buzogány-malomban, ahol több községből gyűltek össze a gazdák: kezdte szidni a bűdös oláhokat, és ha netán azok rábólintottak vagy rádupláztak, megmondta, hogy ő román, s küldi a rendőroket a nyakukra. Turpisság volt ez tőle, soha senkit nem jelentett fel, de krákogva, fulladozva kacagott, ha valakire rá tudott ijeszteni. Neki, a románnak, szabad volt riogatni minket, magyarokat, igaz, nem élt vissza a hatalmával; jó ember volt. Azt beszéltek róla, az ágyban, alvás közben is szájában tartja a pipáját, s ha ebben volt is valami túlzás, az biztos, hogy napközben senki nem látta Viszi Vaszit pipa nélkül. A faluban ő tudott a legjobban pöfékelni, köhécselni és sercinteni a pipaszár mellől, anélkül, hogy azt kivette volna a szájából.

Ez a pipás ember fuvarozott be minket Segesvárra, előtte azonban minden háznál nekiálltak kankóval a szalmatépésnek, s olyan gömbölyűre tömték a szalmazsákokat, hogy azok valóban bálnafiókák voltak, még ha nálunk felé hírét sem hallotta soha senki a nagytestű ceteknek.

Szalmazsákot nem könnyű szállítani. Nem a súlya, hanem a mérete, a nagysága miatt, de ezt úgy oldották meg az apák, hogy a sok duszát egymásra tették, kicsit meglapították, lekötözték szénahordó kötéllel a két szekérlajtórjához, de így, leszorítva is olyan magas volt a rakomány, hogy létrát kellett hozni, amikor mi, gyerekek fel akartunk hágni a tetejére.

Igazán nem mondhatta senki, hogy az első lépés a tudomány irányába nem fölfele vitt minket a magasba; kevesen indultak valaha is lajtorján iskolába. Olyan büszkén néztünk le rangos magasságunkból az összesereglett falura, mint az angyali seregek a mennyországából erre a bűnös, sáros földre. Szép sorjába ültetett minket Viszi Vaszi, aztán ő is felmászott hozzánk a szalmazsákokra, de nem a létrán, az neki rangon aluli lett volna, hanem a lovak farára toppantva ugrott fel.

Még pityeregni is elfelejtettünk, pedig anyáink úgy megsirattak, mintha katonának vittek volna, ami már csak azért sem lenne helyénvaló, mert leánykák is voltak köztünk.

Nagy látványosság lehettünk Román-Andrásfalván, Szenterszében, Sárdon, Héjjasfalván és Fehéregyházán is, az emberek kigyűltek az utcára, kacagtak, s integettek. Ilyent még nem látott a világ! Majdnem olyan magasságban ültünk, szép sorjában a szalmazsákok tetején, mint a telefondróton az afrikai újtukra készülődő fecskéfiókák.

Ahogy beértünk Segesvárra, egyik oldalutcából pöfögve, füttyögtetve aprócska vonat kanyarodott ki. Már mesélték nekünk otthon, hogy itt az utcákon nemcsak autók járnak, hanem vonatok is, de mi azt nem hittük. Hogy járhat vonat az utcán? Aztán az milyen? Vénasszonyok mondták, ördög húzza, sátán taszítja. S most itt volt; kedves, játékszerű és egyáltalán nem félelmetes. A szentágotai Pöfi! Éppen a Födeles Hídhöz közeledtünk, de a vonat nem hajtott rá arra, hanem mellette, a vashídon ment át a Nagyküküllőn, amelyet ugyancsak megcsodáltunk.

Minket is a segesváriak a szalmazsákok tetején!

A vonat végigkacsaringózott a városon, s a főtér végén balra térve – ezt később tudtuk meg – Szentágotáig döcögött.

Süli István fotója

A kicsi mozdonynak karsú kéménye volt, azt valamilyen okból föl-leugráló drótszítával földték be, s a füst nem szállingózva jött ki ebből a kéményből, hanem pöfögve, mint a Viszi Vaszi pipájából. Ez a szita engem édesapám szalmakalapjára emlékeztetett, amelyet ő a mezőn, déli alváskor az arcára tett, amit a puffogató szuszogása meg-meglebbentett. A mozdony kerekeit az oldalára szerelt nagy vasrúd dikicselte, de ezzel a nagy erőlködéssel is csak négy vagy öt vasúti kocsit húzott maga után, amelyek leginkább a bolond csiki faházához hasonlítottak, amit az a hernyótalpas traktorral meghúzatott, s megszakadt derékban, mint a darázs. A vagonokba rendes lépcsőn lehetett felhágni, mellette vaskorlát lógott, abba kapaszkodtak az utasok. Hát ez újdonság volt a javából!

Aztán, amikor már meghonosodtunk ebben a csodálatos városban, az lett egyik legkedvesebb vasárnapi szórakozásunk, hogy a kanyarokban vagy a Küküllő hídja előtt, ahol a vonat alig cammogott, felkapaszkodtunk a lépcsőkre, s a város végén, mielőtt felgyorsult volna a vicinális, nagy bukfeneket vetve leugráltunk.

A mi drága igazgatónk Szentágota környékét is bejárta, onnan is toborzott diákokat, ők mesélték később, hogy ez a kedves, keskenyvágányú vonat Ágota felé olyan magas hegyekre kapaszkodik fel, hogy a hegy lábánál leszállnak az utasok, rövidítő ösvényeken hamarabb kiérnek a hegytetőre, mint a Pöfi, és ott bevárják.

Hát ez is elég meseszerűen hangzott!

A Petőfi Sándor általános iskolának még nem volt saját bentlakása, s csak úgy tudtak minket elszállásolni, hogy a város román líceumának internátusában helyet kértek nekünk, ahol szétszórtak különböző hálótermekbe, összevegyítve minket hatalmas, mokány, ugyancsak faluról származó legényekkel.

A bentlakás négyemeletes, fekete épület volt, nem messze a Nicovală vasgyártól, s miután egy idősebb nevelő pattogó parancsaira felhordtuk a szalmazsákjainkat és a kis cókómókjainkat a kijelölt szobákba, bizony, szétfoszlott a romantika. Az új világgal való találkozásunkat csak az szépítette rövid ideig, hogy közben Édes és még néhány szülő lejött gyalog Héjjasfalvára, onnan rendes vonattal Segesvárra, s már vártak minket, és segítettek a berendezkedésben.

Nagyon eltörött a mécses, amikor estefelé édesanyámtól el kellett búcsúzni.

Egyedül maradtam – a hatalmas gyerektömegben.

Éjszaka Pőfiről álmodtam, megállt az internátus előtt, mi beszálltunk, s indultunk haza, Hidegkútra. Cseppet sem zavart, hogy ráf nélküli kerekei voltak, mint otthon, a cigány Dani szekérének, s nem síneken, hanem a hepehupás úton porzott velünk tova széleseben.

PÁTKAI TIVADAR

Moszkva–Leningrád viszonylat, 1979

ó a *Vörös Nyílon*
a *Vörös Nyílon*
fúródunk az éjszakába
én és szöszke *Tánya*
tolmács a drága nő
ledér amikor letér-
del eléd a hálófülkében
hogy kiöntse
lelkét: *az orosz férfiak*
mind részegek, durvák!
ó a *Vörös Nyílon*
a *Vörös Nyílon*
fúródunk egyre beljebb
Isten bizony
előkerül egy vodka
néhány lila koton
ilyent még nem látott e hon-
ban a drága
repülünk bezárva!
kéklőn izzik a kinti
sztyeppe a téli
táj csupa kéj
a húsunk fáj de még kér
akkor is mikorra
mozdonyunk nagyot fújva
a Nyevszkij proszpekre ér

Martos Márton fotója

Szamódy Zsolt fotója

TURCZI ISTVÁN

Utazás

nézd mennyi baj van velem
még egy vacak vonatablakot sem tudok lenyitni
ismeretlen tájak suhannak velünk az éjszakában
fák suhognak a szélben dombok hullámszerűen
legalább megszokolhatnám a levegőt legalább
érinthetném beérném kevéssel is
líráló perceimből látod kiszakít a tudat
hogyan valamit saját hibámból elveszíthetek
egy érzést egy illatot azonosítható benyomásokat
mindent – s míg én sután tusakodom
veled egyre újabb álmok forognak
(talán mindazt látod mihez éber szem kevés)
világkörüli magán-utadon régi vágyak arcok
emlékeidbe süppedő mozdulatok kísérnek
úgy képzelem: hajnalodó mosolyod hajlatában
én is meghúzódhatok – hisz van némi közöm
lázás álmaidhoz – mióta közösen ébredünk
a szerelem miatt is lenne más
mint két összeérő halánték öldöklő lüktetése
megíratlan test-legendák keserves sora
a táj csak rohan rohan tovább
valahol mögöttünk már felkelt a Nap
távolba merülő arcod peremén pillantásod
kékjébe bugyolálva végre megcsillan a tengerből

Még egy történet

„Egyáltalán nem vállalkozna erre a vonatra, ha vasárnap is lenne közvetlen repülőjárat Budapestről Berlinbe. Legalábbis ezt mondta K. Katalinnak, egy magyar újságíró nőnek, aki az interjú után felajánlotta, hogy segít neki megvásárolni a vonatjegyet Budapestről Bécsbe és vissza.”

Talán a jegyzőkönyvszerű stílus illene leginkább a történethez, tárgyilagos hang, én-elbeszélő nélküli mondatok. A figyelmes olvasó azonnal tudná, hogy az utazás valódi oka nem feltétlenül esett egybe azzal, amit utazónk (név majd csak adódik) állított. Ennek biztos jele volna a megfogalmazás: „Legalábbis ezt mondta”, hangsúly az igén.

Mindig csábító az ént harmadik személybe helyezni. Ezzel a harmadik személlyel aztán jól el lehet bánni, az átélt események pedig mintegy maguktól megíródnak. De ebben az esetben nem fog működni, akkor legalábbis bizonyosan nem, amikor bekövetkezik a döntő fordulat, vagyis amikor Utazónk szemben ül azzal a nővel, aki a Petra vagy a Katja nevet viselhetné, azzal a Petrával vagy Katjával, akit együttlétük, jobban mondva szövetségük éve alatt feleségének nevezett. Vagy tévedek? Netán hatásosabb volna – éppen ezen a neuralgikus ponton – tartózkodni mindennemű kommentártól, az ént csupán kívülről szemlélni (nevezük mondjuk így: Utazónk), és ezáltal ugyanolyan megfigyelésnek alávetni, amilyenek az összes többi figura is ki van téve? Nem tudom.

Mindennek ellenére megpróbálok saját magamról beszélni, és arról, hogy az élet hajlamos utánozni az irodalmat.

2004 áprilisában az a termékeny gondolatom támadt (hangulattól függően időnként *furchtbar*-nak olvasom a *fruchtbar*-t, és fordítva), hogy vasárnap, április 25-én, vagyis annak a Budapesti Könyvfesztiválnak az utolsó napján, amelynek díszvendége Németország volt, Bécsbe utazzam és átadjam Petrának *Pétervári incidens* című történetem kéziratát, amelyben megtámadják az én-elbeszélőt. Ami valóban megtörtént velem. Meggyőződésem szerint csakis azért kerülhetett sor a támadásra, mert figyelmetlen voltam, és azért voltam figyelmetlen, mert gondolatban még mindig Bécsben jártam, Bécsben, Petránál. Szakításunk másnapján repültem Bécsből Szentpétervárra. Az „incidensből” afféle kerettörténetet csináltam a Petrára való emlékezéshez.

Persze el is küldhettem volna Petrának a történetet minden kommentár nélkül, és várhattam volna, mi történik. Mégis jobbnak tartottam – és Bécs is olyan közel került hirtelen –, hogy szemtől szembe mondjam meg Petrának: ezúttal a személynevek megváltoztatását leszámítva (Petra vagy Katja) semmit sem én találtam ki.

Fölhívtam Budapestről – ugyanaz a szám, ugyanaz a tárcsahang, mint régen –, és üzenetet hagytam a rögzítőjén. A szállodában aztán ott várt egy cédula, rajta beikszelve a „Visszahívást kér” melletti kis kocka. Föleírva az ismerős szám, amelyen viszont ismét csak a rögzítő jelentkezett. Rámondtam a napot, érkezési időt és helyet, 12.20, Westbahnhof, meg az indulási időt, 15.45. Megkérdeztem, találkozhatnánk-e déli egy órakor, ha neki is meg-

felel, „kábé egy óráckára”, és meghívtam ebédre. A találkozó helyéül a múzeumi negyedet jelöltem meg, és azzal zártam az üzenetet, hogy a mobilszámom a régi maradt. Úgy terveztem, ha Petra nem jönne el, megnézem a múzeumi negyedet, amely csak szakításunk után nyílt meg.

Már pénteken, a vonatjegy megvásárlásakor úgy éreztem, önmagam jótékonykodó, bőkezű barátjaként ajándékozom meg magamat valamivel, fényűzést engedek meg magamnak, pedig másodosztályra váltottam jegyet, amiért Bécsig és vissza mindössze harmincnyé eurót kellett fizetnem. Szokatlan volt meghívás nélkül, saját elhatározásból utazást tervezni és saját zsebből fizetni ki a jegyet.

A vasárnap reggeli eső összefoglalja mindazt, amit Budapestből az autóablak magasságából látni lehet. A képek összemosódnak és megsűrűsülnek, mint az aszfalt, amely mintha buborékokat vetne. Megriadok, üvölt a rádió – „És zúgott minden harang”, a soffér felém fordulva biccent. „Azon a napon, amikor Conny Cramer meghalt, és zúgott minden harang azon a napon, amikor Conny Cramer meghalt, és siratta minden barát, nehéz nap volt...” Érttem, német szám, direkt az én kedvemért.

A kocsis a szállodáé, nem ketyeg az óra. Amikor odaérünk a *Keleti pu.*-ra, szabályos eufóriával tölt el, hogy gondoskodnak rólam. Soha nem nevezném Ostbahnhofnak a *Keleti pu.*-t. A *Keleti pu.* volt, ahol 1989 nyarán utoljára álltam, a *Keleti pu.*-n kezdődtek és végződtek a budapesti vakációk, a *Keleti pu.* volt a bulgáriai stoppos túrák indulási és érkezési pontja; ez a pályaudvar majdnem ugyanolyan otthonos számomra, mint a Neustädter Drezdában.

Kézfogással búcsúznak, a taxis meg én. Van időm, és nincs nálam egyéb, mint a válltászkám, benne egy fél literes ásványvíz, a kis Örkény-kötet, a jegyzetfüzetem, amelyet folyton magamnál hordok, de soha nem használom, a kék dosszié a *Pétervári incidens* kéziratával, a tárcám és az útlevelém. „Bécsbe utazom”, suttogom, ahogy fölmegek a főbejárat lépcsőjén és fölérve megfordulok, mintha örökre kéne búcsúznom. „Bécsbe utazom.” Az egyik háttetőről kék Michelin-figura integet felém, szintén kék a Trabant a parkolóban, ahol az autóknak több mint a fele német. Bármilyen sokáig nézelődöm – kezem a válltászkán –, sehol egy koldus, senki nem akar tőlem semmit, még egy részeg sem botladozik erre. Már 1979 májusában, amikor először indultam el innen, felpakolva az NDK Centrumban meg abban a Váci utcai boltban vásárolt könyvekkel, ahol a Fischer-zsebkönyvek voltak, már akkor arról álmodoztam, hogy író vagyok és Bécsbe utazom. Huszonöt évvel korábban ez még egészen mást jelentett. Úgy is mondhatnám, huszonöt évvel korábban még jelentett valamit.

Bécs ki sincs írva az induló vonatok tábláján. Dortmund viszont igen – tegnap simán kikaptak a Leverkusenből három-nullra, ma a Brémának idegenben kell megvernie a Bochumot, különben az UEFA-kupának is annyi. Nem akarok erre gondolni, ezért nem is veszek újságot. Hogy egy vonatút milyen lesz, az az első negyedórában eldől, sőt, többnyire már az első percekben.

A Bécsen át Dortmundba induló vonat már bent áll.

Nincs helyjegyelem. Finnyásan mustrálom a kocsikat, először kívülről, aztán belülről. Mire találok termeskocsit, a legtöbb hely foglalt. A szabad helyek vagy nem ablak melletti, vagy friss tojásfolt csillog az ülészeteken, vagy szomszédosak a dohányzószakasszal. Mindig oka van annak, ha valami még szabad vagy megszerezhető. Visszamegyek az egyik helyhez, ahol hangosan szortyog a fűtés. Megtelik a vonat. Én olyan típus vagyok, aki mellé nem szívesen ülnek. Ez nem új felismerés, de újra meg újra bánt, jóllehet minden egyes alkalommal, amikor valaki rövid habozás után továbbáll, föllélegzem.

Csodálkozom, milyen hangtalanul indulunk. Ja, ezek nem is mi vagyunk, hanem a Budapest–Moszkva. Vagy csak a kocsikat rendezik? Senkit sem látok az ablakok mögött.

Előveszem a kék dossziét a *Pétervári incidens*-sel, mobilomat a mellényzsebembe, a golyóstoll mellé dugom, és kezembe veszem az *Egyperces novellák*-kötetet, amelyet már a repülőn is az ölemben tartottam, és amely a szállodában is ott volt az éjjeliszekrényen. Meghúzom a sötétpiros könyvjelzőt, kinyitom a könyvet a 18. oldalon, és amikor vonatként pontban 9.35-kor meg-lődül, elkezdem olvasni a *Kereplő* című szöveget.

Annak ellenére, hogy induláskor rendszerint pánik fog el, hogy a peronon hagytam a bőröndömet, imádom a vonatozást. Ugyanúgy, ahogy a repülőtéren mozgójárdákon kétszeres tempóban halad az ember, a vonaton az az érzésem, hogy többet tudok végezni, mint otthon. Ráadásul mindahhoz, amit elolvasok vagy megírok, az a siker-élmény is kapcsolódik, hogy helyet változtattam, ezért a napi penzumot nyugodtan értékelhetem háromszorosként. Elkezdek hát olvasni, de rossz lelkiismeretem azonnal félbeszakít, mert tulajdonképpen a *Pétervári incidens*-t akarom átnézni, és el kell gondolkodnom azon, mit mondok Petrának három óra múlva.

A folyosó túloldalán, velem egyvonalban egy francia család. A szülők mosolyognak, biccentünk egymásnak, a gyerekeknek szülői felszólításra „bon jour”-t kéne mondaniuk, de sem a fiú (göndör fürtök), sem a kislány (sima haj) nem engedelmeskedik.

Odakint zöld táj, keskeny betonelemekből épített falak. Praktiker, Nissan – a magyarok jövő vasárnap már bent vannak az EU-ban; OBI, a Duna, lapos part, megint óriási épületek, HP, csillagvizsgálók a tetőkön, cirkusztetők – persze csak úgy néznek ki. Azután panelházak, a Hruscsov-korszakra tippelve, megint a növények zöldje, kis házak. Rokonszenv, amit egy fiatal család ébreszt maga iránt. Plüssállatokat, képregényt és egy James Ellroy-könyvet rakosgatnak szét a négy ülésen, és épp akkor indulnak el a büfékocsi felé, amikor megállunk Kelenföldön. Azután Shell, Honda, Plus, Kaiser's, óriásplakátok az út mentén. A túloldalon a házak beleolvadnak a zöldbe. Ideális utazóidő, IKEA, Stella Artois, Baumax.

Visszateszem a könyvjelzőt, becsukom az *Egyperces novellák*-at, felütöm a kék dossziét. Nem tudom, mit mondjak Petrának. Tizenhat perce vagyok úton. „Tizenhat”, ki mondta ezt ilyen nyomatékosan, „tizenhat”, hirtelen ez a „tizenhat” a fülemben, mintha egy külföldi mondaná, „tizenhat” és „zúgott minden harang”.

A történetemet olvasom, ez már munka, semmi vásárnap, semmi szabadság, semmi szuverenitás. A tónus hangsúlyozottan irodalmiatlan, mintha nekem kellene megírnom a jegyzőkönyvet, amelyet soha nem vettek fel.

„Szentpétervár, 2000. december 1. Azért érkeztem a városba, hogy a Goethe-Intézetben és az egyetemen a fordítónővel, Ada Berezínával együtt bemutassuk *A boldogság 33 pillanatának* orosz kiadását. Ez számomra egy álom beteljesülése volt, hiszen a könyv – akkoriban hetekig fecsegtem erről – visszatér saját városába és legtöbb szereplőjének anyanyelvébe. A Turgenyev panzióban laktam, a Felső-Nyevszkij egyik mellékutójában, nem messze a Mojkától. Pénzt váltottam átellenben a panzióval, egy lakóház alagsorában lévő pénzváltónál, ezért nálam volt az útlevelem. Zakóm belső zsebében a pénztárcával és az útlevéllel, vállamon egy kis hátizsákkal a Néva partján bandukoltam, a vízfelszínen sodródó jégtáblákat néztem, és Bécsre gondoltam...

A Márványpalotánál hagytam el a Néva-partot, és a Mars-mezőn átvágtam a Nyevszkij felé indultam. Az Ismeretlen Katona emléklángjánál többen is álltak, akiket először katonáknak néztem. Amikor közelebb értem, az egyik fiú megszólított. Volt a tartásában valami alázatoskodó, rebbenő volt a pillantása, arca és keze piszkos. A pontos időt kérdezte. Röviddel múlt tizenkettő. Aztán megkérdezte, tudnék-e pénzt adni neki, éhes. Elővettem a pénztárcámat, adtam neki tíz rubelt, és továbbindultam. Elmenőben – jobbról kerültem meg az emlékművet – észrevettem, hogy odakiált valakit a többi kamasznak, akik az Ismeretlen Katona lángjánál melegedtek. Egy pillanattal később a nyomomban volt az egész falka, a fele még gyerek. Könyörögtek, kezüket összekulcsolták, mintha imádkoznának, és így kiabáltak: *kusaty, kusaty*. Nem szaladtam el. Mégiscsak fényes nappal van, és Szentpétervár kellős közepén vagyunk. Talán eszembe sem jutott, talán kínosnak éreztem, hogy megfutamodjam, talán sejtettem, hogy mit sem használna. Amíg a vékony hangok tovább vinnyogtak, *kusaty, kusaty*, a többiek kiáltásokkal utasították egymást. Csak ebben a pillanatban vált világossá számomra, milyen helyzetbe kerültem, ugyanakkor nem akartam elhinni az egészet. Megálltam. Egy pillanat múlva már sakkban tartottak. A legerősebb a hátamra vetette magát, és mindkét felkaromat átkulcsolta...

Úgy üvöltöttem, ahogyan még soha. Bömböltem, mint egy állat, forogtam, dobáltam magam, mint egy vadkan, mint egy medve, amikor kutya-falka támad rá. Szó szerint mindenütt ott voltak. Előrehajoltam, szorítottam a hátizsákomat. A kapálózásom csak annyit ért, hogy leesett a szemüvegem, az jutott eszembe: Még ez is! Amikor fölnéztem, pillantásom találkozott egy arra siető asszonyéval. Az ő szégyene és az én szégyenem, ehhez nincs mit hozzátenni. Egy kéz felülről a zakóm belső zsebébe csúszott. Fokozatosan közelített a pénztárcámhoz és az útlevelemhez. A zakó be volt gombolva, a kabát szintén, mégis, akárhogy kiabáltam és vergődtem, a kéz egyre előrébb hatolt, mélyebbre és mélyebbre, már nem hiányzott sok...”

A kalauz kerek sapkát visel. Az ellenzős sapka nélküli egyenruhák nem is komolyak igazán, a kalauz mosolyog, Belmondo-ajkak, mosolygok és átnyújtom neki a jegyet, láttamozza. Tatabányán utazunk keresztül, egy sziklán valami sas, aknatoronyféle a hegytetőn, ám azután egy óriási rom, a túloldalon a Duna megbékíti a látvánnyal.

„Hirtelen elengedtek, egyik a másik után, hallottam, hogy valaki káromkodik, a falka elkotródott, fölálltam. Egy kötött sapkás férfi közeledett, mindkét kezében teli bevásárlószatyor. A pénztárcámhoz kaptam, mintha meg

akarnék bizonyosodni arról, hogy nem vérzek, és fölvettem a szemüvegemet a földről. Nem lett semmi bajom.”

A voltaképpeni történet itt kezdődik, de az elbeszélés kanyarog, mert bizonyos magyarázatokra van szükség, hogy érthetővé tegyem, mi volt a csodás elem ebben az incidensben.

Megmentőm, aki alig értette köszönő szavaimat, mivel rekedtre üvöltöttem magam és először csak suttogni tudtam, kesztyűs kezének mutatóujját végighúzta a függőleges vágáson, amelyet egy kés okozott a kabátom jobb oldalán. A nevét kérdeztem. – Gille – mondta a férfi –, francia vagyok. – Gille? – károgtam elképedve. – Gille? – A férfi bólintott.

Watteau *Gilles*-je volt Helmar, elhunyt barátom kedvenc képe, akinek *A boldogság 33 pillanata*-t ajánlottam. Csakhogy egyedül az orosz kiadásban szerepel kezdőbetű helyett a teljes keresztnév. Ezt az információt közölnöm kellett, hogy egyáltalán érthető legyen, miért éreztem úgy a Gille név hallatán, mintha villám csapna belém. Tehát a könyvbemutató napján Szentpétervár kellős közepén egy Gille nevű francia mentett meg, mintha maga Helmar... Ezt persze magam sem gondoltam komolyan.

Gille ragaszkodott hozzá, hogy keressünk egy milicistát. Találtunk is egyet a GAI-állomás előtt („Állami Autófelügyelet”, Oroszországban így hívják a közlekedési rendőrséget), a Márványpalota mellett. Bepréselődöttünk egy GAI-os Ladába, és furikáztunk egy kicsit, de a gyerekeket legnagyobb megkönnyebbülésemre mintha a föld nyelte volna el. Ugyan mi dolgunk lett volna velük? Egy kisszótárral lettem szegényebb, meg egy öngyújtóval, amelyet a hátizsákom külső zsebéből vettek ki. Nem vertek meg, nem rugdostak össze, nem ráncigálták a hajam. Egyetlen bátor Gille el tudta őket kergetni. Miközben a Lada üvegén át az Orosz Múzeum épületére pillantottam, rájöttem, hogy csak az történt meg velem, amit megírtam

volt. „Ki látott már ilyet, az utca közepén, mögötte a gyerekek, kettő, egy pedig a túloldalalon fedezi a házak bejáratát, és még egy, pont előttem, a korlát mellett (...) Müller-Fritsch félig a hátán, félig az oldalán feküdt a korlátnál.”

Néhány órával később, amikor a fordító és a tolmács kíséretében a Nyevszkij alatti aluljáróban mentem a Szadkótól a Gosztyinyij Dvor felé, egy féllábú koldusnak aprópénzt dobtam a sapkájába, pontosan annyit, amennyi a nadrágzsebemben volt. Emlékszem még, hogy ebben a gesztusban, amely inkább volt a lustaság legyőzése, mint áldozathozatal, a lelkem mélyén valamiféle kultikus engesztelést láttam, amelynek az volt a funkciója, hogy a jövőben megvédjen a hasonló támadásoktól.

Csakhogy a koldus utánam kiáltott valamit, ami nem éppen áldásnak hangzott. Amikor megfordultam, már a mankók között himbálózott a lába. Még ezt is véletlennek tartottam. Ám amikor fokról fokra ugrádozva elindult a nyomomban fölfelé az aluljáró lépcsőjén, nem lehetek többé kétségeim. Alig maradt időm arra, hogy behúzzam a taxi ajtaját, mankójának gumis vége már ott kopogott az üvegen. „Gyalog megyünk”, kiáltott Ada, miután a taxisoőr pofátlanul magas összeget kért. „Fizetünk!”, döntöttem, miközben tekintetem a párás üvegen kopogó mankóvégre tapadt. A sofőr végre az úttest közepe felé kormányozta a kocsit. Abban a pillanatban meg voltam győződve arról, hogy mindent, amit *A boldogság 33 pillanata*-ban leírtam – hiszen ilyen jelenet szintén szerepel a könyvben –, most a saját bőrömön kell megtapasztalnom. Szentpétervár könyörtelenül megsarcol a történeteimért. Hogyan is hihettem, hogy olyan egyszerűen megúszom, és büntetlenül megírhatom, amit csak akarok?

Alig álltunk meg egy piros lámpánál feltorlódtok kocsisor végén, Ada felkiáltott. A tőlünk balra álló kocsiból lángok csaptak ki, égett a motorja. Behúztuk a fejünket, robbanásra számítottam. Abban a néhány másodpercben

Szamódy Zsolt fotója

gondolatban végigpergett előttem a könyv. De egyik történetben sem eresztettem annyira szabadjára a fantáziámat, hogy felgyújtsak egy autót. Ártatlan voltam, ezeknek a lángoknak nem volt közük hozzám, tényleg megkönnyebültem. A taxi elindult, és amikor újra megálltunk, már harminc-nyolcvan méter választott el az égő autótól.

Légideszantosoknak nézné őket az ember, ha nem horának a mellükön a feliratot: „Border Guard”. Tudom, mi a dolgom. Határőröm kinyújtja a kezét az útlevelémért, kissé előrehajolva, majd ugyanabban a pillanatban – csuklója észrevétlen mozdulatával, mint aki éppen kivágja az adut – vissza is adja, mintha nem a jó útlevelet adtam volna oda, mintha bele sem kellene néznie. És máris a franciák vannak soron. – Bon jour – mondják a gyerekek, a szülők mosolyognak, a határőrök hátán kék alapon sárga a felirat, „Border Guard”.

De hol maradnak a vámósok?

Győrnél a mellékvágányokon tehervagonok hosszú sora „Wir fahren für Audi” vagy „Wir fahren für VW” felirattal, a logók barnák és rozsdásak, akárcsak a vagonok, mögöttük víztorony, gólyalábas UFO. Legkésőbb most jönniük kéne a vámósoknak.

Azt fogom mondani Petrának: a *Pétervári incidens*-ben megírt félelemnek – hogy fizetnem kell azért, amit megírtam – mintegy a fordítottjaként azt kívántam, bár csak egy költővel élnék együtt; és hogy a rajongást, amit a versei iránt éreztem, összetévesztettem az iránta érzett szerelemmel, ahogyan ő a rajongást...

Már akkor, mondom majd neki, amikor először láttalak felolvasni... Ezt már százszor elmondtam: amikor a verseit olvasta, egészen megváltozott az arca, úgy nézett ki, mint egy kislány, és amikor két vers között elmondta, milyen szituációból keletkezett a soron következő vers – meghívói és a közönség imádták őt ezekért a történetekért –, azt lehetett hinni, most ébred, és megrázza magát, mint aki ki akarja verni fejéből az álmot. És meg voltam győződve arról, hogy mindenki, aki látta és hallotta őt, okvetlenül beleszeretett. De ezúttal sem fogom bevallani neki, hogy arról álmodoztam, egyszer én leszek az a TE a verseiben. Ajánlást nem akartam, az ajánlások olyanok, mint a dohányzó tizenhárom évesek. Meg fogod látni, felelem majd minden kifogásra, hogy nincs benne semmi, ami rád nézve sértő. Mégsem fogom ezt mondani. Hiszen beleírtam, hogy nincs ember, aki ne költözne szívesen egy ilyen lakásba, ahol a padlót bármelyik múzeum megirigyelné, és akinek ne volna kedve Schönbrunnban sétálgatni veled.

A *Pétervári incidens*-ben az égő autóra való visszaemlékezést az a jelenet követi, amely mindössze huszonnégy órával korábban játszódott le. Apámmal beszéltem telefonon, és ahogy papírt-tollat kerestem, hogy följegyezzem a rehabilitációs intézet-beli telefonszámát, bementem Petrához a széles padlódeszkák és a régi ablaküvegek közé („ilyenhez már csak Bécsben jutsz”). Petra fölneézett, szemrehányón és dühösen, mert kizökkentettem a verséből, vagy mert még mindig az ő fürdőköpenye volt rajtam, amely rám kicsi is volt. Én is szemrehányóan néztem vissza, elvégre igazán megérthette volna, hogy sürgősen szükségem van egy tollra, meg azért is, hogy képes ilyen tornanadrágokban, ilyen tréningatyákban, ilyen cicanadrágokban, ilyen kitérdesedett mackókban mászkálni, szóval csupa olyan holmiban, amilyenek a legutolsó szappanopera-szerzőnek szoktak eszébe jutni, ha le akarja járat-

ni valamelyik szereplőjét. A kölcsönös szemrehányásokat csak az érthette, aki tudta, hogy találkozásaink között egyre több idő telt el. Petrának és nekem a pódiumbeszélgetések és felolvasások haknikörútjai mellett a Berlin és Bécs közötti ingázás már túl sok volt.

Ne írassak minderről csak azért, mert néhány ember sejtetheti, kit takar a Petra vagy a Katja név? Egy mondatot, például, hogy Bécsben jobb tyúkot venni, mint Berlinben, mivel a bécsi tyúkokon rajta hagyják a karmokat, és hogy a karmokról lehet megállapítani, vajon az a tyúk tényleg a baromfiudvarban kapirgált-e – külön engedélyt kell kérnem egy ilyen mondathoz, csak azért, mert tőled származik? Végére is nem állítom azt, hogy te tehetnél a támadásról. Persze az ember mindenképpen hibás egy kicsit.

Csőnd. Mintha valaki kihúzott volna egy dugót, elnémul a fűtés, elnémul minden zaj, a vonat leállított motorral gurul, szinte hangtalanul, néhány száz méter után fékezni kezd, Hegyeshalom. Árvácskák beton virágtartókban. Hegyeshalom, a határállomás. Hegyeshalom! Lehunyom a szemem, meglátom magam a világ végén, és végre rájövök: Nem jön többé vámós Hegyeshalomnál!

„Szerintem mindkettőnknek jót tenne”, mondta Petra, „ha egy darabig nem találkozoznánk”. Ez volt a vég, a szakítás, ezt rögtön megértettem. És megértettem azt is, milyen értelmetlen volna lázadni ellene. Mennyire megkönnyítette magunknak a búcsút! Semmi veszekedés, semmi szemrehányás, csak ez az „egy darabig nem találkozoznánk”. Mennyire megrészegített ez a váratlan szabadság, és mennyire megrázott, hogy vége a történetünknek.

Hegyeshalomnál – vámósok nincsenek már – három percig ha áll a vonat. A fűtés újra kezd a szortyogást, indul a vonat, átgurul a határon; én, egy szabad ország szabad fia, semmit sem érzek, nem ujjong föl a lelkem.

Egy órával később az EC 24 menettrend szerint beérkezik a bécsi Westbahnhof hetes vágányára. Válltáskámban a kék dossziéval és az üres ásványvizes üveggel megvárom, amíg mindenki leszáll, megvárom, amíg mindenki föl száll, megvárom, amíg a peron szinte teljesen kiürül. Tudom, milyen látvány, amikor Petra – vagy nevezzem mégis Katjának? – hosszú léptekkel felém siet, az utolsó métereken már rohan, és felhúzza a vállát közvetlenül azelőtt, hogy átölelne.

Tíz perccel egy előtt keresztülmegyek a múzeumi negyed bejáratát képező épületen, ez az átjáró kórházra, laktanyára, sőt, valami még rosszabbra emlékeztet. Hagyj fel minden reménnyel. Még annyira sem tudom, mit mondjak Katjának, mint amikor elindultam. Ráadásul még mindig a fülemben duruzsol a taxiban hallott szám – „És búgott minden harang... kemény nap volt...” Tudom, hogy nem *búgott* és nem is *kemény*, de tehetetlen vagyok.

Amúgy is nevetségesnek érzem magam a kék dossziémmal. Igen, infantilisnak érzem magam, mintha meghaladná az erőmet, hogy magam döntsek egy utazás céljáról, mintha csak akkor lennék magabiztos, ha felolvasásra hívnak meg és kérdezzetnek egy színpadon. A múzeumi negyed udvarának kellős közepén állok. Sejtelmem sincs, mi látnivaló van itt. Mobilom üzenetet jelez. Az első pillanatban abban reménykedem, hogy megúszom a találkozást Petrával vagy Katjával. T-Mobile Austria üdvözlő Ausztriában.

Amikor felnézek, meglátom Katját az átjáróban. Mosolygunk, félrenézünk meg lefelé, aztán megint egy-

Szamódy Zsolt fotója

másra. Rövid a haja, keze a kabátzsebében, meghízott. Arcon csókoljuk egymást, mint a régi barátok. – Szervesz, drágám – mondja. – Fáradtnak látszol.

Katja előttem megy fel egy lépcsőn, követem, és a kabátja szegélyét nézem a térdhajlata fölött, a lábszárát, meg a piros foltokat a bokáján, ahol kidörzsölte ódivatú körömcipője. – Ide? – kérdezi, mintha én javasoltam volna a helyet. Bólintok. „El Museo”, majdnem üres, olyan, mint egy IKEA-étterem. Katja kigombolja a kabátját, le akarom segíteni róla. Terhes. Mosolyog. Gratulálok neki. Előnt a féltékenység, nincs bennem szeretet. Leülünk.

Kedvem volna megkérdezni tőle, ki az apa. Előrehalogok, kiveszem a kék dossziét a táskából. Úgy érzem magam, mint egy végrehajtó, aki nem hagyhatja, hogy bizalmaskodással tereljék el a figyelmét.

– És mi dolgozol Budapesten?

A pincérnő és a pincér úgy néznek ki, mint egy testvérpár, akik vasárnaponként a szüleiket helyettesítik. Egyformán kövérkések, a lány szőke, a fiú fekete hajú, a fiú kerek feje vakondra emlékeztet.

Hallom magam, amint kimondom Esterházy nevét.

– Á, a Péter? – mondja, elmosolyodik, egyik kezét a hasára teszi. Szóval ismerik egymást. Gondolhattam volna. Persze, hogy ismerik egymást. Nyilván Esterházy is megmasszírozta magát vele. Nincs bennem szeretet.

Hallom magam, amint kimondom Kertész nevét, hallok magam, amint kimondom Konrád és Nádas nevét, tulajdonképpen egészen más neveket kéne mondanom, de én dicsekszem, dicsekszem vég nélkül, elviselhetetlen vagyk és elárurom magam.

Katja belelapoz az étlapba, követem a szeme mozgását. Megpróbálom odainteni a pincérnőt, de ő csak mosogat. Megjelenik a vakond. Katjára mutatok. Almalevet kér, almalevet és vizet, nem, nem eszik semmit, tényleg nem. Én salátát kérek tenger gyümölcseivel, fehér bort és vizet. – Habzóbort esetleg? – kérdi a vakond blazírt bécsi kiejtéssel.

– Nem rossz ám – mondja Katja. Felőlem; legyen akkor habzóbor.

A rendelés után úgy nézünk egymásra, mintha mindent megbeszéltünk volna, és már indulhatnánk is. Hirtelesen olyan közel volt Bécs, mondom.

Igen, mondja Katja, Budapest innen egy macskaugrás.

Jön a vakond. Mást kell választanom. Óriásgarnélát kérek nyárson; tizenhat euro, a legdrágább tétel az étlapon.

Katja hátradől, egyik keze az asztalon. Mozgatja az ujjait, szabályosan dobol velük az asztalon. Mondok még valamit, s közben úgy érzem magam, mintha a fogkrém utolsó maradékát nyomnám ki a tubusból.

Katja kiegyenesíti az ujjait, a körmét vizsgálja. Egy pillanatig abszurdnak érzem, hogy Katja ilyen közel van hozzám, és nem érinthetem meg.

– Összeházasodtatok? – kérdem.

– Már több, mint egy éve – mondja. Kedvem volna megkérdezni, ismerte-e már akkor, amikor még együtt voltunk.

– Bocsnát – mondja, föláll, és kimegy a vécére. Két férfi a fenekét nézi. Az egyik hátrafordul, találkozik a pillantásunk.

Beszélgünk, Katja és én. Kortyolgatja az almalevet, én iszom a habzóbort, és azt mondom, tényleg nem rossz, jó ötlet volt. Budapesten, mondom, most kétszázötven forint egy euro, maradhatna ez az árfolyam. Azt mondom, az Eckermannban egy presszókávét, tényleg jó presszókávét tejjel, plusz szóda, kétszázhusz forintba kerül.

Fél órával később odaintem a vakondot. – Máris – mondja –, máris kész.

– Nem türelmetlenségből – mondom –, csak nem értem, hogy egy ilyen nyárson sült... – Azt a két férfit leszámítva üres az étterem. Kiiszom a habzóboromat, a vizespohár felé nyúlok.

– És? – kérdi Utazónk, bal kezét a kék dossziéra téve. – Min dolgozol éppen?

– Csak fordítok – mondja Katja.
– És az új köteted mikor jelenik meg?
Vállat von.

Utazónk megissza a vizet.

– Nem írok – mondja Katja. – Már három éve nem írtam semmit. – Rövid szünet. – Talán elrontottam valamit, és ez a büntetés. – Most hirtelen megint olyan az arca, mintha valamelyik versét készülné fölolvasni.

– Ugyan mit követhetél el? – kérdi az Utazó.

– Mít tudom én – hangzik a válasz. – Csak nem félsz, hogy magunkról írok?

– Őszintén szólva... – Utazónk mosolyog. Vagy inkább sírós kisfiúra hasonlít? És akkor végre megteszi, talán zavarában, talán gyengeségből, talán mert egyes-egyedül a gyónás erejében bízik. Bevallja, hogy csak ezek miatt a történetek miatt szállt vonatra, Kertész *Jegyzőkönyv*-e és Esterházy *Élet és irodalom*-története miatt; mindkettőben egy vonatutat ír le a szerző Budapestről Bécsbe, vagyis Kertész esetében Bécs felé. Bevallotta: azért támadt az a termékeny gondolata, hogy két vagy három órát vonatozzon Bécs felé, mert szükségesnek vélte az általános kreativitás, ama bizonyos állandó lelki mozgalmasság (*motus animi continuus*) szempontjából, irányt adhat neki, alkalmat arra, hogy felujjongjon. Ahogy Esterházy Kertész történetére vonatkozta a magát, úgy akart Utazónk e két másik történetre hivatkozni és amolyan összehasonlító passiójátékot írni. Előképeinek minden egyes mondatát jelentőségteljesnek érezte, mint egy rezponzóriumot, olyannyira, hogy úgy hitte, nincs más dolga, mint ebbe beleilleszteni saját megfigyeléseit és emlékeit, hogy megtudjon valamit a máról, az utóbbi évek változásairól, sőt még saját nemzedékéről is. Kertész ugyanis éppen egy efféle vámostörténetet (bátran utána lehet nézni, milyen okból vette el tőle a vámos 1991. április 16-án az útlevelét és parancsolta le a vonatról a hegyeshalmi határátkelőnél) emelt (jobban mondva taszított, lökött) életértelmezéssé. Utazónk is ki akart alakítani valamilyen viszonyt a vámoshoz, ő is fel akarta idézni magában, mint valami látomást – átkozott irodalom! – Kertész Imre jegyzőkönyvét. Lehunyom a szemem, írta volna Utazónk, meglátom magam a világ végén, és végre rájövök: hát ez itt Hegyeshalom! Kertész Hegyeshalomja járt a fejemben Bécs felé menet, az a száználmas porfészek, évtizedek jelképe: *in hoc signo vinces*. Látom őt, előző este még lakása erkélyéről mutatta nekem a Svábhegyet, őt látom, írta volna Utazónk, hosszú, hajlott, nehéz alak, ellen-Kolhaas Mihály, aki nem keresi az igazságát, mert az igazság találta meg őt, látom a mondatait, mindet külön-külön, a hosszú, hajlott, nehéz mondatokat, ahogy feltartóztatlanul imbolyognak a végső, pusztá belátás felé...

De nem jöttek vámosok. Hegyeshalomnál három percig ha álltunk. Majd továbbindult a vonat, átgurult a határon, és én, egy szabad ország szabad fia, semmit sem éreztem, nem ujjongott föl a lelkem.

– Azt akartad megtudni – kérdi Utazónkat Katja –, mennyi félelem van még benned?

– Na de vámosok nélkül...

– Prágába kellett volna utaznod – mondja Katja –, Drezdából Prágába.

– Lehet – mondja az Utazó. – De hát itt vagyok.

– Szóval nem is velem akartál találkozni.

– Dehogynem, nélküled el se indultam volna.

– Nem – mondja Katja –, én csak ürügy voltam.

Utazónk ránéz Katjára. Kezét a kezére teszi. – Nem tudom. Lelkemre és becsületemre mondom, Katja, nem tudom.

– Csalódott vagy; se vámos, se történet.

– Így van – mondja az Utazó.

– Nem volt vámos, aki kicsalogatta volna belőled a történetet.

Utazónk bólint, most dől hátra először. – Már a címe is megvolt – mondja.

Katja rámosolyog.

– Még egy történet – suttogja Utazónk, és most megint olyan, mint egy kisfiú.

– Hát akkor írsz egy másik történetet, olyat, amelyikben nincs vámos.

Egy erősen indiszponált pillanatában fellépni kénytelen bűvész mozdulatával elveszem a kék dossziét az asztalról, és elsüllyesztem a táskámban.

– Indulnod kell?

– Nem – mondom, és arra gondolok: Őbenne van szerezet. Azután felállok, odamegyek a pulthoz. Már nem kérem a garnélát, akkor sem, ha most hoznák. Egy órai várakozás után elfogadni a garnélát teljes önfeladás volna. – Szeretném kifizetni a habzóbot – mondom –, a két vizet meg az almalevet. – A vakond máris üti be a gépbe. A pincérnő elkiabálja magát – Sztornózzad az egészet, sztornózzad! –, és azt mondja, az úrnak, vagyis nekem, nem kell kifizetnie az italokat, és hogy sajnálja, nagyon sajnálja. Megkérdem, miért nem voltak képesek egy óra alatt megtalálni egy nyárson sült garnélát.

Azt mondja, egész egyszerűen nem találták az óriás-garnélákat.

– Lehet, hogy elfogyott – mondom, mintha a saját érdekében ki kellene találnom egy megfelelőbb indokot. – Nemcsak a tenger gyümölcsei fogytak el, hanem az óriás-garnélák is, végső soron az óriásgarnéla is a tenger gyümölcsei közé tartozik.

– Igen – mondja a pincérnő –, lehet, ebben igaza lehet az úrnak.

Katja megkérdi, miért nem maradok tovább, sétálhatnánk egyet.

– Ma este találkozom valakivel – mondom, és akaratom ellenére elmosolyodom.

– Á – kiált fel Katja –, sejttem.

– Igen – mondom –, újra találkoztam Katalinnal.

– Szívesen megismerkedtem volna veled – mondja Katja.

Elkísér a metrómegállóig. Tolom a kerékpárját. Amikor már a lépcsőnél állunk, megkérdem, mikorra várja.

– Augusztusra – mondja Katja –, és fiú. – Átöleljük egymást, mindketten előrehajolunk, mégis összeér a hasunk.

Elfelejttem érvényesíteni a metrójegyemet. A Westbahnhofon oda akarom adni egy hajléktalanúságot áruoló férfinak, de nem fogadja el.

Leberkäsé-t veszek magamnak, tíz deka, kemencében sült, 1 euro 60, kicsit több lett, zsömlével és mustárral együtt 2 euro 90-et kell fizetnem.

Szemben, a fogadóiroda bejárata mellett két tévé van bekapcsolva, a bal oldaliban Michael Schumacher sorozatban a negyedik nagydíjat nyeri, pontosan tíz évvel Senna halála után. Veszek még egy félliteres ásványvizet. A táskám most ugyanolyan nehéz, mint amikor elindultam Budapestről.

Visszautazom Budapestre. Budapestre utazom. Mi volna a szuverenitás és a szabadság aktusa, ha nem ez: nem otthonról indulni el, és nem is *hazatérni*, hanem egyszerűen helyet változtatni?

A menetirány szerinti jobb oldalon ülök. Megkönnyebbülnél és lesújtva. Őlemben az Örkény-kötet. Kihúzóam a könyvjelzőt, a könyv a 18. oldalon nyílik ki. Elkezdem olvasni azt az egypercest, amelyiknek *Kereplő* a címe. Fáradt vagyok. Végigmennek a vonaton a magyar határőrök. Gyorsan megy az ellenőrzés. Mivel az ülések háttámlája eltakarja az útleveleket, olyan, mintha a határőrök kezét fognának az utasokkal.

– Must go back Austria – mondja a szakállas, hegyes orrú határőr az előtttem ülő ősz üstökű férfinak. – Go back!

Az ősz üstök halkan beszél, a határőr hangosan. – Buy visa! No multi, hungary fly, Budapest, go by train out, finish! Must go back. Really go back. Next train go back Austria.

A szakállas, hegyes orrú határőr szélesen gesztikulál, keze repülőgépet formál, amely fedélzetén az ősz üstökűvel néhány napja Budapestre repült. Az ősz üstök, ennyit értek meg az egészségből, holnap haza is akar repülni. Csak átruccant Bécsbe. És most nem engedik vissza. – No multi visa. Must go back!

Az ősz üstök feláll. Vékony, idősebb úr, halványrózsaszín ingben. Követnie kell a határőrt. Készséggel meg is teszi. A határőr megfogja az ingujját, és úgy tesz, mintha magára húzna valamit. Az ősz üstök rögtön vigye magával a csomagját meg a zakóját is. De se csomagja, se zakója, csak egy *Vienna*-útikalauz a kezében. A határőr és az ősz üstök menetirányban eltűnnek a kocsiból.

Elnémul a vonat, már csak gurul, áll a vonat, a vonat újra száguld, tartjuk a menetrendet, Hegyeshalom 16.45. A másik vágányon vicinális, a piros-fehér kocsik ablakait még le lehet húzni, mintha csak piknikezni állt volna meg a zöldben, olyan derűs látványt nyújtanak a gyerekek, az anyák, a nagypapák.

Elhaladunk a hosszú peron mellett, s akkor egy pillanatra meglátok két határőrt, majd rögtön utána, ahol a peron mélyedésszerűen lejt egy darabon, hogy át lehessen kelni a síneken, ott áll az ősz üstök a rózsaszín ingében, kezében a *Vienna*-útikalauzzal; félig mögötte, félig mellette, mégis szinte vállhoz a váll, a határőr. Az ősz üstök a vonatra mered, amelyben az imént még benne ült, mintha látni akarná, mi vár rá a túlsó oldalon. Nem látom, fogja-e a felsőkarját a határőr.

Győrben, amelynek szerény helységnévtáblája teljesen megrozsdásodott, kiszáll a határőr, aki lefülelte az ősz üstököt, és végigmegy, szakáll, hegyes orr, a peronon. Világítóan világoskék bőrdödöt húz maga után. Integtet valakinek, kiált valamit, nevet.

Utazóknak (most már biztos, hogy nem fog nevet kapni) arcát az ablakhoz nyomja, de már csak azt látja, ahogy a határőr eltűnik a látóteréből. Vajon miért akarja látni egyáltalán, kinek köszön az a határőr? Nem is érdekli a határőr, ahogyan a rózsaszín inges ősz üstök sem érdekli. A rózsaszín ingesnek kellemetlenségei lesznek, még az is lehet, hogy át kell íratnia a repülőjegyét egy későbbi idő-

pontra. De az is lehet, hogy a hegyeshalmi határőrök segítenek majd neki. Mert hát voltaképp a legkevésbé sem olyan utazók miatt vannak itt, akik *Vienna*-útikalauzt tartanak a kezükben, nem, ez ügyetlenség, majdhogynem ostobaság. Mások miatt vannak itt, olyanok miatt, akiket nem látunk, akik nem ülnek vonaton, csak álmodoznak arról, hogy egy ilyen vonatban ülhessenek, kezükben mindössze egy *Vienna*-útikalauzzal; ez talán álmaik netovábbja, sokkal inkább, mint a mi Utazóknak, pedig ő igazán mindig arról álmodozott, hogy egy ilyen vonatban ülhessen.

A vonat elhagyja Győrt. „Wir fahren für Audi”, „Wir fahren für VW”. A gólyalábas UFO. Megint jön a kerek sapkás kalauz, akit az odaútról ismerek. Nevet, amikor előhúzóam a tokot jegy nélkül, VONATTAL EURÓPÁBA, ez nyilván ugyanazt jelenti, mint BY TRAIN TO EUROPE, az Eiffel-torony és két londoni telefonfülke mellett rajta van a budapesti parlament és a schönbrunni kastély is. A kalauz újra láttamozza a jegyemet, amelyen minden információ magyarul és németül is olvasható.

Utazóknak a szabad szomszédos ülésről elveszi a leporellót, amelynek felirata *Ihr Reiseplan*, és amelynek első oldalán piros reklám hirdeti: „Április 23 / A könyv világnapja / Óriási nyereményjáték”. Egy nyitott könyv lapjai eléggé el nem ítéhető módon befelé pöndörödnek, így a könyvlapok rózsaszín szívecskét formáznak. Ebben a leporellóban végül megtalálja a dortmundi EC 25 érkezési idejét és helyét. Budapest Keleti pu., olvassa, 18.28. 128 kilométer vagy egy óra és húsz perc múlva Utazóknak Budapestben lesz. A Keleti pu.-ról 19.10-kor indul egy vonat a Kraków Głównyra, reggel hat előtt ér oda, egy másik vonat 19.15-kor Szolnokon, Bukaresten, Szófián és Thessalonikin keresztül Isztambulba megy. Ez a vonat másfél nappal később, reggel 8.45-kor ér az Istanbul Sirkecire. Utazóknak csodálkozik, hogy a menetrend Budapest-Kelenföld és Budapest-Keleti pu. között tizenhárom percet, ugyanakkor azonban 0 kilométert jelez. De nem zavartatja magát. Ellenkezőleg, tetszik neki ez az ellentmondás. És zúg minden harang. Szép nap volt.

Utazóknak, aki e pillanatig sem boldog, sem szomorú nem volt, hanem, hogy úgy mondjam, félúton volt egy elveszített történet és egy titkos randevú között, most valami olyat érez, ami ugyanolyan illogikusnak tűnik számára, mint a menetrend. Mégis átadja magát lelke ellenállhatatlanul feltörő ujjongásának, mintha tényleg sikerült volna átjutnia egy határon, mintha elkerült volna valamely sorscsapást, mintha nagyszerű elhatározásra jutott volna. Utazóknak tele van szeretettel, annyira, hogy olvasni se tud, becukja Örkényt, lehunyja a szemét, és jobb halántékával a fejtámlához simul, mint egy elégedett, elkényeztetett állat.

Nádori Lidia fordítása

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Ingo Schulze, „Noch eine Geschichte”, in *Handy. Dreizehn Geschichten in alter Manier*, Berlin Verlag, 2007. 257–280. old.

A vonatokról

Újvidéken, azaz Novi Sadon 1989-ben naponta három vonat robot át, de ami a legfontosabb – meg is áll, hogy felvegye az utasokat. Én is Újvidéken szálltam fel, és most itt ülök egy megoldatlan rejtéllyel: vajon az „utolsó vonatra” szálltam-e fel. Azt mondják, mindig van egy „utolsó vonat”, de én nem vágyom ennek az „utolsó vonatnak” utasa lenni. És ha mégis így van, akkor nem szeretném tudni, hogy ez az utolsó vonat, hanem mintegy találomra, szélsőből szálljak fel egy éppen induló vonatra, és ne is tudjam, milyen irányba, mindegy, csak mozduljak innen jó távolra, de mégse nagyon messzire. Engem visszatart a szülővárosom, a „köldökszinór”, de ne jussak „hallótávolságon” kívülre, mert ha nem hallgathatom a jugoszláv rádióállomások hangját, megfulladnék a légszomjtól; és ne jussak „hallótávolságon” kívül a magyar rádióadók hangjától sem, mert akkor süketnek és némának érezném magam. De hát hová utazzak elég távolra, de mégse túl messzire?

Kinézek az üvegajtón, s a kupéajtón belépő tájra figyelek. Homokos talajra épült sztereotip emeletes házak, jellegzetes kelet-közép-európai új lakónegyed. Érződik a Duna közelsége. Homokos a talaj, árterület, nádas volt ez még gyermekkoromban. A mostani újvidéki új vasúti pályaudvar helyén libalegelő volt, nem messze szülőházamtól, a Kiszácsi utcától. Ez az utca arról lett nevezetes, hogy ebben az utcában laktak Mileva Marić, Albert Einstein első feleségének szülei. Mileva Marić a zürichi természettudományi egyetem matematika és fizika szakán tanult, és itt ismerkedett meg a nála négy évvel fiatalabb Albert Einsteinnel. A két fiatal tudós összeházasodott. A házasságban tovább folytatták a tudományos kutatásokat. Miként Albertnek, Milevának is volt művészi tehetsége. Az utókor, sajnos, igazságtalanul elhagyja Mileva Marić nevét Albert Einsteiné mellől, pedig Einstein a felesége nélkül aligha jutott volna azokra a tudományos felfedezésekre, amelyek meghatározták korunk és valószínűleg az eljövendő kor tudományos világnézetét.

Már javában benne vagyunk a „zsíros” bácskai tájban, térdemet felhúzó a mellettem levő üres helyre, és felidézem magamban Kosztolányi Dezső *Ez a beteg, boros, bús, lomha Bácska* című versét: „*Itt félve jár az úri kisgyerek. / Mérges virágok, nyiszlett emberek. / Egy távol torony ferde lángolásba. / Méreggel mart, fehér, virágos orcák. / Lánggal ríktó selymek, rác mennyország. / Nehéz aranypézn a lányok nyakán, / mindegyik oly finom és halavány. / A trombiták estente mint a szörnyek / egy vörös korcsma-ablaktól rőfögnek. / Trágár tivornya, részeg és tunya. / Sír a beteg és méla, szláv duda. / Most reszketek. Azt mondják, hogy mulatnak. / Sipít a síp, csörömpöl minden ablak, / boros az asztal, véresek a kések, / az ördög is föl pántlikázva lumpol, / festett leányok lesnek a zsalukból, / s én meghalok, ha egyszer odanézek.*”

– A korom íze – mondja valaki a fürkében. Ez belém hasít. Igen, minden kornak megvan a maga íze, zamata. Vajon milyen ízű lehetek most, ebben a korban? Milyen íze lehetett a koromnak egy régmúlt korban? Milyen ízű lenne a korom egy jövőbeli korban? Milyen korú a korom ebben a korban? És a vonatkorom? Vajon korom-korú-e ez a *Pasoška kontrola / Vámvizsgálat* feliratot befedő korom? Korommá vált-e gyermekkorom: megmaradt-e valami abból a koromból, amit a keskenyvágányú vonat mozdonya hagyott az Adriai-tengerhez vezető és Dinári-hegyeket átszelő vasút alagútjaiban? Koromízű volt a testem tizenöt éves koromban, amikor először megláttam az Adriai-tengert. Koromízű volt a tengervíz is néhány napig. Az oleander virágjának koromillatát és -ízét hordtam az orromban, a blúzomban. Esténként a párnám is koromillatú volt, az álmaim pedig csillogó koromtól ragyogtak fiatal lány koromban.

Erőtéljes kopogtatás a kupé ajtaján:

– Dobro veče! Jó estét! Vámvizsgálat!

Kinyitom a táskámat. Az egyenruhás férfi megkérdezi tőlem:

– Ezt a könyvet maga írta?

– Igen – válaszolom.

– Mondja, maga a vasútnál dolgozik? – kérdezi tőlem a vámtiszt.

– Miért gondolja ezt? – kérdezem tőle.

– Azért, mert vonatokról ír verset, nem is egyet. Nem szeretem a verseket, de ezek a vonatokról szóló versek érdekelnek. Nekem adná a könyvét?

– Sajnos, nem adhatom oda, mert ajándékba viszem és már dedikáltam, de ha van egy kis ideje, szívesen felolvasom őket itt, helyben.

Az utasok kíváncsian várják a fejleményt. A zöld egyenruhás férfi ránéz órájára, majd beljebb jön, hátával nekitámaszkodik az üvegajtónak és rágyújt. Elkezdem felolvasni a verseket:

Polónia expressz

Férgek s viszketegség nélkül várakozik a Keletiben.
Tavaszi alumínium fóliában.
Rügyet hajt.
Ha jön, jön – ha nem, kívárja.

Pannónia expressz

Hatalmas gyümölcsfa.
Köd előtte, Magyarország utána.
Haynau Coca-colát iszik.

Puskin expressz

Sötét egyenruhák.
Egykori költőtársam,
Te énnélkülem, én tenélküled,
Összezárva vacogunk.

Meridián expressz

Kelet-Berlinben a muskátlik
Most hajtanak rügyet.
Belgrád kertjeiben
Máglyák füstölögnek.

Abbahagyom az olvasást. Cigarettafüst- és koromízű a szám. A vámtest megköszörűli torkát, a félig nyitott ablakon át kidobja a cigarettavéget, majd cinkosan rám kacsint:

– Legközelebb már erről a vonatról, a *Balkán expresszről* is ír egy verset, ugye? Na, viszontlátásra! – A zöld kabát sietve eltűnik az ajtóból, és máris egy másik kupé ajtaján kopogtat.

Az ölemből leesik a könyv. Lehajlok érte. Lent, a cipőmnél, az ülés alatt, szuszogást hallok, és egy fekete bőrű kéz rajzolódik ki a félhomályban. Halkan felsikoltok. Mindenki odanéz. Egy férfi alszik a padlón, az ülés alatt. Riadalom támad. Jönnek a rendőrök. Kiráncigálják a férfit az ülés alól. A fekete férfi sehogyan sem tud magához térni a kábultságtól. Letaszigálják a vonatról. Nincs nála semmi poggyász. Ezután még három embert toloncolnak le a vonatról. Azoknál sincs poggyász.

Hirtelen felállok. Útitársaim meglepődnek. A vonat nélkülem ér Budapestre, a Keleti pályaudvarra.

Amint visszaértem Újvidékre, megírtam a *Balkán expressz* című verset. Néhány évvel később még három, vonatokról szóló verset írtam.

Balkán expressz

*A visszatérő világok! ahogy
körbeforognak kiszaggatott szegéllyel,
egy mindegy-hol hulló pillanatot,
melynek nélkülem kell elvesznie.*

Tandori Dezső

Távolabb vagyok most tőled,
mint óceánjáró a kukoricaföldeken.
A száguldó villanypóznák, fekete árbocok.
Távolabb vagyok, semhogy győztes vitorlaként
szétszakadjak,
még távolabb leszek, ha megérkezem.

Itt szomjúság van és mélyből jövő, fájdalmas hang.
Csak álom az egész – suttogom ihlettel.
Itt tegnap lezuhant egy angyal.

Most mindenki naplót ír,
és szaporítja a történelmet.
Az ajtóban hattyú és gépfegyver ölelkezik.
A mozdonyvezető egy hamuszín,
üres szemgödűrű ember.

Egyre távolabb tőled, ahogy feléd közeledem,
egy veréb ütődik az ablaküveghez.
Hatalmas, fekete kályhacsövek
üvöltenek fel bennem,
hol vagy? Itt sötét van és döbbenet.
Ha ez a történelem, hát nem érintelek meg,
ne várj rám, amikor megérkezem.

Maestral

Dalmácia felől a meleg szél
síneket borzol.
A Balatonban mossa combjait
kéjszomjas mozdonyoknak.

Avala

Ölében a Duna és a Száva ölelkezik,
halálos szorításban,
hörgésük szerelmet
és gyűlöletet zakatol.

Ivo Andrić

Vér a hídon.
Vér a hídon, a Drínán.
Vér a hídon, Mostarban.
Vér a hídon, Belgrádban.
Vér a hídon, Újvidéken.
Vér a hidakon, a Balkánon.
Vér a hidakon, Európában.
Vérző síneken menekül.

Indóház

Baranyában több olyan vasútvonal található, amelyet nem használ a MÁV – olvasom a helyi újságban, Pécssett. A MÁV igazgatósági megbízottja programot indít a forgalomszüneteltetés alatt lévő vasútvonalak őrzésének és védelmének megoldására, mivel attól tart, a „szüneteltetés” miatt vagyontulajdonítások tömege csökkenti az amúgy is tőkehiányos vállalat vagyont. A mozgalomnak az lenne a célja, hogy megmaradjanak a sínek és a talpfák. Csak tavaly harminchárom esetben szedték fel az országban a síneket: így vált használhatatlanná például a Középrigóc–Villány elágazás nyolcvan, s a Pécsvárad–Bátaszék közötti szakasz negyvenhárom kilométerre.

Azon azonban elnevetem magamat, amikor kiderül, szezonja van az ilyen lopásnak: késő tavasztól kora nyárig, továbbá ősz elején. Mert miféle az a gondolkodás, amely évadokra képes osztani a jogtalan eltulajdonítást, mégpedig sikeresekre és sikertelenekre? Hát a magyar, mint az *enyém*. Talán a saját megközelítem a hibás. Másként értem a szезont, mint az egyezményes jelentése. A szótár lapjait másként forgatom. Egy halom szóval vagyok így: a töltés, a csiga, a raklap, a talpfa saját és közhasználatú jelentése között eltérés mutatkozik. S ilyen az indóház szavam is. Aztán rájövök: sok-sok mondatot kell ahhoz mondanom, hogy a magyar nyelv indóház-sűrűsége fennmaradjon.

Másnap hajnalban – már Veszprémben – zakatolás ébreszt. Éppenséggel piros motorvonat fékezett, majd állt be a kertkapu és a lakás bejárata közé. Hossza miatt a talpfákra éppen csak elfér. Se előre, se hátra nem tud elmozdulni, ezért (eszembe sem jut, hogy más miatt) örült módon hangos. Felismertem: a Studenka. A Studenka nevet a cseh gyártóról kapta volt, a Vagónka Studenka elnevezés nyomán. Gimnazistaként ilyesforma kocsival jártam hétvégenként Debrecenből haza, a szüleimhez, s persze vissza is. Olyankor este volt már, s a pirosból valami maszat lett a sötétben, idővel pedig, ahogy egyre későbbre halasztottam a kollégiumba/albérletbe visszamenetet (tolatást), egyre maszatabb. A festése alapján másik, kevésbé dicső nevet is viselt: Piroska. Ezt azonban csak ha szidtam, akkor használtam, lévén tehénnev, amivel együtt jár a barán szörzet és a rózsaszín tógy is.

A vonathoz, túl az iskolába járáson, hosszú utazások kapcsolódnak: azok, amikor a nagyszüleimhez mentünk. Ez az út álló napig tartott a sívóhomokdombok közt húzó Monostorpályi (a Debrecen–Sáránd–Létavértes, illetve Sáránd–Nagykerek szárnyon), Debrecen (1958-ban újjáépített csarnokában Barcsay Jenő pannójával), Szajol (az ártézi kúthez hasonló csövekből formázott korláttal), Szolnok (ahol emelt a sinköz, és a második vágányról induló vonatunktól karnyújtásnyira volt a kontyolt nyeregretetős indóház konzolsoron ülő eresszel, közepén felmagasodó huszárteronnyal és tőle nem messze a vízházzal), Békéscsaba (itt hosszú és lapos a váróterem), Kétegyháza, Medgyesegyháza útvonalon, négy vagy öt átszállással, reggel hatkori indulással, Debrecen utáni reggelivel s ebéddel, rántott csirkével Szajol vagy Szolnok után. Az este azonban már a sok aranykoronás, fekete, lapos föld

közepén álló, fonott vesszőkerítéssel körbevett tanyán ért, hol lovak, pulykák és Hattyú, a komondor vártak. S közel volt, egy nyárfás-útnyira, a földből és kőzúzalékból emelt gáton húzódo, Békéscsabát Mezőhegyessel összekötő, nyílegyenes vasúti pálya. Gőzössel, s utóbb mintha villanyos mozdonnyal, majd motorossal mentünk volna. Az utolsó szakasz, azt hiszem, mindig dízeles, azaz gázolajos. Átható, nagyon szeretett szaga a mai napig visszaremlik: az lenne az utazás illata. Pontosabban: a Gokart (M32) dízelszaga az, ami az utazásé.

A Debrecen–Szajol–Békéscsaba viszonylatban étkező-, illetve bisztrókocsi közlekedett, pincérekkel, a szivarzseben MÁV feliratú, szárnyak közé kényszerített jelvényvel. Ha gyorsan mentünk, a többinél mindig fényesebb kerekű kísérőkocsi, illetve poggyászvagon csatlakozott a szerelvényhez, melynek kerekei másként kopantak, mint a többié, amikor kalapácsolták, Szajolban, mindig csak Szajolban, s amelybe szolgálatkész vasutasok többnyire feltették, amíg használatban volt, hűgom fémvázaz, négykerekű babakocsiját. A hosszú szakaszon széliránytól függően lehetett az ablakot lehúzni. A rozszul megválasztott oldalon beszállt a korom, s olyankor a szemünkre nagyon kellett vigyázni, nehogy belerepüljön a szikra. A szikra nyáron vonaltűzet okozott, ámbár a tűz nem vonalban terjedt, hanem az árokparton, foltosan. Volt, amikor tűzben robogott a szerelvényünk, száguldotunk át a tűzön, láttam, miként hamvadnak el az akáclevelek, s omlanak alá a szenes faágak. Téli hajnalokon vagy estéken pedig hosszú csóvát alkotva repkedtek a szikrák a mozdony kéményéből. A 375-ösből azonban sokkal inkább, mint a Bivalynak (vagy futása alapján Nurminak) becézett 424-esből.

Az utazás: izgalom, feszes rend, kényelem, ismeretlen vidék, fölfedezés, peron, szempillantásnyi lehetőségek látványra, tömegre, falvakra, tájélmény, kidőlt kereszték, gyermekszáj („*Basszátok meg, megdöglött a Jézuska!*”), karnyújtásnyira elrohanó villanyoszlop, emberek, akik én is lehetnék, piros tekintetű cseresznyefák, bodzabokrok a töltés alján, búcsúzások és találkozások könnyei a zseb-kendőkben, s takaros kicsiny házak, amelyek előtt palacsintatányérral a hónuk alatt férfiak szalutálnak, tányérsapka a fejükön, lakkcsat a nadrágszíjon, fényes, kerek orrú a cipő a lábukon. Hátuk mögött léckerítés, a kerítésen kakas vagy felfordított cserépedény.

Nincs mese, menni kell. Szedd a lábad, kisapám. Integess aztán! Az indóházak, amelyek egyformák és azért mindig mások.

Mire kamaszkoromba belenőttem, miként komlóhajítás a bakterház tetőjének cserepei alá, az immár megnevezetlenségben maradó helység, a Debrecen–Szajol–Békéscsaba vonal vasútállomásának végén, a vasúton való közlekedés eredményeként megszületett az a térkép, amely a fizikailag általam ismert (antropológiai!) tér centrumát adja. Magyarország. Kelet- és Dél-Alföld. Északon a Hortobággal (vízimadarak: vadlúd, réce, sirály! sirály!, és egy fél tűzok, a cirokföldről felül félig kilógó tűzok), nyugaton a Tiszával (a vonat, mint a filmekben láttam, a felrobbantott hidból a víz alá szalad), délen a román határral,

amely felől úgy érkeznek a szerelvények, hogy a fülkeajtókban határőrök tömege.

Legjobban azonban nem a mozdony, a vonatszerelvény, a vasutasok, az utazás váltotta ki rokonszenveimet, hanem a sínpárok, legyenek bár magukban vagy párban, avagy triplán – mi több: tömegben. Mellettük hol magányos bakterház áll (ha a vasutat keresztezi a közút), hol indóház (amelynél kizárólag akkor áll meg a vonat, ha van föl- vagy leszálló, avagy akad elszállítandó teheráru, és ha a vonal szárnyvonal), hol pedig valódi állomás (ha kötelező a szerelvény számára a megállás), és akkor van váróterem, resti, váltó, jegykiadó fülke, forgatható tányér a pénztáros előtt, s a pénztárosból csak az látszik, ami a szája fölött van.

Sínpárok! Dupla fémvonaluk olyan megnyugtatóan tart egybe, s a végtelenben, hacsak nem kanyarodtak ki látóteremből vagy nem ágaskodnak a képeim elé holmi tömör dolgok, mint épületek, domborzati tárgyak, fák, a végtelenben összeforrnak, egyetlen pontban kihunynak.

Nem oly régen, februárban Délvidéken kóboroltam, Szabadkán, Kanizsán, Újvidéken fényképeket készítettem, s a néhány házból álló, Tiszához közeli telepen egy rózsaszín falú, csupa kusza gallyú barackfák mögé húzódnó épület mellett vártam szíken élő költőbarátom feleségére. Indóház volt az, elhagyott vasúti pálya mellett. Rózsaszínéhez illett a rozsdás sínpár. Veszprémben ugyancsak van több, nem oly régen még elhagyott, mára vendéglővé emelkedett indóház (a Balatonhoz vezető egykori mellékszárnnyra emlékeztetőek), amelyeket időről időre fölfedezek magamnak, s kerengek körülöttük, mintha pányva tartana fogva, akként, mintha Cholnoky Viktor-novella hőse lennék, s a megállónál a vízbe fült, ámde utazásra és társalgásra képes utasra várnék.

Indóházra (vasúti pályaházra) számos emlékem vonatkozik, például át a sárga vasút mellé ültetett házak között, át Erdélyen és Románián, Sumenben (1967), Thesszalonikiból Athén felé utazva, talán Kavalában, ahol kigyó esett az állomástetőről a lábam elé (1973-ban, ahogy megírtam *Kezét reá veté, hogy lásson...* regényemben), vagy a Yunnan tartománybeli kínai vasútnál (Kunming, 2008), ahol a szokásosnál keskenyebb vágányú, elkeserítően kanyargó vonalra bukkantam (elképzel-

tem, ahogyan csillék gurulnak a sínen a monszundzsungel alagútjában), s mint megtudtam, tart az egészen Tibet határától Vietnámig, azaz ezer és ezer kilométernél hosszabban fut, fut, mint a spulniról a selyemfonál. Szépséges, apró indóházak, misztikusan gyönyörűek, mint Carra ezoterikussá alakult Pó-völgyi bakterházai, mint Tolnai palicsi feljegyzéseinek építményei, mindenfelé találhatóak. Legtöbbjük magányosan áll, többnyire emeletes, kertje vagy ápolatlan, vagy kietlen, ezért csak madonnaliliomok és puszpángok élnek meg bennük; ezek az épületek, láttam, ugyanolyanok Európában, Ázsiában és Afrikában, így az állandóságot és a biztonságot képviselik a gyerekkor (Létavértes és Debrecen, első megálló: Monostorpályi) és a mai életér között.

A kilencvenes évek elején, a Veszprémben megtelepedés véglegessé válásakor, házvásárláskor szemponttá emelkedett a kert: a kutyák számára is szükséges volt (a legfontosabbként elősorolt indok), számomra is (kertészkedés). A félkész, de már használatba vett ház mélyudvara csupa sötétzöld, hosszú fűszállal volt kiszögezve, a terasz alatt beton, telve a borjúnyi eb éktelenül formátlan ürülékével és a zsuludeszkákból kiszabott kutyáóállal, a betonból öntött támfal fölött a hegyre felfutó kerti kert pedig csupa törmelék, gazos, ápolatlan és elvadult erdő, csenevész fákkal, görgetegekkel és a várból aláeresztett szemét halmaival. A háznál vigasztalanabb látványúnak bizonyult e függőleges fallal kettéhasított, kopár és sötét kert. Évekbe telt, amíg átalakítottam.

Legelőször a mélykert öntött, ösvényszerű betonjárdáit törtem föl, s ahol kellett, a hullámos, gyepvel elleplezett kályhacsempe darabjaitól, üvegszilánkoktól, építési törmeléktől szennyezett talajt egyengettem el. Az ágait vesztő, de mindezt átvészelő diófa tövére lefejtettem az évtizedes törmeléket, két sarokba egy-egy négyszegletes, fél méter magas, emberszéles földágyást emeltem, azokat kődarabokból rakott fallal keretbe is foglaltam, azóta is egyiknek közepén a régi lakó által beszerzett tiszafa nő, rigók kedves fészekhelye, feketészölden tartja a hálószoba előtti, a házfal és a kertfal közt képződött keskeny üreget, a másikban japáni nyílbambusz. Majd szobrokhoz alakított tömbökről lefűrészelt kővégekből padok és asztalok is kerültek, végül arról kellett döntenem, miféle járda fog vezet-

Szamódy Zsolt fotója

ni a boltívesnek rakott, elrettentően csúnya kapu és a bejárati ajtó lépcsőfeljárata között. A boltívre évekkal később egy erdélyi festőtől kapott illatos loncot vezettem, takarja el, a kapu mellett, belül, narancsos-piros, damaszkuszinak nevezett tájrózsa áll. A nappali előtti terasz kuglibabus korlátját lebontottam, s a terasz új borítást és háromfokos lépcsőt kapott, kapcsolatot teremtve az udvarral. A bejárathoz vivő másik lépcsőt áthelyeztem, s immár a fal mellett emelkedik s kínálja fel a belépőt a háznak.

Kiterjedt kapcsolatrendszer építettem ki, amelyenre, hittem korábban, csak valaki vajdasági menekült képes, hetekig szerveztem, bonyolítottam, kértem, és hasznos cseréket ígértem, mígnem megtudtam, hogy a várpalotai MÁV telepén kapható és a vasutasok számára tűzifaként megvásárolható a Veszprém–Zirc között felszedett és újabbakra cserélt talpfá. Néhány telefon után, bár nem sikerült vasutas-ismeretségre szert tennem, hozzá is fértem a használt és illetékesek érdeklődését elvesztett talpfák maradványához. Hogy maradék volt mind, s nem is oly jó minőségű, csöppet sem zavart. Fáradt olajban átázatatott, végükön vaspántokkal megerősített, kétujjni széles szögekkel átütött, lecsavarozott talpfák boldog tulajdonosa lettem. Az emberről, a nehéz, fillérekért kiárusított rönköket darus teherautóval, éppen a teherszállításra szakosodott telekszomszédom jóvoltából szállítottuk, majd emeltük át a kertfalra.

A bűzös farakás egyedül a kutyáim számára jelentett riadalmat. A szomszédoknak el tudtam ugyanis magyarázni, mi végre a készülődésem. A talpfákat először a pántos végüktől fosztottam meg, e munkát apámtól kapott fűrészem bánta. Majd széles és lapos árkot ástam, azokba, egymás mellett arasznyival eltölve, lefektettem a rönköket, ügyelve, hogy felső, égnek fordított felületük ne képezzen egyetlen, azonos síkot, hogy akik végighaladnak rajtuk, léptükkel mintegy érzékeljék a zakatolást. Majd belocsoltam a széles résekbe tömködött kavicsot, hogy biztosan heverjenek, el ne mozduljanak ágyukban a járdává átképzett fadarabok.

A víztől minden beléjük rejtett szag előpárolgott. Legerősebb a szuroké volt, majd a gázolajé, amelyet mintegy érzékivé árnyalt az emberürülék és a vizelet mélybarna és fojtós-szúrós odora. A talpfákat hajdan eláztató ürülékfélések és vizeletváltozatok valamennyije megidéződött a rózsafa és a nyesett fű között, s az elkövetkező években, ahányszor eső hullt, köd permetezett, hó olvadt, biztosított vasútállomási ébredéseimnek hangulatát.

Félálomomban vonatok süvitenek át a kertemen, a lonc íve alatt kicsapódik a nehéz falapokból készült, hasán postaládát cipelő kapu, a huzatban megremeg a kertfal mellett álló, peremen átkönyöklő damaszkuszi rózsza, illatot bocsátanak ki a piros virágfejek, olyan tüzeset és édeset, amelyet csak a házam fölé magasodó vár székesegyházának ministránsai képesek szertelengetni a hívek között a füstölőikből, szirmok hullnak alá, egy-kettő csónakként sodródik hamarosan kerti tavam víztükrén, a fehér tündérrózsa és a vízitök levelei között, mígnem kikötnek a köveknél, az árnyékliliom, a tócsagaz, a szibériai nőszirm, a lilaakác vagy a meténg leveleinek közös árnyékában, avagy a sárga nőszirm, vidrafű, réti fűzény, csíkos szittyó, kálmos és a zsurló levelei-szárai közé szorulva kilátópontot nyújtanak valamelyik erre tévedő kék szítakötőnek, piros potrohú kérésznek vagy lószűnyognak. S a mozdony begördül az udvarra, a rémségesen ugató kutyák

között szuszog, gőzgomolyagot és nedves füstöt ereget a tüsketlen rózsám teraszt eltakaró függönyére s az alatta meghúzódo árnyéktűrkre, összekeni szagával a parázsrózsát, a sárga levelű kecskerágó bokrocskáját, a fahéjfat, a kint telelő kenderpálmámat és a karcsú, de még kölyök ciprust, a gyors elvirágzáshoz szokott pünkösdi rózsát, a sárga violát és mindenféle, virágos mutatványait külön-böző időszakokban előadó növénytársait. Aztán szuszogva, ütközőit a tüdő- és mediterrán föld-vörös színek közti árnyalatú lépcső egyik fokához érintve megáll a mozdony, addig vár, amíg az utasok le-, majd felkászálódnak a gőzbe burkolózó vagonokba, hosszan sípol és elindul. Hogy mely tájra és hogyan, arról azonban nincs tudomásom, mert ezen a ponton mindig fölbredek. Talán a levegőbe emelkedik, talán miniatürizálódik, és a ház alá bújva behatol a hegybe, s a vár alatt halad valamerre nyugati irányba.

Ha felszedik a vasútvonalak sínjeit, megmarad-e a mellé emelt épületek, a pályaházak neve? Meddig indóház az indóház? Talán ha *kurzív!*

Monostorpályi, Hosszúpályi, Hajdúbagos, Sáránd, Mikepércs, Szepes, Szepeshalom, Tégláskert, Debrecen, Ondód, Ebes, Vervölgy, Hajdúszoboszló, Benedekvölgy, Kaba, Kelenc, Püspökladány, Apavára, Karcag, Karcagi puszta, Kisújszállás, Turgony, Fenyvernek-Örményes, Pusztaszakállas, Barta, Törökszentmiklós, Pusztaszuri, Szajol, Szolnok-Alcsi, Szolnok, Szolnok-Alcsi, Szajol, Tenyőszállás, Tuszatenyő, Pusztapó, Kétpó, Csugar, Mezőtúr, Nagylapos, Gyoma, Csárdaszállás, Mezőberény, Murony, Mezőmegyer, Békéscsaba, Szabadkigyós, Kétegyházi tanyák, Kétegyháza, Bánkút, Medgyesegyháza.

Az *Iskolakultúra* munkatársa, amikor belepillantott a szövegbe, ezt írta számomra: *vasúti szakértő kollégámmal, amikor elolvastuk a pécsi MÁV-alkalmazott felhívását, igen jól szórakoztunk. Egrészt azért, mert részletesen ismereti a „veszélyeztetett” helyszíneket – aki sint akar lopni, annak ez a leghasznosabb olvasmány. Másrészt mert a vasúti pálya a Magyar Állam tulajdona, azt a MÁV Zrt. csak kezeli. Ha nem képes megvédeni a kezelésébe adott állami tulajdont, azzal a cég gyakorlatilag saját alkalmatlanságát ismeri be ország-világ előtt. Harmadrészt a Magyar Állam alkalmatlanságára is rávilágít, hiszen az úgynevezett „ideiglenes szüneteltetés” olyan gyalázatos eufemizmus, amiről valójában mindenki tudja, hogy felszámolást jelent, megszüntetést, de azt mégse lehet kimondani, mert akkor a rekultiváció költségei a MÁV-ot terhelnék, amelynek a fedezésére természetesen ismét csak nem képes. Vagyis csak a szokásos magyar módi: hazudunk, mint a vízfolyás, én tudom, hogy te tudod, hogy én tudom, és közben rohad és enyészik széjjel minden.*

Még egy adalék: Az eddigi legrégebbi sín, amit találtak a régióban, 1882-ben készült, azaz 127 éves. Az emlegetett Villány–Középrigóc vonalon találtuk. Kb. három éve ezen a sínen még személyvonatok közlekedtek. De találtunk 1883-as sint a Lepsény–Enying vonalon is (a néhai Lepsény–Dombóvár vonal maradványa), ahol szarvasok ugráltak át az orrunk előtt a vasúti töltésen. Esetleg fényképeket is tudok küldeni, a sínekről is, vagy a fürgedi vasútállomás hűlt helyéről, amelyet pár év alatt visszafoglalt a természet... (a fiatal fák közt még ott áll, büszkén, egy vécé-csésze).

TANDORI DEZSŐ

Írás és vasút

1

Itt azért lesz még meglepetés. Ami a címet illeti.

2

De most, elsőre, mintha nem, mintha mégsem. Magam „tolakodtam” egy másik folyóiratnál, hogy tematikus számukba (nem árulom el a lapot, így a címet sem) írassak. S mi derült ki? Teltek a hetek, csak gátlásaimat éreztem. Pedig a téma ilyesmi volt, mondjuk: „Falu”; „Kerület”; „Történelmi hegység”; „Árterület”; „Háborús emlékeim”. S én nem és nem.

Ez új fejlemény, éreztem. Közben – ezt már elárulom – az újvidéki HÍD-nak, 1965–76 közti anyafolyóiratomnak, propagálómnak, segítőmnak (mai változatának, de lényegében oda így, ugyanoda, mint egykor) megírtam jószerén önszorgalomból, altruista mód egy dolgozatot próza és gondolatrajz viszonyáról, műfordításról, ami a „saját-írásnak” katalizátora (lett, s hogy hogyan lett), s így tovább. Szeretném hinni, ez a két témakör: árulkodó. (Szól mai érzületemről. Írást csak írásossági középponttal! Erről.) Nos, akkor...

Hogy ezt a vonat-vasút írásomat elkezdni (egyáltalán bírjam, ide kellett biggyesztenem (s ez a kisebb, a még „semmi” meglepetés): írnom annyira csak az írásosság kérdéseinek jegyében lehet, hogy még inni sem így az ital jegyében, netán szeretést gyakorolni pusztán a szerelem, a szeretés jegyében. Magyarán: érzületem szerint ma (nekem) még szeretnem is lehetne szeretés nélkül, innom ital nélkül, de nem lehet írnom pusztán szellemből, részvételi igényből... nem, írnom nekem ma csakis írásból, „az írásból” kiindulva lehet. Ám ezt nem nevezheti majd senki sem „önmagáért való írásnak”. Írásom tehát nem suhan, vagy kattogni fog, mint a vonat, hanem...

De lássunk hozzá.

3

Félreértés lehet, ha valaki azt gondolja itt, hogy nekem az írás többé nem tematikus, hanem esetleg a strukturális irodalomhoz, a „nyelvirodalomhoz” térek vissza. (Utalok Ferencz Győző, mélyen értő kritikusom hajdani joyce-i leképezésű-jegyű boncolására, régi-régi Hungarian Quarterly; ill. főleg újabb, márciusi Népszabadság-beli rövid, lényegvágó elemzésére.) A vasút, a vonat most is élet-érezületből és élet-törmelékekből állhat nekem írásos műbe. Így mindjárt idebiggyeszték egy bevezetőt, utána szervesen (tematikusan) folytatam.

4

Már madárkaim születésnapjait is felejtetem, nem tudom tehát pontosan jelölni az évet, mikor (több tucatnyi ily egy-két napos utam sorában) egyszer (nagyon ked-

vem ellenére) Bécsbe mentem volna. A Keleti pályaudvaron fel is szálltam, a vonat vonakodva indult, majd huzakodva-tolatósan megállt (még Józsefvárosban), aztán állt, állt. Abban az időben (erre még visszatérek) kevesebben utaztak a hajnali Dacia expresszsel, mint ma, s így fülkéhez juthattam az esetek 95%-ában, ahol magam üldögéltem, félnem sem igen kellett (ahogyan ma ily magányban, elzártn stb. nem érezném jól magam), dolgozathattam, írhattam... erről lesz még lényegi szó, sőt!) – a körülmények tehát megvoltak. Ital, feketekávé nem volt velem, voltak azonban aggasztó gondolataim, szorongásaim. 14 és fél éves, Szuszi nevű fehér, nagybundás kutyánk (keverék juhász-féle?) miatt. Feleségem (nem túlzok: hősies, odaadó/rajongó) nagy munkával ápolta, mentette őt (Szuszi, aki lelenc volt, de ez itt nem számít), tömérdék orvossággal, ráfigyeléssel, lassan hozzáértéssel is – én három napra így nyugodtan mehettem volna (könyvek ügyében) Bécsbe. A szerepléseket, az ilyen külföldezést, de a lófogadást is abbahagytam akkorra már körülbelül. Ez sem témám ebben az írásban. Mégis, megismétlem, nagy nyugtalanság élt bennem. Holott madárkaink mellől, kezdetben kutyánk mellől is külön-külön (feleségem külön, én külön) elég sokat utaztunk, s párkapcsolatunknak ez ugyanúgy volt haszna, mint nehezítője... s ezt sem taglalom, nincs is igazi rálátásom. Ellenben ahogy a vonat csak állt... állt... majd visszatolatott a Keletibe...

Én megragadtam az alkalmat. Vagyis sporttáskámat, vállszatyromat, és sietve leköszálódtam a vonatról, uszgyi haza. Gyalog a városra át, akkoriban még tudtam rendesen járni (ma alig), közben három-négy deci vörös bort felhajtottam... s hazaértem. Kész, ez az utazás így végződött.

S ha nem ezen az éjszakán lett is utoljára rosszul szegény drágánk, Szuszi, de két-három igen nyomorult napot élt, s harmadnapra, negyednapra, épp visszaéressem hajnalára (vagy éjére, nem emlékszem) örökre itt hagyott minket.

Szobámban összevissza cetlik és képeslapok vannak kitűzködve-betűzködve, megnézem Szuszi is: de nem... itt épp nem az ő halála időpontja van kifirkantva, hanem Rudi verébkékné, aki 14 és ½ évet élt stb. Mindegy.

A vonat áramkimaradás, felsővezeték-hiba miatt tért vissza a fejpályaudvarra, ez a sors ujjsmutatása volt, végigélhettem (idehaza) kutyánk utolsó napjait, én fedeztem föl holt tetemét a kis előszobában, vagyis hogy két-három perce halhatott meg stb.

Vonat, vasút.

Nem tudom, mai prózairodalmunknak a magam irodalmától majdnem homlokegyenest eltérő prioritásai és beidegzései engedik-e, hogy épp ezt a közlésemet, élet-tényemet bárki is lényegesnek tarthassa (úgy értem, százalékban kifejezve egy adott tömegecske, 20–30 olvasó legálább), mégsem változtathatok a magam evidencia-sorrendjein... én másmilyen vagyok a prózai könyveimmel, mint a mai divat, „befogadottság” több ága. Egykori „evidenciátörténetek” és „katasztrófák”-könyveim így-úgy visszhangra találtak, de minden ment tovább.

Pillanatnyi érzület-állagomból adódik két dolog.

A) Az emlegetett folyóiratnak is csak e vasút–vonat-kísérlet vonzataként tudom majd megírni a „falu”, „kerület” stb. álcímekkel illetett tematizmust... keservesen tehát. Nem evidens semmi vallomás (magamról, nekem). Árulásnak érzem kicsit. Lelkemben (semmi Tolsztoj! semmi Salinger, Kafka!) érdemben túlestem az irodalom írásos részén (az írás irodalmas részén). Van lecsengés... és a versek egyelőre makacsul tartják magukat, de a versek nekem inkább (fejlesztési) produkciók, már nem valomások.

B) Ennek mintegy rész-kérdése: írtam, ugye, legcentrálisabb érzelmi vallomásomként/ul egy *Zen. Koala. Kártya* c. könyvet. Ahol valóban szeretés volt a középvonal, a vízjel... a tömérdek adatot görgető „cselekmény” mögött, abban „benné”. Nevet nem mondok, általam hitelesnek nem érzett (dolgomban nem hiteles) kritikusom mintegy csaknem-olvashatatlan könyvemnek nevezte e munkámat. Íme, mondtam akkor, a 35 éve zajló, medvéimet és madaraimat szerepeltető, szakszerűen bonyolított (rendszeralkotó) kártyakönyvem épp a mély (remélem, mély) érzelmek okán távoli az olvasók bizonyos típusától (nyilván igen sokattól így).

Rövidre fogom. Mostanság magát a 36. éve zajló kártyabajnokságosdít is kész lettem volna (részben magánemberi, másfelől benső-megszűnési okokból) abbahagyni. Folytatódik. (Ez más téma.)

De hogy ilyen elemi (szerény kereteim közt elemi) változások, profi abbahagyások kövezik ki életem útját... lóversenyfogadás abbamaradása, semmi repülés többé, nyista Párizs, London, Köln... de nyista Balaton, Leányfalu, Pilis, Győr, Tata, Szeged, Pécs... elemien nem és nem... hát nem tudom. Közben „Isten”-hez sokkal közelebb kerültem. Az angyalokhoz feltétlenül. (Töménytelen balesetek túlélése révén.) Prioritásaim (nem ismétlem többé e szót) nem megváltoztak, hanem egy bizonyos irányba/jelleggel változtak. Hogyan jön ez a vasúthoz, s miként teszem ezt írásosságá... ez lesz az ígért kicsiny meglepetés. Valami nagy dologra senki ne számítson.

5

Előbb azonban itt most nagyon szép vonat–vasút dolgokról.

Apám egyszerűnek nevezhető családból származott. (Élt: 1895–1979.) Nagypám vegyesboltos volt, kocsmáros, távírószerelő, iparos ember, nem is olyan egyszerű, bocsánat. Kis faházuk volt 1905-ig a Rózsadombon, később, 1920 körül, Kelenvölgyben, majd az Istenhegyi úton, végül (nagypám) kecskeméti évek után Mátészalkán, idősek otthonában halt meg, apám csak levélben tartott vele kapcsolatot, nagyon szomorúan vette tudomásul nagyanyámék válását... nagymami élt velünk a Lánchíd utcában, a II. világháború utolsó napjaiban halt meg, a feljövő Duna vize hozta tüdőgyulladását a pincében. Nagypám 1949-ig éltek, egy nap különbséggel haltak meg, fura, hogy egymásra rákérdeztek. (Nem valami nagy evidenciátörténet, de családi legenda – volt. Múlnak el a családok, ha múlnak.)

Apám 1914-ben katonának állt, nagypám nem taníttatta tovább. A hadszíntérről (Balkán) járt haza a jogi egyetemre, 1920 körül diplomázott, jog- és államtudomány. Munkahelyei: Pénzügyminisztérium, MÁV (vasút!) stb.

A háború után hivatalnok egy szerelvényvállalatnál. (A vasútnál apám nagyon kedvelt, magas állású ember volt, megúszta azonban a dolgokat, mert ügynevezett kormányzósértési perrel – nagy kamu volt! – 1941-ben kényszernyugdíjazták, akkor ügyvédként élt 1944-ig, 1945-ben mint kibombázottak is teljesen tönkrementünk stb. Más téma.)

Maradt azonban apámnak vasúti szabadjegye. Így sokat jártunk le a Balatonra (jóbarátokhoz; ahová apámék engem nyaralni „adtak be”, erős magányom ott alakult ki, hétéves koromtól strabancoltam magam, sportoltam is stb., de valahogy már akkor az irodalom „bűvkörében” kellett maradnom, nyolcévesen... így nem linkültem el az átlagnál jobban, sőt; nem lettem forma szerinti vagány/kodó etc., sem profi sportoló, semmi ilyen; 1957-ben fölvettek az egyetemre, tanulmányaimat ellógtam, állást se kaptam 1962-ben, 1971-ig pályaszéli tanári-nevelői munkáim voltak, de már 1965-ben elindult a műfordítás, derekas, jószívű segítőkkel, munkaadókkal – nem sorolom, létezik „verebes címlapu” bibliográfiám, Gergely Ferenc és Kovács Ákos műve, ott látható mindez)... tehát vasút és Balaton. Aki ismeri ez érzést, tudja. Főleg a búcsút lehet mélyen átélni.

Magam az 1962-ig érvényes szabadjegyemet nem használtam ki igazán. Jó, vagy tizenöt helyen jártam... de járhattam volna száz helyen is. Igaz, 1958-tól idegenvezetőködni kezdtem, ez elég vagány munka volt nyaranta, őszönte... ha az egykori NDK ma Németország, hát a későbbi Köln, Frankfurt, Bochum, Hamburg, Hannover, München, Baden-Baden, Stuttgart, Heidelberg, Duisburg, Mülheim, Düsseldorf stb. „mellett” igen sokfelé jártam, idegenvezetőként vagy 20 városban, szigeten, pl. Rügenen is töltöttem heteket etc. S jól megtanultam németül. Angoltudásomat már csak 1988 után drótoztattam jobban össze. Főleg repülővel jártam akkor mindenhová, és akár hiszi valaki, akár nem, írógépet is vittem, utaim költségeit a szintén magammal vitt – könynyű – műfordításokkal megkerestem, és lófogadásilag is inkább igen jeles, fantasztikus nyereményekkel büszkélkedhettem – ma nem érdekel már –, semmint hogy a sok-sok-sok egy-egy fontnyi, tíz márkányi veszteség rontotta volna a büdzsét.

Bár vagy tíz-tíz írthoni és angliai városban jártam lópályán, fogadni döntően a londoni irodákon fogadtam. Ellenben múzeummaniám okán csak 1988-ban is tizenhét angliai-skóciai várost látogattam meg, negyven múzeumot láttam (minimum), és ez mind vonatozást jelentett. Nagy élmény volt átutazgatni Írországon keletnek, délnek... hétvégeken (nagy hangulatú ír társaságokban, bár magányosan)... csöndes hétköznapiokon, mikor esetleg egy-egy kisvárosban laktam, onnét mentem Limerickbe, Tipperarybe, Corkba, híres írók városaiba stb. Ezek nem foghatóak mások Amerika-, Ausztrália-, Ázsia-beutazásaihoz, de engem a feleségem és madárcsapatom várt itthon, így is rossz volt sokszor a lelkiismeretem. Feleségem inkább magyar földön utazgatott, de külföldre is járt, míg Szuszi kutyánk egészségi állapota engedte... új kutyánkat, Lottit, a katalán pásztort, ha nem is Katalóniából, de Nyugat-Franciaországból kaptuk ajándékba (tenyésztésre nemigen alkalmas jószág), érte ment ki ő, azóta is itthon van, vidékre járnak együtt szép idők évadaín... télen meg feleségem az általam húsz éve abbahagyott, környéki-kinti cinke-vörösbecgy-rigó-etetését

folytatja, ez igen kikészítőleges művelet, sok minden-
nel (pénz, fáradás, korai kelés, örök aggály) jár együtt.
De feleségem se vonatozik, csak buszozik, én meg most
egy-egy napra kint voltam ugyan Bécsben, de... Erről
később, erről majd végül.

6

Persze, a kis Lotti, ma hatéves katalán pásztorunk
hazahozatala is vonattal történt. Egy őrült utazás lehe-
tett. Farkaskutyakölyök-szerű, pár hónapos kis ebet kép-
zeljünk... itthon a sámli alá befért... de egy éjszakai út
Zürichből (oda hozták el a dijoni tenyésztők, s késtek
vagy 4 órát, feleségem a zürichi világból a pályaudvar
melletti ½ négyzetkilométeres terület ismeri, max., hát az
állatoknak így add a szíved, ha tényleg adod... de meg-
éri), ellenben nekem már az ilyen utak nem valók.

Feleségem sem nagyobb hős, mint én... ismeretes, min-
dig valakinek a pártját fogja a külvilág... a férjnek... a
feleségnek... még a kártyabajnoksággal is vannak belső
gondok olykor, de nem igaziak... ellenben az már szin-
te kutyamennysors, madármennysors, ami itt zajlott,
zajlik. Fájdalmak: ma ütötte el a Lotti apró kutyabarát-
ját egy busz az utcánkban, vége, kész. Engem a B. Béla
úton üthetett volna el két sor autó, villamos, két busz...
megúsztam. Ezek nem vonatkérdések, nem tartoznak ide,
csak az angyalokhoz. Készül ilyen könyvem: *Rilke és ang-
yalai*... reméljük, meglesz... folytatásként (kiadóilag is)
a Tandori-Pilinszky (így volt a címlapon) rajzos-verses
könyvnek (rajzok tőlem). El ne kiabáljam, vasúti baleset
még nem fenyegetett.

Sokféleképpen utaztam. Az idegenvezetős utak... iszo-
nyú hosszú vonatozások Prágán át Drezdáig, Lipcséig
(Berlinben csak egyszer voltam, 1999-ben, 2 napot, nem
vagyok berlini, mai-némethoni író, jóllehet a legnagyobb
ottani kitüntetések egyikét, a pénz nélküli Goethe-medált
kaptam meg... tudósi-műfordítói díj, ah, én, az egyetem
ellőgója a professzor mellett egyedüli itteni német szak-
kosként kaptam a medált 2007-ben... mókás az élet),
Rügenig... a Harz hegységbe... utaztam kisvasúton ott
a hegyek közt, Rügenen a helyi csoda-vicinálison... de
később, mikor 1990-et követően, akkoriban lelki szabad-
ságot is érezve nagyon nekilódultam Németországnak...
feküdtem csomagtartóban a Rajna mellett végigrobo-
gó expresszen, annyira nem volt más hely, így láttam a
Loreley-sziklát, Koblenzt stb., volt németországi vasút-
bérletem, angolai... már a magam pénzén... s ha Düssel-
dorfban laktam épp, legalább hét helyre elutaztam onnét
(múzeumot és lóversenyt nézni, de még városokat járni
is, csak egyáltalán), írtam vasúti verseket (sokat nem!,
de nagy érzelmekkel, pl. Duisburgban, ahogy télen a
kezem csaknem lefagyott húsz másodpercnyi toll-szorí-
tástól...), inni nem ittam akkor két és fél évig, presszóba
ne: hát az utcán, a kiserdőben, a vasúti töltés mellett fir-
kálgtam össze *Vagy majdnem az c.* kötetem viszonylag
legjobb darabjait... *Madárzsoké* etc., és utaztam főleg
lópályákra/ról (Gladbach, Mönchengladbach, Krefeld,
Dortmund, Bochum, Mülheim – sokszor épp itt laktam,
a csodás Mülheimben, a lópálya és a színház mellett...
ott, meg Bécsben is, a ló és a kultúra azonos ajánlófüze-
tekben szerepelt mindig, gondolom, ma is, egyik világot
sem ismerem már), főleg Dinslaken és ügetője emléke-

zetes, ott éjszakai versenyek voltak, s én futva tettem
meg a számomra még elérhető utolsó futam után az
elérhető utolsó vonatot... sokszor az egész kocsi-
magam ültem... de Köln éjjel után is igazi, fényes,
kávéházteraszos világváros... élvezet volt hazasétálni
hotelomba stb.

Akkoriban három városba válthattam oda-vissza jegyet
Kölnből... ma egy városba „oda”, annyi jönne ki abból a
pénzből. Miközben az itthoni honoráriumaim alig mentek
följebb, sőt.

7

Egy jó vasúttörténet volt ez: megírtam az evidenciátörté-
netek közt, de az oly rég volt, tizenvalahány éve: Kölnben
nagy impresszionista kiállítást láttam (magyar kép is volt,
sejthető, kitől, Sz.-Merse Pál), szédültem az éhségtől, el ne
zuhanjak. Nem ittam akkoriban sem (egyébként ma sem,
fél éve, és tudom, nem is segít „az én bajaimon” már, az
itthoni bajokon etc. semmi ital, elég a víz), s az ital laktat.
Éhemben hát csaknem elájultam. Nem emlékszem, hote-
lomban miért nem reggeliztem be rendesen. Ki a múzeum-
ból: – 1989 volt, vagy 1990. Irány a pályaudvar. Egy virs-
li. Vasútjegy. Fel egy vonatra. Krefeldbe ment. S tudtam,
van ott egy múzeum, ahol rengeteg a „fehér kép”. Megér-
keztem, jártam a hétköznapi üres termeket (a vonaton
jól kifújta a szél, szép volt az élet, a vonat is üres volt, lobog-
tak a huzatban a függönyök!), és egy modernista terembe
jutottam, ahol volt egy „Zengő pricc” nevű alkotás. Nem
fekszem végig? Ezt kérdezte a teremőr. Jó ég, én Kölnben
két órája majdnem a földre estem s elfeküdtem, itt meg...
szintén egy múzeumban... ilyen az élet.

8

Volt-e legkedvesebb vonatélményem? Ah, mások
hadd írjanak szagokról, sínek pengéséről... én inkább
könyveket említek. 1958 februárjában megvásároltam
(két-három napi, anyámtól kapott ebédpénzemen) Otlík
alapkönyvét, *Hajnali háztetők*. Lett Mándym is (*Ide-
gen szobák*), Mészölytől meg (később dedikálták mind)
Lellén vettem meg a *Sötét jelek* címűt.

Így felvértezve ültem a kis lellei állomáson. De nagyon
ismertem 1945–54 közt, később kevesebbet jártam arra.
Sosem láttam addig a befagyott lellei kikötőt. Hát most.
Csoda élmények voltak, madarakkal, nem mesélem. De
este, a hazavonatot várva, a sötét állomásteraszon ültem
magányosan, váltogatva olvastam három mesteremet.

A vonat melegében aztán főleg már csak aludtam...

9

Állomások és vásárlások. Norwich: leszállított áron
a kedvenc angol festőimről (Virginia Woolf ismerősei,
szegről-végről) egy könyv, mely öröm. Az élvezetes
angliai pályaudvarok, sokszor kanyarban, ívelt peronok-
kal. Southamptonban nem találtam a múzeumot, mert
nem tudtam, két vasútállomás van, s így mindent 90
fokkal másképp mutatott a térképem. Ó, én annakide-
jén kijegyzeteltem a múzeumokat, számoltam az állo-

Szamódy Zsolt fotója

másokat. Másoknak biztosan hatalmasabb élményei a kínai vasutazások, a gyönyörű hegyek közt. De nem Közép-Anglia kis csatornáit a lakóhajókkal, egybekel... álmodok máig.

S Anglia még, London: a Paddington pályaudvar. Mennyit laktam arrafelé, legalább hét-nyolc hotelben, mennyit érkeztem oda, ha mással nem, metróval. De mikor 1995 körül megvettem a kis Paddington-medvét (félarasznyi alig!), nem tudtam, a sors kegye meghozza nekem, mint műfordítónak azt a nagy ajándékot, hogy a Paddington pályaudvarról elnevezett, ikonszerű kis medve világirodalmi rangú kalandjait fordíthatom könyvek során át... a derekasság jutalma, mondja a német... de hát én magamról ilyet? Nem. Viszont mint fordítót „medveszakértő”-ként dicsérték meg egy lapban.

Tessék vásárolni Paddington kalandjait, mást nem mondok!

10

S egy pillanatra azt hittem, ez lesz a poén, a meglepetés. Ami itt jön. Hogy tudniillik valakinek (bécsi illetőség, kiadó, egy általam készített fordítás ügye... bizony, eléggé mellőzve vagyok így sok díjam, pletcsnim, életmunkásságom stb. ellenére... az élet a gyakorlat vonalán megy tovább, ez a rend), igen, egy kedves szerkesztőnek magyaráztam: nem, nem hiába is gondolták, hogy netán ott leszek a lefordított költő estjén... én régen rengeteget szerepeltem Ausztriában, s még Párizsban, Londonban, Németországban is léptem fel, sőt, angolul zártam egy rotterdami költészetfesztivált... de többé nem és nem. Nem vonatozom Dél-Tirolba, Salzburgba, Innsbruckba, Grazba, Linzbe. Pedig de imádom a bécsi pályaudvarokat: Süd- és Westbahnhof! Életem volt mindkettőn. Kocs-

márosok, lóirodák, újságosok... terek, csak úgy, hajnalok, esték. Nem.

Bizony, mondtam (először mondtam ki), én a Keleti pályaudvarra nem vagyok hajlandó kimenni; a vonaton az utastársak jelenlétét eltűrni; vonathoz hajnalban fölkelni; természetes életemet felrúgni... nem. Először mondtam ki ezt. Autó szoba se jön.

De nem ez a meglepetés itt.

11

Meglepő lesz-e viszont? Mikor rég-rég még nem termes kocsiba ültem, biztos-ami-biztos, meg fülkében nagyon a nyakadra is telepszene, a „termes” magas ülés háttámlái mögé jól be lehet bújni (olvasgatva a pályaudvarokon vett osztrák újsághalmokat)... ám így sem szeretem az útistársakat, távolból sem... tehát a fülkék hajnali homályán, mikor még olvasgatnom nem lehetett (ó, Wittgensteint is így ismertem meg, Bécsben vett életrajz-könyvből, életre-tanulságokkal), akkor kis noteszomba írni kezdtem. Szösszeneteket, versrészeket. Nem idézek ide efféléket, mert nem tudom, hol az a sok-sok füzetecske. De még magamat is fordítottam németre. Mellékes.

A lényeg: lámpát nem gyűjtve, ahogy írtam, a szem fizikai sajátosságainál fogva (vagy hogyan) azt „láttam”, van már írás a kis lapokon. Ott, ahova én írok, írni készülök, van már írás.

Az elődöké? A világé? A szellemé? Nem játszom nagy fogalmakkal. A vonatok homályán éreztem rá egy bizarr dologra, amint az imént mondtam. Öcsi, ahová írsz, ott már van írás, eleve van!

Ennyi volt dolgozat záró meglepetésecském. Elefánt és oroszlan és szafari helyett: írói kis kert, rétecskén kis kecském.

A mozdony füttye

... Nekem a vonat: nosztalgia.
... Nekem a vonat: búcsú.
... Nekem a vonat: végzet.
... A vonat: érrendszer.

... A vonat füttye pedig édes-bús emlék. Manapság már rekedten, szaggatottan dudál a masina. Mint egy nagy állat-mutáns, bőgésszerű hangot ad, sivításba csap, ha veszélyt lát a síneken. Vonatot várni, fütty nélkül, nem ugyanaz.

Gyermekkoromban különösen vonzódtam az esti vonatokhoz. Nyaranta, parányi nyaralónk kertjében a tobzódó szarkalábak között, a fakerítés talapzatára csimpaszkodva lestem a távoli vonatokat. A füttyfoszlány jelezte, jobbról jön-e vagy balról a kivilágított ablaksor. A tücsökciripelésbe a messzi, lágy zakatolás belesimult. A vízszintes fényfolt hamar elsuhant – s egy kicsit vele suhantam én is. Magányos, elvágódó gyermek voltam. Játsszótársak sehol. Fantáziavilágom – egyetlen unaloműzőm az olvasáson kívül – óriásira dagadt. „Visz a vonat, megyek utánad” – honnan ismerhettem volna József Attilát? Csak ugyanazt a vágyódást éreztem, tízévesen is: követni, fellelni azt a másik „utazót” a közös időben-térben, aki megfejti majd életem titkát: miért is pottyantam a Földre...? Meséket gyártottam: kik ülnek az ablakok mögött? Hova mennek? Honnan jöttek? Az erősödő füttyező babonás remény; a halkuló-elenyésző a realitás szomorúsága. Úgy kellett a kerítésről lefejtetni; két vonat között kapaszkodott a szemem a csillagokba.

Gyermeknek koraérett – fiatalnak kissé éretlen, így látom magamat. Nincs a tudatomban, hogy olyasvalakit vártam, aki meg is érkezett. Lelkemben a pályaudvar nem a találkozások, hanem a búcsúk terepe.

... Ülök a vasúti kupében, és megyek el. Akit elhagyok, annak csak a fejét látom, a bepárasodott szemüveg mögött a sötétlő, fájdalmas tekintet. Ahogy tovább zökken a kocsi, úgy vágódik le az addig kedves arcból egy-egy szelet, míg ki nem záródik a képből egészen és véglegesen.

... Áll a hálókocsi ablakában, hanyagul kikönyököl a peremre. Merev a mosolya, a kisujját lenyújtja, fensőbbes gesztus, hamis. Megragadom a kisujjat, majd kényszerűen eleresztem, ha nem akarok az indulásnál hasra esni. Túl hamar húzza vissza a nyakát, lazán, csuklóból intetet. Én nem integetek. Őszintén: rossz utat kívánok neki, nem jó utat.

A vonat vonzza a tragédiát. Elhurcoltak és kitelepítettek marhava-gonjai. Katona-truppok a halálba. Irodalmi alakok és az irodalmi hősök hús-vér teremtoi gyakran végzik a vonat kerekei alatt. Karenina Anna. József Attila. Latinovits. A közember is – még önpusztításában is – éhes a romantikára. Veszélyes a sínek párhuzamos harmóniája, ingerlő; a kétségbeesett ember csakazértis „keresztbe fekszik”.

Mégis: mint az érrendszer, a vonat az, ami behálózza az országotestet.

Ne szedjétek fel a síneket.

Az utasokat ne dobáljátok meg kővel.

Ne hajigáljátok ki az üvegeket.

A kocsikat ne pingáljátok össze szórófestékkel.

Az eleven hálózatot ne szabdaljátok széjjel.

A költészet lázas vonat-szimbólumai és a hétköznapi józan, gyakorlati „mehetnékjei” egyaránt fontosak. Őrizzük azt a keveset, ami még egybeköt.

A vonat füttye elhagyott. De még csattognak a kerekek. Tőlünk függ, milyen dallamot képzelünk hozzá.

Vonat

Ha közösségre gondolok, akkor azt kell mondanom, hogy az én életemben a falu játszotta a legnagyobb szerepet. Talán ennél is pontosabb, ha azt mondom, hogy gyerekkoromban számomra a falu törvényei szerint rendeződött el a világ, s a falu fordította át a világ törvényeit a magam életére.

Azt, hogy ismerem az embereket, máig, s nem azokat, akiket otthon megismertem, hanem azokat is, akik szerte a világban élnek, a falunak köszönhetem. Annak a falunak, amelyikben felnőttem, úgy, ahogyan más a tanyának vagy a városnak köszönheti a maga valóságismeretét. Annak a tanyának, vagy városnak, városrésznek, amelyikben felnőttem.

Akkori világomnak, mint mindenki másénak, megvoltak az összetevői. Az emberekre, a munkára, a kapcsolatokra, a játéokra, az elrendezettségre és a kiszolgáltatottságra gondolok, ha arra a világra gondolok. Annak a világnak az összetevőit mind le kellene írnom. Nem tudom, hogy az emberekről, élőkéről vagy holtakról, máig közel állnak hozzám, tudok-e majd írni.

A legfontosabb az volt, hogy akkor mindennek éreztem a helyét. Lehet, hogy a világ akkor is hiányzott, a nagyobbik rész mindig hiányzik az embernek, de mintha kevésbé hiányzott volna, mint ma, amikor jóval többet ismerek belőle. Lehet, hogy jó ideig a nagyobbik részről nem is tudtam, mert az otthon, az otthonosság lefedte azt, amit világnak gondoltam.

Többet ismerek-e ma a világból, mint akkor? Ma nem ismerek többet a világból, mint régen, inkább másként ismerem azt, amit ismerek, példát is hozok erre. Gyerekkoromban annyi minden mellett írókról is tanultunk, köztük olyan íróról, akiről felnőtt életemben számos tanulmányt írtam, könyvet is, száznál több levelet közöltem a levelezéséből. Néha rákérdezek magamra, vajon többet tudok-e róla most, amikor mindent elolvastam, amit írt, s azt hiszem, azt is, amit könyveiről, gondolkodásáról írtak, mint akkor, amikor csak előre kialakított sémákat tanítottak velem kapcsolatban. Abban a rendszerben, amelyikbe akkor helyezték, biztosan nem tudok többet a munkásságáról, mert most egészen másképpen tudok mindent, mint ahogy akkor tudtam bármit is. Akkori tudásom és a mostani nem vetíthető egymásra.

Az sem, amit akkor tudtam a világról, s amit most tudok. Nem a valamikori, gyerekként megismert világom bővült ki, hanem mintha egy másik került volna a helyére, ezért vannak állandó hiányérzeteim.

Akkor számomra a város is a falu része volt. Azóta számos írást olvastam a városról és annak vidékéről, szociológiai értelemben biztosan így van ez, minden városnak létezik vidéke, körzete, vonzáskörzete, ez az ellátásában vesz részt. Fordítva is van kapcsolat a város és a falu között, a város kiszolgálja a falulakók igényeit. Mindegyik falu, szinte kivétel nélkül egy-egy város vidékéhez tartozik.

Számomra a világ azonos volt a faluval, ezért a várost a falu függelékének láttam. Nem is láthattam másnak. Igaz, a középpontból egy másik világ felé nyílt út, de abban a

másik világban mi soha nem lehettünk otthon. Ott, abban az akkori városi világban nem, ebben a mostaniban igen, mert számomra most ez jelenti a teljes világot.

A város volt az a hely, ahol vásárolni lehetett, ahova iskolába, középiskolába jártunk, ahol az ügyeinket intéztük. Ha kellett valami, bementünk a városba, de nem a városban éltünk, a várost csak használtuk, ezért akkor is, amikor várakoztunk, az utcákon, a várótermekben tettük azt.

A városban az utcákat jártuk, így töltöttük el a várakozások hosszú perceit. Próbálok pontosan emlékezni, a négy év alatt, míg középiskolába jártam, egyetlen városi lakást láttam, egyszer. Egyébként az utcákon, tereken, várótermekben töltöttem az időmet.

A legközelebbi állomás hozzánk a petőházi volt, innét jártunk Sopronba. Jóval messzebb, szinte a falu szerdahelyi részén túl, ugyanazon a vonalon volt a szentmiklósi állomás, a gyorsvonatok csak itt álltak meg. Utazás előtt, utazás után azt az egy órát, amennyi a nagyállomás eléréséhez kellett, soha nem gyalogoltuk le. Így személyvonattal utaztunk mindenhol, Sopronba háromnegyed óra volt az út, Győrbe egy óránál valamivel több, ha Pestre mentünk, akkor az a győri várakozással, átszállással öt órát is igénybe vett.

Amikor én a városba jártam, még létezett a celin vasút is. Nálunk nemcsak a Győr és Sopron közötti vonalon, hanem a Sopron–Celldömölk közötti vonalon is fel lehetett szállni a vonatra, csak az utcánkon a másik irányba kellett fordulnunk, a kisállomás felé.

Celldömölk azóta is részese a magánvilágomnak, pedig soha nem jártam ott. Soprontól Szentmiklósig ugyanaz a pálya vezetett, s ment tovább, Petőházát, Kapuvárt, Csornát érintve Győrbe. Erről a fővonalról Szentmiklósnál ágazott le a Celldömölkre menő sínpár, ez először a kisállomást érintette. Mi a petőházi állomást és a kisállomást összekötő úton laktunk, így egyaránt használhattuk mindkét vonalat. Szombaton csak öt óráam volt, 12.35-kor csöngettek ki, 12.50-kor indult a celli vonat, futottam a vasútra, hogy elérjem a vonatot. Mindig elértem, ennyire nem szerettem akkor a városban lenni.

A celli vonalon régi motorvonat járt, telente alulról befújta a szél a felkavart havat. Kabátban ültünk a kocsiban, de mindegy volt, mentem-mehettem haza. Néha kocsikat is akasztottak a motorvonat mögé, régi, fapados kocsikat. Úgy is hívtuk az egész vonalat: fapadosnak.

Aztán a celli vonalat megszüntették, egy idő után a síneket is felszedték, így a töltésen nyugodtan bicikliztettünk, a kisállomás épülete pedig málladozni kezdett. Soha nem tudom meg már, hogy állomásnévként mi szerepelt rajta.

A másik vonalon, igaz, inkább később, utaztam Győr irányába is, ezen a vonalon soha sem mentem Celldömölk felé, egyetlen állomás erejéig sem, így azt sem tudtam meg, hogy ebben az irányban mi volt a falun túl.

Az iskolában bejáró voltam, ami azt jelentette, hogy továbbra is a faluban éltem, a korábbi évekkal összevetve

csak annyi változott, hogy reggel elindultam otthonról, s délután hazaértem, ebédelni is mindig otthon ebédeltem, ahogyan a testvéreim is, és mindenki, aki bejáró volt. Akkor elképzeld, hogy a városban együnk valamit, csak a magunkkal vitt tízórait ettük meg délelőttként, beülni sem ült be sehova senki, erre pénzünk sem volt.

Reggel háromnegyed hétkor indult a vonat, fél nyolcra értem a városba, ennyi idő kellett, hogy a huszonhét kilométert megtegyük, az állomásokat, sorrendben bármikor elmondom. Petőházán szálltam fel a vonatra, majd Szentmiklós – Hegykő – Pinnye – Nagycenk – Fertőboz – Balf, aztán Sopron következett. A vonat nagy, nyugodt ívben kanyarodott be a soproni pályaudvarra, a megérkezés előtt még a vágóhídra vethettünk egy pillantást. S a gyönyörű, akkor is szőlővel telt domboldalakra. Az állomás épülete még a régi volt, az én időmben építették meg az új, modern pályaudvart, így azt is megismertem. Vissza ugyanígy, fél háromkor indultunk, negyed négyre értünk haza, négy év alatt, nyolcszáz nappal számolva legalább ezerkétszáz órát töltöttem vonaton, s nyilván többet is.

Sok ez, vagy kevés, nem tudom. A vonaton úgy éltünk az életünket, mintha otthon lettünk volna – volt, amikor tanultunk, volt, amikor kártyáztunk, volt, amikor beszélgettünk. Volt, amikor olvastam. Otthon is sokat olvastam, a vonaton is. A város ezen a területen számos változást hozott az életembe. Első, megspórolt pénzemen újságokat, folyóirat-számokat, könyveket vásároltam, ezeket mindig a vonaton kezdtem el olvasni. A vonaton olvastam, hogy Magyar Remekírók címmel sorozat indul, a sorozat köteteit mind megvettem, ott, a vonaton terveztem el, hogy könyvtáram lesz. A városban könyvesboltba jártam, néztem naponta a kirakatát.

A vonaton diákkocsi volt, első fele a lányoké volt, a hátsó a fiúké, ma már elképzeld, hogy ez így biztosan. A diákkocsiban fenntartott helyek voltak, szinte mindenkinek megvolt a maga helye, ne felejtse el, hosszú éveken keresztül naponta ugyanazokkal vonatoztunk. Társaságok, kártyatársaságok is alakultak, közben őriztük a helyeket a későbbi állomáson felszállóknak. Időnként játszottunk a kalauzzal, még inkább a főjegyzizsgálóval, a kártyázás szakkifejezéseit kiabáltuk, hol a számunkra adott hely egyik végén, hol a másikon, ő rohángált a szakasz egyik végéből a másikba. Ma már tudom, olcsó kis játék volt ez.

A diákkocsinak külön társadalmi élete volt, a felsősök előjogokat élveztek, az ablak mellé ülhettek, megválogathatták a társaságukat, s így tovább. Nekik mindig volt ülőhelyük. A vonat néha késett, erről igazolást adtak, így, kezünkben az igazolással nyugodtan léphettünk be az osztályba. Volt olyan tanárunk, aki nem kérte az igazolást, ezért az ő óráira szinte mindig késve érkeztünk. Dolgozatok írásakor majdhogynem imádkoztunk azért, hogy a vonat minél később érjen be az állomásra. Gyerekek, diákok voltunk.

Az egyik évben két hétig nem járt a vonat, legalábbis emlékezetem ezt így őrzi. Nagy tél volt, hideggel, hatalmas hóval, erős szelekkel, nálunk mindig fújt a szél, hófúvásokkal. Reggel nyolcra kimentem a vasútra, megkérdeztem, merre jár a vonat, mennyit késik. Enesén gőzt fejleszt, mondták, így aztán, még ha jött volna, akkor sem lett volna értelme felülni rá. Elindultam a határba,

akkor szerettem meg a süvítő szeleket, hófúvásokat... Máskor Bozon félreállították a vonatunkat, órákat állt a szerelvény, mert egy pártvezető, az akkori egyetlen pártnak nem az egyetlen, hanem az egyik vezetője Győrből Sopronba utazott. Előfutó is volt a vonat előtt, ha valaki robbantani akarna, akkor hadd robbanjon fel az. Nem értettem, hogyan robbanthatott volna akkor bárki is?

Autóról akkor ábrándozni sem nagyon tudtunk, mások sem, a buszjáratok ritkán jártak, a világnak ebben az elrendezettségében a vonatoknak kiemelkedő szerep jutott. Ez a megfogalmazás mintha a választás lehetőségére utalna, pedig választási lehetőségünk nem volt, a mi életünk a vonattal nőtt össze. A vonaton nemcsak utaztunk, éltünk is. Az akkori várost soha nem éreztem az életem terének, mostani kifejezés ez, akkor ilyeneken nem is gondolkoztam, a vonattal, naponta használtam, ilyen ellenérzéseim nem voltak.

Mondhatom azt is, hogy a menetrend alapján éltem, reggel tudtam, mikor kell elindulnom otthonról, hogy a vonatot elérjem, délután pedig azt tudtam, hogy a központból mikor kell az állomás irányába fordulnom. Ma sincs szükségem órára, pontosan érzem minden percben az időt. A gyerekekkel játszottunk is ezzel: egy-két percnél többet soha nem tévedtem.

Hogy van tovább? Mit mondhatok még a vonatról?

Kiléptem a faluból, előbb katona lettem, igaz, inkább csak egyenruhát adtak rám, az értelmét nem éreztem, aztán az egyetemen kollégistaként, majd a kollégistaságot levetkőzve városlakó, azóta is. Számolom a kilométereket: otthontól jó négyszáz kilométerre voltam katona, aztán egyetemista, a hetvenes években hatalmas távolságnak számított ez. Különösen annak, aki addig napi huszonhét kilométert vonatozott oda, s huszonhetet vissza. Volt, hogy eltávozásra péntek délután engedtek el, késő estére értem Pestre, ott vártam hajnalig, szombat délben értem haza, s másnap délelőtt indultam vissza.

Egyetemistaként is rendszeresen jártam haza, gyönyörű Húsvétokra emlékszem, addig benne éltem a faluban, természetes közegem volt, ettől kezdve már kívül voltam rajta, ezért kerülhetett be a tudatomba a táj, a kert szépsége. Emlékszem arra a pillanatra, amikor minderre rádöbentem. Addig otthon mindent természetesen létezőnek gondoltam, semmit nem tudtam máshoz hasonlítani.

Aztán persze a faluból is kikerültem. A vonathoz viszont hozzászoktattam magam, autót nem vezetek, ha egyedül kell elmennem valahova, mindig a vonatot választom. Az egyik évben összeszámoltam, átlagban minden hétre jutott egy hosszabb út, azóta ez a szám, azt hiszem, folyamatosan növekszik. Szegedre, Pestre hetente akár többször is megyek, vonattal, IC-kocsiban. De így is átéltem már kábellopást, sok-sok óras késéssel, bombariadót, még sztrájkot is. Nosztalgiavonatra egyszer szálltunk fel, Pozsonyba mentünk el, baráti társasággal, irigyeltük a régi idők hangulatos vasúti kocsit.

Tizenkilencedik századi orosz regényekben, de még Ajtmatovnál is sokat olvastam hosszú, napokon át tartó vonatozásokról, nem tudom, hogy elindulnék-e hasonlókra. Nem a vonatozástól félek, azt nem tudom, hogy ennyi időt és ennyi nyugalmat tudnék-e a magam számára teremteni.

Bejáróként ezt a dilemmát még nem ismertem.

TŐZSÉR ÁRPÁD

Intertáltos

Umberto Eco szerint a túlvilág
olyan sarka az egyetemnek,
ahol a póre univerzáliák
reáliák nélkül lebegnek.

Vonatban az elaggott *ittlét* reszket,
kinn akácok sora virágzik,
óriás tüdők lélegeznek,
valami mégis hiányzik.

A fák is a létről leválva nyílnak,
s ott, ahol a zárkózott intertáltos
fut, nincs a virághoz illat,
s virág sincs a virághoz.

Westernvonat

Vadnyugat, banditák, alkonyat. –
Mi zsong-bong?, mi ez a rém-zene?
Viszi zord mítoszát egy vonat,
világít Gyilkos Frank kék szeme.

Álmosan araszol a vonat,
Denwert még Flagstonba átvonja. –
Kivonat, bevonat, levonat,
lehull az éj, sötét áfonya.

Ssúú-ssúú! A vonatban légvonat
s két részeg indián hegedül.
Szél vonja a vonót s hét konyak,
s hallgatja Charles Bronson egyedül.

A vonat ide top, oda top,
a mozdonyvezető lepihent.
Már a szél vonja a vonatot
meg a vég, a western happy end.

Zsemlye Ildikó szobra

MARNO JÁNOS

Tűz van babám

„Amire rájössz, az a vonat már mindig elment.”

Combjából tócsát csapol a bőrülés,
tizenhét lesz holnaphoz egy hétre, és
akkor megbukik, és kész. Mimi oda
lesz majd tőle. A Formant nem látta még,
talán most forgatják éppen, Óbuda
jön, azután Üröm, Vörösváron fog
leszállni a Böbe. Haja tűzvörös,
emitt-amott üszkös is már szinte, tré-
fából már beleült az ölébe egy
ízben. De kabátban, mert fagyott, s a fű-
tőttestben semmi lélek, rajta düftin
nadrágja, melyet rágnak most a molyok.

Anna

mint enivaló a szemnek s a szájnak
ígéret: sírnivaló kizárólag
a szemnek. Innen az utcáról épp csak
bepillantva, úzóttan fel a vasút-
állomásra, vagy más elszenesedő
tájba, melyből máris kivehető
a szem fehére s a száj rózsaszíne.
A nyelv, mintegy rossz lelkiismeretből
öltve, lepedékes. Anna lepkével
hál egy pilleágyon – vagy fűben térdel,
magába bomló hajjal, vagy feltűzve
kontyba. Pongyolája a nap hevében.

Anna

integet utánunk pöttyös kendőjét
lobogtatva ingerülten, gyomrukba
levegő szorul, rányomva bélyegét
elutazásunkra. Erre később még
visszatérünk. Évek vagy évtizedek
múlva, mert az évszázadok már a tört-
énészek dolga, hogy messzebbre most itt
ne menjünk. Sem mélyebbre, mint a régész,
akivel együtt ástuk be magunkat
nem egy szokásba, mely a szenvedélyünk
lett, s amely ma már mindamellert untat.
Unalmunk könnyű s puha, mint a tőzeg.

Anna

dongóval, mely él, és ő sem kevésbé,
rajtunk meg átfúj a szél, ingujjban, egy
sötét alagútban; lángol a dongó,
kisujjunkban a vidék, a kiégett
vendéglő, ahol hamut szór a vendég
a kenyér belére, vidáman, heccből
mintegy, 1974-ben.

Spriccel a könnyünk, az unicum olcsó,
s ha meghalnánk mégis, úthenger hajtson
keresztül puffadt tetemünkön. Aztán
visszaereszkedvén a völgybe, gyalog
vágunk neki a vasúti töltésen.

Anna

a vonaton egy regényben tűnik fel
az ablaknál ülve, amely félig le-
húzva beszorult egyszer a tokjába,
és azóta nem talál emberére.

Most sincs egy szálas legény a fülkében,
sem olyan, akit a regény igazán
érdekelne. Az üvegek közé kent
tájból csupán a nyomor kivehető,
a levegő pedig olyan, amilyen,
idővel jobb lesz, ha nem nagyon kapkod
utána az ember. Ellenben hagyja
elhúlni magától, amit csak kedvel.

Zsemlye Ildikó szobra

VÖRÖS ISTVÁN

Vonaton távolodva önmagunktól

A lemaradó

Lemaradok,
mint a visszaadott pénz,
kétforintos,
ami tárcamélyből néz,

lemaradok,
mintha ez verseny lenne,
itt a cél, de
futok a végtelenbe,

lemaradok,
mint ékezet a szóról,
vagy a szó,
mit valaki lespórol

a levélről,
levelét meg se írja,
nem is üzen,
mások csendje nem hívja,

mégsem hallgat,
csak locsog álmos szemmel,
lemaradok,
mint magáról az ember,

mint utasról
a vonat, nem várja meg.
Bárhová tart,
az útja hátramenet.

Lemaradok,
mint villámról a dörgés,
mint aszálykor
vad árvízről a töltés,

de a folyó
azért még nem tűnik el,
a jégeső
neki talán nagy siker.

Keats a Balatonon

De mi szeme a Balaton, ha nem
a tengeré? Vagy egy napszemüveg?
Széles fényálló sáv a Földanyán?
Morog a puszta part, ha ott vonat
csattog a hullámok fölött sunyin.

Az út a tavon át vezet talán?
Szent Cecília felsikolt, ahogy
a vaskerék alatt liheg a sín,

talált hangszerre csap egy mozdulat,
a billentyűk határán átragyog,

a diszsonancia köre szakad.
A sekély víz a part felé tolat,
nem hallod meg a nimfák énekét,
egy fénynyalábot, mint jegenyefát,

a földre dönt a motorosfűrész,
s kihull fészkeből egy kék fénymadár.
Felhőtlen égből jégeső esik,
a nyár sokféleképp idegesít.

Mandelstamhoz

Én már csak rád irigykedem,
Mandelstam, drága Oszipom,
mintha fent állnék egy hegyen,
nyelvemet néha kidugom.

A sötétség barlangjában
nincs teljes sötét.
A fény vendég csak itt nálam,
elkapom fülét,
ez nem öröklét,
de nem is az elmúlás.

A sötét és a halál egy állam,
ezt nem tudják általában.
Fejek a börtönei.
Saját börtönünkben élünk,
ezt tudtad, drága Oszip,
a halál úgy jön elénk,
mint aki még tartozik
nekünk valamivel.
És megváltást cipel.

Kiugrottál az első emeleti
kórházablakon,
de bátorságod kineveti
egy őz a havon.
Néz csak a farkasok szemébe,
azt mondja, még így is megérte.

Ülsz a vonaton,
én meg hallgatom:
az idő csöpög egy edénybe.

Macskát ölt az egérke,
vallatótiszted azt elérte,
hogy szél söpörjön a falvakon
éhséget és havat keresztül.
Sorsod fölött keresztül ül,
homlokodon egy csillag süt keresztül.

Lecsöppen az utolsó csepp idő.
Közelséged szép, távolságod rémitő.

BÁTHORI CSABA

Érzelmes utazás

Mennyi sötétség, mire a messzeségben kipuhatoljuk önmagunkat. Mennyi üresség, mire idegenben felismerjük otthonunkat. Mennyi zűrzavar, mennyi sérelem és zuhanás, mire megértjük, hogy az ember csak világosságban élhet.

Nagy út jaj ezer út messze túlviláglani a rosszon, és közben nem kiürülni a jótól. Mert köztem és közted minden lépés külön tűz, és a csillagok is átfénylenek sajtó sebhelyeinkhez. Nem vagyok sehol, és hogyan is szólnék gyökértelenül.

Messzire megyek, hogy itthon felismerj, mint a lüktető kint. Messzire megyek, hogy ne láss reggeltől estig, és egyetlen hibás nap selymes oxigénjében újra egyesüljünk. Ne lássalak, hogy szívünk együtt elférjen a végtelenben.

Az érzés, hogy belőlem kilenc vagy kettő is kitalálnék. Az érzés, hogy a sebességből sikerülhet újjászületni. Az érzés, hogy óriások vagyunk kerekék és az úr közt. Az érzés, hogy aki menekül, más vidéken kiizzadja célját.

Lássa mindenki, hogy ősz vagyok, gyors és változékony. Más vagyok, bár az idő már nem alkalmas a születésre. Hideg bolygók nyelvét is beszélem, és azokat is megértem, akik csak kínjaikból nyújtózkodnak az örökkévalóig.

Magamba szívom minden ember tévedését, mert ami egyhelyben tévedés, az úton és költészetben igazság. A senki néha csak elvillámlott hős, vagy elhanyagolható lélek, aki visszaút nélküli égi háztájakon jár.

Lesz aki meg sem ismer, mire visszatérek. Néha új páncélt és friss vért ad az egyedüllét. Este úgy tűnik, mindig a közelben van a semmi. De a távoli semmi a valódi máglya: hogy őt elérjük, azért indulunk el és azért nem érkezünk meg.

Minden út növeli és eltakarja a szorongást. A szorongás növeli a pontatlanságot, de egyben visszaszólít a gyökerekhez. Mintha teremtenénk, vagy újra teremtené isten a földet, hogy idegenben ráismerjünk magunkra, hogyha meghalunk is.

Zsemlye Ildikó szobra

JÁSZ ATTILA

Vasutas önéletrajzaimból

*„S így fogaskerékszerkezetben
forgatja játékát az ész,
a kis felhúzás-vasutat, mely
a szívről kapta nevét.”*

(Fernando Pessoa, Nemes Nagy Ágnes ford.)

*„A jó vágyak csak vonatokat ötlenek ki.
Csak az első nap utazik rajtuk az Úr.”*
(Tomaz Salamun, Lukács Zsolt ford.)

Mégis

Nagyon is vonzott, valamikor régen, a vonat téma.
Ha csak elhúzott mellettem a mezőn, már benne
is voltam, ültem csak az ablaknál, és figyeltem
magamat. Ahogy sétáltatom a kutyát. Éppen
arra járok, reggeli után, kávé és munka előtt.

Valamikor vonzott nagyon, de tényleg, a vonat.
Kinéztem az ablakon, és eufórikus érzés fogott el
a suhanó, maszálódó tájtól. Hogy egyszer tényleg
meghúzom a vészféket. És leszállok. Elindulok, el-
tűnök, mosódom el a tájkép pillanatnyi részletében.

Ma már nem. Nem állítanám meg, roppant kultúrált
kocsik vannak. Olvasok. Nem nézelődöm, nem akarok
feltétlenül leszállni Szárnál, és az alsógallai hatajtós
házakat se bámulom megrendülve. Ez is azt jelenti,
nem érdekel már túlzottan a vonat téma. Azt hiszem.

Emlék

Nem hiába a szerelem szimbóluma a vonat.
Régen történt, erről még mit se tudtam, hogy
ez ennyire evidens dolog. Csupán szerelmes
voltam egy lányba, és nagyon hiányzott. És
szerettem volna látni, és érinteni néhány
pillanatra legalább. De nyár volt és lehetetlen.
Én pedig tehetetlen, mert épp az ország másik
felében ültem a szüleimmel. És nem bírtam
tovább, egy délután nekiindultam. Tudtam,
hogy nem lesz könnyű, de a szerelem, a fiatal
lendület vitt. És a nagyon ritkán közlekedő
vonatok is. Míg félúton el nem fogytak. Nem
jártak tovább, csak hajnaltól újra. Én meg egy
szál pólóban egy tehervagonba húzódtam. Rá-
zott a hideg, de a szerelem... Igen, emlékszem.

Ekkora

Séta közben a vasúti sín túloldalán rekednek a kutyák.
Egy ír és egy angol. Váratlanul jön a vonat, előbukkan
a kanyarból, nincs idő. Messze vannak még, én meg
kiabálok, leül. És az ír szetter le is ül, a másik, a Mákos,
az angol szetter meg jönne csak át. Meg van ijedve, mit
csináljon a túloldalon nélkülem. Bepánikol. Félelménél
erősebb a ragaszkodása. Nekifut hát, jönne át a kerekek

közt. Tehervonat természetesen. Egyenesen neki a kereknek. Nem jut át köztük. A száguldó vonat légörvénye berántja, nekivágja a kereknek, és leteszi sínek mellé a töltésre. Ott fekszik a nemes test egyetlen karcolás nélkül. Tényleg mintha aludna csak. Mintha műtét után vinném az elaltatott kutyát ölben. De egyre nehezebb lesz. Lélek nélkül milyen nehéz minden. Sokkal nehezebb. Elásom, csodálkozom. Ennyi szeretet, hogy fért el ekkora testben.

Senki

*„Régen, aki meg akarta őrizni a titkát,
felmászott egy hegyre, keresett ott egy
fát, odút vájt bele és abba suttogta a
titkát, aztán betapasztotta sárral, így
aztán soha senki nem tudta meg azt.”*

Egy filmrendező szerint időnként egy-egy titokzatos vonat indul 2046-ba. És minden utasnak ugyanaz a célja. Azaz, hogy megtalálja elveszített emlékeit. Mert 2046-ban megáll az idő. És akit elhagytál, vagy aki elhagyott, ott vár rád. Kapsz egy újabb esélyt, amit újra elronthatsz, vagy... Most épp a vonatról írok neked, nem tudom, megtalállak-e. Megtalálom-e azt az odút még egyszer. Tíz körömmel kaparnám ki a titkunkat. Tenyeremmel melegíteném föl a didergő testecskét, testedet száraz ajkammal. De hogy igaz-e mindez, nem tudja senki. Még senki nem tért vissza a vonattal.

Zsemlye Ildikó szobra

KALÁSZ MÁRTON

Vonatutak

(Pfalzi derű)

*Mikor kendővel felkötik állunk, kezünkbe keresztet nyomnak,
Valahol kutya esahol és csillag ragyog.*

Czesław Miłosz

S a szőlők közt, az udvarház udvara
közepén, hajnaltájt, itt, e helyen – kilépve
váratlan összeesnének? Álmon eszmélnék? (Rég egy balkáni
szállodámban),
szájon-e durva íz, felhő-karon merő vér; hogy ronccsa harapva.
Epileptikum, tünet ma: „hazaérve agyér-
festés” – hogy másutt kocsiba
daczból e nap; örülteként végigszágulhatnak két autópályán –
ön-szorítás: nyomát harapván. Mind, e művészház ős udvari éjjelén,
itt, lapíthatnánk, csillapodhatnánk, magán
beleszippantva egy hétvégi szüret illatába,
pásztázva, s hisz a tájból – látott-e mégis kint valaki.
Moses, így hívták a ház *konturját*, fejem mihelyt rá fölemelném –
arcomhoz dörgölte kandúr-fejét. Még tudhatnám, mióta várt ott.
Szemünk eztán egy ideig sűrűbben hátravillan. Árnyként kedvelnem
jártunkban; tüstént – ha kitért.

(Menekülés)

Egy költő arcképehez

Bolondokházába bemenekülni –
elégikus rettegés, másutt: helye van.
Kis köteg vers bökö. *Még surrannék* – éjre
halk rég e portás, fölnez, félrenéz. Épp ügyeletes, rá konzilius –
ki se selypít. Ki halkan – *s kik elől?* Vagy szemre-vét,
objekt-romlásunkból mindent kiolvas. Igazi
szerencse: ints; *ma békült agyfogó* –
nagyban összefirkált, gyűrt papírt föltűrsz, összevetsz.
Hűlt lapok épp ott e takarón, üresen?
S a tűrő köpenyét; akaratlan, érthet – mert lopva jön,
tolószéke okoz utólag rettegést.
Mást is lassú kertbe vitt ki (hátról titkon kitolt
utcára, kocsiig?) Kelthet, s míg vissza? (London; hivatalosan –
exitünk szolgálata. Tovább: *Blatny* – érvként. „Helye van?”)

Az elegáns élet bája

– A tengerparti üdülőhelyek és a vasúthálózat kialakulása
a 19. század végi Normandiában –

„Az utasok, akik adnak valamit a fejükre,
kéretnek azt nem kidugni a robogó vonatból,
mert ellenkező esetben leguillotinozzák őket.”¹

Téophile Gautier ifjú újságíróként ilyen és ehhez hasonló jó tanácsokkal látta el azokat az olvasókat, akiknek az 1837-ben megnyitott első franciaországi közforgalmú vasútvonalon, Párizs és Saint-Germain között utazni támadt volna kedve. Tömegekről még igazán nem beszélhetünk, de a Rothschildokkal összefogó Pereire testvérek a következő évtizedekben olyan fantasztikus terveket szőttek az utasforgalom növelésére, aminek már nem lehetett határt szabni. Émile és Isaac Pereirének, a Hausmann-féle nagy városrendezés híveinek köszönheti például Arcachon, hogy üdülőivel és sanatóriumaival Franciaország egyik leggyorsabban fejlődő station balnéaire-évé vált, vagyis egy olyan új központtá, mely a városi előkelőségek szórakozását hivatott szolgálni a tengerparton. A varázslatos tengerpartok világa a városiakok szemüvegén keresztül született meg, akik a zaj és a tömeg elől menekülve kerestek pihenést a kezdetben távolinak tartott vidékeken. A 19. század közepétől gombamód szaporodnak a szebbnél szebb villák és kaszinók Franciaország halászfalvaiban, a tempó pedig igazán a vasút megjelenésével gyorsult fel, amellyel egy új szórakozási forma és egy új embertípus született.

A vasút kétségtelenül véget vetett az elszigeteltségnek és közel hozta egymáshoz a településeket. Új terek nyíltak meg, a régi értelemben vett „térfogalom” átalakult. Mikor a 19. század elején a vasútról megszülettek az első értekezések, a szerzők a tér és az idő megsemmisítéséről beszéltek. Az egyik helyről a másikba vezető út időtartama a technikai fejlődéstől vált függővé: „*Nem az objektíven mért távolság dönt, hanem a távolság és lehetőség viszonya*” – írta Erwin Straus a távolságok pszichológiájáról.² Franciaországban a gőzüzemű vasutak hálózatának kiépítése Angliához képest nagy késéssel indult, de még így is a harmadik ország volt Európában, mely gőzüzemű vasutat tudott megnyitni. Franciaországban sokat költöttek a vízi közlekedés fejlesztésére – ennek, s talán annak a vitának tudható be a késlekedés, mely a magántőke bevonása és az állami vasútfejlesztés hívei között alakult ki. Az első gőzüzemre épült közforgalmú vasutat 1837-ben nyitották meg, a magán- vagy államvasút kérdésében azonban csak az 1842-es országgyűlésen hoztak döntést. Az ún. vegyes rendszert vezették be, mely mindkét oldal igényeit figyelembe kívánta venni. Ebben lefektették,

hogy a kezdeti lépéseket az állam finanszírozza, majd a félig kész vasutat átengedik a vállalkozónak, akinek a felépítmény megépítése és az üzemeltetés a kötelessége.³ A vasúthálózat fejlődése nemcsak a korábbi idő- és térfogást változtatta meg, de a művészek előtt is új terepet nyitott. Egyre többen költöztek ki a szabadba, néhányan pedig az „új élet” dokumentálóivá váltak, mint például Eugene Boudin vagy Claude Monet. Az új városok és életstílus helyet kaptak az irodalomban is, a megváltozott viszonyok a regényhősök beszélgetéseiben is fellelhetők. Anatole France hősei *A vörös liliomban* például Dinardba látogatnak, Franciaország breton partjaihoz, a 19. század végén. Dinard, egy a sok francia fürdőhely közül, amit az irodalom nagyjai úsztattak be csónakjaikon a világirodalomba. Bretagne a vasút kiépülése előtt valóban egy elzárt világ volt, és a párizsi fürdővendégek megjelenése előtt nem is jutott eszébe senkinek a tenger örömeinek felfedezése. A halászok házaikat a tengernek háttal építették, népviseletük alapszíne pedig – különösen Bigouden vidékén – a fekete volt, mert a sok elveszített tengerész és halász miatt valakinek mindig feketében kellett élni a kis közösségekben. Erről tanúskodnak a Pont L'Abbé-i múzeumban kiállított emlékek. Dinard azonban a brit partokhoz való közelsége – s így a kereskedelmi kapcsolatok fellendülése – miatt rohamtempóban gazdagodott, a második császárság alatt pedig már a kitűnő klímája okán vált Eugénie császárné kedvelt városává.⁴ Bár az újonnan érkezett városiak és a helyiek öltözködése közti kontraszt sokáig megmaradt, a helyiek viseletének módosulása és nyelvhasználatának megváltozása könnyedén nyomon követhető a 19. század végétől a 20. század közepéig. *A Vörös liliomban* írja France:

„– Sajnos – szólott Raymond-né [...], a régi népviselet egyre ritkább lesz. Ez a vasútnak köszönhető.

– Igaza van – szólott Montessuy -, ha vasút nem lenne, a parasztok még ma is egykori festői viseletüket hordanák. Viszont akkor mi nem láthatnánk őket.

– Hát aztán – vágott rá Raymond-né –, legfeljebb elképzelnénk!”⁵

A párizsiak számára az elsődleges célpont az 1860-as évektől Normandia, egész pontosan a Côte Fleurie-nek nevezett partszakasz, Calvadosban, Alsó-Normandiában.

¹ Popper József közlése a Vasúti és Közlekedési Közlöny 1929. évi 6. számában; idézi; Czére Béla: A vasút története, 52. o., Corvina Kiadó, Budapest, 1989.

² Idézi Wolfgang Schivelbusch, In: A vasúti utazás története, a tér és az idő iparosodása a 19. században, 44. o., ford.: Laczházi Gyula, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.

³ Vö.: Czére Béla: A vasút története, 51–52. o., Corvina Kiadó, Budapest, 1989.

⁴ 2007-ben Dinard egy nagyszabású kiállítással emlékezett meg a város fejlődéséről és a strandélet kialakulásáról. A kiállítás címe *La plage des Élégantes 1880–1930* volt, 2007. június 30. és szeptember másodiká között látogathatták az érdeklődők, a *Palais des Arts et du Festivalban*. A kiállításához katalógus is készült: „Dinard, La Plage des Élégantes”, Réalisation: Service Communication Mairie de Dinard, 2007.

⁵ Anatole France: *A vörös liliom*, 298. o., ford.: Lányi Viktor, in: A. F.: *Thaisz, A vörös liliom*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Itt található többek közt Honfleur, Villerville, Trouville-sur-Mer, Deauville, Benerville-sur-Mer, Tourgéville, Blonville-sur-Mer, Villers-sur-Mer, Houlgate és Cabourg. A 19. század végén tűnnek fel azok a vasúti plakátok, melyek az Atlanti-partvidék fürdőhelyeire való gyors eljutást reklámozzák: „csak öt óra”, „csak négy óra” az út – hirdetik a színes plakátok⁶, melyekkel inkább az első osztályon utazó közönséget célozzák meg. A tengerparti üdülőhelyek felvirágzása gyorsan és látványosan zajlott Alsó-Normandiában. A partszakasz legfényesebben ragyogó csillaga rövid időn belül Deauville és Trouville lett. A két kis várost először komp, majd egy kis híd kötötte össze, de az építkezések oly közel hozták őket egymáshoz, hogy a vasúti pályaudvaruk közös lett, és mind a mai napig a *Gare de Trouville-Deauville* táblát láthatjuk a faberakásos épületen. Az 1830-as években még senki sem gondolhatta, hogy a 20. század elejére Deauville a világ egyik legfelkapottabb üdülőhelye lesz. Mikor id. Alexandre Dumas az 1830-as évek legelején Trouville-ba érkezett, még csak egy idilli halászfalut talált egyetlen fogadóval, aminek a tulajdonosát – Ozerais mamát – meg is örökölte műveiben. Az *Emlékeimben* így ír:

„Az akkori Trouville mindössze néhány halászházból állt; a Touque jobb partján sorakoztak, ott, ahol ez a folyócska a tengerbe torkollik; a két parton húzódo szelíd domborsó úgy fogta körül ezt a tündérvölgyet, mint egy ékszeresládikó a kincseket.”

„Hosszú kapcsolatam a tengerrel ... itt kezdődött, Trouville tengeri kikötőjében...”

„Trouville-nál eldugottabb helyet képzelni se lehet...”⁷

Pár év alatt azonban minden megváltozott:

„már éreztem annak az időnek a közeledtét, amikor az én Trouville-omból egy második Dieppe, egy második Boulogne, egy második Ostende lesz... Sajnos, nem tévedtem! Trouville-ban ma tíz fogadó működik, a telkek pedig, melyeket akkor holdanként száz frankért vesztegettek, ma öt frankot érnek négyszöglábanként!”⁸

A csodát Charles August Louis Joseph de Morny herceg⁹ álmodta meg, mikor Olliffe doktornál tett látogatásakor rácsodálkozott a százhatvan hektárnyi szűz területre és a három kilométeres tengerpartra. Elhatározták, hogy megteremtik az „elegancia királyságát”. A nagy vállalkozást Donon a bankár és Breney, az építész segítette. Olliffe és Donon létrehozta a *Sociétés des Terrains de Deauville*-t és felkérték Desle Francois Breney-t az urbanizációs terv elkészítésére.¹⁰ A vasút Morny közbenjárására 1863-ban ért Trouville-be, Lisieux-n keresztül, egy Pont-l’Eveque-ből induló szárnyvonalnak köszönhetően. A környező tele-

pülések vezetői és a befektetői csoportok mindent elkövettek, hogy minél több helyre és minél kényelmesebben lehessen eljutni vasúton, közvetlenül Párizsból. A vonatkozás kultúrájáról szintén hosszan lehetne írni, de apró történetek is sokat elárulnak a vonaton érzékelhető társadalmi különbségekről. 1852-ben Louis Hachette azzal a kéréssel folyamodott a francia vasúttársasághoz, hogy a vonattal történő utazások egyhangúsága miatt hozzanak létre egy kiterjedt könyvkereskedést, melyben ismeretterjesztő és regényirodalmat, valamint útikalauzokat kínálhatnának az utazóközönségnek. Hachette zseniális ötlete nyomán két év alatt hatvan fiók kezdett el üzemelni Franciaországban, a forgalomból pedig a vasúttársaságok harminc százalékban részesültek. Az 1860-as évek elején még arra is volt példa, hogy a vasúti kereskedésekben több könyvet adtak el, mint folyóiratot.¹¹ Az utazás alatti olvasás csak a magasabb társadalmi osztályok tagjai számára volt egyértelmű, hisz az első- és másodosztályú kocsikban csak fülkékben lehetett utazni, a harmad- és negyedosztályú, egyterű kocsik zsúfoltságában azonban sokkal könnyebben alakult ki kommunikáció az utazók között. „Amikor egyedül utaztam, vagy olyan emberekkel hozott össze a sors, akikkel semmit sem lehetett kezdeni, gyakran ... irigyeltem a harmad- és negyedosztályon utazókat, akiknek a zsúfolt kocsijaiból vidám társalgás és nevetés szűrődött be elszigetelt fülkém unalmába” – írta Paul D. Fischer 1895-ben.¹² A Bretagne-ba és Normandiába tartó vonalak egyébként, 1855-től a *Compagnie de l'Ouest* felügyelete alá tartoztak, amit a Párizs–Saint-Germain vonal sikerén felbuzdult Pereire testvérek alapítottak meg. A fővonalak mellé 1879-ben megnyitották a Mézidon és Dives-Cabourg közti szárnyvonalat, majd 1882-ben az Houlgate, Trouville és Villers-sur-Mer közöttit. 1871-ben ők találták ki a „train des maris”-nak nevezett járatot, ami szombat délutánonként indult Párizsból Trouville-Deauville-ba, és hétfőn délelőtt indult vissza. A „dolgozó férjeket” szállították az egész nyarat a tengerparton töltő családjukhoz. A kezdeti gúnyos elnevezések háttérbe szorultak, mikor a vasúttársaság *Billet Bains de Mer*-ként kezdte reklámozni a kedvezményes jegyeket, hogy minél több párizsit csalogassanak a strandokra. A huszadik század elején a jegy már csütörtök estétől hétfőig volt felhasználható.¹³ Ez a társaság indította el a „train de luxe quotidien”-nek nevezett járatot is, mely szalonkocsikat közlekedtetett Párizs és Trouville-Deauville között, július közepétől szeptember végéig.¹⁴ 1909 januárjában a társaságot beolvasztották a *Chemin de fer de l'État*-ba, vagyis az állami vasúttársaságba.

⁶ 2009 nyarán a *Dinard a l'affiche* c. kiállítás kedvéért megnyitották a közönség előtt a Villa des Roches Brunest, Dinard talán legszebb villáját, ami önmagában megtestesíti a Belle Époque világát. A látogatók ízelítőt kaphattak a 19–20. századi, francia vasúttársaság által rendelt plakátokból.

⁷ Alexandre Dumas: *Emlékeim*, 36. fejezet, 391. o., Európa Könyvkiadó, 1966.

⁸ I. m.: 402. o.

⁹ (1811–1865) francia politikus, műgyűjtő, III. Napóleon fültestvére, a hercegi rangját is tőle kapta, 1862-ben. Törvénytelen gyermeknek született, anyja, Hortense de Beauharnais I. Napóleon fivérének, Bonaparte Lajosnak a különváltan élt felesége volt, apja pedig Charles-Joseph, Flahaut grófja. Frédéric Lolié 1910-ben jelentette meg nagyszabású életrajzát: I.: F. L.: Le duc de Morny – The Brother of an Emperor and the Maker of an Empire, London – John Long Limited, Norris Street, Haymarket – 1910.

¹⁰ Muriel Maurice-Juhász: *La Côte Fleurie d'Antan – Deauville, Trouville, Cabourg, Honfleur et les communes de la Côte Fleurie à travers la carte postale anciennes*, 40. o., HC Éditions, Paris, 2005.

¹¹ Wolfgang Schivelbusch: i. m.: 76. o.

¹² Paul D. Fischer *Egy Németországban utazó német feljegyzései* című könyvét idézi W. S. I.: i. m.: 77. o.

¹³ L. a négy órás utat reklámozó plakátot, in: *Les Marins Font la Mode – Avec la participations exceptionnelle de Jean-Paul Gaultier*, 65. o., Musée national de la Marine/Gallimard, Paris, 2009.

¹⁴ Bruno Delarue: *Les peintres à Trouville, Deauville et Villerville 1821–1950*, 21., o., Le Tour de France de la Peinture, Terre en vue, France, 2007.

A Côte Fleurie életében az 1910-es, 20-as évek ideje második aranykornak is tekinthető. 1911-ben sorsszerű találkozáson állapodott meg Désiré le Hoc, Deauville polgármestere és Eugène Cornuché, a párizsi Maxim menedzsere a Casino, a Hotel Normandy és a Royal felépítéséről. A *Belle Epoque* és az *Années Folles*¹⁵ időszakában szerezte meg Deauville azt a hírnevet, ami a mai napig odavonzza a látogatókat. Felépült a kaszinó, az új hotelek, a lóversenypálya, ideköltöztek az előkelő párizsi butikok – folyamatosan szolgáltatva a témát olyan szerzőknek, mint Sem¹⁶ a karikaturista és Michel Georges-Michel¹⁷, aki érzékletesen át tudta adni olvasóinak a kihívóan csábító nők lóversenyeken felvonultatott toalettjeit. Deauville társadalmi életének színtere az a harminc méter hosszú utcácska lett, ami *La Potinière* (pletykasarok) néven maradt fenn az utókor számára. A *Hotel de la Terrasse Deauville* melletti tér kávézóiban adott egymásnak randevút „egész Párizs”, 12 és 2 óra között. Az előkelő társaság hölgyei és urai legpompázatosabb ruhákban és kiegészítőkben sétáltak fel s alá a kicsiny szakaszon. Flaubert¹⁸ „felcicomázott párizsiaknak” és „sárgakesztyűs piperkőcöknek” titulálja azokat, akikről ma Eugène Boudin festményeiről alkothatunk hű képet. Az 1824-ben, Honfleurben született Boudin mesterének, Isabey-nak a tanácsára 1860 és 1896 között olajfestményeken és akvarelleken örökítette meg a tengerpart nyüzsgő világát. A fürdőzők hamar felfigyeltek Boudin képeire és pár év alatt hírnévre tett szert. „*Igencsak kedvelik az én hölgyecskéikkel benépesített tengerparti képeimet, néhányan még azt is mondják, hogy valóságos aranybánya rejlik bennük.*” – írta. Tíz év alatt képeinek értéke a tízszeresére nőtt, és – bár Boudint néha lelkiismeret-furdalás gyötörte, amiért eltávolodott a paraszti világtól – ma az egész világ a tengerparti jeleneteket megörökítő könnyed stílusáért szereti. Baudelaire szavaival élve, ezekben a képekben valami „illékony és légies varázslat”-ot lehet felfedezni.¹⁹ Trouville-ban 1866-ban nyitotta meg kapuit a *l’hotel des Roches Noires*, Trouville első luxusszállodája, melyről Monet 1870-ben készítette el világhírűvé vált festményét. A közvetlenül a tengerparton álló hotel csak 1910-ig élvezhette egyeduralmát, mert ekkor készült el az új, kétszáz szobás *Trouville-Palace Hotel*, mely már elektromos áramra épülő világítórendszerrel várta a vendégeit. A látogatószámok folyamatosan nőttek, és az utazók igényeit a vasúttársaságok is megpróbálták maximálisan kielégíteni.

Trouville, Deauville, Cabourg nagyszállói újságokban csábították a nagyérdeműt. Megalkották a hangzatos jelzőket: Trouville „a strandok királynője”²⁰, Houlgate „a part

gyöngye”²¹, Cabourg „a virágok strandja”²² és Deauville „a virágzó part”²³. 1907-ben egy ilyen reklám kedvéért szánta rá magát a farsztó utazásra Cabourgba Marcel Proust is, az *Eltűnt idő* halhatatlan írója, aki regényében a fiktív Balbecet ruházta fel mindazzal, ami a Côte Fleurie városkáit jellemezhetette az ő korában. Gyermekek és fiatalok között a nyarakat Normandiában töltötte, az édesanyjával és nagynanyjával tett kirándulások emlékei beleolvadtak nagyregényének történetébe, különösen a *Bimbózó lányok árnyékában* című részbe. 1895-ben zeneszerző barátjával, Reynaldo Hahn-nal utazott Dieppe-be. Madeleine Lemaire²⁴ házában vendégeskedtek, ahol megismerkedtek Saint-Saëns-szal. Végláthatatlan, tizennégy órás vonatozással jutottak el Bretagne-ba, hogy hajóval keljenek át pihenésük fő helyszínére, Belle-Ile-en-Mer szigetére.²⁵ Az akkori boldogsága azonban sajnos már soha nem tért vissza. 1907-ben, augusztus 5-én indult el Cabourgba, és az utazás különösen fájdalmas lehetett számára, mert anyja elvesztése óta nem járt a tengerparton. Mint minden, Normandiába induló járat esetén, a Saint-Lazare pályaudvaron kellett vonatra szállni, cabourgi úticél esetén a Cherbourg felé tartóra. Mézidonban átszállították az utasokat egy kisebb vonatra, ami Dives-Cabourg állomásig mindenhol megállt, így öt és fél óra alatt lehetett a fővárosból az egyik legszebb tengerparti üdülőhelyre érni. Ruskin, akinek az írásait Proust mindenhol magával vitte, emberi csomagoknak nevezi azokat, akik a vasutat használva érik el céljukat, s abban az állapotban érkeznek meg, ahogy az indulásnál foglaltak helyet kupéikban. Úgy véli, számukra nem az utazás a lényeg, hanem a távolság legyőzése, kiszabadulás az egyik helyről és megérkezés a vágyott, áhított vidékre. Proust igen érzékletesen írja le azokat a vegyes érzéseket, amiket egy, az otthonához mérhetetlenül ragaszkodó, de azért új kalandokat is áhító utazó élhet át a vasútállomásokon:

„...sajnos, e csodálatos helyek, vagyis a vasúti állomások, ahonnan valami távoli rendeltetésre indulunk el, egyben tragikus helyek is, mert ha megtörténik a csoda, amelynek révén az eddig csak gondolatban élő tájak a mi életünk valóságos, környező tájává alakulnak, ugyanennél az oknál fogva már a váróteremből jövet le kell mondanunk arról, hogy egyhamar viszontlátjuk azt a szobát, ahol egy pillanattal előbb még oly otthonosan voltunk. Le kell mondanunk arról a reménységről, hogy odahaza alhatunk, ha egyszer elszántuk magunk arra, hogy behatolunk abba a bűzbarlangba, amelyen át elérjük a titkok titkát, egy olyan üveghombárba, mint amilyen a Saint-Lazare pályaudvar, ahova a balbeci vonat keresésére jöttem – amely a tépett testű város fölé valami roppant, nyers

¹⁵ A „Szép korszak” és a „Bolondos húszas évek”.

¹⁶ Georges Goursat (1863–1934) író, reklámkészítő, karikaturista, a mondén világ krónikása.

¹⁷ Georges Dreyfus (1883–1985) író, festő, publicista; több könyve is megjelent a Deauville-i társasági életről.

¹⁸ Flaubert édesapja, Achille Flaubert 1837-ben vette meg azt a birtokot (Coteau birtok), amit 1870-ben továbbadott Henri de Rothschildnak, de végül a Strassburger család építette fel rá azt a csodálatos villát, ami ma Deauville egyik szimbóluma. L.: Natascha Penot – Carine Merlin – Stéphanie Debord: *Un grand week-end à Deauville-Trouville-Honfleur*, 34. o., Hachette Livre (Hachette Tourisme), France, 2006.

¹⁹ Geskó Judit (szerk.): *Monet és barátai*, 170. o., Vince Kiadó, Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2003.

²⁰ *La Reine des plages*.

²¹ *La Perle de la cote*.

²² *La plage des fleurs*.

²³ *La plage fleurie*.

²⁴ Madeleine Lemaire (1845–1928) festő, akinek párizsi Szalonjában a korszak művészeinek színe-java megfordult.

²⁵ Nadine Beauthéac: *Les promenades de Marcel Proust*, 46. o., Éditions du Chêne – Hachette Livre, Paris, 1997.

színű és drámai szorongással telt eget tárt szét –, mint Mantegna vagy Veronese nem egy, majdnem párizsian modern ege, amely alatt csak rettenetes és ünnepi dolgok történhetnek, mint amilyen egy vonat indulása vagy a keresztfa felállítását.”²⁶

1907-ben Proust Cabourgba érkezése előtt egy hónappal készült el a normandiai partvidék addigi legnagyobb és legpompázatosabb hotelje, a Grand Hôtel. A legmodernebb berendezésekkel ellátott hotelben új szolgáltatásként autókat lehetett bérelni, sofőrrel. Az egyik első autóbérlő ügynökség, a *Taximètres Unic* igazgatója Jacques Bizet – a zeneszerző fia – volt. A nyári hónapokban Cabourgban, télen Monacóban bérelhettek tőle autókat a vakációzók. Proust a *Taximètres Unicen* keresztül ismerte meg azt a két fiatalembert (Odilon Albaret és Alfred Agostinelli), akik meghatározó szerepet játszottak az életében és alapvetően befolyásolták a regény történetének alakulását.²⁷ Proust Agostinelli piros taxiján végigjárta a normandiai partvidéket és olyan jól érezte magát, hogy a következő években rendszeresen visszatérő vendége lett a Grand Hôtelnek, egészen 1914-ig, mikor utoljára, nagy nehézségek közepette utazott Normandiába, legendássá vált cselédjével, Céleste Albaret-val és a svéd komornyikkal, Ernest Forssgrennel.²⁸ Mindketten megírták a háború kitörése miatti gyötrelmes vonatkozás történetét, bár egymástól meglehetősen eltérő részletekkel szolgálnak. A sebesültek szállítása és elhelyezése miatt a Normandiába tartó vonatok lassan és kiszámíthatatlanul jártak, a cabourgi Nagyszálló pedig részben katonai kórházzá alakult.²⁹ Henry James negyven évvel korábban, 1875 nyarán érkezett Normandiába, hogy tudósításokat, amolyan leveleket írjon a *New York Tribune* amerikai olvasóinak. Az augusztus negyedikéi cikkét a következőkkel indítja: „Normandiában és Pikárdiában, Trouville-től Boulogne-ig, a franciák által fürdőközpontoknak nevezett települések láncolata található... vannak ragyogó helyek, mint Trouville és Dieppe, s olyanok, melyek olcsók és sivatarak, mint pl. Fécamp és Cabourg.”³⁰ Ennyit tesz pár

évtizednyi különbség. Amit Proust már ragyogó, gazdag hotelekkel és párizsiakkal benépesített városnak látott, az Henry James szemében még sivár és kietlen, olcsó hely.

Az arisztokrácia a huszadik század elejétől már inkább az automobilt választotta, a vonatkozás és kikapcsolódás öröme pedig elért a polgársághoz, így az utasforgalom a 30-as évek közepéig folyamatosan növekedett. Proust a Párizs és Balbec közti utazással kapcsolatban írta:

„Ezt az utat ma biztosan automobilon tennék meg, abban a hitben, hogy így kellemesebb. Látni fogjuk, hogy ily módon bizonyos szempontból igazabb is, mivel így közvetlenebbül és közelebről követhetnénk a földfelület különböző fokozatú változásait. De végre is az utazásnak nem az a különleges öröme, hogy útközben kiszállhatunk és megállhatunk, ha fáradtak vagyunk, hanem hogy az indulás és az érkezés különbségét a lehető legmélyebbé, nem pedig észrevétlenné tegyük...”³¹

Kevesen élték át olyan mélyen az utazás boldogságát, mint Marcel Proust, de a tengerparti fürdőhelyek elegáns világának atmoszférája sokakat megihletett. Mit is jelent az elegáns élet? Balzac szerint „*e fogalom tágabb jelentőségét véve alapul, a nyugalom megelevenítésének művészete*”.³² Semmittevés, az élet művészete, „*a modor eleganciája, az a bizonyos „je ne sais quoi*”^{33,34} Bár a *La Potinière* ma már szinte üres, a lóversenypálya és a deszkákkal lerakott tengerparti sétány azért még ma is megunhatatlan szórakozást tud nyújtani a romantikus, múltba révedő utazóknak, akik Párizsból még a 21. században is a Saint-Lazare-ról indulva, Trouville-Deauville végállomásra érkezhetnek. Bár a 19. század elején Gautier az új vonaton nem értette, hogy „*miként merészkedhetett egy magára valamit adó polgárnő vagy polgárlány utasként erre az új, de annál erkölcselenebb közlekedési találmányra felszállni*”³⁵, azért én mégis arra buzdítok mindenkít, hogy az „erkölcselen alagutak” ellenére se hagyjon ki egy ilyen kalandot!

²⁶ Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában II., A bimbózó lányok árnyékában, 260–261. o., ford.: Gyergyai Albert, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983

²⁷ William C. Carter: Proust in Love, 69. o., Yale University Press, New Haven & London, 2006.

²⁸ Az utolsó cabourgi tartózkodás élményei részben a Szodoma és Gomorra című kötetben tűnnek fel: „Látogatások második és egyben utolsó balbeci utam előtt – Megérkezésem Balbecbe”, in: M. P.: Az eltűnt idő nyomában – Szodoma és Gomorra, 45–211. o., ford.: Jancsó Júlia, Atlantisz Kiadó, 1995.

²⁹ L.: Céleste Albaret: Monsieur Proust, 27–38. o., New York Review Books, New York, 2003.; ill. The Memoirs of Ernest A. Forssgren, Proust's Swedish Valet, 37–48. o., Edited and Annotated by William C. Carter, Yale University Press, New Haven & London, 2006.

³⁰ Henry James: Parisian Sketches, Letters to the New York Tribune 1875–1876, 198. o., Greenwood Press, Publishers, Westport, Connecticut, USA, 1978.

³¹ Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában II., A bimbózó lányok árnyékában, 259. o., ford.: Gyergyai Albert, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983.

³² Balzac: Az elegáns élet fiziológiája, 18. o., ford.: Balla Ignác, 1913, Révai Kiadás.

³³ Petrarca és Montesquieu híres mondása volt a szépségről, hogy az, „az a bizonyos nem tudom micsoda” (je ne sais quoi).

³⁴ Balzac: i. m.: 39. o.

³⁵ Popper József közlése a Vasúti és Közlekedési Közöny 1929. évi 6. számában, idézi: Czére Béla: A vasút története, 52. o., Corvina Kiadó, Budapest, 1989.

Pontosításra szoruló történetek

1.

„Nem reflektálni – hanem jelenvalóvá tenni, ez Proust eljárása. Hiszen áthatotta őt annak igazsága: egyikőnknek sem jut ideje arra, hogy a számára rendeltetett ittlét igaz drámáját élje. Ettől öregszünk. Semmi mástól. A ráncok és redők az arcon, ezek a nagy szenvedélyek, a bűnös szenvedélyek, a felismerések bevéssett nyomai – ezek látogatnak meg minket –, de mi, az uraság nem tartózkodtunk otthon.”¹ – írja Benjamin az *Adalék a Proust-képhez* esszéjében. Nem tartózkodunk otthon, mert az egyik nagy és bűnös szenvedélyünknek, az *utazásnak* hódolunk, vonaton szeljük keresztül Erdélyt és persze Nyugat-Európát, ahova megszámlálhatatlanul sok Várad-, Kolozsvár-, Brassó-, Párizs-, München- és London-járó művésznünk éppoly bűnös szenvedéllyel és „felismerések bevéssett nyomait” újralátni utaztak korábban, mint ahogy mi utazunk a hetvenes évek második felétől.

Valami személyeset kellene írnom a vonaton-utazásról, visszafogni analitikus hajlamomat, s *nem* reflektálni; magyarul mondva: önmagamra, személyemre kellene vonatkoztatni nem csak az emlékezetemben őrzött (enyém és másoktól hallott, vagyis *enyémme* is lett) életélmények, sors-narratívák ittléteiről szóló „igaz drámáját”, de más írók „látvány kavalkádját”, és más gondolkodók „vonatablakon” keresztül kifelé és befelé fordulásának, emlékfelidézésének és képzeletműködésének, időélményének és önfaggatásának sokszoros tükörijátékát is. Az utazásról szóló írás persze mindig személyes ügy: az én ügyem, annyira az enyém, hogy íróként eltöprenghetünk rajta: miért is olvassák mások feljegyzéseinket (Martin du Gard mondott hasonlót a naplóírásról). A „*vonatablak*” perspektívája éppen megfelelő a számomra: kiindulási pontként, hogy magamra és magamba lássak: felülről és mélyen. S ha már látni, láttatni akarok valamit magamból, legyen segítségemre Mészöly és Proust és persze Kafka, már csak annál fogva is, mivel hogy Mészöly is folyamatosan pontosítja történeteit, hol Kolozsvár felé, hol Párizs felé, „útközben”, miként magam is pontosítom önmagam számára (jelenvaló-létté avatás okán) Párizs-, és Mészöly-, és Proust- és Kafka-élményemet, melyek megannyi emlékszilánkban és szövegtöredékben rögzültek: naplófeljegyzéseimben és regényeimben, szigorúan mindig otthon elnyerve végső formájukat.

A vonaton utazásról szóló beszédem személyességét egyfelől az utazásnak köszönhető *ott*-létem: Párizs-, Kolozsvár-járásom, másfelől az utazásukról hírt adó írókkal folytatott meghitt párbeszédem nyilvánosságra hozatala biztosíthatja. Mindkét esetben megnyitom magam, s hogy írok: megnyílok a kölcsönösség, az egybefoglalhatóság, a hullámzó belső tenger számára. Nem reflektálni!

Valahányszor vonatra szálltam – a korábbi tapasztalatok birtokában, hogy tudniillik a látvánnyal együtt elilantak a gondolat sebességével érkező/száguldó gondolatok,

benyomások, emlékek, és soha többé *akként* vissza nem idézhetőn/életre kelthetőn –, jegyzetfüzetet és tollat tettem a kezem ügyébe, hogy a kéznél lévő dolgok azon nyomban rögzülhessenek, s majd, valamikor, talán hazaérkezésem után, elnyerjék végső formájukat: kedélyem szerint átalakítva mindent, a reflektálás és interpretálás ket-tősségében, úgysem ellenőrizhető a változtatás, legfeljebb a kéziratbúvárok számára. Kiveszőfélben lévő állatfaj. A vonatablakon át a külső látványt szemlélni és a tükörként szolgáló ablaküveg segítségével magamba pillantani, a jelent és múltat egyidejűvé tenni, az írás örök-kévalóságnak szánásával, a halál utáni létezésre sóvárogva (Gide: a haláltól megmentve valamit), olyasfajta szellem- és tükörijáték, melyre mindig is nyitott voltam. Tegyek hozzá rögtön, vonatra szállni és saját könyvtárszobánkban egy könyvet kézbe venni: az utazásnak *majdnem ugyanazt* az élményét nyújtja. Ennek ellentmondani látszik Stendhal egy figyelemre méltó megjegyzése: „Akkor tanulságos az utazás, ha az útközben látott különféle dolgokról alkotott ítéletek kísérik. Amikor Itáliába érkezem, nem ismertem Franciaországot; utazásom tehát csak akkor lehet hasznos, ha már ismerni fogom Franciaországot vagy valamely más országot, és módomban áll összehasonlításokat tenni.”²

A *meg*-ismerésnek, a tapasztalatszerzésnek, a szerzett élmények és különböző kultúrák összevethetőségének a személyes érintettség, az otlét valóban fontos tényezője, ellenben az utazásélmény egy sajátlagos formája átélhető/megteremthető mások szövegeiben is, anélkül, hogy kilépnénk a szobánkból. Merthogy reflektáló lények vagyunk. Balga, ki azt hiszi, hogy a peron, a vonatfülke, a kalauz és a vonatfütty valósága *meg*-különbözteti az utazást a folytonos reflektálásra készítő olvasástól. Legfeljebb, ha a robogó vonatból érzékelhető kinti világ *el*-mozdulása, a villanyoszlopok és faszorok *el*-suhanása és a szobabelső állandósága, a könyvszekrényből rám leselkedő kötetek íróinak szellemi *ki*-sugárzása közt tudatosítható a különbség. Ezt a megállapítást némiképp árnyalja, ha a magamfajta utazó a vonatfülkében könyvet olvas; vagyis nem a hegyeket, pusztaságot, farmokat és idegen lényeket szemléli, hanem a betűket és a szöveg *fel*-idézte élményeket vonja egyetlen értelmezési mezőbe. Konnotál. Ha az utazásról kell írnom, legalább annyit tudnék mesélni Gide-ről, Proustról, Flaubert-ről, mint a Kárpátokról vagy az elzászi vidékről, az alföldi tanyavilágról és az erdélyi falvak szélén felvert cigánytáborokról, vagy mint az idegent egy másik, máshonnan ismerőssel összevető szellemi tornamutatványomról (lásd *Márai Afrikában* írásom erről).

Flaubert egyik Konstantinápolyból írott levelében³ arról szól, hogy: „Ha mind meg tudnám írni neked, amin utazásommal kapcsolatban tűnődtem, vagyis ha kezemben tollal is megtalálnám mindazt, ami megfordul a fejemben, s amire azt mondom magamban, hogy ,no, ezt

¹ Walter Benjamin: „A szirének hallgatása”, Válogatott írások (fordította: Szabó Csaba), Osiris, Bp., 2001. 135–136.

² Stendhal 13.

³ Flauert 84.

megírom neki’, akkor talán valóban mulatságos leveleket kapnál tőlem” –; s valóban mulatságos vagy egészen nyomasztó gondolatok, eleve levélformába kívánczó megjegyzések sora jutott eszembe a vonatfülkében vagy az étkezőben, valahányszor egy otthon-hagyott személyre gondoltam egy benyomásom, egy reflexióm okán. Ezek a fejemben megforduló és levélbe kívánczó gondolatok közelebb hozták a másikat, távol-létét megszüntetve jelenvalóvá tették őt, anélkül, hogy az általam láttni óhajtott élményt, végiggondolt gondolatokát nélküllem láthatta, érthette volna; s hogy ott volt/ lehetett mellettem, a belső hangok közvetítettek közöttünk, s mindebből senki sem láthatott, érthetett semmit: legfeljebb finctoraim és szemhunyorogatásom árulkodott e bűvöletről. Mindenesetre e káprázatos *meg-idézésnek* volt egy jótékony hozama: megszüntettem magányosságomat, társaságot teremttem magamnak, útítársaimmal mit sem törődve egy rövid ideig.

De a kéznél lévő jegyzetfüzetbe írásról, illetve a fragmentumok otthoni átalakításáról és egybefésüléséről, pontosabban szólva annak kudarcáról rögtön eszembe jut másik nagy utazóm felismerése, mely lehetne akár a sajátomé is, hogy reflektálok rá, nyomban a magamévá is teszem: „Emlékszem, egy utazáson egyszer a vonat ablakából igyekeztem *benyomásokat gyűjteni* az előttem elvonnulójáról. Mindent *leírtam*, amit láttam, ahogyan elshant a kis vidéki temető, *feljegyeztem* a fényes napsávokat a fákon, az ösvény mentén a virágokat (...). Azóta gyakran *próbáltam felidézni* azt a napot, ahogyan *visszagondoltam* a fény csíkozta fákra, a kis falusi temetőre, úgy értem, a napot **önmagát**, és nem rideg szellemképét. *Nem sikerült* soha, és végleg le is tettem róla, míg a minap ebéd közben tányéromra nem ejtettem a kanalat. És akkor a váltóőrök kalapácsának hangja *kelt életre*, ugyanaz a hang, mint aznap, amikor a vonatkereket ütögették az állomásokon. Abban a pillanatban *feléledt* bennem az égető és vakító óra, amikor az a zaj csendült, az egész nap a maga költőiségében, ami csupán a szándékos megfigyelés számára volt elérhetetlen.”⁴ – írja Marcel Proust, e rövid passzusban is érzékeltetve (a kiemelések tőlem valók) az idő, az oly sok szellemi tornamutatvány révén megtalálható idő problémáját. Ez a leírtakról és megfeleltetéséről szóló töprengés gyanakvóvá tesz bennünket a „vonatablakból” látottak hitelességével szemben, s fölvetődik bennünk a kérdés: vajon a mégoly hiteles és részletes, épp a részletes leírások, kommentárok, összevetések révén hitelesíteni szándékolt útleírások, regénynarratívák mindegyike nem éppoly kalandos utazást ígér számunkra mégis, mintha magunk is ott lettünk volna? Vagyis hogy (még egyszer hangsúlyozom), az olvasás és az utazás közt valóban oly nagy a távolság, az eltérés, miként első pillanatban gondoljuk?

2.

Mészöly *Pontos történetek, útközben* regénye valamennyiünk otthonelhagyásra készítetője, irodalmi forrásélménye és nélkülözhetetlen útikalauza volt a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején, amikor vonatra szálltunk, Püspökladányban, hogy a koráb-

ban olvasott „történeteket” pontosítsuk, ahogy Ambrus Lajos írja: Mészöly „Pontosságát’ mindig újra kell írni – talán éppen ezért jó.” Talán. Még pontosabban azért jók Mészöly „történetei”, mert egymás mellett gyorsvonat sebességével elszárguló narratívák jönnek létre: hangokból, melyek épp annyit engednek tudni és látni a hozzájuk rendelt személy természetéből, mint a francia újregény egyik remekműve: a *Jalousie* (melynek magyarított címe árnyaltabban fejezi ki, amit kell, mint az eredeti: *A féltékenység rései*). Proust írja egy helyütt: „Vannak pillanatok, amikor, ha teljes valójában akarunk megjeleníteni valakit, a hangját is le kellene kottáznunk...” A vonatablakon keresztül látott tájat le- és körülírni szavakkal, kép-pé visszaalakítani az érzékelés és észlelés dolga: egyfajta tudatjáték (Cassirer *Goethéről* és Starobinski *Kafkáról* szóló írása épp idekivánczol: reflektálandó). Ám valaki hangjának a *föl-idézése* szenvedélyes emlékezetfagatás

Szunyogh László kisplasztikája

és egyfajta időutazás is a múltban lezártként tudott világba, melynek sajátos tér- és időszerkezete van. S miközben visszakeresünk, azt hisszük, hogy az emlékezetünk csalhatatlan lévén, pontosan vissza is találunk oda, ahol megrögzítettnek véltük az élményt, de a visszakeresés során észleljük, hogy a dolgokat és emlékeket birtokló tudatunk, és a mindent át- és fölülírni szándékozó képzeletünk, a változtatás jogára igényt tartva, *el-távolítja, át-alakítja* a keresett személyt és hangját, nem kevés nyugtalanságot okozva ezzel a váratlan távolság teremtéssel.

Nem kevés fejtörést okoz számunkra a feledésbe vesztett hangfoszlányokat *ki-toldó* képzelet alkotta „hangjáték” sem, amelyben bajosan tudjuk leválasztani a valóságosról a kitalált vagy másutt, másvalakitől olvasott hango(ka)t, s ekkor éppúgy eljátszunk ezzel a mélyből *föl-csendülő* hanggal, akár egy regénye vagy drámahőssel, olykor hiszünk neki, máskor fenntartásainknak adunk hangot. Mészöly a hagyományos párbeszéd helyett/ellenében teremt *belső hangokat*, melyeket a tudat szigetel/választ el egymástól; számunkra eldönthetetlen, hogy valóban elhangzottak-e a vonaton utazók között, ekként lettek-e kimondva a Kolozsvárra igyekvő vonat félhomályos fülkéjében, avagy az író agyában képződtek meg

⁴ Marcel Proust: Álmodok, szobák, nappalok, (fordította Lóránt Zsuzsa), Film Kiadó, Bp., 1997. 7–8.

így elválasztottságukban és egybefoglaltságukban. Ez is alaposabb reflektálást igényelne! S bár a Mészöly-kötet belső hangjai önmagukban is létrehoznak egy narratívát, külön-külön egyet, de a másikhoz való viszonyulásukban a megnyílásra képtelenséget, az Én és Te között zajló, vagy éppen *el-akadó, meg-szakadó*, folyamatosan akadózó párbeszédben a szeretet- és felelősség hiányát, a megszólíthatatlanságot és profán létezését átítató szorongást sejteti meg (Buber *Én és Te*, Lévinas *Nyelv és közelség* e tekintetben kötelező olvasmány, nem lehet megspórolni). „Nagyon szeretnék már otthon lenni. Otthon biztonságban érzi magát az ember. Ha nem veszik el a kamrámat meg a konyhát, akkor boldog vagyok. Dolgozni kell, az a fontos. Valamit kell csinálni az életben. Én dolgozom, aztán elmegyek a templomba” – mondja az északi Kárpátok egy eldugott falujába igyekvő asszony, s nekünk kétségeink vannak, a szüntelen elhallgatásra, parancsba adott titokzásra, az egyén megszólíthatatlanságára épített, „szocializmusnak” hívott össznépi bohócjáték ismeretében, hogy a hazafelé utazás közben felrémlő, az idegenben kívánatosnak tűnő otthon valóban biztonságos hely-e, avagy csak a megszokásból: a játékszabályok betartása és

Szunyogh László kisplasztikája

váratlan *be*-hatolások elhárítása (de nem elháríthatósága) okán tűnik annak az ember számára. A világban levés és az otthonra lelés megfeleltetése inkább csak vágy marad megannyi reflektálás ellenére is.

Végül, Mészöly kötetében az idézőjelbe „zárt” hangokat folyton összeköti, módosítja, árnyalja, valamiképpen (a *stílus* lényegi kérdése: a valamiképpen), a jelöletlen *gondolat-hangok* sokasága, melyek fogantatásáról, tulajdonosáról (egy egyén vagy a közösség bölcsellete), relevanciájáról óatosan lehet csak szólni. Amilyen óatossággal tette maga Mészöly, az efféle mondatokban: „Telítve vagyok az egyezésekkel; ugyanakkor semmi sem egyezik elég jól”. Helyben is volnánk; a regény tárgyát nem az erdélyi utazás, az évtizedekkel későbbi hazatérés és emlékezetben rögzült dolgok visszakeresése, hanem épp ez a megállapítás képezi: „*semmi sem egyezik elég jól*”. Ebből a *nem*-egyezésből, melyet a semmi egyetemes és örökkévalónak tűnő létélménnyé tesz, következtethetünk, persze mindig csak utólag, az évtizedeket visszapergetve, kényszeresen, bizonyos sorseseeményeket személyessé átlényegítve, az időt ittlétünk és reflexivitásunk hálójába fog-

va, a sötét vonatfülke metaforájának, a siketek párbeszédének, a szorongást és félelmet okozó halálhoz viszonyulás elől kitérésünk értelmére. „Egy mű valódi témája tehát nem az a tárgy, amelyről szól, a tudatos és akart, a szavak jelentésével összeolvadó tárgy, hanem a tudattalan témák, akaratlan archetípusok: a szavak, sőt, a színek és a hangok is ezekből merítik az értelmüket és elevenségüket”. Deleuze fogódzót nyújt a *Pontos történetekhez*, az „egybefoglaltság” pontos értelmezése révén: immár nem csak Mészöly, de Deleuze tükrében/olvasatában is folyton pontosítanunk kell narratívaértelmezéseinket: a magunk narratíváját is. Tehetjük, hiszen Mészölyvel együtt ott ülünk a vonatfülkében, láthatatlanul, a két asszony mellett, valahol Közép-Kelet-Európában utazunk, s az ütemes kerékkattogás közben hangokat hallunk. Mint Virginia Woolf a *Hullámtörőkben*.

3.

Mészöly fiatalasszonya Kolozsvárra utazik „haza látogatóba”. Magam a „haza” szó interpretálásakor óvatosabb és körülményesebb voltam, mert apai nagyanyám bihariószegi származása (mely az *ottlétnek*, a *máshova* tartozásnak kínzó és fojtogató élményét kényszerítette az ott-maradottakra, mindössze néhány kilométer távolságra az örökös gyomorgörcsöt és meghatározhatatlan félelmet okozó, az *ittlét* és *idetartozás* semmivel sem kevésbé kínzó és fojtogató élményét tudatosító határtól), nem jogosított föl semmiféle melldőngetésre. A Partium az nem Erdély. Óvatosságomat az is indokolta, hogy irodalom és történelem szakos egyetemistaként nem állt messze tőlem a „valóságoként” és más vonatkozásban „magasban” tudottként létező „csonkítatlan haza” *azonosságának* az érzete sem, ami a mi „történeteinket” író, saját karrierjüket e jelentésnarratívák létrehozásával előmozdító besúgókink örökzöld témájának számított. Máig megélnék belőle: ki-ki a maga posztján. A „pontos történetek” legkülönbözőbb érzelmi, erkölcsi, politikai indítatású narratívája, mint „igaz élettörténet” és olykor „hazugságmese” volt ismerős a számomra, is. Az elhallgatott vagy családi legendáriumot képező élettörténetek, mint anyai nagyapám Erdély visszacsatolásakor történt „bevonulása” a fapados kávédarálókon (tartalékos tisztként bevonultatható, s nem „háborús bűnös” volt), s apám Bihariószeg és Bagamér közti úton zötykölődő lovas szekéren születése, éppúgy „pontosításra” szorult e legendáriumot újra-és újrhallgató kisgyermek számára, akár a későbbi egyetemistáéra is, akit az „egyetem fura urai” nem kevesebb „mesével” igyekeztek *el*-kápráztatni hosszú éveken át. A mese iránti vonzalmam ekkoriban kezdődött, később már csak az interpretálás technikáit kellett elsajátítanom, végtére is az utóbbin múlik a létezés.

A történetek „pontosítására” aligha akad jobb alkalom és mód, mint hátizsákot a hátra, vonatjegyet a kézbe venni, s felszállni arra a bizonyos Kolozsvárra, pontosabban egészen Brassóig menő vonatra (a „Korona” expresszre), melyben elfészkelve magunkat („Megkérem, hogy ne az én oldalra üljön, le akarok feküdni, aludni szeretnék.”), a mindig részeg utaskísérő azt tanácsolta, hogy a határátlépés *után* jó erősen kötözzük/drótozzuk be az ajtót, elővigyázatosságból. De még ott volt az *előtte*: a határon állás száraz köhögésre ingerlő rémsége: a fegyveres katonák,

a mindenüvé beszimatoló kutyák, a nyílt terep, a szökés/tűnés kísértésének tiltott zónája, melyet, bármely irányban is lépted át a határt, mindenütt fogdmegek őriztek: félelem és reszketés, bénultság és örökkévalóság érzetét keltve. („A határnál ideges köhögés vesz erőt rajta. Hal-kan, kitartóan köhög. Hosszan állt a vonat. Amennyire a köhögés engedi, egy történetbe kezd, hogy miért kell vigyázni a csomagokra.”) A gyógyszereket a télikabát belső bélését kiszakítva ragasztottuk fel, a biztonság okáért sebtapasszal; egy csíkszeredai fiatalasszony kérte a fogamzásgátlót, mondván, elég neki a két gyerek. Egy évre való neki, kettőt eladunk valaki idegennek, egy hétig megélünk belőle; az apróságok, mint kávé, szappan, cigaretta, Marlboro, Kelet-Európában csak ez a kurrens, jó lesz baksisnak, mindenütt dívik a korrupció, a vámosok közt is. („Én igazán nem viszek semmit, az ember mégis fél, hogy nem tetszik nekik valami.”) A Mészöly említette *valami* az, amire reflektálnom kell. A kiszámolhatatlanság, a vonatról „leszállítás” szégyene, az előállítás és várakoztatás a határörson, mint a bűn nélküli büntudat által vezeklésre késztetés gyakorisága, mely inkább az otthon maradásra ösztönöz, a kiszolgáltatottság és társtalanság, a *veled-lévvőt* sem mered *hozzád-tartozónak* vallani: olyasfajta játékszabály, melyet a fogdmegek kényük-kedvük szerint alkalmaztak és változtattak meg, a „szocialisták” testvérisége és internacionalizmusa szellemében.

Aztán mégis csak szerencsésen átléptük a határt; elképedésünkre kiderült, hogy a vonat folyosóján, előterében, a fülkében mi minden nyitható, és kezdtük érteni a módszeres ellenőrzést, a vámosok és kiskatonák ridegségét (a foglyok együttérése a fogláiraikkal, ismerős pszichés reakció), s mohó igyekezettel kötöttük be madzaggal a fülkeajtót. Nehogy ránk törjenek, betolakodjanak, helyt kérjenek, mert mi, akik bent vagyunk, már összetartozunk, még ha gyanakszunk is egymásra. („De hiszen csak ketten vagyunk.”, „Az t se lehet tudni.”) Valóban nem. Emlékszem, a Pest és Párizs közt közlekedő expresszre egy szabadságolt katona szállt fel éjfél után, talán a francia határon, vagy talán Reims-ben, s a velem szemközti plüssülésen dőlt hanyatt, lábát a fülkeajtóhoz szorítva. Az egyenruha megnyugtató, s szó nélkül tovább aludtam; fertály órával később arra riadtam, hogy egy fűrtös férfi fej kukkant be az ajtón, vizslaként körülszimatol, de a tagbaszakadt katona nyomban felült, s erőből berántotta az ajtót az idegen orra előtt. Jóformán még vissza sem szenderedtem, amikor segélykiáltást hallottunk a szomszédos fülkéből, riadtan sikoltozó női hangot, s a katona szemvillanás alatt eltűnt. Kisvártatva újból megjelent a fülkében, s foghegyről odavetette: „un sale étranger”, s hogy rám tekintett, a turistára, kiegészítésként hozzátette: „un voleur arabe!”⁵, s mintha már nem kéne őrizni többé az ajtót, maga alá húzta a lábát, csizmájával nem érintette a plüsskarpitot. Márai regénye és Illyés *Hunok Párizsban*-ja megelevenedett.

„És a vonatból látott tájak egysége nem magán az elszigetelt részeit megtartó körön keletkezik, nem is a saját zárt részeit megsokszorozó szemlélt dologban, hanem egy olyan átjáróban, amelyet az „egyik ablaktól a másikig” szaladva újra és újra bejárunk. Annyira így van ez, hogy az utazás nem köti össze a helyeket, nem egyesíti őket,

hanem csak a köztük lévő *különbséget* állítja mindkettőről (ez a közös állítás más szinten helyezkedik el, mint az állított különbség – az átjáróban)”⁶ – írja Deleuze. Az erdélyi és dunántúli táj, a tokaj-hegyaljai és champagne-i szüret különbségét le lehetne írni, festői képek, kulturális emlékszilánkok, szavak, jelek, melyek kibontásra és értelmezésre várnak, gondolkodásra ösztönöznek, az „*átjáróban*” elnyerik értelmüket. A vonat robogása felpörgeti a táj változását és a benyomások *el*-mozdulnak, csak a reflektáló értelem működik állandóan.

A nyílt pályán egyszer csak megállt a vonat, Kolozsvár előtt, s kéregető gyerekek tűntek elő szinte a semmiből, ugráltak az ablak előtt, segélykérő kezek a magasban, Guernica-kezek, éhségtől beesett arcok, felpuffadt hasak: mind-mind reflektálásra váró jelek. A bátrabbak átmásztak a vonat alatt, a kerek közt, hogy a másik oldalon is próbálkozzanak, félig elfogyasztott szendvicsek és cukorkák repültek ki az ablakon. Félelem és szégyen járt át „egyik ablaktól a másikig” haladva: a diktatúra gyűlölete csak az „*átjáróban*” nyeri el értelmét. A nyugati turisták szalámis zsemelével és édességgel etették őket, mint állatkertben az állatokat, szórakozva mutattak hol az egyikre, hol a másikra, s heves gesztusok kíséretében jelezték, hogy most a hátrább állóknak, a szerencsétleneknek, a félélsőknek dobnak, megkülönböztetve a megkülönböztetetlent. Karámba zárt állatnak véltem magam is, megítélésem semmiben sem különbözött a kéregetőkétől. Ökölbe szorult a kezem.

És emlékezetem szerint Csíkszereda és Gyergyószentmiklós között is megállt a hajnali fapados, valahol a hegyek között; nyolcvanhárom novemberét írtuk, mínusz harminc fok lehetett odakünn, a vonatablak nem zárt rendesen, fűtés nem volt, egyetlen csupasz lámpakörte égett, a fém csomagtartóról jégcsapok csüngtek. Én és a barátom kegyetlenül fáztunk, a vastag pulóver és a kabát sem segített, idegesen járkáltunk, topogtunk és szűköltünk a hidegben, mint karámba zárt állatok. „Van magukkal W. C.-papír?” – kérdezte egy öreg bácsi, ki sem látszott vasutas bundájából, csak a bajusza, s háborús tapasztalatait mozgósítva, több rétegben betekerte lábunkat az érdes papírral, alig fért vissza a lábunk a bakancsba. „Harmincnyolcban is ezek a vonatok jártak errefelé”, mondta, „akkor még kályhával fűtötték”, s egy korty szilvóriumot kínált felénk: gyógyírként. Köhögünk és harákkoltunk, a szilvapálinka úgy vágott mellbe, mint amikor a kubai szivart tüdőztem le otthon a kocsmában. „A fiatalurak nincsenek szokva”, s elmosolyodott; a mosoly: nem a megszegényítés, sokkal inkább a sajnálkozás jele volt. A két nemzedék túlélési stratégiái és tapasztalatai láthatóan nem voltak azonosak, nem lehetett egymásnak *meg*-feleltetni őket, vagy, ahogy Mészöly írta: „*semmi sem egyezik elég jól*”. Nagypám túlélési stratégiáját és tapasztalatait évekig igyekeztem egyeztetni a magaméval; a családi legendáriumot képező háborús és hadifogságbeli történeteit, az „Oroszország” felé hadifoglyokat szállító marhavagonok és emberi roncsokat hazahozó vonatok leírásait halála után évekkel később is fel tudom idézni, mégis úgy érzem, „*semmi sem egyezik elég jól*”. Mert a keletre menő és a nyugatra menő vonatok sem ugyanazok: létlehetőség-feltétel-választás. Erre most nem reflektálok.

⁵ Egy mocskos idegen, agy tolvaj arab.

⁶ Deleuze: Prowst, 125-126.

MÓSER ZOLTÁN

Strófák, sorok, sínek

avagy mikor indul a vonat?

Hová visz a vonat? Mindig valahova.

Honnan jön a vonat? Mindig valahonnan.

József Attila két híres és ismert versében is mindig a végén jön a vonat és visz valahová. Az *Eszmélet*ben csak nézi, figyel és oda képzelem magát minden fülkefénybe. Erről a befejező strófáról ezt írja Nemes Nagy Ágnes: „Ez a vonat egyetlen hasonlat sinjén a végtelenbe fut, fülkefényében az eszmélkedés örök költői magatartásával.”

*Vasútnál lakom. Erre sok
vonat jön-megy és el-elnézem,
hogy' szállnak fényes ablakok
a lengedező szösz-sötétben.
Igy iramlanak örök éjben
kivilágított nappalok
s én állok minden fülke-fényben,
én könyöklök és hallgatok.*

(1933–1934 tele)

A másik idézendő József Attila vers az *Óda Mellékdala*: ebben vonat viszi a költőt egy elképzelt (egyszer látott) asszonyhoz. A Mellékdal megfejthetetlen, megmagyarázhatatlan szépségű két strófa, utánozhatatlan nyolc sor, szerkesztési bravúr. Bizonyos, hogy a valahová vivő vonat allegóriája nélkül erőtlenné lenne. A párhuzamosok – ilyenek a sínek is – a végtelenben találkoznak: ez is benne van e nyolc sorban. De a szerelmeseknek sokszor előbb. Talán ez is benne van a Mellékdalban.

*(Visz a vonat, megyek utánad,
talán ma még meg is talállak,
talán kihül e lángoló arc,
talán csendesen meg is szólalsz:*

*Csobog a langyos víz, fürödj meg!
Ime a kendő, törülközz meg!
Süil a hús, enyhítse étvágyad!
Ahol én fekszem, az az ágyad.)*

1933. jún.

Mészöly Miklós *Térkép Aliscáról* című novellájában is az utolsó mondatban jelenik meg a vonat, a pesti gyors: „*Időnk van, semmi se sürget – mondja –, s bőven elég, ha hét végére megvünk vissza Aliscába, csak akkor kezdődnek a nagy farkasáldozatok, érkeznek Rómából is vendégek, Pestről a filléres gyorsal, mert éppen holdtölte várható, s lehet, hogy a jelzőtüzeket is újra meggyújtják...*”

Amikor ezt a novellát illusztrálnom kellett fotóval, úgy véltem, hogy könnyű dolgom lesz, csak elő kell vennem a régi negatívot és kinagyítani. Csakhogy olyan negatív nem volt a fiókomban, csupán csak az emlékeim között élt egy szekszárdi vonat képe. Bátaszékről utaztam egy kora reggeli órában Szekszárdra 1964 telén. Zakatolva, sötét füstöt eresztve vitt a gőzös a megyeszékhelyre – akkor még nem tudtam, hogy Mészöly, Baka István városa az angyalok városa –, amely melleleg nekem is szülővárosom. Én akkor még otthon, a Tolna megyei Tevelen laktam, képeztés nélkül tanítottam az alsó tagozatban, s Bátaszékre azért mentem, mert egyik volt évfolyamtársam nekem adta a házilag készült nagyítógépét a logarlécért cserébe. (Jó csere volt, hálás vagyok érte, hisz őt a műszaki egyetemre, engem a bölcsészkarra vettek fel: én a logarlécnek semmi hasznát nem vettem volna, de azzal a nagyítógéppel öt évig dolgoztam.)

Ahányszor autóval megyek Bátaszékről Szekszárd felé, a város előtti vasúti átjáróban mindig az a kora reggel jut eszembe, a zakatoló vonat a vastag füstöt eregető mozdonyal, amelyik már nincs. Csak én látom és hallom. S ezt képzelem oda Mészöly novellájának végére is. És egy másik elejére, ahová még jobban illett volna. A *Megbocsátásra*

Móser Zoltán fotója

gondolok, amelynek élményét én nem Szekszárdon, hanem a móriapócsi búcsúból jövet éltem át egyszer, régen:

„A vonat már rég kifutott az állomásról, a hosszan kígyózó füstcsík otffelejtette magát a levegőben. Az lett volna valamilyen győzelem, ha ez a füstcsík nem foszlik szét, továbbra is ott marad a városzél fölött, ott érik az évszakok, túléli a képviselő-választást, a fővárosból érkező ‚filléres‘ vonatokat, a búcsúkat és Porszki úr temetését. Ha belesimul az égbolt visszatérő mindennapjaiba. Volt is remény erre, mert még este nyolckor sem foszlott szét, feltűnés nélkül a helyén maradt, mintha pusztá felhőalakzat volna, mely olyan döntésre jutott, hogy nem kíván meghalni.”

*

Szeretem azokat a síneket fényképezni, amelyek nem visznek sehova.

Talán ezért szeretem azokat az állomásokat, amelyeket végállomásoknak nevezünk, ahol a sínek véget érnek. Ahonnan nincs tovább. Sok van ilyen, de emlékeim között most Szakolca jelenik meg. A cseh–morva határon fekvő városba Juhász Gyula nyomait, emlékeit keresve utaztam föl. Be kellett látnom, hogy fotóznom alig volt mit, viszont az örömet jelentett, hogy ezen emlékekből többet őriznek az itt született versei. Itt íródott többek mellett a *Végeken, A Végeken, északon, a Végállomás az őszben*, de erről szól a *Szakolcai emlék* is.

*Pösze cseléd, kis tót leányzó
– Mint ódon morva oltárképeken –
Loholva ment ki a végállomáshoz,
Hogy estvére otthon legyen.*

*De a vonat – ó sorsunk gyorsasága –
Már vígan füttyent és eloldalog,
Ancsa tótul kérdezte: Moravába
Lekéstem már a vonatot?*

*Belenéztem nedves kökényszemébe,
Mely tágranyilt és kérőn ráammeredt
És láttam benne nagy, bús messzeséget,
Magát a mély, kék végtelent!*

„A monda szerint Szakolcán született Vak Béla király – írja Szalatnai Rezső a városról szóló szép könyvében –, aki hálából szülővárosa iránt fallal vétette körül a véghelyet. 1860-ban Ipolyi Arnold a négyszögű, faragott kövekből épült, magas falat még »szép arányban« helyén találta, s patrióta érzelmekkel elmerengett alatta. Juhász Gyula azonban hosszas tűnődés után így énekel róla: *Utolsó állomás, közömbös, árva község, / Hol*

fonnyad az öröm és elhervad a vágy, / Hol lassan omladoz az avatag örökség / S Vak Béla lelke sír mohos torony falán...

Megrendítő kép: a vak király könnye pereg alá az átszellemített toronyból, mint a harmat, szinte arcunkon érezzük a szomorúság könnycseppjeit. S látjuk a csendben porladozó várat, amelyből mindennap leválik egy-egy kődarab, s legurul a lenszőke homokdombtól a völgybe.” A völgyben, ahol a mostani város fekszik, a magas hegyorom alatt egy XII. századból való, román stílusú Szent György-kápolna található. Valaha itt állhatott a régi vár, amelyet az országhatár védelmére emeltek. „A királyi akarat rendelte el, őrállója legyen az északi útnak. Az első királyi okirat, II. Endréé, mely ezt a földet 1217-ben Tamás comesnek, a Szentgyörgyiek ősének adományozta, nyilván határvédelmi érdemeiért. Szokolca a vár alatt keletkezett, községből fejlődött várossá félszabad népek idetelepítésével.”

Az 1911-ben született *A rohteci Máriánál* című Juhász Gyula-versben szereplő kép is érdekelt, hisz ez a morvaországi kisközség csak néhány kilométerre van Szokolcától. De amikor e vers színhelyére, a szomszédos faluba is átmentünk volna, a várost elhagyva váratlanul egyszer csak egy stop és vám feliratú táblával találtuk magunkat szembe. Régen ez volt a történelmi Magyarország határa, ma pedig ez a cseh–szlovák határ. (Erről szól *A magyar sorompó* című Juhász-vers is.) Aki velem volt, nem hozott útlevelet, ezért nem mehettünk tovább. Visszafordulva a vasútállomásnál álltunk meg, ahol egy magányos szerelvény várakozott. Már ebből is, de még inkább az itt véget érő sínpárból biztosan tudni lehet, hogy itt ez volt és ma is ez az utolsó állomás. Ahonnan csak egy irányba lehet menni, s ahová csak egy irányból érkezik vonat. Ugyanúgy, miként Dobsinán, amelyet 1921. szeptember végén versbe foglalt Reményik Sándor. Az ő versével zárom ezt az érzelmes leltárt – a sinekről és a régenvolt állomásokról szóló tünődést.

Végállomás

*Vonat csak egy irányból érkezik,
S csak egy irányba megy,
A sinek útját más világ felé
Elállta itt a hegy.
A váltó és a szemafor
Zöld fénycsúcsán egy felé mutat,
Mély hegyi utak, kis gyalogcsapások
Váltották fel a büszke vas-utat.*

*Jelzőharang csak egy irányba kondul
S csak egy irányból jelez vonatot;
Más oldalról csupán a szél izenget
S hozza szárnyán a fenyőillatot.
Legott fanyar édesség támad,
Ha fenyőillat s köszénfüst vegyül,
Ez a végállomások illata,
És én itt álmodozom egyedül.*

*Patak csobog szelíd sötétben,
Zizzenve hull a lomb,
A vasuti őr, mint egy jegenye,
Maga elé borong,
És ha bejött az éjféli vonat
S pár fáradt, késő utas vele jött,
Elalszik szépen az egyetlen lámpa
Az állomás előtt.*

*A nagy hegyekre komoly csend terül,
Szekér se dübörög...
Tücsök zeng őszi csillagfény alatt
És hallgatja sok élő-halott rög.
E pillanatban mégis béke van,
A szívemben is béke, semmi más.
Ó lenne ez a pillanat örök,*

Vasút és irodalom

– A vonat rituális tere a modern magyar irodalomban –

A vonat szimbolikájának olvasási lehetőségei

Tolnai Ottó legújabb novelláskötetének (*Grenadír-mars*) egyik szövegében (*Vonaton. Négy litterula*) Kosztolányi vonatok iránti szenvedélyéről mint poétikus témáról, az érzékelés fokozottan érzékeny módjáról ír. Tolnai szerint Kosztolányi, „[A]ki a vonatok megszállottja volt, a világot leginkább két kereten át tudta meglesni, tetten érní, az egyik ilyen keret az ablak volt, a másik a vonatfülke.”¹ A modernség magyar és világirodalmával foglalkozó tanulmányok természetesen módon ejtenek szót a szövegek azon csoportjáról, amelyek a különböző közlekedési eszközök szcénáiban játszódó történeteik háttéréből a motívumból szövik.

Ajtay-Horváth Magda a századforduló magyar és angol irodalmának szecessziós stílusjegyeit vizsgáló kötetében a vonatról, mint a kor technikai újdonságáról, mint egy újfajta tér- és időértelmezést teremtő közegről ír. A vonat a modernség szimbólumává vált, s gyorsaságánál fogva – akárcsak a mozgókép – a tűnékenységet, a pillanatnyiságot, a hely és az idő relativizálódásának élményét jelentette. A szépírói stílusban ez a jelenség kézenfekvő módon legtöbbször az impresszionista jegyek és a szecessziós elvágódás motívumainak használatában nyilvánult meg.² A vasúti építkezés Osztrák–Magyar Monarchiában jelentkező uniformizmusa, amely a leglátványosabb módon az egymáshoz annyira hasonló állomásépületek látványában tárgyiasult, a birodalom egymástól távol eső pontjait összekötő közös kulturális nyelvként manifesztálódott.

A vizsgált szövegekben a vonat helyei egyszerre jelentek meg az ideges, zaklatott modern élet tereiként és a különböző érzetkombinációkat egyesítő entitásként.³ A városok felé közeledés élménye a vágyott célt ideális közegként és az elvágódás helyeként, az ellentmondások terepeként egyaránt megjeleníthette.⁴ A modernség magyar irodalmában e szemantikai tartomány valamenyi leágazására találhatunk példát.

Bence Erika a vonat közép-kelet-európai jelentésrétegeiről szóló írásában a térség térélményének központi motívumaként a sík föld egyenes vonalának rajzát jelöli meg fontos domborzati formaként. Ezt az alakzatot a lentség, a behatároltság és a lassú mozgás jelentései alakítják létel-

ménnyé. Ebben a közegben olyan érzetek születnek meg, amelyek az utazást a más téralakzatok felé tartó köztes lét formájaként látatják.⁵ Az út irányát nyomvonalával kijelölő vasút ilyen módon az átmenetiséget-lakhatatlanságot, megélhetetlenséget jelképező pályaudvar-léte szimbolizálhatja.⁶

Michel Foucault sokat idézett térfilozófiai elgondolásában nagy szerepet szán azoknak az ellen-szerkezeti helyeknek, amelyek megvalósult utópiaként reprezentálják a valódi helyeket. Ezek az „eltérő” terek külsők minden helyhez képest, mégis tökéletesen lokalizálhatók.⁷ Az ilyen módon definiált heterotópiák lehetnek olyan szent vagy tiltott helyek, amelyek a válsághelyzetbe kerülők életterei. A válság heterotópiái közt emblematicus, a magyar irodalmi modernségben sokszor felbukkanó locusként a vonat elsősorban a nászút helyszíne. A fiatal asszonyok számára a vonat és a szálloda volt az a nem létező, heterotópikus közeg, amelyben a nászújszaka, a menyasszony deflorációja végbemehetett. A nászutasoknak helyet adó közlekedési eszköz olyan „sehol”, földrajzi megjelölés nélküli hely, amely mozgásban létével is erősítette ezt a hiányt.⁸ A Nyugat körül csoportosuló szerzők szövegeiben a velencei vagy abbáziai nászút toposzával, illetve ennek paródiáival, szellemes alakváltozataival gyakran találkozhatunk. A jelenet motívikus ismétlődése a Jan Assmann kultúraelméleti olvasatában sokszor emlegetett rituális ismétlés funkciójával bír. A szerző a kulturális emlékezetéről írt munkájában az ilyen típusú ismétlődés szerepét a csoport tér- és időbeli összetartozását garantáló elemként nevezi meg.⁹ A vonat különleges tere a Nyugat szerzőinek szövegeiben tehát rítusként jelenik meg. Az Assmann által hangsúlyosnak tartott jelenség, a rituális és textuális koherencia közötti paradigmaváltás természetes módon eredményezett olyan szövegalmazt, amely a variánsokat is magában hordozta.¹⁰ A változatok a paródia és az ironia gazdag retorikai formáit kínálták, ennek néhány példáját vizsgálom a továbbiakban.

A vonat tere mozgásában és két világ közt lebegésében átmenetiséggel telített közeg. Arnold van Gennep etnográfiai és kultúratudományokat alapozó írásában (*Átmeneti rítusok*) a két világ közt lebegő utazó, a képlékeny identitások áttetsző fátylából szilárd kulturális mintát építő ember genealógiáját rajzolja körül. A nagyhatású, kulturális antropológiába, drámaelméletbe is beépülő elkép-

¹ Tolnai Ottó: *Vonaton*. In: Uő.: *Grenadír-mars*. zEtna. Újvidék, 2008. 269–318 270.

² Ajtay-Horváth Magda: *A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában*. Erdélyi Tudományos Füzetek 232. Sorozatszerk.: Dávid Gyula. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár, 2001. 87.

³ Uo. 89.

⁴ Uo. 180.

⁵ Bence Erika: *A vonat jelentésköre a közép-kelet-európai kultúrában*. Forrás (38) 2006. 2. sz. 97–102., 97.

⁶ Uo. 98.

⁷ Michel Foucault: *Eltérő terek*. In: *Nyelv a végtelenhez. Tanulmányok, előadások, beszélgetések*. Szerk. és ford.: Sutyák Tibor. Latin Betűk. Debrecen, 1999. 147–155., 149.

⁸ Uo. 150.

⁹ Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés, politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Ford.: Hidas Zoltán. Atlantisz. Bp., 2004. 57.

¹⁰ Uo. 97.

zelés az egyik területről a másikra átutazó identitását speciális határhelyzetében (*marge*) ragadja meg.¹¹ Az utas a korábbi világtól elválasztó rítusokon (*preliminális*) megy keresztül, majd a határhelyzet alatti rítusokat (*liminális*) végez, a folyamat az új világba való befogadó szertartásokkal (*posztliminális*) zárul. A „küszöbátlépések” az új világba való belépést jelentik,¹² a határon végzett cselekvések modelljébe a vizsgált vonatos jelenetek harmonikusan illeszthetők be.

A vasút a nászút és a szerelem tere (stílusgyakorlat és irónia)

Zygmunt Bauman a nagyvárosi térben mozgó szereplők találkozásait olyan válságok mentén szerveződő pillanatnak nevezi, amely egyrészt nem elkerülhető, ugyanakkor azt az illúziót teremti meg, mintha valójában nem is találkozás volna. Ezek a „tévtalálkozások” a Nyugat szövegüniverzumában újra és újra felbukkannak, sokszor pedig a vonat terében játszódnak.¹³ Stuart Hall a kulturális identitásról írt egyik tanulmányában a szubjektum természetét állandó mozgásában véli megragadhatónak. Tézisei, melyek szerint tapasztalásaink során belevetjük magunkat különböző kulturális világokba, ezek elsajátítása során pedig az identitás „bevarrja” a szubjektumot a struktúrába, a vonat szemiotikájának értelmezéséhez is segítséget nyújthatnak.¹⁴ A modern társadalmak a gyors, folyamatos változás formáját öltik,¹⁵ ilyen jellegű térformákban rendeződik el a vasúthoz kapcsolódó szövegvilág. A hatalom és szubjektum kapcsolatait vizsgálva pedig a Foucault által sokszor emlegetett fegyvermező intézmények (iskolák, börtönök, kórházak) közé a vasúti kocsis speciális tere is könnyen odailleszthető.

A vonaton játszódnó történetek nagy része publicisztika (pl.: tárcsa) vagy novella, pontosabban olyan rövidtörténet, amelyek jellemzőjeként Thomka Beáta az egyetlen epizódra vagy még inkább helyzetre épülő szerkesztést nevezi meg.¹⁶ A vonat megfigyelő narrátorai más short story-k elbeszélőihez hasonlóan portrékat rajzolnak.¹⁷ Az egyedi sajátosságok a kezükben a típusok és társadalmi rétegek érzékeny bemutatásának eszközeivé válnak.

Zsolt Béla regényeiben, novelláiban a társadalmi osztályok közti határhelyzetek szituációinak felrajzolója. Kíméletlen társadalomrajzaiban a vonat szimbolikája gyakran felbukkan. Ez történik *Kínos ügy* című regényében, mely a polgári házasság és nászút kulturális kódjainak újramondása helyett annak kíméletlen szarkazmussal ábrázolt paródiáját adja. Hell Miksa fiatal orvos házassá-

ga kezdettől a határszituációk, egymáshoz problematikus kapcsolódó világok seregszemléje. A hagyományos és szokásos velencei nászút pedig egészen váratlan fordulatot hoz, amennyiben a nászújszaka az esküvőn balesetet szenvedő vőlegény „gyötrelmeinek” helyévé válik. A jól ismert toposz kifordítása a gegek sorozatára épülve jelenik meg. „Aztán bekövetkezett az a bizonyos csend, amit csak ők ketten hallottak a jókedvűen csattogó vonat lár-májában.”¹⁸

A hatalom által teremtett és szabályozott hagyomány a regény néhány szöveghelyében a szokások kényszerítő erejével szembesíti: „Jó, hát megszólal, bár nem tartja túlságosan értelmes és nívós dolognak, hogy a jugoszláv szántóföldek között, levegőben libegő mozgó ágyban szankcionáljon olyan szolidnak, állandónak készülő kapcsolatot, mint a házasság és a család. De mit csináljon, ha ezen a déli vasúti vonalon ez a tradíció.”¹⁹ A „sebesült”, az esküvőn letaposott lábú férfi szenvedéseinek stációi a mozgó közlekedési eszköz színpadi szituációjában jelennek meg. A narrátor a szexuális aktus kényszerén, a minél kisebb fájdalomra törekvés viselkedési mintáján élcelődik: „De mingyárt az első kísérlet után bele is ütötte, hogy majdnem feloldított a fájdalomtól. Ez a fájdalom egész éjjel tartott és egy pillanatig sem szünetelt, akkor sem, amikor Aranka a valóságban is a felesége lett. S még akkor is, amikor a feldúlt boldog nő csöndben feküdt mellette, állandóan manővrozott, hogy a kisujja lehetőleg hozzá ne érjen a kupé falához.”²⁰

Németh Andor a regényről írt, a Nyugatban közölt kritikájában éppen ez a narratíva nyűgözi le, amikor a stílus biztos vonalvezetéséről, iramáról, „jól elhelyezett s pontos időben robbanó irónia-aknáiról” beszél.²¹ Hasonló gondolatokat fogalmaz meg Takács Ferenc a regény újbóli kiadása, a szerző újraolvasása kapcsán. Elemzésében a regény hiányosságainak, gyengeségeinek ismertetése mellett a szarkazmus eleveenségéről, „szigorúan ironikus társadalomkritikai látteletről” ír.²²

Hasonló példaként kínálkozik Babits Mihály *Halálfiái* című regénye, amely a dzsentri életforma pusztulásának tablója. Lányszöktetéses jelenetében a dzsentri archetípusaként megjelenő Hintáss Gyula egy férjes asszonyt már természetesen nem hintón vagy lovon, hanem „vonattal” szöktet meg. Ez a helyzet a szenvedélyességet nélkülöző akaratlanságból, a gyengeségből építi komikumát. A nő elbukásának látszólagos oka csupán az, hogy a férj lekécsi a vonatot. A botrány elkerülésének, elhárításának apró lépései végül valódi skandalumhoz vezetnek. Az egész szöveget az átmenetiség uralja, az életforma haldoklását nem is lehetne alkalmasabb helyszín segítségével model-

¹¹ Arnold van Gennep: *Átmeneti rítusok*. Ford.: Vargyas G. Kultúrák keresztútján 9. Sorozatszerk.: Vargyas Gábor. MTA Néprajzi Kutatóintézete – TE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan. 2007. 53.

¹² Uo. 55.

¹³ Zygmunt Bauman: *Modernség és ambivalencia*. Ford.: Pásztor P. In: *Multikulturalizmus*. Sorozatszerk.: Babarczy Eszter, Erdélyi Ágnes. Szerk.: Feischmidt Margit. Osiris–Láthatatlan Kollégium. Bp., 1997. 45–59, 51–52. A tévtalálkozás kifejezést Bauman Martin Bubertől kölcsönzi.

¹⁴ Stuart Hall: *A kulturális identitásról*. In: Uo. 60–85., 61.

¹⁵ Uo. 62.

¹⁶ Thomka Beáta: *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*. Forum. Újvidék, 1986. 16–17.

¹⁷ Uo. 107. 112.

¹⁸ Uo. 39.

¹⁹ Uo. 39–40.

²⁰ Uo. 40.

²¹ Németh Andor: *Zsolt Béla: Kínos ügy*. Nyugat (28), 1935. 7. sz. 50.

²² Takács Ferenc: *Regényféle*. Mozgó Világ (31), 2008. 10. sz. 108–111., 110.

lezni. A hűtlen feleség, Nelli, már „elrablását” megelőző előérzeteiben is csak ebben a mozgásból kibomló ideiglenességben látja saját magát: „Mintha vonaton ülne, vagy váróteremben, életének egy félelmetes és idegyszerű utazásán; idegen útítársak vagy olyanok közt, akikkel véletlenül találkozott, s akiktől mindjárt el fog válni.”²³

Életmódja börtönajtóként zárul rá, ezzel a sokszoros behatároltsággal a vasúti kocsik menekülési lehetőséget nem kínáló közegében találkozik. A határsáv izgalma, a váltóknak kiszolgáltatott válaszfut képe sokszor jelenik meg a magyar irodalmi modernségben. A tehetetlenség, cselekvésképtelenség mentális teréhez a szűk helyek könnyen kapcsolódnak. Az idézett szöveghely ezt a kiszolgáltatottságot tükrözi: „A kocsik régi módra voltak, nem folyósók, s alighogy Gyula Nelli után ugrott, a kalauz rácsapta az ajtót, lekattintotta a reteszt és fűtlyentett. Gyula nevetett, kézmozdulattal jelezte, hogy nincs átjárás.”²⁴ „És Nelli följött az érzés, hogy most már minden hiába, s ez a vonat megállíthatatlanul viszi őt szörnyű bűnhődése felé.”²⁵ A fiumei gyorsvonatra átszállva ismét az esküvőt követő utazás hagyományának parafrázisával találkozunk,²⁶ a regény következő fejezete természetes módon kapja *A rettenetes násztűz* címet.

Szabó Dezső a kötetről írt bírálatában (*Filozopter az irodalomban*) ezt a jelenetet elsősorban kidolgozatlanlanságért bírálta, átmenetiségében rejlő komikumát viszont felismerte. Találó megjegyzése szerint Nelli úgy lesz hűtlen és szerelmes, hogy valójában egyik érzést sem éli át.²⁷ Személyes sértettséget sem nélkülöző kritikájában Szabó Dezső Nellit „sőt szegénységgé kollokvált Bovarynéként” írta le.²⁸ Megjegyzése azonban az elfogult indulat kontextusáról leválasztva is tartogat termékeny elemzési utakat. Való igaz, a *Halálfi* vasúti lány-szöktetéséről könnyen juthat eszünkbe a Bovaryné konfliktusos pásztorórája. A szerelem és a szenvedély hiánya egy életforma haláltáncát idézi, ezt a körülményt Földi Mihály a Nyugatban írt ismertetésében éppen ebben a vasúti jelenetben látja legerősebbnek.²⁹

A *Halálfi*hoz Pótlékként illesztett szövegek közé tartozik a *Hatholdas rózsakert*, amelyben újra a vasút a menekülés eszköze. A legénybúcsú után nagybátyjához utazó Gruber Franci számára a vasúti sínek elágazása az átlépett Rubicont, az eljegyzés felbontásának visszafordíthatatlanságát jelenti. A lassan hömpölygő személyvonatot keresztező fiumei gyors mint a szabadság, egy másik élet lehetősége villan fel, majd tűnik el hirtelen: „Mikor a

vonat Nagyhajmasra ért, ahol a fiumei keresztezi, Franci két sürgönyt adott fel.” A hős két világ közt lebegésének közege végül a változatlan, reménytelen állandóság állapotát teremti meg: „Itt állt mindenből kiszakadva, szökve, az idegenben, poggyász nélkül, lakás nélkül s elvágyva a visszatérés hídját.”³⁰

Krúdy Szindbád-történetei közül az *Utazás éjjel* című novella vonata egy erényes fiatal hölgy megszőktetésének eszköze. A csábító Szindbád bibliája a menetrend, amely a botrány elkerülésének legfőbb eszközévé válik. Olyan két történeti kor közt lebegő hőssel találkozunk, aki az újdonságokat is gyorsan sajátjává teszi: „Kedvesem, a menetrendből tudjuk, hogy egy éjszakai vonat találkozik a mi vonatunkkal a következő állomáson. Azzal visszatérünk. Hajnalban otthon van... És senki sem tudja meg a dolgot.”³¹

A Nyugat harmadik nemzedékéhez kapcsolódó novellista, Hunyady Sándor néhány rövidprózája a mitikus vasút krónikája. A szerző a vonatot kivezeti a válságok terének tartományából és mindent elrendező, ideális helyévé teszi. *Katasztrófa* című szövegének (másik változata *Vasúti szerencsétlenség*³²) egyik varázslatos tere olyan vasúti kocsik, amelyek különleges tér- és időviszonyok közt születő különleges kapcsolat története. A szöveg felütésében a jól ismert karneváli helyzettel, az éjszakai kontúrok nélküli térbeliségével, az érzékelő pontok hiányával találkozunk: „[T]élen kezdődött [...] farsang idején”³³.

A különleges helyszín saját működési módjait a rokoni kapcsolat tabuja fokozza: „Azt hiszem, nagyon természetes dolog, ha az ember az unokatestvérebe szeret bele.”³⁴ A viszony egyszerre tilos és természetes³⁵, ebből a szempontból van különös jelentősége annak, hogy az unokatestvérek közötti kapcsolat beteljesülésének „tervezett” terepe a válság-heterotópiák közé sorolt vonat. A „sehol” helyén, egy földrajzi körülhatároltsággal nem rendelkező térben mozogva a „soha meg nem történhet” utasításával találkozunk. Az unokatestvérek közötti észrevehető hasonlóság végig, mások számára is láthatóan életben tart egy tabut. Az üres, ugyanakkor pénz nélkül elérhetetlen első osztály vágyott, szeparált tereinek képével hierarchikus viszony tételeződik. Az első osztályú vagon olyan nyitózárt természetű heterotópia, amely nem szabadon megközelíthető, és a belépéshez beavatási szertartásra van szükség. Az éjszaka mellett a vonat fiziológiai hatása is a tabuk feloldásának irányába hat, ha mindenki alszik, ami megtörténhet, valójában rejtve maradhat.

²³ Babits Mihály: *Halálfi*. I-II. kötet. Athenaeum. Bp., 1926. I. k. 124.

²⁴ Uo. 129.

²⁵ Uo. 130.

²⁶ Uo. 133.

²⁷ Szabó Dezső: *Filozopter az irodalomban*. Babits Mihály: *Halálfi*. Regény. Kritikai Füzetek. I. f. 1929. szeptember 5–45., 6.

²⁸ Uo. 9.

²⁹ Földi Mihály: *Halálfi*. Babits Mihály regénye. Nyugat (20) 1927. 5. sz. P 771–787., 778.

³⁰ Babits Mihály: *Hatholdas rózsakert*. Novellák. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1978. 5–82., 74–75.

³¹ Krúdy Gyula: *Utazás éjjel*. In: Uő.: *Szindbád*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1975. 122–125., 125.

³² Hunyady Sándor: *Vasúti szerencsétlenség*. In: *Serenissimus: elbeszélések*. Filléres Füzetek. Hunga-Print. Bp., 1993., 40–46.

³³ Hunyady Sándor: *Katasztrófa*. In: Uő.: *Razzia az „Arany Sas”-ban*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1976., 75–87.

³⁴ Uo. 75. A jelent referencialitással erősen telített. A Bródy-Hunyady családi legendárium részévé válva az önmeghatározás erős eszköze lett. Jó példa erre Hunyady unokaöccse, Alexander Bródy legutóbbi visszaemlékezése. Alexander Bródy: *Akit mindenki szeretett. Emlékezés Hunyady Sándorra*. Holmi (20) 2008. 2. sz. 230–233.

³⁵ Az unokatestvér-szerelmek élménye Hunyady több szövegében felbukkan (pl.: *Családi album, A jókedvű örmény temetése*). A *Katasztrófa* későbbi, kisregény-feldolgozásában, a *Szerelmes unokatestvérekben* ez a kapcsolat már nem hordozza a tiltást, természetes, az endogámmá váló családot összetartó elemként jelenik meg. (Hunyady Sándor: *Szerelmes unokatestvérek. Kisregény és elbeszélések*. Unikum Könyvek. K.u.K. Kiadó. Bp., 2002.)

A felsorolt példákból látható, a különleges hely megerősítheti a hétköznapi tér struktúráját, de fel is függesztheti azt. *A nábob kalandja* című Hunyady-novellában a vonat már olyan helyszín, amely ideiglenesen érvényteleníti a társadalmi hierarchiát. A tér ethosza és a körülmények tökéletes egyenlőséget valósítanak meg. Hunyady a kupéban a kereskedőkkel kártyázó arisztokrata képét ennek az elhatároló, de egyszersmind egyesítő közegnek az ábrázolására használja: „Ekkorra már az etikett is megváltozott a kompániában. Az alázatos „kézit csókolom” elmaradt, a részeg kupeczek tegették és disznózták a nábobot.”³⁶ A vonat a válságok médiuma, olyan hely, ahol elrendeződnek a dolgok. Ez történik Hunyady *Hálókocsin* című szövegének vasúti fülkájében, ahol a halálos ellenségek az intim közelség hatására lesznek barátok.³⁷ A hasonlóan szerveződő írásokról Mihail Bahtyin karneváli tér-időről szóló gondolatai juthatnak eszünkbe. A karneváli szcenák ismert sajátossága a tökéletes egyenlőség, a hierarchia eltörlése. Ennek egyik fontos eszköze a humor, amely a végleges dolgokat ideiglenessé teszi.³⁸

A vonat a világ totalitását megjelenítő közeg

Kosztolányi Dezső egyik legismertebb vonatós „novellája”, az *Esti Kornél* harmadik fejezete, a *Csók* címen is ismert történet. A fiumei gyorsvonatban figyelő narrátor a vonat kisvilágában képződő totalitás tapasztalatát ismeri fel: „Esti most fedezte föl, hogy a vonatfülszék micsoda jótékonyan elmés hely. Itt az idegen emberek élete mintegy keresztmetszetben – egyszerre és tömörítve – jelenik meg előttünk, akár egy regényben, melyet találomra felütünk valahol a közepén.”³⁹ Yoo Jin-II Kosztolányi novellisztikájának félelemmotívumait vizsgáló kötetében az Esti Kornél 3. fejezetét az örültségtől való félelem egyik legerősebb ábrázolásaként nevezi meg. Az elmebeteg lány az értelem és az esztétikum szférájában egyaránt nyomasztó hatással van Estire. Az esztétikai látványból születő ellenszenv a csúnya lány elidegenítő viselkedésével, gesztusai-val csak erősödik.⁴⁰ Az éjszakai vonatút taszító csókjáráról kiderül, hogy furcsa, de valódi beavatás.

Kosztolányi egy szellemes publicisztikája a tér belakásának szabályait vizsgálja. A *Csevegés az utazásról és az utasokról* a helyek szellemébe, szociokulturális használati szabályaiba bevezető írás, amely eszközül az utasok seregszemléjét választja: „A hipokrizis a vonaton csak az első negyedórán uralkodik. Azután őszinte, áradó és fesztelen az élet. Mindenkit elfog a vallomások kény-

szere [...] A levegőben katasztrófák, üzleti spekulációk, ijedt sietségek izgalma lebeg. Csomagjában mindegyik rejteget egy regényre való anyagot. A hazugságok kívül maradtak. Itt a fölfokozott, kondenzált élet nagyszerűsége hullámszik, itt igazabb a szó, őszintébb a panasz, és az emberek majdnem mind egyformák. Csak a sírban és a gőzfürdőben ilyen egyformák.”⁴¹

Látható, a helyszín nyelve a színházé, amely a vasúthoz hasonlóan működő közeg. Nem véletlen, hogy Foucault idézett tanulmányában az egyszerre nyitott és zárt terek között a színpadot is említi. Kosztolányi vasúti kocsija a közeg totalitásából és egyediségéből egyszerre épül: „Az itt uralkodó látszólagos rendtelenség egy csodálatos hierarchia hatása, s megtudjuk, hogy e furcsa társaság [...] báb a kupé ingó talaján, [...] s az a kis tér, hova pár órára beszállunk, magának a kicsinységekben olyannyira bővelkedő létharcnak mikrokozmosza. [...] Ez az élet az emberiség krónikájának csipős ízű szatírja, de a komor vasúti kocsikon tragédiák játszódnak le, szűkszávú, izgatott, modern tragédiák és komédiák, a társadalom kicsinyes és színes karneváli bohóságai és határozó arisztophaneszi komédiák. „Minden ami az életben komoly és vidám, itt újrajátszódik. Minden érzés és gondolat följúdul a kocsi zakatolására.”⁴² Joggal nevezi Kosztolányi humoráról, az éles megfigyelés, tipizálás tanulságairól szólva Bányai János ezt a látásmódot specializált, ironikus megfigyelői pozíciónak.⁴³

E narratíva hasonlóan szép példája Ady *Szaffó a vonaton* című novellája. Hőse, Regensen Hilda, a „dán Szaffó” a cserélődő arcok krónikása, alakjában a jegyzetelő, portrét rajzoló író toposzát jeleníti meg.⁴⁴ Thomka Beáta a novella szerkezetét vizsgáló és tipológiáját rendszerező kötetében (*A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete, és műfajai*) éppen ezt a magatartást nevezi meg a rövidtörténet egyik fő sajátosságaként.⁴⁵

A vonat a válságok terepe

Csáth Géza *Vasút* című novellája a látványt szenvedélyesen befogadó szemlélő képével indul: „Érezte a lány, illatos szellőt, amely időnként belebbent a kocsi nyitott ablakán, magába szívta a puha, nedves párákat, amelyekben csak épp az imént fürdött meg az aranyos napsugár, és könnyes, rövidlátó szeme megindultan itta föl a csiptető üvegén keresztül is a lassan vándorló fák elmosódó foltjait [...] Ő tudniillik nem volt hivatásos természetélvező, aki keresi és kipécézi magának az efféle látványokat.”⁴⁶ A pályaudvar az otthonosság képzetkörét idézi: „A túlsó

³⁶ Hunyady Sándor: *A nábob kalandja*. In: Uo. 556–563., 558.

³⁷ Hunyady Sándor: *Hálókocsin*. In: Uő.: *Olasz vendéglő*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1956. 384–388.

³⁸ Mihail Mihajlovics Bahtyin: *A népi nevetéskultúra és a groteszk*. Ford.: Kőrösi József. In: Uő.: *A szó esztétikája. (Válogatott tanulmányok)*. Vál. és szerk.: Könczöl Csaba. Gondolat. Bp., 1976. 303–353., 309.

³⁹ Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*. Genius. Bp., 1932. 35.

⁴⁰ Yoo Jin-II: *Kosztolányi novellisztikájának félelem-motívumai*. Studia Hungarica 1. Sorozatszerk.: Balázs Tibor, Gintli Tibor. Litera Nova. Bp., 2003. 50., 51.

⁴¹ Kosztolányi Dezső: *Csevegés az utazásról és az utasokról*. In: Uő.: *Álom és ólom*. Vál. és szerk.: Réz Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1969. 388–393., 389.

⁴² Uo. 389., 390.

⁴³ Bányai János: *Irónia és ünnepélyesség*. In: Uo. 176–184., 183.

⁴⁴ Ady Endre: *Szaffó a vonaton*. In: *Ady Endre összes novellái*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1961. 515–518.

⁴⁵ Thomka Beáta: *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*. Forum. Újvidék, 1986. 16–17.

⁴⁶ Csáth Géza: *Vasút*. In: *A varázsló halála*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1972. 299–306., 299–300.

oldalán a lámpafényes, kőszénfüstös pályaudvar területén, a nyári este üde levegőjében megifjodva, sok szaladgáló emberrel, nagy, sétáló, vidéki közönséggel a peronon. Határozott örömrészt vett rajta erő. A pályaudvart több ízben látta már, de csak télen és nappal. Most újabbnak, pompásabbnak, nagyvárosiasabbnak tűnt. Vannak azért szép, gazdag, nagy vidéki városok is Magyarországon! – mondotta magában Bartos.⁴⁷ A novella vasútállomása egy megalázó közbiztonság miatt a megvert, majd szegényében elzúllott hivatalnok kálváriájának kezdőpontjává válik.

Ady Endre *Csókok a Karszton* című története az ellentétekből építkező szerkezetével a krízis terapeutikus feldolgozásának példája. Az éjszakai életbe belefásult színésznő a vonat sötét és hideg terében egy eljövendő ideális közegről, a tenger és a hajó meleg és világos érzetéről álmodoznak.⁴⁸

Álomszerű határátlépések, a vonat mint mítikus tér

A vonat az ismeretlenekkel való találkozás terepe, sajátos térelválasztói megsokszorozhatják a rendelkezésre álló helyeket. Az *Eszter csókokat küld*, egy másik Ady-textus kiinduló helyzetében az onnipotens narrátor önkényesen saját élettörténetébe illeszti egy ismeretlen házaspárral való találkozásának történetét. A tükör és az üvegtablak a személyiség megkettőződését elősegítő látványként működnek. A szemközti ablak közvetítésével az abszolút ideiglenesség közegében két ismeretlen közt furcsa némajáték jön létre.⁴⁹ „Árnyak szaladgáltak velünk a sűrű kékségben, melyet átfűrt folytonos gögben a vonat. Az árnyak között hirtelenül eleven arcot látok. Eszter arca.” „És csókoltuk egymást. Ablakaink homályosak és gőzölgők lettek szájaink forróságától. Holott egymás felé sem fordultunk. Ám fejem fölött egy tükör lógott. Hivalkodott, kínálta magát Eszter urának.”⁵⁰ „Kik voltak? Sose tudom meg.”⁵¹

Walter Benjamin fragmentumokból építkező szövegében, a *Passzázásokban* két tükör találkozásáról mint végtelen tereket nyitó játékról ír.⁵² Az *Eszter csókokat küld* vasúti kocsijának ilyen módon megsokszorozódó tere a mindentudás otthonosságát és sejtelmes ismeretlenségét egy vonással megrajzoló hely.

Az *Orient Expressz hercegnője* című novellában Ady a vasúti kocsit már nemcsak mítikus térként teremti meg. A legendaképzésre is alkalmas helyet élőlényként, organikus entitásként írja le. A híres vasútvonalon születő legen-

da a pletyka születését vizsgálva a mítikus szövegek olvasási módjait kölcsönzi. „Az Orient Expressz még tétovázva állott, mint egy jól nem lakott szerelmes, akinek dühösen, szomorúan, de el kell hagynia Párizst. Búcsúzkodott, kért, kérdezett, lármázott, nyüzsgött ennek a legtarkább, legfurcsább népű európai vonatnak, ennek a modern Noé-bárkának minden utasa.” „Legenda született, egy hercegnő legendája.”⁵³ Az utazás végén a beavatási szertartás elveszti fontosságát, a titokzatos hercegnő és kísérete végül hétköznapi zsidó polgárcsaládnak bizonyul, akiket a közösség elengedő gesztusokkal bocsát el. „[D]ühöseket voltak magukra és a legendára, mely Párizstól a Kelet kapujáig ébren tartotta őket.”⁵⁴

Krúdy egyik Szindbád-történetében (*Duna mentén*) e tipológia árnyalt megfogalmazásával találkozunk. A vonatok típusok, sebesség és arculat tekintetében is elkülönülnek. A különböző vasúti vonalakat mint szerepeket ölti magára a lehetőségekben tobzódó Szindbád. „A nagy, fekete gépek, amelyek gyors kerekeiken sietve gurultak tova, idővel élőlények alakjában jelentkeztek Szindbád képzeletében.”⁵⁵ „A hosszú kocsik sietve futnak céljaik felé, és egy úr a kezét fogja egy úrnőnek az utolsó kocsi folyosóján. (Szindbád természetesen nászutas szeretett volna lenni, aki a zöld pamlagon most néz először komolyan egy fiatal leány szemébe, de az ajtón diszkrétan kopog a fehércabátos pincér: tálalva van...)”⁵⁶

A személyvonatokat unalmuk és lassúságuk, felbomló és lelassuló időszekekvenciáik teszik a tökéletes boldogság helyévé: „Majd köhögve és már messziről zörögve bukkan fel a kanyarulatnál a személyvonat... A kopottas, poros személyszállító kocsik fáradt egykedvűséggel sorakoznak egymás után, de odabent az ablakok mögött víg élet van, kerek szemű gyerekek bámészkodnak a falura, a bórkanapékon fűző nélkül ülnek kövérkés mamák, és kitérített szalvétán sonkacsontot esznek. [...] A férfiak ingujjban... egy kopasz ember éppen a függőnyt ereszti le gondosan...”⁵⁷ Szindbád tájakon és időn átszáguldó vonatában a világ teljes megtapasztalásának élményét hajszolja. Ez a cél a legegyszerűbben a hódító kalauz szerepében mutatja meg magát: „Szindbádunk vasúti kalauz szeretett volna lenni; midőn is fehér kesztyűben lépne a női osztályba, ahol a meleg miatt kibontott ruhában üldögél egy lesütött szemű menyecske, aki körülményesen tudakozódna a vonatok érkezéséről, indulásáról, és a kalauz csendesen bezárná az ajtót maga mögött...”⁵⁸

Egy másik Krúdy-történet a *Női arckép a kisvárosban* emlékezőtechnikái a vonat speciális érzékelési formáihoz kötődnek. Így bukkan fel a valamikor szeretett Lenke emléke egy róla szóló történetben,⁵⁹ amelyet az emlé-

⁴⁷ Uo. 301.

⁴⁸ Ady Endre: *Csókok a Karszton*. In: Ady i. m: 126–128.

⁴⁹ Ady Endre: *Eszter csókokat küld*. In: Uo. 519–522.

⁵⁰ Uo. 520–521.

⁵¹ Uo. 522.

⁵² Walter Benjamin: *Passzázások*. In: „A szírének hallgatása.” *Válogatott írások*. Vál., ford. és szerk.: Szabó Csaba. Osiris. Bp., 2001, 201–245, 213, 214.

⁵³ Ady Endre: *Az Orient-Expressz hercegnője*. In: Ady i. m: 1192–1195.

⁵⁴ Uo. 1195.

⁵⁵ Krúdy Gyula: *Duna mentén*. In: Krúdy i. m: 17–125., 118.

⁵⁶ Uo. 119.

⁵⁷ Uo. 119.

⁵⁸ Uo. 120.

⁵⁹ Krúdy Gyula: *Női arckép a kisvárosban*. In: Krúdy i. m: 42–151.

kezés bizonytalan pozícióján túl a mentális tér sajátosságai (a kerek katógása, egy félalomban hallott beszélgetés-foszlány) is álomszerűvé tesznek.

A vonat és a határ találkozása

A szépirodalom vonatának gyakori úticélja a provinciális kisváros, minduntalan ismétlődő léthelyzetekkel. Ez a környezet az elhagyhatatlanság képzetét idézi, így a vasútállomás a rabság és szabadság kettősségének helyszíne, amely mentes a történelem előrehaladó mozgásától, a köznapiságba záródik.⁶⁰ A sokféle elhatároltság, az elzárt-ság élménye nemcsak Kosztolányi emblematisz Szabadka-regényeiben (*Pacsirta, Aranysárkány*) tétéleződik. A Kosztolányi-próza a mindentől elszakított szülővárost a megtört életforma terepeként ábrázolja.⁶¹ A mozgásban lévő vonat sokszor mégis a remény jeleként száguld át a szövegeken, felvillantva a szabadulások lehetőségeit.

A magyar irodalom Fiume-toposát elemző írások sokszor hangsúlyozzák a megérkezés, a városba érkezés első pillanatának kiemelt motívikus jelentőségét. Az otthonos-sá rögzült látvány, melynek során az utazó a vonat ablakából megpillantja a tengert, a fölismerés, a találkozás pillanata.⁶² Ez a látásmód a távolság, a peremhelyzet, a természeti és kulturális-nyelvi különbözőségek felismerésének élményével is megajándékozhat.⁶³

A korszak utazó-utaztató szövegeinek másik gyakori jelenete a határ és a vasút találkozása. A határ látványa a kulturális változás, idegenség, hozzáférhetetlenség alakzata. E geokulturális térelváltástó megpillantása az a tapasztalat, amely Jurij Lotman megfogalmazásában a szemiotizálás, jelentésképződés élményével ajándékoz meg minket. Az események a határ tartományaiban immár nemcsak önmagukban értelmezhető objektumok, hanem kulturális faktorok, amelyeket a sajátos köztes helyzetben tapasztalhatunk meg.⁶⁴

Hevesi András *Párizsi eső* című regényének utolsó, a hazaérkezés pillanatát rögzítő jelenetében nincs szükség a határvonalak konkrét vizuális élményének felidézésére. A táj jellegének, domborzati formáinak változása, vagy a kézenfekvő nyomtáv váltás miatti mozdonycsere aktusa helyett a hős már Párizsban az állomáson állva megképzí saját, otthonos kulturális terét. A magány és otthontalanság e poétikus szövegének zárlatában már a Gare de l'Esten megszületik az annyira áhított hazatérés illúziója. „A tömérdek helyi érdekű vonat között megtaláltam a bécsit. Könnyű volt megtalálnom, kiránduló magyar diá-

kok hazafias dalokat énekeltek. Az egész pályaudvar harsogott belé [...] Ez már Magyarország.”⁶⁵

Hasonló példával szolgál egy ma már kevésbé ismert szerző, Pásztor Árpád regénye. Pásztor korának népszerű és termékeny írója, publicista, dalszöveg- és regényíró, színpadi szerző. *Vengerkák* című regénye egy fővárosi színinövendék oroszországi karrierjének története. A témát elsősorban Szép Ernő *Lila ákác* című regényéből és színdarabjából, valamint a regény két filmes adaptációjából ismerhetjük. A Szép Ernő-regény zárlata, az Oroszországba szerződő magyar táncosnő története Pásztor regényében folytatódik. A külföldön karriert remélő énekesnő élete a regény szövegében beavatási rítusokra osztható, valódi és virtuális határátlépésekből áll, amelyben a vonat és a határ élménye időről időre szerepet kap. A moszkvai vonat méreteivel nyugózi le az idegen kultúrát érzékelő elbeszélőt. A történet ki is használja ezeket az erősen didaktikus lehetőségeket: „A sín szélesebb, a kocsinagyobb, a folyosója kétszer olyan tág, mint a mi vasútunké, és a bársonyüléseken csak ketten ülhetnek.”⁶⁶ A hazaérkezés képéhez a saját kulturális közeg megtapasztalása is hozzátartozik. A regény egyik jelenetében a lemberg-lavocsnei gyorsvonaton a határsávot a magyar sajtótermék megjelenése jelzi: „[M]iskolcon felkapaszkodott Az Est... Odahaza volt...”⁶⁷ „Kintről, az ablak alatt belobogott az első magyar csendőrzöldbe-kékbe játszó kakastolla. A vengerka hazaért.”⁶⁸

A tényleges határátlépés szituációjához kapcsolható a *Szindbád az állomáson* című novella. A társadalmi típusok a vasúti kocsihoz hasonló lebegésben találkoznak, a pályaudvari restiben gyülekeznek. A két világ közt állás helyzete, amely a *Vengerkák*ban a nagyobb nyomtávra állítást váró, vesztelő vonat képében reprezentálódott, Krúdnyál álomszerű vízió.⁶⁹ Az ábrázolást a szecesszió stílusjegyei árnyalják, ez az érzet a hajnal ködös aurája, az érzékelést zavaró körülmények hangsúlyozásából születik: „Már a dértől csillogó sín is idegen, a hegyek másoké, a fák barátságatlanok.” [...] „Itt őgyelgett Szindbád naphosszat, étteremben és a sinek között, mert valamely táncosnót várt Oroszország felől, akinek ezen az állomáson lehet csak megérkezni.”⁷⁰ A helyzetkomikumra épülő rövidtörténet a tárca sajátosságaiból is kölcsönöz. A táncosnőről végül kiderül, hogy Kovács Böske, az egykori vízárslány a ligetből.

Bori Imre Krúdy-monográfiájában Szindbád alkatában a szecessziós ember archetipusának sajátosságait ragadja meg. Az ember, akiben a jelen és a múlt dialektikája fogalmazódik meg, történeteit is a két idő határára helyezi.⁷¹

⁶⁰ Mihail Mihajlovics Bahtyin: *A tér és az idő a regényben*. Ford.: Könczöl Csaba. In: Uo. 257–302., 300.

⁶¹ Juhász Erzsébet: *Hiány és többlet. A távolságtartások rendszere Kosztolányi Dezső Pacsirta című regényében*. In: *Az emlékezés elevensége. Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön*. Szerk.: Hózsá Éva, Arany Zsuzsanna, Kiss Gusztáv. Városi Könyvtár. Szabadka, 2007. 112–118., 117.

⁶² Kiss Gy. Csaba: *Egy fejezet Fiume magyar irodalmi kultuszából*. In: Uő.: *A haza mint kert*. Nap Kiadó. Bp., 2005. 139–150., 147.

⁶³ Uo. 149., 150.

⁶⁴ Jurij Lotman: *A határ fogalma*. In: Uő.: *Kultúra és intellektus. Jurij Lotman válogatott tanulmányai a szöveg, a kultúra és a történelem szemiotikája köréből*. Ford., szerk. és vál. Sziatár Katalin. Diszkurzívák. Argum Könyvkiadó ELTE Orosz Irodalmi és Irodalomkutatási Doktori Programja. Bp., 2002. 97–109., 99.

⁶⁵ Hevesi András: *Párizsi eső*. Cserépfalvi Kiadó. Bp., 1936. 208.

⁶⁶ Pásztor Árpád: *Vengerkák*. K.u.K. Kiadó. Unikum Könyvek. Bp., 2003. 117.

⁶⁷ Uo. 233.

⁶⁸ Uo. 328.

⁶⁹ Krúdy Gyula: *Szindbád az állomáson*. In: Krúdy i. m: 175–179.

⁷⁰ Uo. 175.

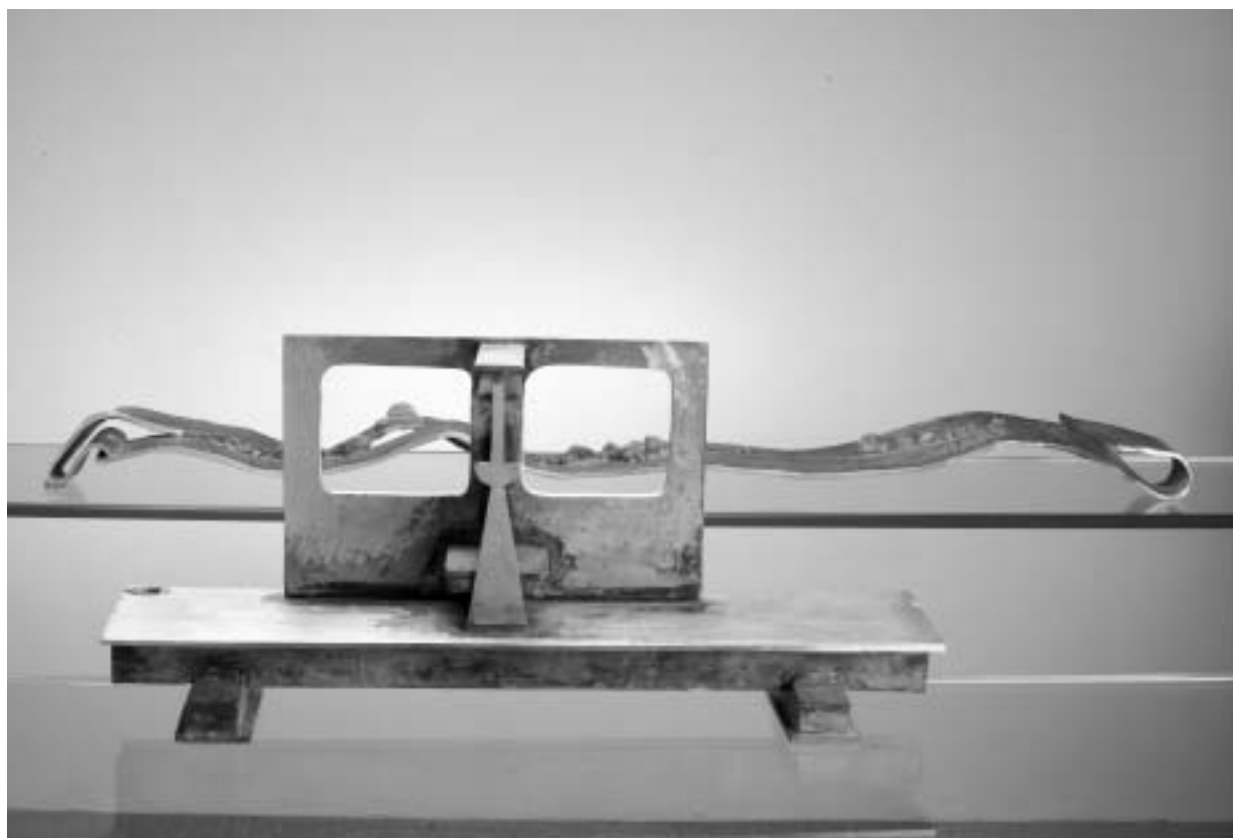
⁷¹ Bori Imre: *Krúdy Gyula*. Forum. Újvidék, 1978. 62–63.

Nem is tehetné ezt alkalmasabb helyszíneken, mint az idő- és tértudatok felett lebegő átmenetiségben, postakocsin, konflison, vonaton. Ehhez társul „az emberek rejtett szituációból való megfigyelésének vágya”, amelyet Fülöp László a Krúdy-novellisztika fő tulajdonságaként említ.⁷² Ha mindezt kiegészítjük Fried István megjegyzésével, amelyben a Krúdy-kutatás monarchikus olvasatoktól való elválaszthatatlanságának kontextusára hívja fel a figyelmet,⁷³ láthatjuk, hogy az Osztrák–Magyar-Monarchia szépirodalmi univerzumában az itt vázolthoz hasonló módon bukkan fel újra és újra a vonat motívuma.

Összegzés, kijárat

A térség élménye örökölt tájból bomlik ki, melyben a térérzetek és képzetek hasonló módon fogalmazódhatnak meg. Az észlelés, elhatárolás fent említett élményei releváns, a legújabb idők szövegeit is szervező formák. A vonatról megfigyelt bácskai táj látványa a kortárs szép-

irodalmat és kulturális hagyományt összetartó alakzatként él tovább. A számos példa közül elég csak a Kosztolányi előtt sokszor és szívesen fejet hajtó életművet, a bevezetőben idézett Tolnai Ottó világát, vagy a táj és a vasút szimbiózisát árnyaltan bemutató Miroslav Krleža regényeit említenünk. A vonat Danilo Kiš prózáján is végigvonuló hatás, *Fövenyóra* című regényének alább idézett jelenete az elválasztás formáinak plasztikus rajza: „Miután átment a másodosztályra, mit érzett? Mindenekelőtt szagokat. Milyeneket? Mosatlan lábak, ázott tyúkok, a komiszruha, ázott bőrujjasok, ázott posztó, vizes cipők, fokhagyma, kapadohány, szellentések szaga.” [...] „Kiket látott? Katonákat, parasztokat, pénzügyőröket, erdőkerülőket, vasutasokat, kereskedőket, feketézőket.”⁷⁴ A *Fövenyóra* narrátora a vasúti kocsis kis közösségében a történelmet és a közérzetet egymástól elválaszthatatlan élményként érzékeli. E részletet olvasva az lehet az érzésünk, hogy a modernség hagyományait következetesen folytató, egymásba olvadó szövegek hálózatába léptünk.

Szunyogh László kisplasztikája

⁷² Fülöp László: *Közelítések Krúdyhoz*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1986. 13.

⁷³ Fried István: *Krúdy-olvasás*. In: Uő.: *Szomjas Gusztáv hagyatéka. Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben*. Palatinus. Bp., 2006. 18–49, 49.

⁷⁴ Danilo Kiš: *Fövenyóra*. Ford.: Borbély János. Modern Könyvtár. Európa Könyvkiadó. Bp., 2007. 94.

Veszteglésre kárhoztatva

Zsemlye Ildikó vonatszobraitól

A 20. század utolsó harmadában, az ezredvégen nemcsak a valóság tartomány vált kuszává és nehezen áttekinthetővé, hanem maga a művészet is. Több évtizedes elzárt-ság után lassan megnyíltak a határok, s fokozatosan elhárultak az akadályok a tájékozódás, az információáramlás elől, és megkezdődhetett a művészeti kommunikáció: egy állandó forrongásban lévő, radikális újítások és villámgyors változások által éltetett világ tárult fel a magyar művészek előtt. Az ezredvégen a változások talán legizgalmasabb terepévé a szobrászatnak már csak fenntartásokkal nevezhető művészeti ágazat, a szobrászati tárgyformálás terepuma vált, és ez a nemzetközi kezdeményezések mellett a magyar művészetben is megfigyelhető volt: az 1995-ös *Helyzetkép* és a 2001-es *Szobrászaton innen és túl* címmel megrendezett budapesti, a Múcsarnokban közönség elé tárt átfogó kiállítások fantasztikus változatossága, műegyütteseinek alapvetően progresszív, újításra fogékony szellemisége, műfaji és formai novumai tanúsították ezt. Mindkét tárlaton szerepelt Zsemlye Ildikó-alkotta mű is: egy elvont bronz-fű-föld- és egy vas-föld-kompozíció.

Zsemlye Ildikó autonóm, egyedi és egyéni alkotói szándékokkal vezérelt művészetében érdekes módon egyidejűleg vannak jelen a tradicionális, a klasszikus szobrászati műalakításra utaló jegyek és jellemzők, és az innovatív, megújító, formabontó iniciatívák. Ez a kettőség, illetve ez a szintézisteremtési törekvés megfigyelhető, regisztrálható a művek anyagválasztásában és -alkalmazásában, eszközhasználatában és a munkák térbe helyezésében, illetve környezetbe illesztésében is. A művész a hagyományos fém-megmunkálási eljárások révén, a viaszveszejtéses öntéssel kivitelezett bronz-, és a vágással, hajlítással, hegesztéssel alakított vas-kompozícióit földdel, homokkal, vízzel, illetve növényi organizmusokkal – fűvel, mohával – társítva vagy konfrontálva sajátos együtteseit hozza létre a természetes és a mesterséges, az organikus és a holt képződményeknek és matériáknak. A munkák kivétel nélkül belső térbe és főként kiállítótermi környezetbe tervezett, pozicionált kompozíciók, de a hagyományos eszközökkel, ám a megszokottól eltérő módon „posztamensre” helyezett alkotások mellett az adott tér teljes belső birtokbavételére, berendezésére vállalkozó, illetve a járászintre vagy a függőleges falra komponált művek is rendhagyó, különös situációkat, tér-áthatásokat, térviszonyokat teremtenek.

Zsemlye Ildikó szobrászművész alkotásai nemcsak az anyaghasználat és térbe illesztés, hanem a tematika, a tárgyválasztás révén is a klasszikus eszmények ígézetében megszületett szobormű típusával való szakítás reprezentánsai. Bár a művész az 1988 és 1995 között végzett főiskolai tanulmányai alatt mintázott néhány portrét, majd megformált több kis- és középméretű, emberalakra hivatkozó vázszobrot, megbízást teljesítve két hagyományos bronz portrédomborművet és egy tradicionális büsztöt is készített, ezek a művek háttérbe szorulnak a rendhagyó tematika jegyében komponált, szokatlan témaválasztású alkotásokból felfűződő műegyüttesek mögött. A főiskolai tanulmányainak lezárása óta a művész alkotói tevékenységének fő áramába nem a szobrászat több évezredes médiuma, az emberalak került, hanem szobrászi érdeklődését egyes alkotászakaszokban a növényi organizmusok, a fák, majd a medencék, a tartályok, a tálcák és a zárt és megnyitott térsíkok, talányos térrendszerek világa, s a munkásság kibontakozásának mind erőteljesebbé váló szakaszában pedig a vasúti kocsikkal és autókkal benépesített műszaki műtárgyak, sínpályák, töltések, alul- és felüljárók, rézsűk közege, majd a hidak, a híd szerkezetek furcsán torzuló konstrukciója foglalkoztatta és foglalkoztatja. Zsemlye Ildikó tájkép- (vagy pontosabban: terep-) szobrászata, illetve tárgyszobrászata olyan, a valóság elemeit és tárgyait, jellegzetes részleteit, összefüggéseitől megfosztott kivágatait megidéző, vagy azokhoz szorosan kötődő motívumokat ragad meg és mutat fel, amelyek a szobrászat korábbi története során egyáltalán nem, vagy csupán mellékmotívumokként szerepeltek. Ezek a művek azonban a jelenkori magyar művészetben már nem teljesen társtalanok: a faszobrok kapcsán előzményekként Samu Géza kompozícióira, a medence- és tartályszobrokat szemlélve a minimal art-művekből szerveződő elvont áramlatra, a tájplasztikák, a városi közegkivágatok párhuzamaiként Kungl György kerámiáira emlékeztethetünk.

Az első vasúti kocsit szerepeltető Zsemlye Ildikó-alkotás a főiskolai mestere, Jovánovics György által szervezett 1999-es *Camera Obscura*-kiállításra készült: a

művész egy vasútkocsi-modellt vásárolt, s ezt helyezte el abba a dobozba, amelynek nyílásán át a kocsi elmosódott, színes képe vetült ki egy pauszpapírra. A vetített képet valóságos, direkt öntvényekként bronzban kivitelezett vasúti személyszállító kocsik követték, amelyek aztán 2005 körül kiegészültek egy-egy – a térség egykori, jellegzetes gépjárművével, az NDK csúcstechnológiát megtestesítő – Trabant gépkocsival. A vasúti kocsik és a gépjárművek bonyolult térrendszereket alkotó, törésekkel, szinteltolásokkal megnyitott, meredek, ferde síkokkal összekötött, nyugodt, zöld mohával fedett mezőkkel és kis vízmedencékkel tarkított, esetenként műszaki műtárgyakkal, hidakkal, alagutakkal gazdagított táji környezetben – valahol az indulás és a megérkezés közötti elhagyott terepen – álldogálnak magasra emelt fémállványzataikon. Külön tanulmányban foglalkozhatnánk a Zsemlye Ildikó-művek ún. posztamens-megoldásaival. A szobrot hordozó, környezetéből kiemelő, környezetétől elválasztó és azzal végső soron össze is kötő elem ugyanis e művész alkotásaiban nem plasztikai szerep nélküli, semleges

összetevő, hanem a mű fontos részévé avatott, nemegyszer a szobrászati művel egyenrangú, azzal szerves egységet alkotó szoborelem. A 2000 előtt készített faszobrokon, majd a vasúti kocsikat megjelenítő alkotásokon is magas, karcsú lábakon – a viaszveszejtéses bronzöntés során alkalmazott levegőztető csatornák felhasználásával hegesztett állványokon – álltak a kompozíciók, a művet mintegy megfelelő magasságba emelve és ezáltal egyszersmind karcsú, már-már lebegő, légius jelenséggé avatva. A 2000 utáni műveken, 2005 körül a művész a lábakat levágta, s ekkoriban jelentek meg a posztamens-hasábokba süllyesztett azon kompozíciók, amelyek a térbeli és a domborműszerű megjelenés furcsa határhelyezeteit teremtik meg a hasáb-szerű beszorítottságban. Hasonlóképen

rendhagyó, nehezen meghatározható a függőleges falsíkra helyezett kompozíciók műfaji, illetve műforma-kategorizálása is: a dombormű szabadon lép ki a térbe, illetve a téri elemek korlátoktól mentesen húzódnak vissza a domborműsíkba talányos perspektivikus rendszereknek, feszültséget indukáló torzításainak engedelmekedve.

Mozdulatlanul, esetenként az egymással derékszögben találkozó, sehonnán sehová sem vezető sínpárokban – a közlekedés, az utazás elhagyott rekvizitumaiként, talán már muzeális zárványokként (elhanyagolt mozdonytemetők és gondozott vasúttörténelmi parkok leendő tárgyaiként) – álldogálnak a vasúti kocsik, s mintha csak azért lennének jelen, hogy egykori utazások emlékképeit hívják elő a szemléből, hogy az úton levés hajdani élményeit élesztgessék. Az elindulások és a megérkezések reményét azonban szétzilálja a vesztelés valósága, bár az ember, az utas nem szereplője e természeti-tárgyi mű-makettvilágnak, amelyről Zsemlye Ildikó 2003-ban rendezett pécsi kiállításának nagyszabású katalógus bevezető tanulmányában azt írta Anghy András, hogy „kicsinységbe vonja a távolságot, amely önmaga és az önmagára való rálátás közt feszül.”, s hogy „a parányiságnak, mint a műalkotás létezőmódjának jellegzetessége tehát, hogy valamilyen belső forma, kivágot, a létezés koncentrációja”. A Zsemlye-művek téri rendszereinek, kertművészeti összefüggéseinek, kicsinyítő eljárásának részletes elemzése mellett e tanulmányban olvashatjuk azt a konklúziót is, amely a vonatjelkép művészeti megjelenésében, megragadásában rejlik: „Így – bár némelyik alkotásnál a billenő vonatkocsi támasztékai vagy a mohával modellált füves térség a művészet utólagos menedékét, zártágát nyújtja egykori katasztrófák ellenében – a tárgyak a rájuk vonatkozó tartalmi asszociációk tágasságát megnyitva, a formai viszonylatok műalkotásbeli struktúráit és a művészeti teoretikus tér körgyűrűjét áttörve kilépnek a történelmi, szociális térbe.”

Összetett, bonyolult rétegzettségű, mély emocionális és gondolati tartalmakkal élteztett, különös művészeti szféra Zsemlye Ildikó autonóm (vonat)szobrászata: e művész mind aggasztóbb korjelenségekkel szükségszerűen áthatott szobortárgyai egyre dúsabb és elevenebb jelentésköröket bontakoztatnak ki, ahogy rakódik rájuk az idő.

Keleti irányba tartó, vagy keletről érkező szellemvonatok

Szunyogh László kisplasztikái

Szerencsénk van: Szunyogh László tatabányai, művészetpedagógusi munkásságát csaknem másfél évtizede Győrben kifejtő szobrászművész *Vonatablak tájjal* című kettős kompozíciója keletkezéstörténetének leírása és alkotói értelmezése rendelkezésünkre áll: a művész közel-múltban megvédett – és a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán summa cum laude-minősítéssel elfogadott – DLA-dolgozatának *Mellék-dal* című fejezetében értekeznek e különös, bronzba öntött alkotásokról. A jelenkori művészet fórumain alkotásaival az 1980-as évek óta szereplő művész – aki bár készített néhány köztéren álló, monumentális művet is – elsősorban a kisplasztikák, a kiállítási szobrok és hangsúlyosan az éremművészet ágazatában készített műveivel vált elismert alkotóvá: számos szakmai sikert követően ebben az évben új munkáival ő érdemelte ki a XVII. Soproni Országos Érembiennále legjelentősebb elismerését, a Ferenczy Béni-nagydíjat.

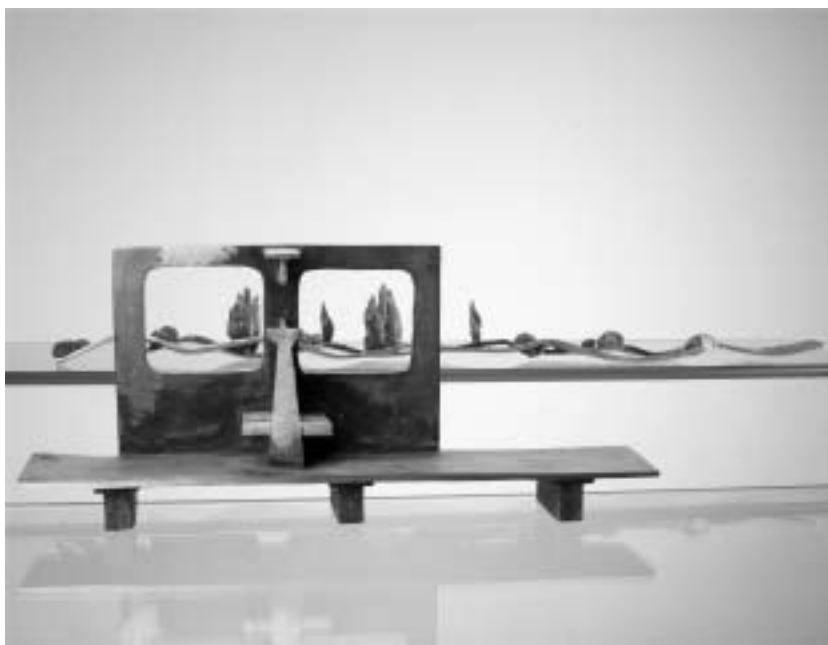
Nos, a 2005-ben alkotott *Vonatablak tájjal* című kompozíció két variációjának megszületéséről Szunyogh László többek között a következőket írta: „Lakhelyem, Tatabánya és munkahelyem, Győr között nap mint nap vonattal utazom. Valamivel több, mint tízéves ingázás után már természetesnek veszem, hogy az otthont adó hajlék és a megélhetést alapvetően biztosító munkahely nem ugyanabban a városban van. Ez az életforma azonban együtt jár az állandó úton levés érzésével, az identitás mobilizálódásával, a többes kötődés kialakulásával, ami egyfelől gazdagítja élményvilágomat, másfelől óhatatlanul némi átmenetiséget, bizonytalanságérzetet szül... Vonaton utazni (főként, ha ezt már évek óta tesszük) kicsit olyan, mintha az ember egy vándorcirkusz lakója lenne, és a vonat lenne a lakókocsi, amiben életének eseményei zajlanak. Az ember a vonaton eszik, iszik, olvas, toalettre megy. Az utazó a vonaton él, ez a lakása arra az időre, amíg oda van kötve. Mobiltelefonjainknak köszönhetően munkahelyi, üzleti, családi ügyeinket is mások füle hallatára intézzük. Így a vonat az otthon, a munkahely és az utca különös keveréke, a legkevesebb, amit mondhatunk: furcsa tér, amiben ilyenkor mozgunk. *Vonatablak tájjal* című szobraimmal a vonaton való utazás élményét kívántam formába önteni, aminek elsődleges élménye számomra mégsem a szociális környezet, hanem a mozgásban feltáruló táj élménye. Míg egyik állomástól haladok a másik felé, éppen az otthontalanság senkiföldjén vagyok, az otthonom az a tájdarab, amely előtt éppen elhaladok. Kívülről, a táj felől nézve a fülke az abszurd jelenség, hiszen sehova sem tartozik, pillanatról pillanatra más pozíciót foglalva el a haladás során. ... A művészi nézőpontot a vonat belsejébe helyeztem, a vonat nem jelenik meg egészében. E kompozíciók jelzésszerű, ember nélküli enteriőrök, amikhez képest szalagokba rendezve jelenik meg a mozgásban lévő táj. Központi elemük a vonatok az ablakokkal átnyitott paravánfala, amelyen át a tájra kilátunk. A vonatbelsőre az ablakok közötti ülésekkel utalok, nagyon leegyszerűsített formában. Egy hosszában kettévágott vonat színpadyszerű terében vagyunk.”

Tehát a *Vonatablak tájjal* I-es és II-es variációja is két-két, egymástól különválasztott részből áll, bár a művész a kezdeti alkotói fázisban kialakított elképzelés szerint eredetileg formailag is összevonta volna, szoros egységbe olvasztotta volna a kompozíció két elemét, a vonatot és a tájat. Azonban – mint ugyancsak a művész leírásából tudható – a művek készítése közben látogatást tett műtermében Aknai Tamás művé-

szettörténész, és meggyőzte a két elem különválasztásának szükségességéről: így, miként a valóságban, a kompozícióban is különvált a vonat és a vonatból szemlélt stilizált táj. Ez a formai különválasztás teremtette meg a kompozíciók bemutatási módozatának variábilis lehetőségeit: kiállításon a vonatelem posztamensre állítva, míg a táj függesztve jelenhet meg. És jóllehet a mű mintegy erőteljes, térbe kilépő domborműként is értelmezhető a kiállítóterem fala elé állított elrendezésben, felmerült a szabad térbe helyezés, illetve a térbe állítás és függesztés lehetősége is, amely pozíció révén a bent és a kint helyzete, a szemlélő-befogadó által meghatározott viszonya tetszőlegessé, szabadon választhatóvá válhat: így vonatutasként tekinthetnénk ki az ablakon keresztül az elfutó tájra, és a tájból, a bokrok és a fák közül pillanthatnánk az elsuhanó (vagy mozdulatlanul veszteglő) vonatra. (A mű körbejárása során természetesen ügyelnünk kellene arra, hogy ne időzzünk el a robogó vonattal szemben, a mű virtuális terében, a sínek között álldogálva.)

A vonatutazás érzetét és élményét, az utazásfogalmiságot a belső szereplő és a külső szemlélő számára is bravúrosan összpontosító Szunyogh-mű formailag két ellentétes jellegű világot ütköztet egymással: a zárt síkokkal, geometrikus jellegű alakzatokkal jellemzett, rideg vonatközeget, és a puha, festői futamokként megragadott, a hajlatokkal, a hullámzásokkal, az elmosódó körvonalakkal közrefogott bokrok és fák alakzataival interpretált tájkörnyezetet. A kompozícióból áradó feszültség minden bizonnyal abból a való világot fordított szemszögből szemlélő és tükröztető előadásmódból fakad, hogy a sebesen vagy döcögve mozgó (néha bizony álldogáló) vonat statikus tényezőként, míg a valójában mozdulatlan táj mozgásérzetet hordozó elemként jelenik meg: így élesztődhet fel a mű szemlélőjében az utazás közben átélhető tér-idő-viszonyok bonyolult, a köznapiság szféráján túl nehezen értelmezhető élménye – gondoljunk a vonatban a menetiránnyal szemben, vagy azzal azonos irányban mozgó személy fizikai helyzetének meglehetősen nehéz meghatározhatóságára –, illetve emlékszférája.

A *Vonatablak tájjal* című bronzkompozíció két variációja az elmúlt négy esztendőben többször is szerepelt a művész kiállításain. E bemutatókat kísérőn született meg két pontos kortársi műértelmezés. A festőművész Kaposi Endre interpretációja szerint „Szunyogh László szobraiban a vasúti fülkétől a horizontig egységgé válik a kint és a bent, mint az utazásokból leszűrődött élménytömeg sűrítménnyé. A változás és elmúlás élményének ez az intenzív kifejezési szándéka már-már a futurizmus kísérleteit juttatná eszünkbe, ha nem lenne jelen a művekben a személyes vallomás lírai légysága, az optikai élmény belsővé, emlékké szelídülésének hitelesítő ereje.” A grafikus, Ölveczky Gábor e különös munkákról szólva a keleti filozófiákra hivatkozik: „... itt vannak ezek a vonatok, mint a béke és nyugalom szigetei az ablakok előtt elúszó, hullámzó pannon tájjal. Valami sorssal való megbékélés, keleti filozófiákat idéző bölcsesség árad belőlük...”

Quis sum?

– G. De Chirico, az indóházak fura festője –

(*quis sum?*)

Ki vagyok? – így kérdezte magát, a róla el-eltérően vélekedőkkel, egy hosszú élet során (1888–1978) *Giorgio De Chirico*, a múlt század első felének egyik legjelentősebb festője. Ki ő, De Chirico, ha ilyen-olyan jelentéssugallással jómaga és mások a névetimológiáig vagy a legendaig, netán szépitve csinosítóg nyúlnak vissza, kicsit somolyogva említve, hogy a családnévben esetleg ott rejlő görög szó (*keryx*) jelentése: „hírnök”, „kikiáltó”, avagy az eleuziszi misztériumok egyik adminisztrátorcsaládjának Kerukesz volt a neve; a lehetséges történelmi ősök között emlegetnek egy Kajetán de Kirikót, a 17. században ragusai „kapitányt”; mások örmény, levantei, isztambuli és szmirnai „fölménöket”; Itáliában viszont a harmincas évek vége felé róla, a csak számtársból s még a Pirandellónál is lagymatagabb fasizma párttagról az irigykedők, elmarasztalni, azt suttogták, hogy valójában *ebreo*, talán két felesége okán, talán mert világéletében „filoszemita” hírnévben állt, avagy, így fura a történelem, hogy pártfogoltja volt Mussolini eszes műzsájának, Margherita Sarfattinak, ki a faji törvények bevezetéséig az olasz képzőművészeti élet afféle hivatalos „főnökasszonyának” számított. Ki volt akkor a már az ősökkel is oly „összetett”? *Görög*, mert Voloszban született és tanulmányait Athénben kezdte meg? *Francia*, mert művészettörténeti rangját Párizsban vívta ki, és igézetes kis „szürrealista” prózai remeklést, 1929-ben, a *Hebdomeros*-t franciául vetette papírra? *Németes* (és „Mitteleurópás”, ahogy az olaszok élnek szívesen a kifejezéssel), hiszen némely bölcséleti és művészeti vonzalmával, déliként északhoz is vonzóda s a Délt mindig északi szemmel is nézve, egy személyben testesíthette volna meg „Itália” és „Germania” hagyományosan kettős allegóriáját? Jeles *latinista*? S a föl- meg visszavett állampolgársággal meg az életút nagyobb szakaszával persze *olasz*? Egy volt avagy némileg *kettőzött*, mint egy korai kettős portrén, egy nyájasabb árnyéktól kísérten, ha három évvel ifjabb öccsével, Andreával, Alberto Savinio fölvelt néven zeneszerzővel, kiváló szépíróval, majd a jószerint hasonló, közös témákat kedvelő festővel valaminő „Dioszkuros-párként” tűnhetett föl, ő, a szeszélyesebb és kellemetlenebb Castor, a vad lovak betörője a harmonikusabb Pollux mellett? Mi volt ő emberként, kinek fancsali, gögösen idegenkedő, nyilván súlyosan neurotikus vonásai az önarc képek sorozatán dült, tépett lélekről (alkatról) árulkodnak: irgalmatlan Oedipuszkomplexusról, az apa korai elvesztéséről, a felnőtt korig zsarnokoskodó, két fiát országról országra terelgető anyáról, az érosz rettegéséről és (kafkai) „higiénikus” gyakorlásáról, s hozzá olyan eperhamokkal, emésztési zavarokkal, tartósított „szomatizálással”, mely hagyományosan a *homo melancholicus* ismérve és keserve – de hát mire szolgálna a vulgáris „pszichoanalizálás”, ha éppen maga Chirico vetette el ingerülten a kéretlenül tolakodó, „tapintatlan és gonosz” diszciplínát, annak „alantas pletykálódását”...

S akkor *hol* volt ő, ha elindulások és megérkezések között a gyakorlatban meg mitikusan és a műalkotásokon állandóan a készülődés, a várakozás állapotában, kimozdulva tús-

tént: úton? Megjelenített világának állandó színhelyei és attribútumai a pályaudvarok, a vonatok, a füstöt eregető lokomotívok, bútorszállító kocsik, a hátterekben egy-egy hajóvitortorla; mitikus hivatkozásai és hősei az Argonauták, Odüsszeusz, a menekülő trójaiak, a megtérő tékozló fiú; Picasso, amikor a párizsi Függetlenek Szalonján először látott tőle képet, föltehetőleg a Montparnasse pályaudvart idéző *Az elindulás melankóliáját*, így csodálkozott rá „*az indóházak fura festőjére*”. Jómaga tudta-e, ki is ő valójában? Részint elszántan, küldetésesen élt benne a tudat, hogy erősen, sajátosan létezik; részint dolgozott ugyanolyan mélyen a bizonytalanság, hajtotta a keresés: rátalálni önmagára, nosztalgiával és szorongással visszatalálni valami homályosan eredetihez és ősihez, fogódzóhoz, megtartóhoz, pátoszosabbja úgy fogalmazna netán: a „gyökerekhez”. Kereste magát, következetesen kerülte az eltérítő utat, ezért is rühelte a csoportszellemet, a mozgalmárságot, politikai megkötéseket; ezért nem volt ő „avantgárd”, csak csupán: „modern”; nem választva a kor kínálatából (gyanakvónak: divatjából), fauvizmusból, kubizmusból, futurizmusból, orfizmusból, dadából, expresszionizmusból stb.; nem volt ott, ahol és amikor „várták”; okozott csalódást, lett forrása számos félreértésnek. Mire a szürrealisták, mint nagy előfutárt fölfedezték maguknak (és honosították volna vérbeli „franciának”), ő már máshol járt s optált Itália mellett; a fordulattal „klasszicizálódott” is, idővel megfáradt, majd jött, ha jött a „hanyatlás” feszengő önelégültségbe, ravaszkodó opportunizmusba csomagolva. S így lett a kézikönyvek hivatalosított pályaképe némileg hamisító: a szürrealisták ádáz cenzúrájával, majd az amerikai művészettörténet eltérően sulykolt utópiadiktatúrájával a kilencven évet megélt Chirico életművéből csak egy évtizednyi talált érdemes méltatásra, a század tízes éve, a maradék majdnem hatvan pedig: dobva a szemétre.

(*a hét város*)

Mint Homéroszért, egyéb legendákban, toposzokkal másokért, Chirico legjelesb szakértői, M. Fagiolo, P. Balducci, Wieland Schmied vagy Jean Clair földolgozásaiban, prezenztálásában „hét város” versengett a festőért is.

A hellászi *Volosz* az első, hol Giorgio De Chirico 1888. július 10-én megpillantotta a napvilágot, s követte azután *Athén* 1900 és 1906 között. Volosz, hol Evaristo, az apa vasútépítő mérnökként tevékenykedett az új Athén–Saloniki vonalon; a sínek a családi ház mögött vezettek, a lakás műszaki rajzokkal, térképekkel, földmérő eszközökkel volt tele. A görög kisvárosról, akkor inkább csak poros faluféleségről, majd a „németes”, mert a hellén függetlenséggel bajoros, „ottói” neoklasszicizmussal tűzdelt századfordulós Athénről írásban részint a *Hebdomeros* némely részlete, részint, bővebben, színesen az öcs, Savinio számol be, jelesül a *Nivasio Dolcemare gyerekkora* (1941) című regényében, mely iróniája, poézise, tömény korhangulata okán sokaknak olyan kedvenc olvasmánya lehet a tágabban vett témában, mint Jorgosz Szeferisztól a *Hat éjszaka az Akropoliszon*

„holdfényes kocsikázása”, vagy akár Henry Miller egyetlen finomtollúja, *A marousszi kolosszus*. Görög földön vagyunk, por, por, potyogó vakolat, „márvány” és „babér” meg kókadózó oleander, romános-németes Balkánon is, hol a „tarkarác” meg a törökös mellett van picinyke magyar-cigány szín is; „eins, zwei, Polizei... sieben, acht, gute Nacht”, mondja a versikét a kisfiú, „Du, lieber Augustin”, cincogja zeneszerszámán Deolinda Zimbalista „hegedűművész”, a „Vörös Kézhez címzett kesztyűsüzlét a Stadion utcában titkos találkahely is, a kor nagy olasz tragikája, Eleonora Duse a Demotikosz Színházban lép föl; Heinrich Schliemann már halott, de szenzációs trójai (1870) és mükénéi (1874) régészeti feltárásai még beszédtema, John Evans pedig az első modern olimpiai játékok évében kezdi meg a knosszoszi palota kiásását... De Volosz, a Pélion-félsziget, Thesszália amúgy mitikus helyszín is: Khiron kentaur itt nevelte Akhilleusz s tanította a füvek titkára Aszklépioszt; innen, Iolkoszból indultak az Argonauták, Jászonnal az élen, az Aranygyapjú megszerzésére és Médeia „elrablására”...

A „németes görögségből” vezet az út a „görögös bajorságba”: 1906 és 1909 között Münchenbe, hol a recehártján megmaradó látványként ott a Hofgarten árkádsora, a Klenzeféle neoklasszikus építészet, a görögös névvel kérkedő középületek, múzeumok, régészeti gyűjtemények. Andrea véget hozza Gemma, a friss özvegy, elfuserált énekesnő és tigrisanya két fiát, tanuljon a kisebb, a zenészigéret, Max Regernél (1913-ban egy Böcklin-suite komponistájánál), s itt a falon, az öcs mellé tolmácsul szegődő Giorgio éppen egy megragadó Böcklin-művet láthat. A néhány éve halott s a mai szemmel nézve Zwack Unicum-reklámos, hahotázó, vizet pacskoló, pocakos Tritonjaival, a patkolókovácsához beállító Kentaurral (Budapest, Szépművészeti Múzeum) hol kínosan röhejes, hol pedig *Halálsziget*-változataival, némely fiesolei Primaverájával mélyen poétikus posztromantikus vagy kvázi-szimbolista, akkor éppen újraértékelő reneszánszát éli; nem csoda, ha nagy hatást gyakorol az olasz fiatalemberre, éppúgy, mint a sokkal vonzóbb és talányosabb Max Klinger, illetve a „Deutsche Römer” Feuerbach és von Marées, de

akár az elég borzadályos von Stuck is; első képei erősen követik is a példát, függönyszentélyes görög mitológiai misztériummal, Kentaurok gomolygó, véres harcával. Münchenben a mélyebb hatást mégis néhány német (illetve osztrák) filozófus gyakorolja Chiricóra, ki nem „irodalmi”, hanem bölcséleti ihletettséggű festő lesz: szerepre, életérzés igazolására. Schopenhauer a radikális pesszimizmust és a mélységesen melankolikus alkatot tudatosítja benne, patinát is adva annak, mi másnál lenne csak szenvelgés, fájvirágság, sopánkodás, önsajnálát; honnan a képtelenség a létezés teljességében, harmóniában kiteljesedni, ha nem a megemelten értendő *Stimmung*ban, a lélek és az atmoszféra váratlan s csupán pillanatnyi egybeesésében, a valóság és az igazság illúziósejtésében. A posztumusz kiadásokban éppen akkor nagyon divatos Otto Weiningernek, a férfi és a női „pólus” dramatisálásán túl egy szót, egy fogalmat köszönhet, mindkettejük sajátos értelmezésében: a *metafizikáét*, ami náluk „bizonyos lelki jelenségeket” jelent, melyeknek nagyobb a valóságértéke, mint a közönséges fizikai jelenségeknek, s akkor „vélik lehet eljutni az univerzum totális megismeréséhez”; s ugyanígy, a *Geschlecht und Character* szerzőjétől származhat a geometrikus formák szimbolikus jelentésének hangoztatása is. Az öngyilkos bécsi fiatalember hagyatékából nyilván csak mazsoláztatott Chirico; így olvashatta, fragmentumokként, elkaptott futamokkal, tetszelegve aforizmákban Nietzschét, kinek bölcséletét persze hogyan tudhatta volna „totalizálni”. A szépíróval, a jelenséggel, az emberrel viszont módfelelt azonosult. Korai, 1911-es önarcképéhez egy Nietzschét ábrázoló közismert litográfia beállítását kölcsönözte, tenyérbe támasztott busa, súlyos fejjel, a „melankólia” hagyományos allegóriájához híven, s a latin nyelvű föliratban is ott a filozóf egyik kedvenc fogalma: „mi mást szeretethetnék jobban, mint az *enigmát*”. Nietzschei a szkepticizmus, a „kultúrpeszimizmus” keserűsége és harcokodása; s persze ott a példa, buzdulásra, kevésbé vonzóra is: az *ego* duzzasztására, egoizmusra, nárcisztikus tetszelgésre, a cinizmus etikájára, a váteszi elme, bölcselő művész küldetéstudatára. Halála előtt néhány hónappal, 1888-ban (éppen Chirico születési

évében: „jelként” néki) az *Ecce Homót*, egyik utolsó írását így kezdi a szerző: „mondanom kell, ki vagyok”; felhívás, feladat az olaszoknak is.

Melankólia, a nietzschei „Abend-Schwermut”, a „szép, tiszta fényű őszi délutánok sajátos, borongó hangulata: a szellemi mester létélményét, a „szokatlanból” sarjadó kurta és sajátos boldogságepifániáját éli majd meg Chirico a következő „alapító” helyszínen, 1910-ben *Firenzében*. Szóval így idézi föl az eseményt, mi ihletője híres képének, az *Egy őszi délután enigmájának*: „A Piazza Santa Croce közepén ültem egy padon, s persze nem először vettem szemügyre a teret. Fájdalmas és hosszadalmas bélbántalmaimból éppen csak fölépültem, s még betegesen érzékeny állapotban leledtem. Mintha az egész természet, az épületek és a kútmedencék márványáig, szintén lábadozott volna. A tér közepén a hosszú köpönyegébe burkolódzó Dante szobra állt, könyvét mellére szorította, babérral koszorúzott, elmélyült fejét a földnek szegezte. Fehér márványból volt a szobor, az idő kissé szürkésre színezte, de látványként így is tetszetősen. Az őszi langyos és szerelemtelen napfény megvilágította a szobrot és a templom homlokzatát. S akkor az a furcsa érzésem támadt, hogy a dolgokat most látom először. Fölbukkant bennem festményem kompozíciója, s valahányszor rátekintek művemre, ezt a pillanatot élem újra, noha ez a pillanat nékem is enigma, mert megmagyarázhatatlan. Az így született művet ezért is nevezem enigmának”.

A firenzei origó élményt röviddel később *Torinóban* immár tudatosan hívja elő; ebben a szintén árkádsoros, sakk-táblás, geometrikus castrumvárosban, hol a Risorgimento szellemében felnőtt apja végezte volt mérnöki tanulmányait, s hol világos tudatának utolsó hónapjait töltötte a spirituális, a választott apa: Friedrich Nietzsche; s így járja végig a színhelyeket, megállva a Piazza Carlo Albertón, hol bérelt kis szobája ablakából az *Ecce Homo* lázas fogalmazója nézte a szemközti *Palazzo Carignano* rusztikus, téglás homlokzatát, s azt képzelve, ő is itt született, mint az uralkodó, Vittorio Emanuele, menve tovább a bizarr, egykor zsinagógának szánt jó másfél száz méter magas tornyos *Mole Antonellianáig*, hiszen a már zavarodott filozófus néhány sor az építész, A. Antonelli nevével szignálta leveleit...

Párizsba a nemzeti ünnep napján, 1911. július 14-én érkezik Chirico; ide köti őt 1915-ig legeredetibb és legerősebb alkotói szakasza, ide tér vissza már „új(abb) emberként” 1925 és 1930 között, majd 1933-ban megint innen indul több mint esztendő New-York-i tartózkodásra. Az első korszak a modern, magányosan újító s egyetlen helyi (majd nemzetközi) avantgárd mozgalomhoz nem csatlakozó művész „betörése”, mit bizonyára nem csekély mértékben korai „fölfedezőjének”, a minden léből élvezettel merítő s lelkesedését megbarátait, Deraint, Picassót, Max Jacobot megosztani tüstént kész Apollinaire-nek köszönhet, kibén, ebben-abbán, hasonló helyzetekbe kerülő alkatra ismerhet: a Délről Északra, onnan ismét Délre sodródó görög-olasz a törvénytelen sarjban, félig-olaszban, félig-lengyelben, franciának hivatalosan majd csak a háborús önkéntesben, a filozófáló elme a kicsit felszínes műveltséghalmozóban, de a „helyiektől” mindenképpen különböző szellemi habitussal, s enyhén idegenként a Szajna partján úgy ügyeskedhettek a „benszülöttek” (a múlt századi magyar argó szavával: a „szürké”) között, mint Brancusi, Miró, Dali s a maga módján Picasso is.

A következő „mitikus” hely azután *Ferrara*, hová a minap még „dezertőr” olasz egyenruhát öltve katonaként kerül, s hol marad a világháború végéig, hamar elég sok

szabad idővel rendelkező kórházi írnokként: a képzeletben és a gyakorlatban „olaszosodni”, barátkozni De Pisis-szel, Morandival, helyi posztszimbolista, ezoterikus költőkel és egy élelmesebb társ, Carlo Carrá kisajátító hírverésével egy új irányzat, a művészettörténetbe is így jegyzett *pit-tura metafisica* legfőbb inspirálójának lenni. Ferrara, mint korábban Torino, szintén árkádos *città quadrata*, csak kihal-tabb és titokzatosabb, olyan mint a belga szimbolisták „Holt Brugge”-je s egyike a D’Annunzio által élesztgetni-balzsamozni kedvelt „csend városainak”. A jelen: a zsinóron húzott hosszú utcák, a *Palazzo Ducale* fenyegető árnya, a zsidó-negyed, mintha fahéj illatú, Bruno Schulzos fura boltoskái, az ismeretlen péksütemények és színezett cukorrudacsok a függönyös kirakatokban, a magas fallal óvott parkos villák, mint a Finzi-Continiéké Giorgio Bassani későbbi regényében (vagy a nyomán készült De Sica-filmben), s mindez némi kölcsönözhető „kaballsztikus” aurával is övezetten. A múlt, a *Palazzo dei Diamanti* múzeumában és a *Palazzo di Schifanoia* ezoterikus freskóin az egyik legrejtélyesebb festőiskola, az *Officina Ferrarese* (R. Longhi) kis-nagy-nagy mestereivel, a 15. század végéről Cosmè Turával, Francesco del Cossával, Ercole de’Robertivel, tőle például a *Behajózó Argonautákkal* (s magyarázatok csak az említés, hogy a hajdani *Belfiore* „delizia”-jából, Lionello nyári „studiolójából” a Múzsá-sorozat szignálók között bizonyos Michele Pannonióval), a 16.-ból a varázslónők és orfikus-apolllói rhapszodoszok Dosso Dossijával, ki legjobb megfelelője lehetne a város irodalmi nagyságának, az *Orlando Furioso* ironikusan ábrázoló szerzőjének, Ariostónak, aki Borges szellemes ráérzésével „Ferrara utcáin bolyogva mint-ha a Holdat járta volna be”...

Megtérő Fiúként „olasz”, „visszaolaszosodott” itt lett De Chirico? Még inkább utóbb, Firenzében és főként *Rómában*, hol 1918 és 1925 között élt, majd 43-tól jószerivel végérvényesen, utoljára a *Piazza di Spagna* jómódú polgárra valló környezetében. Itt, egy világi, országos dicsőséget biztosító, noha általa se sokra tartott s ráadásul egyre romlóbb rendszerben, Mussolini *ventenniójában*? Itt mégis, anyanyelvi közegben, itt, hol otthonos a táj, a mediterrán klíma, a városkép, a díszlet, a villák, a régi *vignák*, szőlőskertek, a kutak, a reneszánsz és barokk homlokzatok, a színek, a szagok, az ízek, az „úriemberes” szokások, a vasalt öltöny, a kamásli, a kalucsni, az ismerős borbély és a barátságos bordély, s akadnak kis számban barátok, nagyobb számban, de nem kevésbé nélkülözhetetlenül a kicsinyeskedők, a meghitt „ellenségek”. Avagy a múzeumok tették, hogy fölfedezhette a régi olasz festészetet, a formák érzékletes harmóniáját, a mitológiai tematikát, a szakma ezernyi fortélyát, kezdve ezt a *Villa Borghesében*, hol elsőként minden idők legmelankolikusabbját, Lorenzo Lottót másolta (a komor feketébe öltözött szakállas nemesurat, ki kezét egy jázmin- és rózsaszirmmal meghintett elefántcsont faragványon, *memento moris* kis koponyán nyugtatja, míg a vedutakivágásban a névadó, a sárkányölő San Giorgio jelenete látható), jutott tovább az Égi és a Földi Szerelem Tizianójáig, utóbb egy másik szaturnuszi és érzéki sűrűvérűig, Courbet-ig, kiról különben egy füzetnyi kismonográfiát is közzé tett.

(et quid amabo nisi quod aenigma est)

Ki De Chirico? Kérdezhetni úgy is: festőként: melyik? Az első, a második, a hosszan, boldogtalanul (avagy: tom-

pult boldogságban) elnyúló harmadik? De hát az első, párizsi szakaszát senki nem vitatja, még az „absztrakcióval” és „haladársággal” korbácsoló újjvilági művész sem, első érdemleges monográfiája elvégre amerikai volt, James Thrall Soby, s ha már jött, előbb dicsérni, csak azután temetni. Egyezmény tehát, hogy ez az első, javarészt párizsi szakasz a legfontosabb s maradandóbb: Klingertől, még inkább Böcklintől elmozdulva nagyon hamar félreismerhetetlen egyéni jelleggel, szinte abszolút újdonságként jelentkezett Chirico; olyan képi világgal, hol a nagyjából egynemű, egymásra utaló változatok mind olyan enigmatikusak, mintha szemlélve őket, mi is először látnánk s éreznénk rá valamire, nehezen, alig megnevezhetőre. Szinte kivétel nélkül „városi” ábrázolások ezek a vásznak, természetnek úgyszólván nyoma sincs, később is csak afféle operai díszlet, „staffázs” lesz a táji hivatkozás; Apollinaire jegyezte meg szellemesen: „Chirico a fák ellensége és a szobrok barátja”. *Piazza d'Italia*; így lehetne a halmazra is kiterjeszthető főcím: olasz vagy olaszos, kihalt, néptelen terekkel. S ez a tér mintha enyhén emelkedő színpad volna; oldalt keretezik árkadók, vakablakos falak, hátul valami enyhén fenyegetőt sejtetve téglafal takarja a teljes kilátást (úgy, mint Klinger külvárosi sívárságában is oly talányos berlini *Sétálóján*), a sirokkós, Veronese-zöld ég alatt mintha akadály, ütköző felé tartva, vonat halad, száll a mozdonyfüst, hajóárbc, gyárképmény tetszik ki, gyakran irdatlan zigguratrony (a torinói *Mole Antonelliana* párja?) emelkedik, szélcsendben, sem, kis zászlócskák loboghatnak rajta, de furamód a mozdonyfüsttel ellentétes irányban. A kietlen térség közepén olykor kút, medence, gyakran egy Alvó Ariadné-szobor (a vatikáni vagy a firenzei hellenisztikus mű nyomán, esetleg egy emlékezetes versailles-i sétán, a parkban megpillantott barokk bronzkópia áttűnésével, s ki tudja, hát-ha tisztelgés megint Nietzsche előtt, ki 1889-ben így üzent Cosima Wagnernek: „Ariadné, szeretlek téged, a te Dionüszoszod”); véle, külön, egy talpazaton háttal álló férfiszobor: Ariadnéhoz Dionüszosz, a nőihez a férfi princípium, avagy apa-szimbólumként Savoia-házi uralkodóként, Cavourként, a filozófus, a politikus, a jós, a vátesz, a poéta méltóságával. Élő figura úgyszólván nincs is, ritkán, egy vagy két áldogáló parány alak (főstve úgy, mint később majd Dalínál, hangyaemberként), egy karikáját hajtó kisleány, ők elnyúló árnyékok vetnek („több enigma rejlik egy napfényben járó ember árnyékában, mint valamennyi múlt, jelen s eljövendő vallásban” – így egy helyütt a kommentáló Mester), de a hosszú sávok mintha más napszakot jeleznének, mint az épületek, indóházak homlokzatán az órák... Később minden összefüggés, értelmezhetőség nélkül, szimultán egykedvűséggel, mint valami *disjecta membra*-csendélet-betétek, „esernyő” és „varrógép” találkozása, nemde, a „boncasztalon”, odatevődik a képi térbe, előtérbe egy banánfűzér, egy ananász, egy tüskés kézi-gránát-articsóka, gipszöntvény, Belvederi Apolló-fő, vörös-lő gumikesztyű; ki triviális behelyettesítéseket keres, magára vessen, hogy besétált a csapdába: Chirico érosza minden, csak nem kuncogó, pajzánkodó erotizmus. Társulás, párosodás: ugyan márl!; a kezdő korszak művein az „ember” csak parányként, petrifikált állapotban létezik, minden csak kő meg márvány meg gipsz, előbb a szobor, mint a mozdulatlan sáfifikáló; történéis pedig a megszeghetetlen csendben nincsen, a múlt csak romos memória, citátum, a jelen az űr, s a jövőndő bizonyára soha nem jó el, Godot sincsen, akit várni. A jelek magányosak, elszigeteltek, se külön, se együtt nincsen jelentésük, Nietzsche és Erdély Miklós között Chirico sikeresen megvalósította a jelentéskiolást. S mi még marad,

megoldhatatlan az is; egyeztetni például az egymásnak ellentmondó, egymást megbolygató perspektíva-eltolódásokat, avagy a hiányzó atmoszférikus perspektívával „humanizálni” a bántóan éles mélységet; feszegetni, reménytelenül, az enigmát, várakozni a vihar előtti csendben, a *Platzangst* és az *agorafóbia* kéjével szorongani, oneirikus világba kukkantani, de nem álomképeket, hanem kvázi-valóságot azonosítani, nem szabadulni a freudi *Unheimlichkeit* nyugtalanító élményétől, fantasztikusabbnak ismervé föl a hétköznapit, mint majd a szürrealisták kifestőkönyvét; ha nem tévedünk, a bécsi mágus is egy forró nyári délutánon egy ismeretlen olasz kisváros kihalt utcáján dőbbsent rá zaklató zavarában, úgymint Karátson Gábor, ki vonatról lelépven a poros, álmatag Ravennában hirtelenében Székesfehérváron érezte magát, köszönet érte, hogy másoktól átvállalta a lehetetlen *déjà vu*-nek kényelmetlen tapasztalását.

A Párizsban előhívtó chiricói világ a háború alatt azután Ferrarában bővült, gyarapodott, némelyek szigorával: enyhén csináltabban, begyakoroltan. A természalmaznak neve is támadt, a *pittura metafisica*, mit legügyesebben az „áru-ló” (és „lekoppintó”?) társ, Carrà reklámozott. A *Piazza d'Italia* színpadtérsége most helyibb színezetű, az emelkedő ácsolmányféleséget hajófedélzetes deszkaperspektívájával, sokszor az Este-palota azonosítható tömbje zárja; „kint” vagyunk, de kissé „bent” is: ami zsúfolódik ezekben a „metafizikus enteriőrökben”, szobában, műteremben is lehetne: a „geometriával” (à la Dürer...) bíbelődő *homo melancholicus* eszközei, mérőszerszámok, körzők, vonalzők, hőmérők és metronómok, iskolai palatáblák, gyufásdobozok, *fort/da*, cémaspulnik, rézhalak és öntőformák, péksütemények, piszkóták, gipsztorzók, anatómiai metszetek és hajózási térképek, festőállványok, képeretek s persze festett kép a képben, gyárral, városnegyed látképevel – olyan mindez, mintha csak egy jóval később jött másik géométerszellem, az „újregényes” Robbe-Grillet írott szóval halmozó kelléktárába lépnenk be. A ferrarai éveknél nagyobb újdonsága Chirico festészetében, de kissé „védjegyként” az egész *pittura metafisica*-ban, a *Nyugtalanító Műzsák* sorozatán, a *Trubadurok*-ban, a *Hektor és Andromakhék*-ben az arc nélküli, csonkított karú, forradás-drótozott, vívósíkos maszkot viselő *próbababuk* megjelenése. Honnan, miért s éppen ekkor? A minden olasz gyerek illusztrált olvasmánya nyomán, Pinocchióval? A kleisti és a Gordon Craig-féle „szupermarionett” képelt színpadáról? A *puppi*-bábszínház Ariostótól kölcsönzött, szercesent vidáman kaszaboló jeleneteiből? A francia Atget kirkatfotóiról, melyek a párizsi műtermekben kézről kézre jártak, s ihlették meg utóbb, Bretonnál, Aragonnál, másoknál, akár egész Pieyre de Mandiargues-ig, a szürrealista hangvételelű városi pittoreszket? Netán a háborús szenvedések, a hátor-szági utcákon egyre nagyobb számban feltűnő hadirokkantak, amputáltak, bepólyált fejűek emlékeztettek a borzadályos látvánnyal az elembertelenedésre? A motívum gondos monográfiái szívesen azonosítják az ősforrást Apollinaire 1914-es hosszúversében, a *Saint Merry muzsikusa*-ban, hol egy szem, orr és fül nélküli fuvolás, hamelini „patkányfogó” avagy diónüszosi vonulás fölvezetője (vö. Herodotosz, II/48) áll a szakrálisan parázna menet élén; mások, olaszok persze nyújtának az elsőbbség pálmáját Saviniónak, egyazon évből való *A fél-halál énekei* című művének. Annyi tény, egymást követve vagy egyidejűleg jó negyedszázadra nagyon elszaporodnak az ábrázolt (illetve néha plasztikailag is kivitelezett) próbababuk az egész európai művészetben: Carrával, Sironival, Morandival az olaszoknál, Ernsttel, Grosszal, Hausmannal,

Kokoschkával, Schlichterrel, Schlemmerrel a németeknél, az utóbb fölzárkózó belga szürrealistáknál Magritte-tal vagy Delvaux-val, s vesszük észre, mintha Bortnyik Új Ádámja is fölténné kezét...

(a botcsinálta szürrealista)

Olasz fogadtatása Chiricónak elsöre mégsem volt diadalmas. 1919 februárjában a „próbabábukat” is bemutató csoportos kiállításról az olasz művészettörténetnek különben „szentje”, Roberto Longhi *Az ortopéd Isten* címmel vitriolos pamfletet közölt, egy kalap alá véve a futuristákat és a „metafizikusokat” s az „ember”, a „humanizmus” megtagadóit látva bennük, egyenesen „a párizsi alexandrinizmus és sznobság *cloaca maximáját*” (sic!) emlegette. Jött viszont lelkesedés máshonnan, akkor éppen Párizsból, hol jó évtized késéssel, előfutárként és mesterként, a szürrealisták fedezik föl Chiricót; s Breton nyomán más is előállt a legendával, hogyan történt meg a csoda, ez vagy az hogyan ugrott le a mozgó autóbuszról, mert egy ellenállhatatlanul igéző képet pillantott meg egy galéria kirakatában. Breton lelkes beszámolóit közül 1922-ben az elő-szürrealista folyóiratában, a *Littérature*-ben Chirico római kiállításának kísérő füzeté alapján; 1924-ben az induló mozgalmi lap, a *Révolution surréaliste* címlapján ott Chirico fényképe, s ott képmása Max Ernst híres csoportképén, *A barátok találkozásán* (Köln, 1922) tógás-redős szoborként megfőstve a fényképszerű többség társaságában. A félreértés a személyes megismerkedéssel kezdődött 1924-ben, Párizsban, a Svéd Balett új bemutatója idején. A két rátarti, gögös alkat ütközött, a szolarizáltan serénykedő Jupiter és a savanyújókás gyanakvó, a honos mozgalmár, a kitagadást kedvenc sportként űző jövendő irodalmi „pápa” és a csoportosulástól meg a politikumtól nagyon idegenkedő, zárkózott „külhoni”; két vérmérséklet és társasági viselkedés, úgy, mintha talán tévesen, Kassákat képzelnök cinkoskodva parolázni Bernáth Auréllal. Történetileg persze tanulságosabb az időszakos eltérés, árnyék meg óramutató; mert Chirico éppen az idő tájt mondott búcsút három luszttrummal korábbi jellegének, s szándékozott térni meglehetősen más útra; az nem érdekelte már (avagy éppen akkor nem), amit a zászlóbontó „rajongók”, mögé helyezkedni is vágyók elvártak volna tőle. A brutálisabb szakítás a Chirico új műveit, új irányát bemutató párizsi kiállítással következett be 1928-ban; Breton a megváltozott mestert „renegátnak” nevezte, Aragon, nagy heveskedve, mint majd sztálinista éveiben például, húsz év börtönbüntetést és az ecsetet tartó kéz levágását követelte, miből lesz a cserebogár, szovjet perek fővadászója, fundamentalista al-mollah; a megcsúfolás Európán át kísérte végig Chirico vándorkiállítását, ellentárlatot szervezve a birtokukban lévő s „ikonként” böcsült korai művekből, „itt nyugszik a kirikókler”, *ci-git* sírfeliratosával. A civakodás ideig még tartott; Breton, ki ugyan nem volt sem národnó, sem alkoholista, de a mozgalmi cél érdekében kedvelte a tettelegességet, egyszer fizikailag is rátámadt az utcán az olaszra; majd emlékirataiban törlesztett a talján, Eluard-t „misztikus kreténnek”, Breton pedig „belsőszorulásos és impotens arrivistának” nevezve. Igaz, főként persze peremvidékéről a szürrealizmusnak, Marcel Duchamp, Vitrac, jószereivel Ernst sem tagadta meg a régi rokonszenvet; Chirico több képét Breton valójában féltett kincsként őrizte haláláig; a tanítványokat oktató nietzschei Zarathustrára rájátszó, franciául írt *Hebdomerost*, ezt a gomolygó látomássorozat-

tot, emlékek és képzelgésnek, leírásnak és ars poeticának szinte Juhász Ferenc-es indázóját és zubogatóját mindig is a szürrealista próza remekléseként emlegette, s a testvérpárt még 1940-ben fölvette, méltató kommentárral *Az akasztófa-humor antológiájába*...

(pictor classicus sum)

A világháború másnapján De Chirico újra „fölfedezte” a reneszánsz és barokk nemzeti klasszikusokat meg világméretű fárosztársaikat, s szorgosan másolta, „írta át” Michelangelo, Raffaello (a *Gravida*), Correggio, Guido Reni, Tiepolo vagy éppen Rubens és Fragonard műveit, hódolva, tanulni szándékozva tőlük, ellesni, átvenni a temperás vagy pasztó-zusabb technikát. Olasz festő vagyok (végre), klasszikus festő lettem, hangoztatta büszkélkedve és makacsul; a „tékozló fiú” úgy tért vissza, mint Párizsból hajdan Rippl és Illyés, Bécsből Kassák. A „visszatérés” különben, szélesebb érvénynyel, az esztendő, jó évtized jelszava is volt Európa-szerte: „visszatérni” a hagyományos értékekhez, az expresszionista dúltás és avantgárd kaland után a „rendhez”; ezt hangoztatta Paul Valéry és Cocteau a Szajna partján, megnyugodó lelkiismerettel képviselte az *NRF* világos, arányos, választékos szépirodalmi iránya, iskola nélkül is még sokáig valóságos „gall márka”; Itáliában a *Ronda* írói és Bontempelli „mágikus realizmusa”, zenében a neoklasszikus fordulat, intermezzo, rendre citálva Stravinsky *Oedipus Rexe*; a német piktúrában az „új tárgyilagosság”, melynek csoportosulás nélkül is gyűjtőneve a *Neue Sachlichkeit*; kurtább szakaszra, visszavisszatérőn ezt is kipróbálta Picasso, őt az Isten is a tenyerén hordta, utólag sem lobbantották szemére.

Az olasz művészi életben a módosulás már 1918-ban elkezdődött a *Valori Plastici* galériás római folyóiratával; erősebb kézzel, szándékkal, bizonyára politikai hátsógondolattal is, amikor 1923-ban Mussolini műkritikus barátánéje, Margherita Sarfatti, biennálék és triennálék fölvonulásiig szervezte, a „nemzeti érték” védelmére, a *Novecento* csoportosulását, megtérőkkel, önféjűekkel, egykori apolitikusból lett ideig-óráig lelkesedőkkel, lehetőleg azért érdemes-sel, mert minőségérzéke volt az asszonyinak, köztük olyan igazi nagysággal is, mint a hamar komoruló, kiábránduló, nehezen kezelhető Sironival. A peremen, olykor bentebb Chirico is ott volt, érdek és különállás között ingadozva, könnyen sértődően, hiún, mert ha ezentúl már nem számíthatott hiánytalanul egyedi újtónak, s érintőlegesen követte a kor ízlésgényeit és témakinálatait, *monád* szerepére továbbra is adott. Kényelmetlenebb, zavaróbb, hogy az egymástól is különböző „klasszikusok” mellé emelkedni vágyó festő egyre inkább eklektikusan és szakaszos visszatérésekkel, szerialöketekben váltogatta modorát, a húszas-harmincas években. Főstött (ingres-i, akár picassós) szoborszerű és foszforeszkáló óriásnőaktokat; fapaciként lobogó sörényt rázó antik lovakat a Dioszkuroszok tengerparti fővenyén; volt azután neki „naturalista” sorozata meg „romantikus”; „barokk” is, ha Isabellát, a második hitvest állította Diána modelljének vagy ariostói Angelicának; és volt neki számos tájba helyezett gyümölcsceszendélete is, mint Courbet-nak az élete vége felé. De azért eredetibb kísérlet még mindig adódik, oldottabbban, „humanizáltabbban” megőrizni valamit a „pittura metafisica” jellegéből, enigma helyén legalább rébuszt, megfejtendő rejtélyt, kiagyaltan is szokatlanabb társítást, s ilyenkor még mindig ér annyit Chirico, mint majd „cégerfestő”

belga követője, Magritte: a táj beköltözik az enteriőrökbe, a bútorok ki a szabadba, a völgybe. Máskor, mint az arcimboldogs „összerakásokon”, ölben tartottan, harakirisen fölmetezett zsigerek között antik templomromok, tört oszlopok, szobortorzók adják az „emblémát”, a mesterség címerét a próbababus „archeológusoknak”. Egy lélekbúváros amerikai dolgozat mintha valaminő Freud előtti „tisztelgést” emlegetett volna, célozva a bécsi mágus régészetkedvelésére és az „egyre mélyebbre ásó” módszerére, sőt Wilhelm Jensen kis „pompei” elbeszélésére, a *Gradivára*, mely a pszichoanalitikus olvasatával híresült el. Kézenfekvőbb mégis a hellászi gyermekkor emléke, meg persze a látható jelen, az *Urbs Magna* mussolinis megalomániája, a *Foro Italico*, a *Largo Argentina*, az *Augusteo-mauzóleum*, a *Via del l'Impero* városképbe is belerontó harsány „romanizálása”; de mondván azért az érdemesebbet is az egyidejűből: a vallástörténet-szek és az etruszkológusok szélesebb közönségig el-eljutó tudományos szorgoskodását, újabb jelentős régészeti föltárásokat, például Ercolanóban és Pompeiben, Amadeo Maiuri irányításával, kinek, többek között, a *Villa dei Misteri* páratlan talányos freskóit köszönhetjük mi is azóta. Egyazon érzékenység, italománia, csöpp perverz „latinitás” támadt még a Szajna partján is: a műkereskedő Léonce Rosenberg 1928-ban magánpalotája dekorálására Picabia, Max Ernst, Savinio és mások mellett ennen „futtatottját”, Chiricót is fölkérte, s lett ennek eredménye egy nagyon különös *Gladiátor*-sorozat, mely peplumos vagy homoerotikusan majdnem-pucér avagy egészen az brutális, marcona centurióival talán mégsem glorifikálja a farkós-ricinusos Farinaccik, a tornapribék Straracék muszkliduzzasztását, az obszcénan feszítő fasiszta pojacákat, de szűk térségbe, alacsony mennyezetű szobákba, genitáliákat markolószató gőzfürdőkbe zárva őket, mélységes megvetéssel, kegyetlen szarkazmussal annak mutatja be, amik voltak; az apolitikusnak tudott Chirico ilyen közel talán soha nem került a század legnagyobb olasz prózáirójához, a „priápiikus” Vezérre épét hányó Gaddához. Akad-e még érdemleges, menteni, revideálni? Nékünk, többeknek, a Jean Cocteau két művéhez (*A laikus misztérium*, 1928; *Mitológiák*, 1934) szállított illusztrációk s azoknak festett változatai, főként a Max Klinger *Brahms-fantáziájára* emberöltővel később válaszoló *Rejtélyes fürdők*, parkettamintás, kacskaringós kiúszóival és medencéivel, antikos fürdőzőkkel, állig gombolt polgári szemléldőkkel, föllobogózt kis cölöpös kabintornyoskakkal, hatyúkkal, s hozzá valaminő aranycsináló hermetikát, megifjító forrást, merítő, beavatási szertartást idézően; nem csoda, ha a szürrealisták meg egyéb élenjárók által szintén gyakran megcsúfolt Cocteau-val egymásra éreztek, hiszen a francia költő-író, minden műfajban s nemben „poéta” egy-egy elszórt megjegyzése Chiricóról néha többet mond, mint jeles szakmunkák ívnyi körülményeskedése (pl. „az álom módszerével fest, nem pedig az álmodást másolja”, „a bűn színhelye és a vonat menetrendje”, a „tájképtelenítő”, „vallásos festő hit nélkül, de művésze a laikus misztériumnak” stb.).

(sum sed quis sum)

A negyvenes évekre azután Chirico elvesztette önmagát, avagy makacsul lecövekelve erősködött, hogy most végre az, aki, „vagyok, aki vagyok”, ahogy latinul írta oda egy képzelt filozófus képmása alá, *sum sed quis sum*. De hát mit találhatott meg, miben igazi önmagát? Újat

aligha, hacsak nem saját maga ismétlésével, fosztogatásával, másolásával, epigonságával, sőt szabályos „hamisításával”. *Replay*, újrajátszás, ontva hol nagyon középelesen, hol még gyarlóbban, inkább nyakasan, mint egyszerű anyagi érdekből, a *neometafizikusnak* elnevezett Tiberisduzzasztót. „Ami volt, az lesz, ott, ahol”; van diszciplína, melynek determinista elve; benső békére hasznosabb, mint „mesterek szenvedésére és nagyságára”. Mit talált, mit vesztett? Egy francia esztéta sikerült fordulatával: a hajdani enigmatikus árnyékkal azt, amit Chamissónak Peter Schlemihlje. Odüsszeusz hajdan a tengert járta, Chiricónak egy kései, 1975-ös képén Ulysses egy kispolgári szobában, a padlózat közepén lévő kék tócsában csónakázik – menti a szomorítót legalább az önirónia. Itt az utolsó megálló, végállomás, kiszállni, szusszant még egyet a mozdony, eresztí a fáradt gőzt; az „indóházak festője” szobában hajókázik, Argonauta nem indul többé föllelni az Aranygyapjút; aminek vége lett, maga sietette. A másik gyökeres-gyökértelen-világpolgár-hontalan-egyetememes igény, Marx Ernst kíméletlenül fogalmaz, de nem barátságatlanul, hiszen a hasonlításban a szürrealistáknak is nagy „szentjeit”, Lautréamont-t meg Rimbaud-t emlegeti: Giorgio De Chirico lassú, de szívós önmobilitással dolgozott meg szellemi, lelki és művészi öngyilkosságáért; ő, ki az életutat végigkísérő önábrázolásokon volt meditáló, komor fiatalember, poussini pózban szigorú klasszikus mester, az „örök hírnévre” igényt tartó, széles mozdulatú, nagy ihletett, az ennen petrifikált büsztjével szemező dölyfős szifnx, a spanyol nemesúr- és a kosztümös torreadorbohóckodások után, az utolsó tükörből festetten: pucéran ülő, lötyögő izomzatú, petyhüdt bőrű s inkább nemnélküli, kimustrált korontúli, pokoltornácán avagy tetemnézőben.

A „második” Chirico (nagyjából 1920 és 1935 között-ről) méltóbb értékelésére huszonhat évvel ezelőtt a párizsi *Beaubourg-központ* és a müncheni *Haus der Kunst* közös szervezésben vállalkozott. A pálya gyarlóbb utolsó szakaszának legalábbis bemutatására, még a festő életében, 1973-ban a méretek is nagy párizsi galéria, az *Artcurial* tett kísérletet, akkoriban az elfogadtatásra édeskeves sikerrel. Most, 2009-ben a *Musée de l'Art Moderne de la Ville de Paris* vállalkozik *Az álom gyára* című nagyon kiadós, mintegy százhetven művet kínáló sorakoztatással, s ezúttal szinte többet proponálva a vitatott szakaszból, mint a jeles korai(b)akból. Változtak vajon az idők, támadt elegendő érv a vonakodó ízlés meggyőzésére? A két szélső dátum, alkalom között Achille Bonito Oliva, a „transavantgárd” rámenős és leleményes szószólója a citálás, a „felülírás” kiterjedt gyakorlatát köszöntötte az emígy „előfutárnál” (lám, megint); nagyjából egyidejűleg egy másik hangadó műkritikus, Renato Barilli a „posztmodern” fogalmával operált. A „bad painting” szállítóinak és piaci terjesztőinek is jól jött a hivatkozás, mentül rosszabb, annál jobb; az „eredetiség” (idealista?) eszményét a replikagyakorlattal, plágiumhozannázással, szeriális ömlesztéssel megkérdőjelezőknek is jut a példázódáshoz. Ma itt tartunk: a párizsi esemény két „közbenjárója”, fölmagasztosult szavatolója a divatosan és korrektül haladó körökben két ügyes, ötletes gigerli: Picabia és Andy Warhol. Lehet hümmögni, de olyan idők járnak, lehetne rosszabb is, ha a parván mögött ott leselkedik Keith Haring, Sophie Calle, Jan Fabre vagy Jeff Koons, szegény Chirico, ha látná, de közéjük cserdítene.

Számunk szerzői

- Ágh István** 1938-ban született Felsőiskázson. Költő, író. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Rókacsárda (2009).
- Akutagava, Rjúnoszuke** (1892–1927) japán író, novellista. Magyarul legutóbb megjelent kötete: A vihar kapujában (novellák, 2007).
- Asaf, Uri** 1942-ben született Haifán (Izrael). Költő, képzőművész. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Festőversek (2006).
- Anderson, Sherwood** (1876–1941) amerikai prózaíró, elsősorban novellista. Magyarul megjelent kötetei: Winesburg, Ohio. Elbeszélések (1962); Házasságok (regény, 1972).
- Auden, Wystan Hugh** (1907–1973) angol költő. Magyarul megjelent kötetei: Achilles pajzsa (1968); Wystan Hugh Auden válogatott versei (1980).
- Bálint Péter** 1958-ban született Debrecenben. Író, esszéista, tanár. Legutóbb megjelent kötete: Utazás és idegenség (2009).
- Balla Zsófia** 1949-ben született Kolozsváron. Költő, újságíró. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: A nyár barlangja (versek, 2009).
- Báthori Csaba** 1956-ban született Mohácson. Költő, műfordító, esszéista. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Jel a semmiről (versek, 2009).
- Bertók László** 1935-ben született Vésén. Költő. Pécsen él. Legutóbb megjelent kötete: Jel a semmiről (versek, 2009).
- Bishop, Elisabeth** (1911–1979) amerikai költő. Magyarul megjelent műve: A képzeletbeli jéghegy (válogatott versek, 1990).
- Bouin, Yves-Jacques** 1951-ben született Párizsban. Francia költő, színész.
- Castán, Carlos** 1960-ban született Barcelonában. Író, irodalomkritikus, tanár. A spanyolországi Huescában él.
- Chatwin, Bruce** (1940–1989) angol novellista.
- Chesterton, Gilbert Keith** (1874–1936) angol prózaíró. Londonban élt. Legismertebb regénye egy humoros „metafizikai thriller”: *Az ember, aki Csütörtök volt* (1908).
- Cukor György** 1951-ben született Kerkabarabáson. Költő. Törökbálinton él. Legutóbb megjelent kötete: Para (versek, 2001).
- Czilczér Olga** 1940-ben született Szegváron. Költő. Szegeden él. Legutóbb megjelent kötetei: Világjáró – Versek Bobó könyvéből (2007); Bobó könyve – Történet egy kislányról, aki felfedezte Akiremat (2008).
- Csehy Zoltán** 1973-ban született Pozsonyban. Költő, műfordító. Latin, görög, szlovák, cseh, olasz nyelvből fordít. Legutóbb megjelent kötete: A szöveg hermaphrodituszi teste (tanulmányok, 2010).
- Danyi Zoltán** 1972-ben született Zentán. Költő, író, műfordító. Szegeden él. Legutóbb megjelent kötete: Párhuzamok flamingóval (2009).
- Delaveau, Philippe** 1950-ben született Párizsban. Francia költő.
- Dickens, Charles** (1812–1870) angol író. Magyarul legutóbb megjelent kötetei: Karácsonyi ének (2009); Két város regénye (2009); Nicholas Nickleby I–II. (2010).
- Dickinson, Emily** (1830–1886) amerikai költő. Magyarul megjelent kötetei: Emily Dickinson válogatott írásai (1978); Emily Dickinson versei (1989).
- Fodor Ákos** 1945-ben született Budapesten. Költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: Gonghangok: 21 kamarakoncert (versek, 2009).
- Füzi László** 1955-ben született Lövön. A Forrás folyóirat főszerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: A középpont hiánya (esszék, tanulmányok, 2008).
- Gál Ferenc** 1961-ben született Budapesten. Költő. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének aspiránsa. Legutóbb megjelent kötete: Újabb jelenetek a bábuk életéből (versek, 1988).
- Géczy János** 1954-ben született Monostorpályiban. Költő, író, az Iskolakultúra című folyóirat főszerkesztője. Veszprém-ben él. Legutóbb megjelent kötete: Nyom – Veszprém-esszé (2010).
- Gergely Ágnes** 1933-ban született Endrődön. Költő, író, műfordító. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Tigrisláz – Tíz óra a magyar versfordításról (2008).
- Giono, Jean** (1895–1970) francia író. Magyarul legutóbb megjelent kötete: Zeng a világ (versek, 1983).
- G. István László** 1972-ben született Budapesten. Költő. Legutóbb megjelent kötetei: Homokfűga (versek, 2008); Pentagram (versfordítások, 2009).
- Győri László** 1942-ben született. Költő, könyvtáros. Legutóbb megjelent kötete: A rabbiánus kecsketartó (2009).
- Heaney, Seamus** 1939-ben született Derry-ben (Észak-Írország). Nobel-díjas író, költő, egyetemi tanár. Dublinban él. Magyarul megjelent kötetei: Seamus Heaney versei (1980); Különös gyümölcs (versek, 1998).
- Hegedűs Imre János** 1941-ben született Székelyhidegkúton. Irodalomtörténész. 1984 óta Ausztriában él. Legutóbb megjelent könyve: Benedek Elek monográfia (2006).
- Horváth Nóra** 1978-ban született Győrben. Filozófus. Szülővárosában él és tanít.
- Ivkov, Boško** 1942-ben született Sztapáron. Költő, prózaíró, szerkesztő, a vajdasági szerb irodalom egyik jelentős alakja. A legutóbbi években „Zemlja i rašae – Ćitanka Vojvodine” (Vajdasági olvasókönyv, I–VII., 2000–2007) címmel folyamatosan teszi közzé összegyűjtött lírai esszéinek, publicisztikai írásainak köteteit. Innen való a fenti írás is.
- Jász Attila** 1966-ban született Szönyben. Költő, az Új Forrás folyóirat szerkesztője. Tatán él. Legutóbb megjelent kötete: Fürdőkádból a tenger (esszék, 2009).
- Jókai Anna** 1932-ben született Budapesten. Író, költő. Legutóbb megjelent kötete: 4447 – Tartozik és követel (2009).
- Kalász Márton** 1934-ben született Sombereken. Költő, műfordító. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: Kalász Márton össze verse (2009).
- Kelemen Lajos** 1954-ben született Büssün. Író, kritikus. Kaposváron él. Legutóbb megjelent kötete: Olvasó (esszék, kritikák, 2008).
- Kipling, Rudyard** (1865–1936) Nobel-díjas angol író, költő. Legismertebb műve: A dzsungel könyve.
- Kovács Krisztina** 1976-ban született Békéscsabán. A Szegedi Tudományegyetem magyar-történelem-régészet szakán végzett. Jelenleg a Modern Magyar Irodalom Tanszék doktorandusza. Kutatási területe: térelméleti szempontok a '30-as évek prózájában.
- Kukorely Endre** 1951-ben született Budapesten. Író, költő. A Képzőművészeti Főiskola intermédiatanszékének tanára. Legutóbb megjelent kötete: Ezer és 3 avagy a nőkben rejlik szív (2009).
- Lackfi János** 1971-ben született Budapesten. Költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötetei: Halottnéző (regény, 2007); A részeg elefánt (gyerekversek, 2009).
- Ladik Katalin** 1942-ben született Újvidéken. Színész, író, költő. Budapesten és Hvaron él. Legutóbb megjelent kötete: Élhetek az arcodon? Regényes élettörténet (2007).
- Lavant, Christine** (Christine Thonhäuser, 1915–1971) a német nyelvű irodalom egyik legkiemelkedőbb író- és költőnője.
- Longley, Michael** 1939-ben született Belfastban. Ír költő, dramáiró. Magyarul megjelent kötete: Válogatott versek (2005).
- Loschitz Ferenc** 1977-ben született Pécsen. Költő. Győrben él, a Molnár Vid Bertalan Művelődési Központ munkatársa.
- MacNeice, Louis** (1907–1963) ír költő, dramáiró.
- Marno János** 1949-ben született Budapesten. Költő. Legutóbb megjelent kötete: Nárcisz készül (versek, 2007).
- Márton László** 1959-ben született Budapesten. Író, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: A mennyország három csepp vére (2009).
- Martos Márton** 1987-ben született. A Kaposvári Egyetem

- Fotóriporter és képszerkesztő szakán végzett. Gödöllőn él.
- Méhes Károly** 1965-ben született Pécsen. Költő, író. Legutóbb megjelent kötete: *Túl élő* (2009).
- Meliorisz Béla** 1950-ben született Győrött. Költő. Pécsen él. Legutóbb megjelent könyve: *Föld és föld között* (versek, 2006).
- Mesterházi Mónika** 1967-ben született Budapesten. Költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: *Sors bona* (versek, 2007).
- Métayer, Guillaume** 1972-ben született Párizsban. Költő. Francia irodalomtörténetet oktat a Sorbonne-on. Önálló kötete: *Fugues* (2002).
- Minyó Szent István** 1955-ben született New Delhiben. Képzőművész. A Pest megyei Perbál községben él.
- Minyó Szent Lili** 1986-ban született a Budapest melletti Perbálon. Érettségi után Budapesten és Dániában folytatta tanulmányait.
- Móser Zoltán** 1946-ban született Szekszárdon. Fotóművész, egyetemi tanár. Bicskén él.
- Mutis, Álvaro** 1923-ban született Bogotában. Kolumbiai író. Magyarul megjelent kötete: *Maqroll, az Árbocmester nekibuzdulásai és hányattatásai* (2008–2009).
- Necz Dániel** 1989-ben született Budapesten él. Tavaly érettségizett a Teleki Blanka Gimnáziumban.
- Núñez, Víctor Rodríguez** 1955-ben született Havannában. Költő, újságíró, kritikus, műfordító, tanár. 1995 óta az Egyesült Államokban él. Magyarul Asztalos Lajos fordításában jelent meg egy verse a *Polisz* 32. számában.
- Owen, Wilfred** (1893–1918) angol költő.
- Pátkai Tivadar** 1947-ben született Sokorópátkán. Költő. Győrött él. Legutóbb megjelent kötete: *A körisfa árnyéka* (2008).
- Peršič, Marijan** 1923-ban született Kranjska Gorán (Szlovénia). Író, újságíró, szerkesztő. A II. világháború után kivándorolt Ausztráliába. Ott halt meg 1999-ben. 2001-ben adták ki naplóját, *A végzetes Keresztződésnél* címmel.
- Pillák István** Győrben élő fotográfus, a Győri Fotóklub tagja.
- Podmaniczky Szilárd** 1963-ban született Cegléden. Író, költő, újságíró. Legutóbb megjelent műve: *A Magritte-vázlatok* (2009).
- Rába György** 1924-ben született Budapesten. Költő, műfordító, kritikus. Legutóbb megjelent kötete: *Az ünneptől a hétköznapi ünnepek felé* (2008).
- Rakusa, Ilma** 1946-ban született Rimaszombatban, Szlovákiában. Költő, író, műfordító. Édesanyja magyar, gyermekkorát Budapesten töltötte. Jelenleg Svájcban él.
- Rapai Ágnes** 1952-ben született Szekszárdon. Költő, író, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: *Mindenhol jó* (versek, 2007).
- Schulze, Ingo** 1962-ben született Drezdában. Német író.
- Schwob, Marcel** (1867–1905) francia író, költő, műfordító. Amikor első cikke megjelenik, alig múlt tízéves. A párizsi irodalmi élet meghatározó alakja. Shakespeare-t fordít és a csoportnyelvek lelkes kutatója.
- Sintaró, Isihara** 1932-ben született. Író, politikus. A japán felsőház tagja, Tokió polgármestere. Elbeszélései egyes szám első személyben íródnak, gyakran a II. világháborúról szólnak. Itt közölt elbeszélése 1990-ben jelent meg az *Életem sürüje* (Vaga dzsinszei no toki no toki) című kötetében.
- Sipos Gyula** 1935-ben született Budapesten. Író, kritikus, esszéista. Párizsban él. Önálló kötete: *Alkalmak* (esszék, 1997).
- Süli István** 1946-ban született Medgyesbodzáson. Fotográfus, tanár. Debrecenben él.
- Szabó Béla** 1963-ban született. Fotográfus, a győri Tánc- és Képzőművészeti Iskola tanára, a Győri Fotóklub elnöke. Ötvenyven él.
- Szabó T. Anna** 1972-ben született Kolozsváron. Költő, műfordító. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötetei: *Elhagy* (versek, 2006); *Kerge ABC* (versek, 2008, Tóth Krisztinával és Varró Dániellel közösen).
- Szamódy Zsolt** 1956-ban született Budapesten. Fotóművész, a Magyar Fotóművészek Szövetségének elnöke. Tatabányán él. Legutóbb megjelent önálló albuma: *Tengeren innen* (2006).
- Szathmári István** 1954-ben született Szabadkán. Író. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: *A kertész és a csók* (2009).
- Szepesi Attila** 1942-ben született Ungváron. Költő. Budapesten él. Legutóbb megjelent könyve: *Órtorony* (esszék, 2006).
- Szilágyi Zoltán** 1972-ben született Tatabányán. A győri Széchenyi István Műszaki Főiskola gépészmérnöki karán végzett. Szülővárosában él. A *Kép-Szín Tér* Fotóművészeti Műhely elnöke.
- Szlukovényi Katalin** 1977-ben született Győrött. A győri Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. Költő. Budapesten él. Az ELTE és az Eötvös Collegium magyar–angol szakos hallgatójaként diplomázott, jelenleg doktorandusz (ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola Modern Angol–Amerikai Irodalom Program). Önálló kötete: *Kísérleti nyúlórr* (versek, 2005).
- Szunyogh László** 1956-ban született Budapesten. Szobrász- és éremművész.
- Takács Zsuzsa** 1938-ban született Budapesten. Költő. Legutóbb megjelent könyve: *Jaj a győztesnek!* (esszék, 2008).
- Tandori Dezső** 1938-ban született Budapesten. Író, költő, esszéista, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: *Rilke és angyalai – Önéletírás égiekkel* (2009).
- Tarzan Zéró** (Rókás László) 1958-ban született Budapesten. Jogtudományi tanulmányok után pantomimes és táncos lett. Dolgozott újságíróként, jelenleg színész.
- Tolnay Imre** 1968-ban született Győrött. Festő, grafikus. Szülővárosában él.
- Tóth Krisztina** 1967-ben született Budapesten. Költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: *Hazaviszlek, jó?* (2009).
- Tönköl József** 1948-ban született Nyőgyéren. Költő, újságíró. Győrben él. Legutóbb megjelent kötete: *Domolykómalom* (2007).
- Tózsér Árpád** 1935-ben született Gömörpéterfalán. Pozsonyban él. Író, költő, kritikus, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: *Csatavirág – Létdalok* (2009).
- Turcsi István** 1957-ben született Tatán. Író, költő, műfordító, a Parnasszus folyóirat főszerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: *Minden ablak nyitva* (versfordítások, 2009).
- Vancsó Zoltán** 1972-ben született Budapesten. Fotográfus. Önálló albuma: *Csendes képek* (2002).
- Vasadi Péter** 1926-ban született Budapesten. Író, költő, újságíró. Legutóbb megjelent kötete: *Vasadi Péter válogatott versei* (2009).
- Vörös István** 1964-ben született Budapesten. Író, költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: *A Vörös István gép vándorévei* (versek, 2009).
- Wehner Tibor** 1948-ban született Sopronban. Író, művésztörténész. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: *Zsemlye Ildikó* (2009).
- Williams, Hugo** 1942-ben született Windsorban. Angol költő, újságíró.
- Williams, William Carlos** (1883–1963) amerikai költő, orvos. Magyarul megjelent kötetei: *Amerikai beszédre* (válogatott versek, 1984); *A vörös talicska* (versek, 2005).
- Zupan, Uroš** 1963-ban született Trbovljében. Szlovén költő és esszéíró.
- Zsemlye Ildikó** 1969-ben született Budapesten. Szobrászművész.

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.),
Puedlo Könyvesbolt (Aradi vértanúk útja 8.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.),
Gondolat Könyvesház (Károlyi Mihály u. 16.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Art Klub (Fő tér 6.),
Fekete Cédrus Könyvkereskedés
(Bünker Rajnárd köz 2.),
Vörös Cédrus Könyvkereskedés
(Mátyás király u. 34/F.)

Szeged:

Bálint Sándor Könyvesbolt (Aradi vértanúk tere 8.),

Folyóiratunk megrendelhető a szerkesztőség címén:

9002 Győr, Pf. 45.

Honlap:

www.gyorimuhely.hu

E-mail:

szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

M Ű H E L Y

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2010. XXXIII. évfolyam, 1–2. szám

Főszerkesztő:

VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:

HORVÁTH JÓZSEF,
MÁRTONFFY MARCELL, SZAKÁL GYULA

Arculat:

KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:

SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata

Széchenyi István Egyetem, Győr

Pannon-Víz Zrt. Győr

Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút Zrt.

Vasutas Országos Közművelődési és Szabadidő
Egyesület, (VOKE)

Arany János Művelődési Ház, Győr

Index: 25975 HU ISSN 0138–922 X. A szerkesztőség címe: 9022 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A befizetéseknel kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2010. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

Szamódy Zsolt fotója

MŰHELY

---

nka

Nemzeti Kulturális Alap

KULTURÁLIS

1000,- Ft

FOLYÓIRAT

9770138922000 10002